

చెన్నపట్టణము మే ౧౯౨౭

సంపుటము ౪ ప్రభవ సంవత్సరము వైశాఖమాసము సంఖ్య ౫

శివాజీ మహారాజు

సోమంచి వాసుదేవరావు గారు

ప్రబల మహారాష్ట్రరాష్ట్ర మెవ్వానిచేఁ దొలుదొల్త బలిమిచే నిలుపఁబడియె
బాశ్చాత్య సంఘదార్బల్య మెవ్వానిచేఁ దొలుదొల్తఁ గడిమిచేఁ దెలుపఁబడియెఁ
డిల్లీమహారాజ్య కల్లోలినీపతి తొలుత నెవ్వానిచేఁ గలఁపఁబడియెఁ
గర్ణాటకాధీశు గర్వసంరంభంబు తొలుత నెవ్వానిచే నలఁపఁబడియె
నతడు వొగడొందు నభియాతి తతచమూస,మూహ విదళనఘనశౌర్య బాహుబలుఁడు
దశదిశాభ్యంతరవ్యాప్త ధవళకీర్తి, సత్ప్రివర్తి మహారాష్ట్రచక్రవర్తి.

గీ. శాలివాహనశకమున జలజజాత, వనధిభూతసోములఁ బ్రభవంబు నొందె
భోన్సలే వంశవనధి సంపూర్ణపూర్ణి,మాశశాంకుండు ఘనుఁ డగు శ్రీ శివాజి.

గీ. ధైర్య శౌర్య సాహస ఘనౌదార్యలక్ష్ము, లెవ్వని వరించి చిరకీర్తి నెసఁగు నతఁడు
చనె శివాజీమహారాజు ఘనుఁడు యవన,సరసిజశశి మహారాష్ట్రచక్రవర్తి.

గీ. ఘనధనుర్వేదపారగుఁడును హయాధి,రోహణకళావిదగ్ధుండు బాహుబల స
మంచితుండును వేదశాస్త్రార్థవేది, యై యెసఁగుచుండె నాభూతలాధినేత.

గీ. అతిభయంకరస్వీయమతావలంబ, నార్థమయి హిందువులను గష్టాలిపాలు
చేసి మించిన యౌరంగజేబు చక్ర, వర్తికి హృదయశల్యమై వఱలె శివుఁడు.

గీ. తోరణ పురంధరాదిక దుర్గములను, లీలగా ముట్టడించి లలిఁ జెలంగి
గోలకొండ విజాపురపాలకులకుఁ, దురకలకు మనశ్శల్యమై పరఁగె శివుఁడు.

గీ. సంగర కళాధురీణుఁడై సకలయవన, సైన్యనాశకుఁడై మహాసాహసమున
ఖలుని హాఫ్జలుఖానునిఁ గాలుపురికి, నంపి రాయగడంబున నడరె శివుఁడు.

గీ. అల మహమ్మదీయుల దుర్గములను ముట్ట, డించి వారిరాజ్యము లాక్రమించి "చౌతు"
పన్నుల విధించి కొంకణ భాగమెల్ల, వృద్ధి గావించి సితకీర్తి వెలసె శివుఁడు.

గీ. సింహగడదుర్గమున మహాసింహమట్లు, గర్జనారావవిదళిత ఖలమనోంత
రుఁడయి నిజప్రతాప ప్రచండసూర్య, కరముల నరిప్రకరములఁ గాల్చె శివుఁడు.

గీ. సింహగడదుర్గమునఁ జేతఁ జిక్కినట్టి, శత్రురాజుల ఘనధైర్య శౌర్యధనుల,
ఘనకృపావేశమున విడ్చెఁగా శివాజి, కలఁడె తాదృశవీరుఁ డీ క్ష్మాతలమున.

గీ. ఉద్ధతుండగు కర్ణాటకోర్వీపాలు, చేతఁ గారాగృహంబందుఁ జిక్కియున్న
కన్నతండ్రిని విడిపించెఁగా శివాజి, షాజహాను సాహాయ్యంబు చేఁ జెలంగి.

గీ. క్రూరకర్ణాటకాధీశు కూర్మి మంత్రి, శైస్తఖానుఁడు ఘనచమూసహితుఁడగుచు
నిజనగరమైన పునహాను విజనఁ జేయఁ, దంత్రమున వానిఁ బోఁదోలెఁ దా శివాజి.

గీ. ప్రబలతరమైన సూరతు పట్టణంబు, నాఱుదినములలోనఁ గొల్లాడి యాంగ్ల
పోర్చిగీసుల క్రొవ్వేర్చి పేర్చి వరధ, నంబులను రాయఘురుఁ జేర్చె సాంబశివుఁడు.

గీ. పిదప నౌకాదళము నొండు వెలయఁజేసి, యల్లమక్కాకుఁ బోయెడు యవనజనుల
నుండి పలుమాఱుఁ బన్నుల నొలిచి నిజమ, హోద్ధతిఁ బ్రకటించుచు నుండె శివుఁడు.

గీ. అలపురంధరస్థలమున నైన యట్టి. యెప్పదల యోర్చి కొన్నినాళ్లుండి తానుఁ
జక్రవర్తి వశుండయి సరవిఁ దంత్ర, బుద్ధిఁ గారాగృహము విడిపోయె శివుఁడు.

గీ. మఱియుఁ గర్ణాటకమునకు మరలి జోధ, పురపు "జస్వంతసింగు"ను "ముజము" మంత్రి
దానమను నుపాయంబునఁ దనకు వశులు, గాఁగ నొనరించి కర్ణాటకమును గోల
కొండను జయించి కప్పముల్ గొనె శివుండు.

గీ. మహిత చింతామణీపీఠ మధ్యమందు, వరసుధర్మాసభాంతరవర్తియైన
గోత్రరిపురీతి రాయఘుర్కోటలోన, నిండుపేరోలగంబున నుండె శివుఁడు.

గీ. చెన్నపురికేగి "వెల్లూరు" "జింజి" యనెడు, దుర్గముల ముట్టడించి యాత్రోవ "జిల్న"
నాఁగఁ దనరెడు దుర్గంబు వేగఁగొని స్వకీయ నగరంబునకుఁ దాను బోయె శివుఁడు.

గీ. అల్లకల్యాణ దుర్గంబునందు యుద్ధసీమ సరిసరిపోరి చేఁ జిక్కినట్టి
యవన శుద్ధాంతమానిని శివుఁడు విడచెఁ, గలరె తాదృశేంద్రియనిగ్రహులు జగమున.

గీ. భారతీయుల మతమును బాడుచేసి, వారి దేవాలయంబులు నీరుచేసి
గోవధ మొనర్చుచును దదీయావమానమ్ముఁ బొనర్చెడు తురకల ముష్కరులను
ఖండఖండంబులుగఁ జేసెఁగా శివాజి!

గీ. యవనపరిపాలనంబున భువి నధర్మవృద్ధియును ధర్మనాశంబుఁ బెరిగెఁగాన
ధర్మసంస్థాపనార్థంబు ధరణి నీశ్వరాంశమున శివాజి జనించె నంద్రు జనులు.

గీ. పరమభక్తిని ధన్యతాగరిమఁ జేసి, గురుఁడయిన రామదాసుచే నెఱిఁగె శివుఁడు
కర్మయోగంబు వేదాంతమర్మములును, రాజనీతియు ధర్మశాస్త్రంబుఁ గడఁక.

గీ. స్వీయరాజ్యంబు సకలంబమేయభక్తిఁ, దాను గురుదక్షిణగ రామదాసునకు నొ
సంగె; మరలగ్రహించె రాజ్యంబు శివుఁడు, గురుఁడు కరుణార్ద్రహృదయుఁడై కొమ్మనంగ.

సీ. యవనసేవాలోలురై మరాటులు దేశ మతభక్తి విడచిన కతనఁ జేసి
కూటికి గుడ్డకుఁ గొఱమాలి "మావళే" లతికష్టములఁ బొందు కతనఁ జేసి
ప్రక్కబల్లెములలా గుర్కుసూపెడు తురకల రాజులుండెడు కతనఁ జేసి
తన ప్రయత్నములకుఁ దండ్రియౌ "షాజీయుఁ" బ్రతికూలుఁడై యుండు కతనఁ జేసి
భారతీయుల స్వాతంత్ర్య సారమెల్లఁ, గొంచె మగుతఱిఁ బునరుద్ధరించె దాని
నఖిలహరిదంత విశ్రాంతయశుఁడు శివుఁడు, దేవతాంశోద్భవుండు గీర్తిత చరితుఁడు.

సీ. తననిరంకుశతఁ గాంచిన శతారముగల్గువాఁడైనఁ దలవంపవలయుననినఁ
దనసంగర కళావిదగ్ధతఁ గన్న గాండీవియైనను జిన్నవోవుననినఁ
దనయుదారతఁ గన్న ఘన కర్ణ శిబి కల్పబలులైనఁ దలయూఁప వలయుననినఁ
దనవర్తనంబుఁ గాంచిన మనీషులకైన నడలవంకలు దీర్ప నడరుననిన
నతని నగ్గింపఁ దరమె నీహారహార, హీరదేవతాహార పటీర శార
దాంబుద మరాళ ఘనసార తారకాశ, తారకాశవిరాజిత ధవళకీర్తి.

క. ఆతని నుతియింపందగు, మాతృపదారాధనున్ సమగ్రబలప్ర
స్ఫీతు భవానీపద జలజాత యుగాధీనమానసమధువ్రతునిన్.

గీ. యవనపరిపాలనంబున విపులదుఃఖ, వనధిమునుఁగుచు నుండు మాభరతమాత
చేతిసంకెళ్లు విడిపించి స్వేచ్ఛఁ గూర్చినట్టి శివునకు నర్పింతు నంజలులను.

[తారావళి]

అభిజ్ఞానశాకుంతలము

"కనిష్ఠికాధిష్ఠితకాళిదాసా"

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు [శతావధాని]

మహాకవి కాళిదాసుఁ డీనాటకమందుఁ దాను సాధింపఁదలఁచుకొనిన శృంగారరసమును, సముచితమై విచ్ఛేదమునందకుండ సిద్ధింపఁజేసికొనుచుఁ బాత్రములకునుఁ బ్రసంగములకును, సమగ్రమైన యౌచిత్యమును సంపాదించుకొనుచు నపేక్షితములుగాని వర్ణనలకుఁ బ్రసక్తి నీకక కథాసంవిధాన శిల్పమం దగ్రగణ్యుఁడై రసికసంతతికి స్పృహణీయమహిముఁ డయ్యెను.

రసము

హాస్యభయానక శాంతాది రసములకు, వాత్సల్యము, భక్తి, మున్నగు భావములకు నచ్చటచ్చటఁ దగురీతిఁ బ్రవేశ మొసంగినను, మహాకవివర్యుని యవిచ్ఛిన్నప్రతిభాధారకు గోచరమై ధారావాహినిగా నాటకమందాద్యంతవ్యాప్తిమైనది శృంగారరసమే. వీరరసమో, శృంగారరసమో నాటకమునందుఁ బ్రధానరసమై యుండితీరవలయు నను లాక్షణిక సంప్రదాయనియమమునైనను మనశాకుంతలమువంటి లలితరచనలయందు శృంగారమునకును, అనర్ఘరాఘవ మహావీరచరితములవంటి యుద్ధతరచనలయందు వీరరసమునకును వస్తుసౌందర్యజ్ఞులైన మహాకవికాళిదాసాదు లిట్టి ప్రాధాన్యము నొసంగంబట్టియే యేర్పడెను.

ఆశృంగారముసహిత మెక్కువిధముగాఁ బోషింపఁబడిన సహృదయ హృదయములకు విసువొడవునోకోయని ప్రయోగసూక్ష్మజ్ఞుఁడగు మహాకవి ప్రథమాంకమందుఁ బూర్వరాగవిప్రలంభశృంగారమును (అనగా నాయికానాయకులకుఁ బ్రప్రథమమందుఁ గలిగెడియనురాగముయొక్క నూతనావస్థ) బోషించి యంతట ద్వితీయాంకమున నయ్యదియే స్మర్యమాణమధురమగులాగునఁ బ్రయోగించె. పిదపఁ దృతీయాంకమున సంభోగశృంగారరసమయమైన భావసామగ్రిని వ్యక్తముఁజేసె. చతుర్థాంకమున రసికహృదయముల సులభముగఁ దన్మయముఁ జేయఁజాలు వాత్సల్యమును గణ్వమహర్షియందును, శకుంతలయందును నొకచోననేల- కణ్వాశ్రమమం దెల్లెడలను సహజశాంతిప్రసారమునకు సహిత మొంపడి కలుగునట్లు వెల్లివిరియఁజేయుచుఁ దత్తద్దృశ్యమై సమాంతిగామి యగు నమ్మహావాత్సల్యప్రవాహమునకు సేతువై నిలిచి శృంగారరసమే నాటకమందుఁ బ్రధా

నాయిక యగు శకుంతలయొక్క పతిగృహయాత్రకు నిర్విఘ్న మొనఁగూర్చెనని వ్యక్తపఱచి తనప్రధానరసపోషణమందలి జాగరూకతను వెల్లడించె. పంచమాంకమున దైవానుకూల్యము లేక రసకార్యములకుఁ బ్రతిబంధమేర్పడినను, నాయికానాయకుల యంతరంగముల స్నిగ్ధతను బలపఱచు తిరమగు భావప్రతిష్ఠఁ దొలఁగింప శక్యముకాదని దుష్యంతునియొక్కయు, శకుంతలయొక్కయు సంభాషణములయందు సూచించుచుఁ బ్రస్తుతమగు ప్రధానరసరాజమున కవిచ్ఛిత్తిని నెలకొల్పుకొనెను.

షష్ఠాంకమునఁ దనకుఁ బలువిధముల నభీష్టమైన విప్రలంభశృంగారమును పూర్వవిలక్షణముగ వివిధములగు పాత్రముల ముఖమునఁ బ్రస్ఫురింపఁజేసెను.

సప్తమాంకమునఁ బూర్వవర్ణితము లగు బహువిధములైన శృంగారరసమందలి యవాంతరావస్థలకెల్లఁ బరమావధి యనందగి ఫలభూతమైనసంభోగశృంగారరససమగ్రతను సువిశుద్ధప్రణయరసభరితులగు నాయికానాయకుల యాకస్మికసమాగమమున సద్భుతరసముతోఁ గూడఁ బ్రదర్శింపఁబోవుచుండెను. అందుఁ జిత్రముగఁ బ్రప్రథమమున శాస్త్రీయమగు సంతతి విచ్ఛేదదోషముఁ దలఁచుకొని పశ్చాత్తాపతప్తుఁడగుచున్న దుష్యంతుని స్నిగ్ధహృదయమున ఔరసపుత్రుని గాఢాలింగనమువలని సౌఖ్యము నొదవించె. ఇచ్చటఁ గవిహృదయ మగాధము. నిరపరాధ యగు సతీమణి సౌశీల్యమం దన్యథాభావముఁ గల్పించి పూర్వమొనరించిన శాస్త్రీయగాంధర్వ వివాహముయొక్క వృత్తాంతమును మఱపించిన ముని శాపప్రభూతమగు తమస్సునకును, తదనంతర మతివేలమై పశ్చాత్తాపమిశ్రమయిన వియోగవేదనానుభవమువలని కాలుష్యమునకును, నిష్కృతిగఁ బావనమై యగాధమగు పుత్రవాత్సల్యమను దివ్యగంగాప్రవాహమునఁ గథానాయకుని హృదయము నొకపరి మనమహాకవి తీర్థమాడించఁ దలఁచియుండెను. పదంపడి సువిశుద్ధప్రేమవల్లికలు మొలకలెత్త యేకాకారమైయున్న యనురూపదంపతుల హృదయదేశమున గంగా యమునా సరస్వతులకుంబలె నవనవవాత్సల్యానుగతములైన యనురాగములకు సంగము ఘటిల్లఁజేయుచు నిపుణముగ నిర్వహణసంధియందుఁ గథ నుపసంహరించెను. సత్యముగ నిట్టిసముచితరస సంపాదనధోరణి యనితరసాధారణమై యన్యాదృశమైన యతిశయమున రాజిల్లుచుండెడిని.

ధ్వని

కావ్యకర్తలెల్లరు నొక్కొక్కవిధమున నొక్కొక్కరు దమ కబ్బముల కందము దేఱ బ్రయత్నించుచునేయుందురు. కొందఱు శబ్దాలంకారములచేఁ గావ్యములఘనత నిలుపుకొందురు. కొందఱ అర్థాలంకారములుగుప్పి పైపని సాధింతురు. కొందఱు శబ్దశక్తిమూలధ్వనులు నింపి పద్యములశోభఁ బోషింతురు. మఱికొంద ఱర్థశక్తిమూలములై యనురణనాత్మకములైన వస్త్వలంకార ధ్వనులతోఁ గావ్యార్థమందలి యుదారతను సమగ్రముఁ జేయుదురు. కవికుల శిరోమణులగు మనమహాకవికాళిదాసుని వంటి

వారు కేవల మసంలక్ష్యక్రమ వ్యంగ్యసరణిపై దృష్టినిల్పి భావాధ్వముల విస్రబ్ధముగ విహరించుచుఁ బిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతముగల సకలప్రాణికోటుల హృదయరంగములయందును బరమేశ్వరకళావిలాసముగ సర్వకాల సర్వావస్థలయందును దేశపరిచ్ఛేదము లేక యేకాకారముతోఁ దాండవము సల్పుచుండెడి యఖండబ్రహ్మానందరసరాజముయొక్క యవతారము లనందగిన నవరసముల మహాసామ్రాజ్యమునం దగ్రాసనము నధివసించి యానందామృతధారాపానమత్తంబులైన చిత్తంబుల పారవశ్యంబున నోలలాడుచుఁ బ్రణయగీతంబు లాలపించుచు లోకంబుఁ దన్మయత్వంబునందించు చుందురు.

మాతృసందేశము

మొ. హనుమంతరావు గారు

వ్యవహారి కాంధ్రమని గ్రాంథికంబని
భేదభావములను వృద్ధిపఱచి
కలహభోక్తలైన గల్గునే లాభంబు
మాతృసేవ కదియె మార్గమగునె.

పండితులతోడ, సభలలోఁ బ్రభులమ్రోలఁ
బామరులతోడ బాంధవప్రతతితోడ
నాడుభాషయె గ్రంథములందు వాడఁ
దగినదని యొక్కతెగవారి తగవు విందు.

పలుకుబడిఁ జెల్లు భాష కావ్యములయందు
వాడఁదొడఁగిన భాషాప్రపంచమెల్ల
రాజులేనట్టి రాజ్యంబు నోజఁ జెడదె
తగదు తగదండ్రు భిన్నమతంబువారు.

శాస్త్రమే పథ్యశిలమైన శబ్దశాస
నుండు తలవరియందురే? నూర్లకొలఁది
వర్షములు నేఁటిదాఁక నేపగిదిభాష
బ్రదుకఁజాలెనో యిట్టిదుర్భ్రమలు తగునె.

విమలభారతశబ్దజాలమునుగాని
శబ్దశాసనుసూత్రంపు సరణిఁగాని
తప్పి రచియింపుమని చాటిచెప్ప ఘనులు
గలరె, యెంతటి ప్రజ్ఞాప్రకాండులైన.

నన్నపార్యుఁడు చెప్పిన నాఁటినుండి
భాష యెక్కువిధంబునఁ బరగునయ్య!
ఎన్నఁదతఁ సూత్రములె చాలియున్న మఱియుఁ
గొన్నిలక్షణగ్రంథముల్ గూర్పఁబడునె.

పెక్కులక్షణగ్రంథముల్ వెలయుననుట
భాష నానాఁటి కభివృద్ధిఁ బడసెననుట
గాదె, యింతియెకాని తద్గ్రంథచయము
భాష బాధించునని రామ! పలుకఁదగునె

లోకమే దిక్కు శబ్దస్వరూపసిద్ధి
కనిగదా తొంటియాచార్యుఁడనియె నదియె
నేఁటిదాఁక బ్రమాణమై నెగడుచుండ
జీవకళ మాటకైన నశించునయ్య!

పరగ నభివృద్ధి సంస్కారఫలము, నియమ
విరహితంబగు సంస్కారసరణి యున్నె,
నియమపూర్వక సంస్కారనికషమునను
జీవకళ వన్నె మీఱక చేటుగనునె.

నియమములు, నెల్లవారు గణించుచున్న
నొకతరమువారియట్టు లింకొకతరంబు
వారురచియింపఁ జాలిరే, వారువీరు
భిన్నగతులాట భాషాభివృద్ధి గాదె.

క్రొత్తపదములు దెచ్చుట, క్రొత్తతెలుఁగు
ప్రాతపదములు వాడుట, ప్రాతసూత్ర
ములకులొంగని కార్యముల్ సలుపుచుంట
భాష నభివృద్ధిఁ జాటవే పలువిధముల.

రజలపై నప్పకవి యెంత వ్రాసికొనిన
చుడులకై సూరిగారెంత శూరుఁడైన
ఫలముగల్గెనె, సిద్ధాంతములు సతములె,
కవుల స్వాతంత్ర్యమునకు భంగంబుగలదె?

కడు నిరంకుశముగఁ గవికార్మికాళి
లోకఖనినుండి పదమణుల్ స్వీకరింప
లాక్షణికశిల్పు లవ్వాని రమ్యములుగ
సల్పుదురుగాదె సంస్కారసాధనమున.

పరలు లక్షణగ్రంథముల్ గొఱఁత వడిన
లోపమెడలింపఁ దలఁపక, రోషమూని
వానిమూలముననె భాష పాడువడియె
ననుచువానిని విడనాడుమనుట తగవె.

లక్షణము లెన్నిచదివిన రాదె తప్పు
తప్పు తప్పనిదని చెప్పి తప్పిదముగ [న్న
శాస్త్రముల ద్రోయునంట మూఢకము లు
వనిగ్రహంబును ముట్టించు మనుటగాదె.

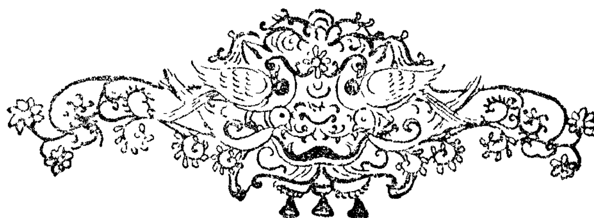
ధరణి నుత్తమ సారస్వతములలోన
వ్యావహారికమునకుఁ దా నరయఁగలదె
కవినిరంకుశుఁ డనుమాట గల ఫలంబు
వ్రాయమనుటయ్య, నోటికి వచ్చినటులు

సవనముఖదివ్య సత్క్రియాసరణిమొదలు
పడుపుకత్తెల పద్ధతివఱకు నున్న
నిఖిలకార్యవిధానముల్ నియమపరత
గావె నియమరహితంబుగాదె స్వేచ్ఛ.

అరయ నోటికివచ్చినయటులు వ్రాయు
మనుటఁ నోటికివచ్చిన ట్లనుటగాదె.
తెరచి నిలుకుక్క చొచ్చిన తెలుఁగు బాస
నమిత దుష్కవితా ప్రచారములుచొరవె?

గ్రాంథికంబన నియమసంకలిత మనుచు
మతినెఱుంగక కొంబోలు వితతమతులఁ
దిట్టుదురు దోసములె ప్రోగు వెట్టుచుంద్రు
ప్రబలవైదుష్య మంతయు వ్యర్థముగను.

లక్షణములకుఁ దద్గ్రంథరచయితలకు
నెఱిగి తమయొక్క పాండితీగరిమ వెలయ
లక్ష్యలక్షణమైత్రి వెలార్చునెడల
స్వచ్ఛతరకీర్తి గల్గదే శాశ్వతముగ.

ముక్తిచింతామణి

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

ఇదియొక పద్యకావ్యము. ఇది యింతకు మున్ను ముద్రితమైనట్లు కనఁబడదు. ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. నామిత్రునివలన నాకు లభించిన కొన్ని వ్రాఁతపత్రములందు రెండుమూఁడాశ్వాసములలోని కొన్ని పద్యములుమాత్రము కనవచ్చుచున్నవి. దీని సంపూర్ణప్రతి యేప్రాచీనపుస్తకభాండాగారములందైన నున్నదేమో తెలిసికొనవలసియున్నది. లభించినపద్యములనుబట్టి యీగ్రంథము మనభాష కలంకారముగాఁ దగియున్నదని చెప్పఁగలను.

దొరకినపత్రములనుబట్టి యీ ముక్తిచింతామణి కావ్యమునురచించినయతఁడు, అండలూరి మల్లికార్జునకవియని తెలియుచున్నది. ఇతనితండ్రి శరభనార్యుఁడు. ఇతని గోత్రనివాసాదులు తెలియరావు. ఈవిషయము దెల్పునిందలిగద్యము:

"ఇది శ్రీమదఖిల విద్వత్కవి జేగీయమాన సరసకవితావిచిత్రాండలూరి శరభనార్యపుత్ర సమధిగతవీరశైవాచారవిధాన మల్లికార్జునాభిధాన ప్రణీతంబైన ముక్తిచింతామణి యను వేదాంతప్రబోధంబునందు రాజయోగనిరూపణం బన్నది సర్వంబును దృతీయాశ్వాసము."

ఈకవి యీగ్రంథమును, కాశీపతియను పేరుగల రాజునొద్ద మంత్రిగానున్న సృష్టికరణకులసంజాతుఁడైన కృష్ణమంత్రి కంకితమొనర్చిన ట్లీక్రిందిపద్యములు తెలుపుచున్నవి.

క. శ్రీముఖకాశీపతి పృ
థ్వీమండలరమణలబ్ధ విభవైశ్వర్యో
ద్దామ ముఖ......
స్వామిఘృణీ కృష్ణమంత్రి సామంతమణీ!

చ. అతిబలభీమ సృష్టికర
ణాన్వయవారిధిసోమ కీర్తిగుం
భితకకుబంత బంధు కవి
మిత్ర వనాంతవసంత సాధువ
ర్ణితకృతధర్మ పద్గుణవి
నిర్జిత శాత్రవమర్మ మేరుప
ర్వతసమధైర్య కాశిపతి
రాజహితా ధృతకార్య ధీమణీ!

క. అనిశ నిజదానహర్షవ
దనఘుతరానేక భూసురాశీర్వాదా!
దినదినవర్ధిత సంప
ద్ఘనవైభవసాంద్ర సృష్టికరణకులేంద్రా!

గ్రంథావతారికయందేదయిన నాధారము కలదేమో కాని పైపద్యములనుబట్టి కాశీపతిరాజును కృతిపతియైన కృష్ణమంత్రియు

గూడ నెక్కడివారో యేకాలమువారో తెలియకున్నది. కాని కావ్యభాషనుబట్టి యీకవియును, కృతిపతియుఁ గూడఁ బ్రాచీనులు గారనియు, నొకటి రెండువందల యేండ్లలోపువారేమో యనియుఁ దోఁచుచున్నది. గ్రంథాంతమందున్న—

ఆ. మునుపు నైమిశాటవిని సూతుఁ డెఱిఁగింప
నఖిలమునులు హర్షమందినట్టు
లనఘుఁడైన శంకరాచార్యుఁ డీతత్త్వ
పదవి తెలిపెఁ బద్మపాదుఁ డలరె.

అను పద్యమునుబట్టి తనశిష్యుఁడైన పద్మపాదాచార్యునకు జగద్గురు శంకరాచార్యు లుపదేశించినట్లుగా నీగ్రంథము వర్ణింపఁబడినదని తెలియుచున్నది.

గ్రంథవిషయము పరమాత్మ వివేకము. రెండవ యాశ్వాసమాత్మబోధమును, మూఁడవది రాజయోగమును దెల్పుచున్నవి. పద్యములు హృద్యములు. శైలి సులభము. భాష చిన్నయసూరి వ్యాకరణమునకు లొంగక పోతరాజాదుల భాష ననుకరించుచున్నది.

రుచిచూచుటకుఁ గొన్ని పద్యములు:

ఆ. అన్యసాధనంబు లన్నింటి కన్నను
బోధనంబు మోక్షసాధనంబు
పాకమునకు వహ్నిపగిదిని జ్ఞానంబు
గలుగకున్న ముక్తి కలుగ దనఘ!

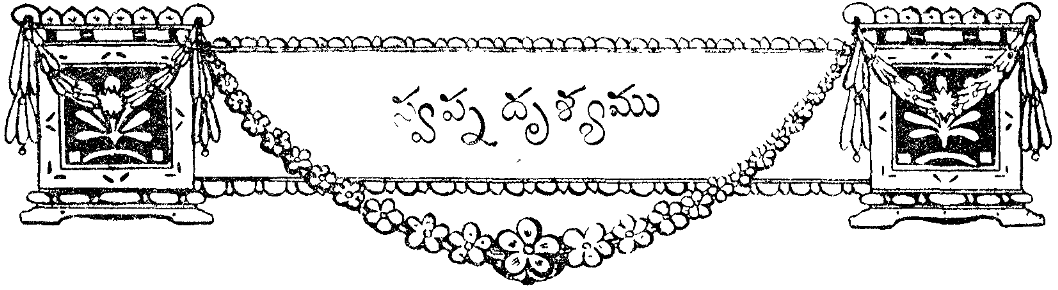
చ. వెలుచఘటాదులందుఁ బ్రతి
బింబితమైన నభంబుమాడ్కి లో
నిలిచి యుపాధిసంగతి న
నేకవిధంబుల భిన్నమూర్తియై
వెలఁగుశివుం డుపాధులు న
శించును గేవలుఁడై చిదాత్మయై
యలరుటఁ జేసి యాశివున
కన్యమొకించుక లేదు చూడఁగన్.

...వివేకునకు, ఉపనిషత్తను పత్నియందు ప్రబోధంబను తనయుండును విద్యయను కూఁతురును బుట్టి మనఃకల్పితంబైన ప్రపంచంబును తదీయకులంబును నశింపఁజేతురఁట. కావున-

క. మనసేగిరులును తరులును
మనసే బ్రహ్మాండచయము మనసేసురలున్
మనసే మనుజులు తనుజులు
మనసునఁ గల్పింపఁబడు సమస్తం బనఘా!

మ. సరవిన్ వాయువుభంగిఁ గ్రమ్మరుచు సం
సక్తుండుగా కెయ్యెడన్
దళుకైనట్టి యుపాధుల న్నిలిచి త
ద్ధర్మంబులుం బొందకన్
గరిమన్ వర్తిలు సర్వకాలముల నా
కాశంబు చందంబునన్
మఱియున్ మూఢునిరీతిఁ దోఁచఁబడు బ్ర
హ్మజ్ఞాని యూహింపఁగన్.

సీ. సద్భక్తిఁ దరణికి సాఁగిమ్రొక్కెడివారు
తిరిగి రావులచుట్టు తిరుగువారు
కొసరి తీర్థములలోఁ గ్రుంకువెట్టెడివారు
పుణ్యభూముల కెల్లఁ బోవువారు
అఖిలకర్మంబుల నాచరించెడివారు
పాయక వ్రతములు చేయువారు
ధారుణీసురులకు దానమిచ్చెడివారు
సప్తసంతానముల్ సలుపువారు
ద్వైతమత ముత్తమంబని తలఁచువారు
చతురతను వేదశాస్త్రముల్ చదువువారు
పట్టి భజనంబుచే బొబ్బపెట్టువారు
వారు బ్రహ్మజ్ఞులకు సాటి రారు వినుము.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు

కన్నులందేదో! ప్రాకాడుచున్నయట్లు
చూడ్కిమావులఁ, బరువెత్తు వేడ్కఁ బాపి
వెనుక కెవ్వండో, పగ్గాల బిగుచుపోల్కి;
వెనుకఁ బొంచుండి యెవ్వఁడో కనఁగ రాక
మోహజాలంబు విసరి నాబోధయుక్త
మానసము లాగుచుండినమాద్రి; నాదు
నయనగోళంబులను మూసి నాసమస్త
మింద్రియార్థంబు లెవఁడో, హరించుకరణిఁ;
దోఁపఁజేసి క్రమంబుగాఁ దూఱి నిద్ర
హృత్కవాటంబు బిగించె; నేనొకండఁ
గాని యన్యుండు లేఁడ; యొక్కరుఁడు నేని;
నేఁగితిని శాంతముగను మధ్యగృహంబు.

శాంతిపాలిత మానంద కాంతిదీప్త
మైన ధామంబునందు నేనాడుకొంటి
నో? యపుడు పాడుకొంటినో? యోలలాడు
కొంటినో? విభజించి వాక్రువ్యాఁజాల.

కొంత సేపటికొక దివ్యకాంత లలిత
మూర్తి చనుదెంచి కైదండఁ బూనె; మేము
పుష్పరథమునఁ గూర్చుండి పోవుచుంటి
మాకసంబున నానంద మతిశయింప
తారకలు రమ్యవేషముల్ దాల్చియొకట
జలదయవనిక లెత్తంగ సరసగతుల
నాటపాటల మెప్పొంద నాటకంబు
నభినయించెను శాంతరసాత్మకంబు

చదలేటి దరులపచ్చనిపట్టులన్ దన
మృగముతోఁ గ్రీడించు నిందుమూర్తి
మెఱుఁగుపిండుకు నాట్యపరికరంబుగ గాన
మును నేర్పు కిన్నరీజనచయంబు
గిరిశృంగముల నిల్చి ధరియించి తనువులు
ప్రకృతివ్యాఖ్యరు జేయు రవికరములు
తమతమ తారతమ్యమునకై యన్యోన్య
మాలంబొనర్చు సమస్తకళలు
పువ్వుల విమానములనెక్కి వ్యోమవీధిఁ
గెరల విహరించు సుకవులకీర్తిసతులు
మనసునకు వేడ్కఁబుట్టింపఁ గనుచుఁ గనుచుఁ
జనితి మాస్వర్గమునకు ముచ్చటలు గొనుచు.
మలయమారుతముల గూఢమంత్రశక్తిఁ
జలివెలుఁగు వెల్గులందలి చలువపదును
నాపికాలాపములరహస్యార్థభంగి
నొకట వివరించుచుండిరి యువతులచట.
అంత నాకాంత పులకించి యస్వాహంబు
రథముపై నన్నుఁగొని యిట్టి రంగములను
నాకుఁ జూపింపఁ గదవోయి! నాథ! యనుచు
గాటముగ నొక్కిమోవి, నన్ గౌఁగిలించె.

స్వర్గమున నుండి పుడమిపైఁబడితిఁ; బుడమి
నుండి పాతాళమును జొచ్చియుంటి; నచటి
నుండి యత్యధోలోకంబు నొందినాఁడ
నొక్కప్రేల్మిడి నాయభాగ్యోచ్చయమున.

భారతీయ కావ్యసృష్టి

౨

తపస్విరమణీయత-భారవి అర్జునుడు

అక్కిరాజు నిత్యానందశాస్త్రిగారు

చిర నియమకృశోఽపి శైలసారః
శమనిరతోఽపి దురాసదః ప్రకృత్యా;
ససచివ ఇవ నిర్జనేఽపి తిష్ఠన్
మునిరపి తుల్యరుచి స్త్రిలోకభర్తుః.

శశధర ఇవ లోచనాభిరామై
ర్గగన విసారిభి రంశుభిః పరీతః;
శిఖరనిచయ మేకసానుసద్మా
సకలమివాపి ధరన్మహీధరస్య.

యమనియమకృశీకృతస్థిరాంగః
పరిదదృశే విధృతాయుధః స తాభిః;
అనుపమశమదీప్తితా గరీయాన్
కృతపదపంక్తి రథర్వణేవ వేదః.

(కిరాతార్జునీయమ్)

[చిరనియమమ్ముల కృశుడైవుండియు
పర్వతబలయుతుడు
శమరతుడయ్యును నైసర్గికముగ
చేరరానివాడు
నిర్జనమందును సచివయుతుడవలె
నిల్చి వున్నవాడు
తాపసి అయ్యును త్రిభువనపతిసమ
తేజుండగువాడు.

యేకసానువున వాసము చేసియు
పర్వతమ్ము యొక్క-
శృంగసమూహం సకలం సయితము
ఆవరించి నటుల
హరిణాంకుడివలె కన్నులకింపై
ఆకాశమునందు
ప్రసరణమొందెడు తేజస్సులచే
పరివృతుడైవుండి
అసమానమ్మగు శమమును దీప్తిత
పొందిగరీయమ్మై
అతడథర్వకృత మానుపూర్విగల
వేదం విధమునను
యమనియమమ్ముల కృశతం చెందియు
స్థిరదేహముగల్గి
శస్త్రముదాల్చి దీక్షితుడాయెను
తత్కాంతల చేత.]

పాండవులందరిలో ప్రియదర్శనుడైన అర్జునుడు ఈశ్వరానుగ్రహం కోసం, తీవ్రతపశ్చరణకు ప్రేరితుడవుతాడు. అనివార్యమై తటస్థిస్తూవున్న జ్ఞాతియుద్ధంలో జయలక్ష్మిని ప్రసన్నం చేసుకొనడానికి వారికి వేరేమార్గం కన

బడ్డదికాదు. సోదరుల ఆదేశాన్ని అర్జునుడు హృదయపూర్వకంగా స్వీకరించి, బయలుదేరి పోతాడు. స్వల్పవయస్కుడైన ఆ భూలోక వాసి తపస్సీక్ష్ణతకు కొద్దికాలంలోనే స్వర్గ లోకవాసులందరు ఆశ్చర్యపడతారు.

అర్జునుడు ఆయుధాలను ధరించి, స్పష్టంగా క్షత్రియవీరుడై కనబడుతూవుంటాడు. కాని, ఆయన స్వరూపంలో తీవ్రమైన రక్త చలనంగాని ఉద్రేకం గల స్వభావంగాని, కనబడవు. ముఖం ఆత్మసంతుష్టిహేతువైన శాంతాన్ని కురుస్తూ, అంతస్థమై కిరణసహస్రంతో వెలువడుతూవున్న బ్రహ్మానందదీప్తితోకూడి వుంటుంది. నూతనజీవితం ప్రారంభమైంది మొదలు దినక్రమంగా ఆయన క్షుద్రమైన శరీరసుఖాలమీంది ప్రేమను త్యజిస్తాడు. చిత్తాన్ని నిగ్రహించి జితేంద్రియుడవుతాడు. అధర్వక్వత పదపంక్తి అయిన, వేదంవిధంగా ధ్యానపరవశుడై గంభీరమైనశాంతితో దీప్తితో నిలిచివుంటాడు. జిజ్ఞాసావిషయంలో గూడా శేదంతస్సారమైన ఈశ్వరమహిమను అన్వేషిస్తుంటాడు.

ఆవిధంగా ధ్యానతన్మయుడైవున్న క్షత్రియతపస్వి రూపం అతిరమణీయంగా వుంటుంది. పర్వతాగ్రప్రదేశంలో ఒంటరిగా వున్నా, ఆత్మీయమైన ప్రకాశంతో సర్వదాదీపిస్తూ, నిశానాధసదృశుడై మనోహరంగా ఉంటాడు. వాడుకగా కనబడే, తాపసులైన వనచరులకంటె భిన్నుడని వ్యక్తీకరిస్తూవున్న ఒకవిధపు సౌందర్యం ఆయనలోనుండి, బయలుదేరుతుంది. శరీరం ఆవిధంగా నిర్మితమై వుంటుంది. జన్మసిద్ధమైన ప్రభుత్వచిహ్నాలతో సమస్త వనప్రదేశానికి అధిపతియైవున్న దైవంవిధంగా కనబడుతూవుంటాడు. రూపంలో ఉగ్రత్వం లేశమైనా గోచరంకాదు. ప్రేక్షకుడిదృష్టికి ప్రతివర్తనం కలిగించే లక్షణమేమీ కనబడదు.

కాని ఆయనలో అతిపరిచయవర్తనను దగ్గరకు చేరనియ్యని ఒకవిధమైన విశేషమేదో ఉంటుంది. సమీపానికి పోవడానికే జంకు పుట్టించే మహిమాతిశయం ఆయనను పరివేష్టిస్తుంది. దీర్ఘతపోనిష్ఠలతో కృశించినా పర్వతపటిమగలవాడై కనబడతాడు. నిశ్చలుడై ప్రశాంతంగావున్నా మహిమతో గూడి, భయగౌరవాలను ప్రతిపాదిస్తాడు. ఒంటరివాడై నాపరివారంతోకూడుకొన్నట్లు ప్రబలుడై వుంటాడు. తపోవృత్తిలోవున్నా త్రిలోకాధీశ్వరుడివిధంగా తేజస్వంతుడై శోభిస్తాడు.

ఇది నాయకుల్లో ఉచితస్థానం తీసుకొన్న ధీరోదాత్తుడివర్ణన. మన దృష్టిలో వున్నది భారతీయకవితాసృష్టిలో ఒక ఉత్కృష్టుడైన పురుషుడు. మొదటిశ్లోకం ఈక్షత్రియవీరుడి ప్రశాంతతను వర్ణిస్తున్నది. రెండవశ్లోకం ప్రతిలేని రమణీయతను తెలియజేస్తున్నది. మూడవశ్లోకం దుష్ప్రాపమైన మహిమవిశేషాన్ని వ్యక్తంచేస్తున్నది. ఇది భారతీయభావానికి అత్యంతం ప్రియమైన కవితాసర్గం. సుహృద్వశీకరణం చేసి తీవ్రమైన తపోనిష్ఠలతో ప్రశాంతనిశ్చలుడైన క్షత్రియవీరుణ్ని యీసృష్టి ప్రదర్శిస్తున్నది.

చలించని బాహుబలంతో ఇంద్రియ నిగ్రహసామ్యం సమ్మేళనమయినందున అత్యున్నతమైన ఆదర్శం యేర్పడుతున్నది.

అర్జునుడు భుజబలసమన్వితుడు, ధనుర్ధరులలో అగ్రేసరుడు, రణవిహారంలో నిస్తులుడు, అయినా, శౌర్యానికి ఆశ్రయమైన తన శరీరాన్ని ఇంద్రియనిగ్రహానికి సాధనంగా చేస్తాడు.

సౌందర్యంతోను ఔదార్యంతోను శోభిస్తూ పరమవిధేయుడై జ్యేష్ఠులఆదేశాన్ని శిరసావహించి, ఈప్సితార్థాన్ని జితేంద్రియత్వంతో సాధించడానికి యత్నించే వీరుణ్ణి కనబరుస్తూవున్న ఈసృష్టి అత్యంతమైన ఆత్మోన్నతిని ప్రసాదిస్తున్నది.

స్వల్పకాలంలోనే ఈ అర్జునుడి తపోమహత్వం ఊర్ధ్వలోకవాసులకు తెలియవస్తుంది. మనుష్యకోటిలో వాడైనా పుత్రుడు చలించని చిత్తంతో అత్యుగ్రంగా మహాభీష్టసిద్ధికి, యత్నిస్తున్నాడని స్వర్గాధిపతి సంతోషంతో వింటాడు. ఐనా అర్జునుడి చిత్తస్థైర్యాన్ని పరీక్షించవలెనని ఇంద్రుడికి కోరికపుడుతుంది. ఏది దురతిక్రమమో, దేని ప్రతిరోధంవల్ల మనుష్యుడికి మానుషత్వ విమోచనం కలిగి, తనలోవున్న దేవత్వసాధనానికి యోగ్యతలభిస్తుందో అటువంటి ఇంద్రియప్రేరణాన్ని, ఆయనమీద ప్రయోగించడానికి సంకల్పిస్తాడు.

స్వర్గవాసినులైన అప్సరసలనందరినీ పిలువనంపి వారిలో ప్రతిలేని సౌందర్యంతో మనస్సును ఆకర్షిస్తూవున్న ప్రౌఢలను తమసమ్మోహనసామర్థ్యాన్ని అర్జునుడి మీద కనబరచడానికి పంపుతాడు. వాండ్లు ఆసందేశాన్ని చిరునవ్వులతో స్వీకరించి తమకు తమ వశీకరణశక్తి తెలిసివుండడంవల్ల, జయం అనాయాసలభ్యమని దృఢవిశ్వాసంతో బయలుదేరి పోతారు.

కాని వారు అర్జునుడి చిత్తస్థైర్యాన్ని వూహించడంలో పొరపడతారు. నిశాకరుడివిధంగా మనోహరుడై ప్రశాంతమైన లతాగృహంలో దురాసదుడైవున్న ఆయనను వాండ్లు చూస్తారు.

ప్రకృత మనుససార నాభినేయం
ప్రవికసదంగులిపాణి పల్లవంవా;
ప్రథమ ముపహితుం విలాసిచక్షుః
సితతురగే నచచాల నర్తకీనామ్

—కిరాతార్జునీయమ్

[ప్రథమమ్మందున శ్వేతాశ్వుడిపై
ఉపహితమైనట్టి
ఆటకత్తియల సొంపగుచక్షువు
కదలజాలకుండె
ప్రక్రాంతమ్మగు అభినేతవ్యము
ననుసరించ లేదు
ప్రవికసదంగుళికరకిసలము నే
ననుసరించలేదు.]

ఆతపస్వియొక్క తేజస్సౌమ్యాలు వాండ్లకు తెలియకుండానే వాండ్లహృదయాలను అపహరించి వేస్తవి. దేవవేశ్యా బృందంలో నొక్కరైనా వుద్దేశించుకొన్న ఆకర్షణ గంగంలో స్వకార్యనిర్వహణం చెయ్యలేకపోతారు. ఆకర్షించబోయిన భామినులు తపస్విరమణీయతచేత ఆకృష్టలవుతారు. తపస్వియందుపహితమైన వీక్షణం మరలలేక అతనియందే కదలకుండా నిలిచి అభినయానికి ఉపక్రమించిన వ్రేళ్ళవైపు తిరిగి రావడం మరిచి పోతుంది.

తుమ్మెదపాట

పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు

పాడుమమ్మా, తుమ్మెదా-పువ్వు-పైనవాలే తుమ్మెదా! పువ్వు,
పైనవాలే తుమ్మెదా-పూ-దేనెలోనే తుమ్మెదా!

౧. తేనెకొరకే యాటలనుచును-తేనెకొరకే పాటలనుచును
తేనెకే యారాటమని క్రొం-దేనెలొలికే తేటపాటలు   పాడుమమ్మా!

౨. ఆటలన్నియు నొక్కయాటే-పాటలన్నియు నొక్కపాటే
యాటపాటల కవలనున్నవి-తేటతేనియయూట లనుచును   పాడు.

౩. కరకుముండ్లను సరకుసేయక-పరిమళంబున మరగిపోవక
నిరకు తప్పకనిలిచి తేనియ-కొరకె తిరుగుచునుందునేనని   పాడు.

౪. పాటలన్నీ పారిపోగా-యాటలన్నీ అణగిపోగా
తేటతేనియ యూటలానుచు-మాటలేనీ మూగపాటలు   పాడు.

౫. తేనెతీపికి జొక్కియటుపై-మేనుసర్వము మరచి తేనియ
లానుటే మరపించునా య-జ్ఞానమునబడి మూగపాటలు   పాడు.

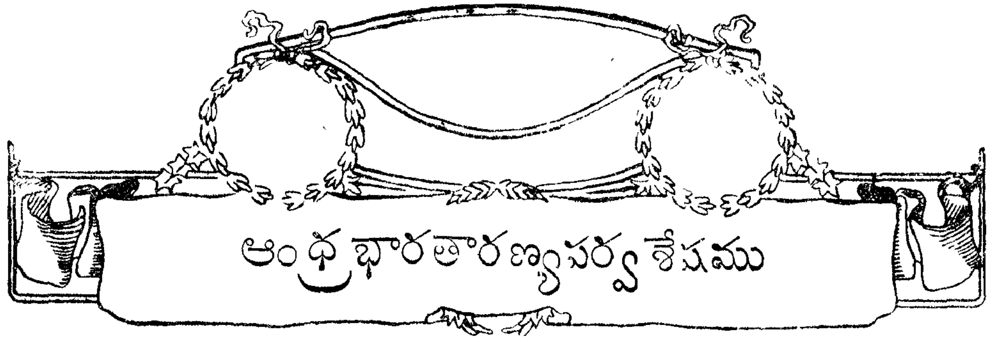
౬. యుగములెన్నో జరగిపోనీ-జగములెన్నో కరగిపోనీ
తగిలి తేనియ తీపిలోన ము-నుగుచు తేలుచు తేలిమునుగుచు   పాడు.

౭. దేహమంతయు తేనెకాగా-దాహమంతయు దీరిపోగా
మోహసంబగు రాగముల సం-దేహములు విడిపోవునట్లుగ   పాడు.

౮. పాటపాటకు తేనెలొలుకగ- ఆటయాటకు దేనె చిలుకగ
పాటప్రాకినజగము తేనియ-యూటలోబడి యూరిపోవగ   పాడు.

౯. జగము సర్వము తేనె నిండగ-జగము తానొక తేనెకుంభగ
జగమె తేనెగ తేనెజగముగ-జగము స్వర్గము క్రిందమారగ   పాడు.

౧౦. అణువులేదా తేనెకానిది-అణువుకాదా తేనెలేనిది
అణువు నణువున జేర్చుమధుర-ప్రణయమును, ప్రణవమున గూర్చుచు   పాడు

ఆంధ్రభారతారణ్యపర్వశేషము

విద్వాన్ పూసి రామమూర్తిశాస్త్రి గారు

తిక్కనాదులు కవిస్తుతిసందర్భమున మూఁడుపర్వములను నన్నయయే రచించినట్లు చెప్పియుండుటచేతను, నన్నయభాగమునందలి కొన్ని పద్యములును పద్యపాదములును నెఱ్ఱన రచించెనను భాగమున నగపడుచుండుటచేతను, శైలియందును నంతగా భేదము గానరాకుండుటచేతను, రాజనరేంద్రుఁడే కృతిపతియై యుండుటచేతను నెఱ్ఱన యాంధ్రభారతారణ్యపర్వశేషమును దూచాతప్పకుండ నాంధ్రీకరింపలేదనియు నచ్చటచ్చటఁ గ్రిమిభ్రష్టములైన పద్యపాదపదపదైకదేశములనుమాత్రమే పూరించి యుండెననియు నిప్పుడొక వింతవాదము బయలువెడలినది.

"ద్వితీయప్రతాపరుద్రునికాలపువాఁడగు మారన గూడ నన్నయ మూఁడుపర్వముల వ్రాసెనని చెప్పియున్నాఁడు. పదునేఁడవశతాబ్దివాఁడగు నప్పకవియు నన్నయ మూఁడుపర్వముల వ్రాసెనని చెప్పియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి యప్పకవికాలమునకుఁగూడ నన్నయవిరచితములగు మూఁడుపర్వములు సంపూర్ణముగా నున్నవని యనవలయును. కావునఁ గవులు రెండుపర్వముల మూఁడాశ్వాసముల నూటనలువదిపద్యములని చెప్పుటకు బదులుగా సామాన్యోక్తి నాశ్రయించి యట్లు చెప్పియుందురు. మఱియుఁ దిక్కనతరువాత సుమారేఁబదిసంవత్సరములలోనే యెఱ్ఱన యున్నవాఁడు. అట్టి స్వల్పకాలములోఁ దిక్కనరచించిన పదునేనుపర్వములు నశింపకుండఁగా నన్నయరచిత భారతభాగమున నందును నరణ్యపర్వపు తుదిభాగముమాత్రమే యాంధ్రదేశమునగల యన్నిప్రతులలో నశించెననుట యుక్తిదూరమై యున్నది. ఇంతియే కాక యెఱ్ఱన ఆరణ్యపర్వాంతమున 'ధీరవిచారుఁడు' అను పద్యమునఁ దా నారణ్యపర్వశేషమును బూరించితినని చెప్పికొనియున్నాఁడు. మఱియుస్వవిరచితనృసింహపురాణమున 'ఉన్నతసంస్కృతోక్తి' అనుపద్యమున దా నారణ్యపర్వశేషోన్నయన మొనర్చితి నని చెప్పికొనియున్నాఁడు. ఎఱ్ఱనవంశజుఁడును నాతనికి వరుసకు మనుమఁడును నగువిప్రనారాయణచరిత్రకర్త మల్లన విప్రనారాయణచరిత్రమునఁ దనతాత యెఱ్ఱన ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషమును జెప్పెనని వ్రాసియున్నాఁడు. ప్రాచీనతాళపత్రప్రతులలో నెల్ల నిక్కడనుండి యెఱ్ఱాప్రగడ కవిత్వమని వ్రాయఁబడియున్నది. కవీశ్వరులెల్లరు నెఱ్ఱనను నరణ్యపర్వశేషోన్నయనకర్తగాఁ జెప్పుటయే కాక నన్నయతిక్కనలతో నాతనిం జేర్చి కవిత్రయముగా లెక్కించి స్తుతించి యున్నారు." కాన నెఱ్ఱన తూచాతప్పక యరణ్యపర్వశేషమునుఁ బూరించెనని కీ. శే. వీరేశలింగము పంతులుగారు పైవాదమును ఖండించి సిద్ధాంతీకరించిరి.

పంతులుగా రారణ్యపర్వశేషమును నన్నయ రచింపనే లేదనువాదము ననుసరించి తమయభిప్రాయమును సవిమర్శముగాఁ దెలియఁజేసిరి. కాని యెఱ్ఱన క్రిమిభ్రష్ట పద్యపదభాగపూరణ మొనర్చెననువాదము నెత్తికొనలేదు. అయినను విషయమునఁ గొంతవరకైక్యమున్నందునఁ గ్రిమిభ్రష్టపద్యపదభాగపూరణవాదుల కయ్యవి యద్భుతములుగనే యున్నవి. "కాని 'ధీరవిచారుఁడు' అను నరణ్యపర్వాంతపద్యమునఁ గ్రియ 'పూరించితిని' అని యుత్తమపురుషలో నుండవలసియుండఁగా 'పూరించె' అని ప్రథమపురుషలో నుండుటచేతను నెఱ్ఱన నిజముగా దా నారణ్యపర్వశేషమును నాంధ్రీకరించియున్న భార

తమునఁ జక్కఁజేర్చుటనే యారణ్యపర్వాంతగద్యలు వేసికొని యుండునని చెప్పుటకు యుక్తిమూలకము గానుండుటచేతను నీపద్యము ప్రక్షిప్తమనఁదగును. మఱియు రెండుభాగముల కవిత్వపురీతికిని భేద మగపఱచి భిన్నకవికర్తృకత్వమును సమర్థింపఁజాలక 'తత్కవితారీతియుఁ గొంతదోఁప సద్రచనయకాన్' అని కోమటియుక్తిని జమత్కారముగాఁ గల్పించి యిటీవల నెవరో పద్యమున నిమిడ్చి యున్నారు. మఱియు దత్కవితారీతి గొంతయే తోఁచునపుడది తద్రచనయే యెట్లగును? ఇట్టి యుక్తిశూన్యము లగుమాటలీపద్యమున నగపడుచుండుటంబట్టియే యీ పద్యము నిటీవలివారలు గల్పించి యెఱ్ఱనకు నరణ్యపర్వశేషసంపూర్ణకర్తృత్వమునొసంగ దలంచి యరణ్యపర్వాంతమునఁ జేర్చి యుండురనుటకు సందియము లేదు.

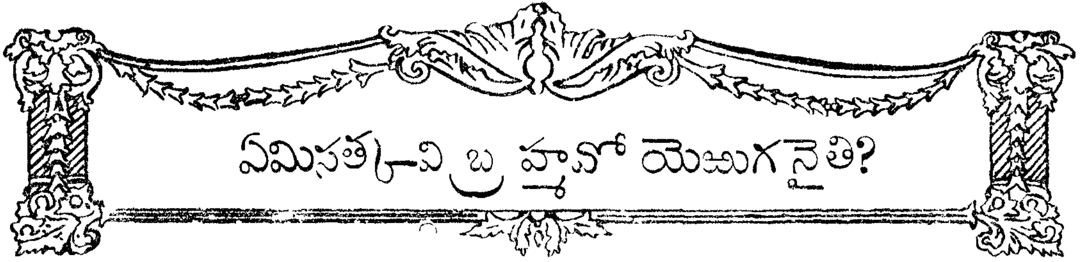
మఱియుఁ గొన్నిగాథలను వ్రాయుచు నన్నయ రాజనరేంద్రునిచే సత్కారము నందకుండుటంబట్టినన్నయ గతించినతరువాత రాజరాజు భారతమును పూర్తిచేయుటకు యత్నించెనని పంతులుగారు వ్రాసిరి. కాన నట్టి యత్నము జరుగుకాలములోనే నన్నయాంధ్రీకృతభారతమాతృక రాజనరేంద్రుని యాస్థానమున నొక మూలఁబడి యుండును. ఏదైన నొకపుస్తకమును బేటికలో నిముడ్చునపుడు ముఖపత్రమును మీఁదుగా నుంచుట యాచారము. అట్లే యయ్యదియు నెచటనో పడియుండును. క్రిందనుండి పురుగు లప్పటప్పటఁ దినియుండును. కావున నసలుప్రతియే (మూలభూతమాతృకయే) క్రిమిభ్రష్టమై యుండును. భ్రష్టభాగపూరణ మొకయసాధ్యకార్యము గాకుండుటచేతనో నన్నయకువలెఁ దన కేదైన నొకకీడు మూఁడునని భయపడుటచేతనో తిక్కన యాభ్రష్టపద్యపుభాగములను బూరింపక విరాటపర్వమునుండి యాంధ్రీకరించియుండును. కావుననే క్రిమిభ్రష్టభాగ మారణ్యపర్వమున గలదని విశేషించి చెప్పక పంతులుగా రంగీకరించినట్లు సామాన్యోక్తి నాశ్రయించి నిపుణముగాఁ దిక్కనమారనాదులు నన్నయయే యరణ్యపర్వము నంతయు నాంధ్రీకరించెనని నిజమును వక్కాణించియుందురు. దీనికనుగుణముగా శంభుదాసుఁడు నృసింహపురాణమున నరణ్యపర్వశేషోన్నయన మొనర్చితిననియే చెప్పికొనియున్నాఁడు. ఉన్నయనమనగా మీఁదికెత్తుట లేక లేవనెత్తుట. ఈశబ్దమున కీయర్థ మనేకకోశములందుఁ బ్రసిద్ధమైయున్నది. ఉన్నదానిని మీఁదికెత్తుట లేక లేవనెత్తుట సాధ్యముగాని లేనిదానిని లేవనెత్తుట సాధ్యము కాదుగదా! కావుననే యదివర కప్పటప్పటఁ గ్రిమిభ్రష్టములగు స్థలములుగల యరణ్యపర్వశేషమునే తా నున్నయన మొనర్చితినని యెఱ్ఱన యథార్థమును నన్నయనశబ్దమూలముగాఁ దెలియపఱచియున్నాఁడు. ఆయరణ్యపర్వభాగములోఁ గొన్నిస్థలములుమాత్రమే శిథిలములై తక్కినభాగమంతయుఁ జెక్కుచెదరక యుండునాయని విమర్శకులకు సందియము గలుగవచ్చును. ఆంధ్రభాగవతములోఁ గ్రమశూన్యముగ ననేకభాగములు శిథిలము లయినట్లును నందును నడుమనడుమఁ గొన్నిభాగములు మిగిలియున్నట్లును, పంతులుగారేకాక పెక్కురు విమర్శకు లంగీకరించియుండుటంబట్టియు నియ్యది యట్లు క్రమశూన్యముగ, యుక్తివిరహితముగ శిథిలముగాక యుక్తియుక్తముగ శిథిలమగుటఁ బట్టియు నట్లు శంకింప నవకాశము లేదు. సత్యమును బరికింతము? నిజముగా నన్నయయే యారణ్యపర్వశేషమును రచింపకయున్నచో రాజనరేంద్రుఁడు కవులఁ బిలిపించి యగ్రహారాదుల నిచ్చి పూర్తిచేయింపకుండునా? ఒకవేళ తిక్కనాదులవలెఁ గవులు భయపడుటచే రాజరాజు భాగమును బూర్తి చేయింపలేకపోయెనని యెవరేని శంకింపవచ్చును. రాజరాజు వలసినంతధనమునిచ్చి యాభాగమును బూర్తి చేయించుటకు యత్నించియుండిన నెఱ్ఱనవలె నెవఁడైన నొకకవీశ్వరుఁడు నన్నయపేరిటనే రాజనరేంద్రునికే కృతియిచ్చి పూరించియుండును. మఱియు నన్నయ తిక్కనలమధ్యకాలమునఁ గలకవు లాభాగము కొఱఁత వడియున్నచోఁ బూరింపక విడచియుందురా? అక్కాలముననే నన్నయతరువాత భారతమును దెనిఁగింప నారంభించిన యథర్వణుఁడు తిక్కన మున్నగువారు విరాటపర్వమునుండియే యాంధ్రీకరింప నారంభించిరి.

కాన రాజనరేంద్రుఁడు యత్నించుట తరువాయిభాగమును బూరింపించుటకై కాని యరణ్యపర్వభాగమునకై కాదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. పైని వ్రాసినకారణములనుబట్టి నన్నయ యాదిసభారణ్యపర్వముల మూఁటిని సంపూర్ణముగా రచించెననుటకు సందియము లేదు.

మఱియు శంభుదాసుని కాలమునగాని తిక్కనకాలమునగాని తాళపత్రప్రతులు లభింపమి నక్కాలమున నరణ్యపర్వశేషము లేకయే యయ్యది వ్రాయఁబడినదని చెప్పుటకు వలనుపడదుగదా! ఎఱ్ఱన యాక్రిమిభ్రష్టభాగములు పూరించి యారణ్యపర్వపుఁ దుదిభాగము నర్ధసంతముగఁ జేసిననాఁటనుండి తాళపత్రప్రతులలో నిక్కడనుండి యెఱ్ఱాప్రగడ కవిత్వమని లేఖకులు వ్రాసియుందురు. 'గతానుగతికో లోకో నలోకః పారమార్థికః' అను న్యాయము ననుసరించి లోకము నామార్గమునే యనుసరించియుండును. దాన లోకమున నెఱ్ఱన యరణ్యపర్వశేషమును దూచాతప్పకుండ రచించెనను ప్రఖ్యాతి లోకమునఁ గలిగియుండును. ఇట్టి ప్రసిద్ధి నాశ్రయించుటచేతనో, తనతాతయందలి యభిమానముచేతనో మల్లన తనతాతనరణ్యపర్వశేషనిర్మాణకర్తనుగాఁ జెప్పియుండును. ఇట్లే కవులెల్లరు జనశ్రుతి ననుసరించియుఁ దమకంటెఁ బూర్వమునందు తాళపత్రప్రతులలోఁ గల వ్రాతననుసరించియుఁ గవిత్రయములోఁ జేర్చి స్తుతించియుందురు. ఇప్పటికిని సత్యమును మఱచి లోకమును నద్దానినే యుగ్గడించుచున్నది. తనకంటెఁ బ్రాచీనులగు కవులెల్లరు నవిమర్శముగ నెఱ్ఱనయందు నరణ్యపర్వశేషసంపూర్ణకర్తృత్వము నారోపించుచున్నను నద్దాని నిజమును పీఠిఁ బెట్టుటకే యప్పకవి వారికెల్లరకు విరుద్ధముగా నన్నయకే త్రిపర్వసంపూర్ణకర్తృత్వము నొసఁగియున్నాఁడు. కానఁ గ్రిమిభ్రష్టపద్యపాదపద్దైకదేశములనుమాత్రమే యెఱ్ఱన పూరించెనని చెప్పుటకుఁ బ్రబలాధారము లగపడుచున్నవి." అని క్రిమిభ్రష్టపద్యపాదభాగపూరణవాదులు వీరేశలింగముపంతులుగారి యుక్తులకుఁ బ్రతియుక్తులనుఁ బన్ని తమవాదమును నిలబెట్టుకొని యున్నారు.

నన్నయ తాటియాకులప్రతి చెడిన శ్లోకకవియును వ్రాయకుండుటచేతను కేవల జనశ్రుతుల నాధారముగాఁ జేసికొని యనేకవిషయముల ననేకగాథలను వ్రాసిన యప్పకవ్యాదు లీగాథను వ్రాయకుండుటచేతను కేవల పద్యపాదపద్దైకదేశపూరణమునకుఁ గవు లిట్టియసామాన్యమగు గౌరవము నెఱ్ఱన కిచ్చిరనుమాట యెంతమాత్రము నమ్మఁదగియుండమిచేతను, ఉన్న యనమును నది ప్రాసకై వేయఁబడినదగుటచేతను, 'పూరించె' అనునట్టి క్రియ ప్రథమపురుషలో నుండుట కనేకకవిప్రయోగములు ప్రమాణములుగా నగపడుచుండుటచేతను రాజనరేంద్రునికే యంకితమిచ్చి నన్నయపేరిటనే యెఱ్ఱన యాంధ్రీకరించుటం జేసి పద్యపాదైక్యముండుటయు విరుద్ధమగుటచేతనుఁ గవిజనశ్రుతితాళపత్రమాతృకా ప్రమాణములఁ దిరస్కరింపఁజాలినంతటి ప్రబలప్రమాణము లెవ్వియు నుపలబ్ధములు గాకుండుటచేతను నెఱ్ఱనయారణ్యపర్వ క్రిమిభ్రష్టపద్యపాదపద్దైకదేశముల మాత్రమే పూరించెననుట మిగులసాహసోక్తియని తోఁచెడిని. విమర్శకు లీయంశము నితోధికముగా విమర్శించి లోకమునకు సత్యమును వెల్లడింతురుగాక!

విద్వాన్ కఱ్ఱి సుబ్బారావు గారు

కల్పింతు నొకచోట, కనకవప్రావృత సౌవర్ణకీలిత సౌధములను
కల్పింతు నొకచోట కాలమేఘవినీల గాఢతమోరుద్ధ గతులనిశల
కల్పింతు నొకచోట గాఢభీతిప్రద కాలమృత్యుకరాళ కాననముల
కల్పింతు నొకచోట కామితార్థప్రదానాతిశాంబు ఋష్యాశ్రమంబు
ఇట్టిచిత్రవిచిత్రమా సృష్టిచేయ-నెట్టిసాధనసంపద యెట్టిశక్తి
యెట్టిమేధావిశేష మిదేమిగలవా-యేమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

గీ. కలదనీచేత కవితయన్ ఖడ్గమొకటి-దానదండ్యుల దండింతు ధర్మమార్గ
రతులమెప్పించి మనుతువు ప్రభుఁడవగుచు-నేమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు వతిశాంతమైన సాయంతనంబు
తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు మలయపర్వతమందమారుతంబు
తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు వమలవాఃపూర్ణ జలాశయంబు
తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు వతిగంధకుసుమితోద్యానవనము
అచట యువతిని యువకు నాహ్లాదమొప్పఁ-గూర్చిప్రేమానుబంధంబు నేర్చియంత
నంతరాయంబుగూర్తు వటయ్య, చెపుమ-ఏమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. తూగుటుయ్యాలలందు నూఁగుచుండెడిముద్దు లొల్కు-బాలునిరూపు నొక్కచోట
అనియతసంజాత హాసదుఃఖంబుల నుండెడిబాలకు నొక్కచోట
ఉరమునఁ బులిగోరు కరమునఁ గంకణా లొప్పబాలకురూపు నొక్కచోట
తోడిబాలురగూడి యాటలాడుచు కేరు చున్న బాలునిరూపు నొక్కచోట
చూపగల విట్టి చూపులే చూడ్కి-కలిగె-నేమి యెఱుఁగంగశక్తి యింకేరికుండు
గహనమగుగాదె చూడగా కవిమనంబు-ఏమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. మోము మీసములేక మొలకనవ్వులఁదేరు చిన్నారి చిఱుతని చిత్రమొకటి
నూనూఁగుమీసాల నూత్నయౌవనమునఁ జెన్నారుయువకుని చిత్రమొకటి
బవిరిమీసముగల్గి పరిపాకదశనొంది చెన్నారు కౌమారు చిత్రమొకటి
పండుమీసములొప్పి పలితమస్తముగల్గి చెలఁగఁజాలనివృద్ధు చిత్రమొకటి

అన్నిటిని వాక్యరీతిని యగుపడంగ-చేయఁగలశక్తి యెట్లు సంసిద్ధమయ్యె
నెఱుఁగ నింకేదిమార్గ మింకేమి సేతు-నేమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

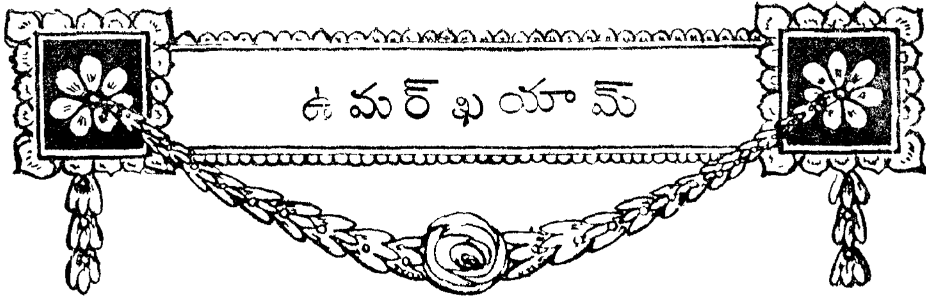
సీ. బొమ్మరిండ్లనుగట్టి పొయ్యిముగ్గులువెట్టు లలితబాలనుజూపఁగలవు నీవు
వీణచేతనుబూని గానరక్తినిజూపు కలితయౌవనఁ జూపఁగలవు నీవు
సెజ్జపైమేయివాల్చి చెలులయూరటవిని వలఁచుకామినిజూపఁ గలవునీవు
పతిదోషముల నెంచి పదతాడనముఁజేయు కలితకోపనజూపఁ గలవునీవు
అన్నియైనను గోప మావంత లేక-యోర్మిభార్యను బ్రార్థించు యువకుఁ జూప.
గలవు నిన్నెన్న నొరులకుఁ గాదువశము ఏమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. శుకముఖద్విజులైన చూడ్కికి నెదురైన శ్యామావిహారంబు సలుపుటయును
అతిమానకామినీ తతియె సాహసమూని సకలసన్నాహంబు సలుపుటయును
అతిసత్వహీనులే యతిధైర్యవంతులై చండయుద్ధంబుల సలుపుటయును
అతిఘోరమృగములే యాదరంబులఁబూని సత్సహాయంబుల సలుపుటయును
అన్నియును నీవశంబున నలరుచుండు-నంతసృష్టికిఁ బ్రభుఁడ వీ వగుదువనుచు
నెఱుఁగనేరక మూర్ఖుఁడ నేనయైతి-నేమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి?

సీ. లక్షాధికారిచే భిక్షంబునెత్తింతు సర్వశక్తుఁడవౌన సత్కవీంద్ర!
అపాత్రితతులచే నాటలాడింతువు చాలమాయికుఁడవే సత్కవీంద్ర!
నిర్జనవనులను నెలవులఁగాఁజేతు సచ్ఛిల్పివౌదువే సత్కవీంద్ర!
మేడగోడలనెల్ల మేలిమితోఁజేతు స్వర్ణాగధన్వివే సత్కవీంద్ర!
ఇచ్ఛవోడమినఁ బుట్టింతువేపుఁజూపి-సంహరింతువు బ్రహ్మవే సత్కవీంద్ర!
నేమి బ్రహ్మవో శివుఁడవో యెఱుఁగనైతి-సత్య మెఱుఁగంగనైతి నే సత్కవీంద్ర!

సీ. కమ్రామ్రపల్లవ ఖాదియై చొక్కుచు "కో"యని కూసెడి కోకిలొకటి
లేఁగలతోఁగూడి లేఁతపచ్చికమేసి హాయిగాఁదిరిగెడి హరిణియొకటి
కమలషండముఁజేరి కమలనాళమునాని యలసటనిద్రించు హంసయొకటి
పువ్వుఁదీఁగెల ముట్టి పువ్వువాసననూని పరగుదక్షిణగంధవాహ మొకటి
రమ్యలావణ్యసీమయౌ రమణియొకతె-నూరుగేరెడిసొగసుకుమారుఁడొకఁడు
తగును నీసృష్టిలోనఁ బ్రధానములుగ-నేమి సత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుఁగనైతి.

ఉమర్ అలీషా కవి

"ఉమర్ ఖయ్యాం" అనునతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడైన పారసీక కవి. క్రీస్తుశకము 1018 సం పెరిషియా దేశమున నైషాపూర్ అను గ్రామమున జన్మించెను. ఈతని తల్లిదండ్రులు ఇస్లాము మతమునకు జేరిన వ్యవసాయదారులు. "నైష్" అనఁగా వెదురు. వెదురు చిడుమును దొలగించి కట్టిన పల్లెయే 'నైషాపుర' మని ప్రసిద్ధి వహించినది. ఇది ఖురాసాన్ దేశపు చక్రవర్తుల కాలమున బలఖ్, హిరాత్, మాజహానులతో పాటు నైషాపురమును రాజప్రతినిధి నివసించు ముఖ్యస్థానమై యుండెను. ఇందన్నియో కళాశాలలు నిర్మింపబడి యుండెను. బాగ్దాదులోని పెద్దపెద్ద విశ్వవిద్యాలయములకన్న నీనైషాపురమున పెక్కు విశ్వవిద్యాలయములు నిర్మింపబడినవి. అందు నిజాముల్ ముల్కు-తూసి "శంతఖిసా" నిజామియా నైషాపూర్ మహామూద్ గజినీ సోదరుఁడు "సైదియా", ఇట్లే అబూసైద్ బగ్దాదీ, అబూ ఇసహాకీ మున్నగు ప్రసిద్ధపురుషులచే నెన్నియో కళాశాల లీనైషాపురమున నిర్మింపబడినవి. అందు అతిశ్రే మహావిద్వాంసుఁడగు "ఇమామ్ మెగజ్జాలి నైజామియా" విశ్వవిద్యాలయమునకు ప్రధానాచార్యుఁడు (Chancellor) గా కొన్నినాళ్లుండెను. ఉమర్ ఖయ్యామ్ ఇంగుత్తీర్ణుఁడగుటయేకాక లోకమున పెద్దపెద్ద గొప్ప విద్వాంసులున్నారని విన్నను అచ్చటికు బోయి తర్క, వ్యాకరణాది జ్యోతిషములు సంపూర్ణముగ నేర్చుకొనియెనని "ఇబ్నిఖల్ కాన్" అను చరిత్రకారుఁడు వ్రాయుచున్నాఁడు. ఈతని సహాధ్యాయులు హాసన్ బిన్ సబా, నిజాముల్ ముల్కు అను ప్రసిద్ధపురుషు లిరువు రుండిరి. వీరినిగూర్చి యొక విచిత్రకథ గలదు. వీరు చదువుకొను కాలమున హాసన్ బిన్ సబా మన ముగ్వురిలో నెవరి కదృష్టము పట్టినను తక్కినవారికి సమానముగా బంచవలెనని యొక ప్రమాణపత్రము వ్రాయించెను. కొంతకాలము గడచినతరువాత నిజాముల్ ముల్కు బాగ్దాదు పరిపాలించుచున్న సుల్తాన్ సల్జూకీ చక్రవర్తులయొద్ద ప్రధానమంత్రిగా నేర్పడియెను. వానియొద్ద కొకనాఁడు ఎక్కడికో పోవుచు మార్గశ్రముఁడై ఉమర్ ఖయ్యామ్ వెళ్లి దర్శించెను. నిజాముల్ముల్కు మెచ్చి చాల గౌరవించి నీ కేమి కావలెనని కోరెను. నాకేమియు నగత్యము లేదని చెప్పి వెళ్లిపోజూచెను. కాని నిజాముల్ ముల్కు 'మనము చదువుకొను దినములలో నొక ప్రమాణపత్రము వ్రాసికొంటిమి. నీకు జ్ఞాపకము లేదా' యని యుగ్గడించి నీవు 'నావెంట రావలెను నాయేలికతో జెప్పి నిన్ను నా యంతవానిగ జేయుదును' అని మిక్కిలి ప్రార్థించెను. కాని ఉమర్ ఖయ్యాం మామాటలకు నవ్వె.

"ఎక నాన బదోర్ రోజ గరుమ వద్ హాసిలె మర్ద
బఙహాజ పికిస్తాదమె అబసర్ద
మామూర్ త్రికసేదగర్ గర్ బాయద్ బూద్
తాఖిద్మతె చూఖుదీ గర్ బాయద్ కర్ద.

అనఁగా,

ఉ. రెండు దినాలకైన నొక
రేయొక రొట్టె లభించెనేని నో
రెండినవేళ నింతజల
మిచ్చుడు పెంకు లభించనేని నే
నొండొరు వేఁడివాని కొలు
వుండెను నాగతి మానవుండె భూ
వుంతును వానిగొల్చి తన
పొట్టను నింపుకొనంగఁ బోదునే.

"ఎకదౌగ మె అయ్యామ్ నదారేంఖుషేం
గర్ చాష్త బునద్ షాంనదారేం ఖుషేం

మాహ్తాబిత చెమామెరిసగ్ అజహుద్బ ఖయిమ్మ-
అజకస్ తమాఖానదారేం ఖుషేం.

అనఁగా,

ఉ. జగతిన్ దుఃఖమొకింత నామనసులోఁ
జర్చింపఁగా లేదు రే
బగలం దెప్పుడొ గుప్పెఁడన్నము లభిం
పన్ జాలు లేకున్నచో
నగపై లేదు మహానసగృహములోఁ
బక్వాన్నమే చిక్కుచుం
డఁగ సన్యాంగని వేఁడ నేఁటి కది మా
ధుర్యంబు గాకుండునే!

అని బదులుచెప్ప నాతని వివేకమునకు, స్థిరప్రజ్ఞ కెంతయు సంతసించి సంవత్సరమునకు 1200 పదునెండువందల తోమానులు — తోమానన గా ఇరువదిరూపాయలు, ఇరువది నాలుగువేలరూకలు (రు 24,000) — నైసాపురమున ఆదాయము వచ్చుభూమి దానపట్టా వ్రాసి యిచ్చిపంపెను. ఇది గని యొక జిజ్ఞాసువు నేనడిగి దేవురించినను నెవరును నాకొక కాసైన నియ్యరే నీకింతధన మెట్లు వచ్చినది? అని యడిగినాఁడు. వానితో,

మ. ఘనవాంఛన్ వ్యసయించి యేఁరు ప్రతిపా
దంబందు వేవేలుగా
ధనరాసుల్ లభియించు లేనియెడ న
ర్థం బర్థించఁబోవ దే
వనిధైనన్ ఘనుకూడ లేదని మదిన్
భావింప కేదుఃఖముం
డిన గీర్ఘంబున నర్థదాయకమునై
డిందించు నీజీవమున్.

శా. రాగద్వేషము లాశ్రయించి విషయ
భ్రాంతిన్ బ్రవర్తింప ను
ద్యోగింపన్ వలనా జగాన విధి సం
యోగంబుచే నెందఱో
భోగావేశను వచ్చిపోయి రిటులే
ముందింక రానున్న వా
రేగన్ జూతురుగాని యొక్కఁ డిలపై
యిష్టార్థముల్ పొందునే.

అని బదులుచెప్పి వానికేదో కొంతధన మిచ్చి పంపించెను.

ఈ "ఉమర్ ఖయూం" యొక్క అసలుపేరు ఉమర్. కొందఱు ఉమరూ అనిగూడ చెప్పుదురు గాని అది శుద్ధపేరు కానోపును. ఖయాం అనునది బిరుదు. ఈబిరుదునామముతే అరబ్బీ, పారసీకవులు తమ కావ్యములందు వాడుచుందురు. పూర్వసంస్కృతకవులకు గూడ నిదే ఆచారము. వ్యాస వాల్మీకి మయూర బాణవిద్యారణ్యభవభూతికాళిదాసులనునవన్నియు బిరుదులే కాని అసలుపేరులుగావు. అక్లే, ఫజా, సాది, మౌలానా, రూమ్, గజ్జాలీ, ఖయాం అనియు నెఱుంగవలయును. ఉమర్ ఖయాంక అనఁగా ఉమర్ అనే ఖయాం అనియర్థము. ఈతడు విద్యారణ్యునివలె పెక్కుగ్రంథములను వ్రాసిన ఋషి (నానృషిః కురుతేకావ్యమ్). అందీతని మత సిద్ధాంత గ్రంథమునకు ఉమర్ ఖయామని పేరిడినాడు. ఈతడు ఇస్లాము మతస్థుడైనను కపిలాది సాంఖ్యమతస్థులకును, విరోచనాది చార్వాక లోకాయతమతములకును సంబంధమైన యొక సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించినాడు. అది ముందు చర్చింపబడును. ఈతడు జ్యోతిషమునకు ప్రధానాచార్యుడు. "తఖ్వీమెజలాలీ" అను గొప్పజ్యోతిషసిద్ధాంతగ్రంథమును వ్రాసినాడు. ఇప్పటి ఇంగ్లీషు కేలండరీతని సిద్ధాంతములోనిదే యని గిబ్బన్ మున్నగు చరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. మఱియు నిట్టిదే "జీచ్ ముల్కా-షాహి" అనునది జాతక సిద్ధాంత భాగములు వ్రాసినవాఁ డీగ్రంథము.

"అరాయిసన్నఫాయిస్" అను తత్త్వశాస్త్రము (Philosophy).

"అల్ జబర్"(Algebra). దీనిని అరబ్బీభాషలో వ్రాసెను. ఇది ఇప్పుడు ఫ్రెంచిభాషలో బరివర్తింపబడినది.

"ఒఖిలీదస్" (Geometry) లోని కఠినతరసమస్యలు ప్రస్తరించి చూపించెను.

"ఇల్మెత బీయాత్" (Chemistry).

దర్బారయే "హుక్మతుల్ ఖాలిఖ్". ఇదివేదాంతశాస్త్రము. పంచీకరణవిషయము గలదు.

"రిసాలా" శారీరార్థికశాస్త్రము.

"రిసాలయెమూసూమా" తర్కశాస్త్రము.

ఇట్టివే యెన్నియో కలవు. ఇవి యన్నియు నిప్పటికిని ప్రమాణగ్రంథములుగ బండితులచే బరిగణింపబడుచున్నవి. పాశ్చాత్యులీ గ్రంథములన్నియు తమభాషలలో తర్జుమా చేసికొనినారు.

ఈతని జీవితకాలములో గూడ నతనికి జగద్విఖ్యాతమైన యశస్సుండెడిదని, నాటిచక్రవర్తులలో పేరెన్నికగన్న షంషుల్ ముల్కు ఖాఖాని సుల్తాన్ సంజీర్ మున్నగువా రీతని కర్థసింహాసన మిచ్చి గౌరవించుచుండిరని, పల్లకి వంటి చేతితో తాకి బోయీల కెత్తుకొనుట కనుజ్ఞ నిచ్చుచుండిరని నాటి ప్రసిద్ధచరిత్రకారులగు దౌలిర్షా, సమార్ఖంది, తారీఖు ల్హుకమ మొదలగు వారివలన తెలియుచున్నది. నాటిసమకాలికులగు కవుల చరిత్రకారులు "నిజామీ, ఉరూజీ;" మున్నగువా రీతని పూజ్యపాదునిగ గ్రహించి పేర్కొనుచుండిరి. ఈతని కాగతానాగతజ్ఞానము గలదనుట కనేకనిదర్శనములు ప్రజల కగుపర్చుచుండెను. అవి యింగుదాహరించుట గ్రంథవిస్తరమగును.

సంతెచెప్పుటయందును, అవధానము లొనరించుటయందును, తర్కవ్యాకరణాదిజ్యోతిషవిషయములే కాక యెన్నియో కళలయందును ప్రవేశమున్నట్లు చరిత్రలవలన తెలియుచున్నది; తుద కీమహనీయగుణగరిష్ఠుండైన ఉమర్ఖయూం నూట తొమ్మిదియేండ్లు జీవించి తన జన్మభూమియగు నైషాపురమున క్రీస్తుశకము 1127 వ సంవత్సరమున తనభౌతికశరీరమును విడిచి దివి నలంకరించెను. ఈతనిగోరీ "హీరా" అను ప్రదేశమున గలదు. ఒకసారి 'బలఖ్' పట్టణమున నేదో వేదాంతవివాదము వచ్చి తన గోరీపై ప్రళయకాల పర్యంతము పూలు కురియుచుండునని కొన్నిపద్యములు చెప్పెను. అది నేటికిని ప్రత్యక్షముగ ప్రక్కనున్న మసీదులోని పూలతీవ లల్లుకొని పువ్వు లజస్రము కురియుచున్నవని తెలియుచున్నది. ఇట్టివే పెక్కువ్యాఖ్యానము లీతనిగూర్చి చరిత్రజ్ఞులు వ్రాసియున్నారు.

ఈతని మతసిద్ధాంతగ్రంథమునకు "ఉమర్ఖయాం" అని పేరిడినాడని పైన నుడివియుంటిమి. అసలు దానిపేరు "రూబాయాత్ ఉమర్ఖయామ్" అనగా ఉమర్ఖయాం వ్రాసిన రుబాయీలనియర్థము. "రుబాయీ"లన శార్దూలాదివృత్తములవంటి పారసీవృత్తములలో నొకదానికి పేరు. ఈ వృత్తములలో దనభావములను వెల్లడించెను. ధారాపాతమువంటి యీతనికవిత్వమును, లోకాతీతమైన భావగంభీరతను, అలౌకికసుందరమైన ఉపమానవస్తువులను చూచి విషయమెట్టిదైనను లోకము మోహించి రససముద్రమున మునిగిపోయినది. ఇది తొలుత ఫిట్జ్‌జెరల్డను నాతడు 1858 వ సంవత్సరమున ఆంగ్లభాషలో 75 పద్యములలోని కనువదించి అచ్చొత్తించినాడు; కాని దానిపై తనపేరుకూడ వేసికొనలేదు. ఆపొత్తములు అమ్ముడు కాకపోవుటచే 5 షిల్లింగులనుండి ఒకపెన్ని వెలకు తగ్గించి బుక్కాదుకాణములవంటి దుకాణదార్లమ్ముచుండిరి. అది తొలుత సర్ రిచర్డు బర్టన్, స్విన్బరన్, రొసెటి, గ్రబియల్, రూస్టు మున్నగువారు కొని చదివి వ్యామోహితులై తమ ఆప్తులకు బంపి విమర్శనములు వ్రాసి దానిప్రాశస్త్యమును వేనోళ్ల గొనియాడుట కారంభించిరి. తిరిగి యీపొత్తము 1868 వ సంవత్సరము రెండవసారి ముద్రింపబడినది. తరువాత 1872 లో మూడవముద్రణము జరిగినది. తరువాత 1879 లో రెండు మూడుసారులు ముద్రింపబడి యిట్లే యేటేట లెక్కలేనన్ని సార్లు వివిధములైన మాదిరులలో ముద్రింపబడుటయే కాక అనేకు లనేకానువాదములు చేసియు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసియు గౌరవింపజొచ్చిరి. ఒక్కయూరపుదేశమందే కాక అమెరికాలో నిది లేనియిల్లే లేదనునంతవ్యాప్తిని గాంచినది. యిప్పుడిప్పుడెల్లదేశములలోను, ఎల్లఖండములలోను, ఎల్లభాషలలోను ననువాదములు బయలుదేరుచున్నవి.

ఈ ఉమర్ఖయాం గ్రంథమంతయును నొకచోట లభింపలేదు. ఖండఖండములుగ దేశాంతరములయం దుండిపోయినవి. ఇప్పటికి దాదాపు 1200 పద్యములు లభించినవి. అసలు కవి వ్రాసిన పొత్తమెంతో తెలియదు. అది కాలగర్భమున మునిగిపోయినది. ఆసమకాలికులు వ్రాసిన ప్రతులును నిప్పుడగుపడవు. మిక్కిలి పురాతనమని చెప్పదగిన ప్రతి 1460 వ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది. అది బోడ్లిన్ భాండాగారమున గలదు.

ఇందు 158 పద్యములు మాత్రమే కలవు. దానిని 1898వ సంవత్సరమున ఎడ్వర్డు హీరన్ అలెన్ అనువాఁడు లండనునగరమున ప్రకటించినాఁడు.

పేరిసునగరమున 1530 వ సంవత్సరమున వ్రాసిన ప్రతిగలదు. ఇందు 76 పద్యము లున్నవి.

బ్యాంకిపురిమున నొకప్రతి లభించినది. అందు 604 పద్యము లగుపడుచున్నవి.

ఏషియాటిక్కుసొసైటీ (కలకత్తా) వారిగ్రంథాలయమున నొక ప్రతిగలదు. అందు 516 పద్యములున్నవి.

వాన్‌హామీర్ తనయొద్దప్రతిలో 200 పద్యములు మాత్రమే కలవని వ్రాయుచున్నాఁడు.

లఖనోప్రతిలో 770 పద్యములు వ్రాయఁబడి యున్నవి.

జాన్ పేన్ అనువానిప్రతిలో 845 పద్యము లున్నవి.

మిస్ జే. సి. ఐ. కేడిల్ 1200 పద్యములు సేకరించెను. ఇంక నెన్ని పోయినవో తెలియదు. తొలుత ఇంగ్లీషులో భాషాంతరీకరించినవాఁడు ఎడ్వర్డు ఫిడ్జిజెరల్డు అనిగదా పైని వ్రాసియుంటిని. అతనికి లభించిన ప్రతి యిప్పుడెక్కడను అగుపడకున్నది. ఆపద్యము లిప్పుడచ్చుగుచున్న పారసీప్రతులందు లేవు.

ఈతని తరువాత 1872 వ సంవత్సరమున ఐ. హెచ్. దన్ ఫీల్డు అను నాతఁడును, 1898 వ సంవత్సరమున రిచర్డులీగేలిన్ అనువాఁడును, 1913 వ సంవత్సరమున జాన్ సన్ పాషా అను నాతఁడును 762 పద్యములును, 1915 వ సంవత్సరము జాన్ పాలిన్ 158 పద్యములును, 1920 వ సంవత్సరము పురబ్‌నూల్ 346 పద్యములును ఇక్లేప్రొఫెసర్ హెర్నిలిన్, మికార్తి గారజ్ మున్నగు వెందరో పూర్తిగ అనువదించినారు, ఇంకను ననువదింపనున్నారు. కాని అసలులోగల ధారాప్రవాహరూపకమైన, శాంతియుతమైన కవితాప్రభావము, రసపుష్టి, ధ్వని, వ్యంగ్యాలంకారము లొక్కరవంతయు రాలేదు. వచ్చుటగూడ సంభవముగాదు. కేవలము భావము మాత్రము వచ్చును. భావము శైలితో కూర్పబడినప్పుడున్నరసము ఇదమిత్థమని వచింప రాదు. అందుచే నొక ప్రసిద్ధుఁడైన ఇంగ్లీషుకవి. ఉమర్ ఖయాంమాతృక రెట్లుండునోయని యిరువదియేండ్లు ఫారసీభాష లెస్సగ నేర్చి తరించినాఁడట. మొత్తమున నీగ్రంథరాజము చదువుచున్న నింక వేఱొకశాస్త్రముపైగూడ మనస్సు పోనేరదు. ఇందు 35 విషయములపై ప్రసంగముగలదు. అవి భగవద్గీతాధ్యాయములవలె వేరువేరు చేయబడినవి. అత్యంత ప్రాచీన మనదగిన చార్వాకుల శాస్త్రములు పోయినను ఇదియొకటగుపడుచున్నది. ఇందు వేదాంతము, జీవన్ముక్తి, ప్రపంచము, ధ్యానము, యోగము, తపస్సు, సమాధి, కాలము, మానవప్రవృత్తి నివృత్తిమార్గములు, ఈశ్వర జిజ్ఞాసతత్వము, మృత్యువు, లోకదుఃఖము, వైరాగ్యము, వివేకము, ఆనందము, సృష్టి, జీవుఁడు, స్వర్గము, నరకము, సదసత్తులు, మాయ, భ్రాంతి మున్నగునవి ముఖ్యములు. మొత్తమన్నిటియందును, విశేషముగ ఆసవపానము, గానము, మానిని, ఏకాంతవాసము (సౌధారామముల్వల గూర్చి) పెక్కుభావము లలంకారములతో తర్కించి సాధించి సిద్ధాంతపూర్వపక్షములలోని నిగ్గును తేల్చి, పరమును దానిని మఱపించి, కైవల్యాదిపదవులు సాకులని యొప్పించి కేవలమైహికమే నిక్కమని పెక్కునిదర్శనము లర్పర్చి తనసిద్ధాంతమున నయఃపిండమువలె దృఢతరముగ స్థిరతరముగ గావించి లోకముచే పాడించి విడిచినాఁడు. అసంబంధమైన భావముల నిసుకతిప్పవలె చెప్పి గుచ్చియెత్తినాఁడు. భూమ్యాకాశమధ్యముననున్న యన్నివస్తువులను సోదాహరణముగ జూపించి, ఆస్తికవాదమును చింపరవందర చేసి పటాపంచలు గావించినాఁడు. ఇది పాశ్చాత్యనాగరికుల కెంతయు సరిపోయినది. అందుచే నాతనిని వా రత్యంతము గౌరవించుటయేకాక నాతని యీగ్రంథమును వేదతుల్యముగ సమారాధించుచున్నారు. మొన్న నొకపాశ్చాత్యుఁడు జిరల్డు మొదటి కూర్పుప్రతిని 600 పౌనులకు కొన్నాఁడట. అదిగాక యెందరో పాశ్చాత్యులు వైష్ణవపుర్తుపోయి యీతనిగోరీనే అర్చించుచున్నారు. ప్రతిసంవత్సరము నచ్చట గొప్పఉత్సవము సాగుచున్నది.

ఇతఁడు నాస్తికుఁడని, వామమార్గావలంబుఁడని చెప్పుదురు. నాస్తికులగు పాషండులకును నీతనికిని యే విషయమునగూడ రవంతేనియు భేదమగుపడదు కాని యీతఁడు

శా. నైరుల్ నన్ను పదార్థమాదియని సం
భాషింతురే వారలే
తీరున్ నన్నటులాడుచుందురొ కో
యర్థిన్ జెప్ప రూహింప సాం
సారన్ ధాత్రి కులాయమందు సృజియిం
పన్ వచ్చితిన్ నేను నా
దేరూపంబని చర్చచేయవలదా
యిందేమి తప్పున్నదో.

అనియును ఆస్తికులని చెప్పుకొనువారే వామమార్గావలంబు
లనియు, మఱియొక చోట.

ఉ. కోవిదవర్య, శాంతివిన
గోరెద నాపలు కీవు నేనునుం
బోవుచునున్న మార్గ మొక
పోలిక దైనను వామమార్గమం
దీ వొకదృష్టినిల్పితివి
యెప్పటికైనను దిద్దుకొమ్ము నా
పైవిరసోక్తులాడకు సె
పంబులు వీడుము ఈశ్వరార్థమై.

అనియు చెప్పుచున్నాడు. కాని యాతని ప్రధానోప
దేశము:

ఉ. మాసభయందుఁ ద్రాగుడును
మంజులగానము పానపాత్రలే
భాసిలుచుండు మేము మధు
పానప్రమత్తత నుండు మెప్డు నీ
వ్యాసము లిందు జెప్పకుము
శాంతిరవర్తి, దురాత్మ, యింక మా
యాసవమున్ మృగాక్షి యధ
రాసవమున్ మము తేర్చు నంతయున్.

ఉ. లెమ్మ నిజానురాగభవ
లీలలఁబుచ్చుము వర్తమానకా
లమ్ము విశాలవిశ్వము వి
లాసవిభాసవినూత్నచారుస
స్యమ్ములఁ గుల్కుచున్నది ని
జంబుగ నీసమయమ్మునందు మ
ద్యమ్మును పాత్రలో నునిచి
హాయిగ ద్రావుము నిర్విచారివై.

చ. వెలఁగు వసంతకాలమున
సీమలసోమరసంబు పాత్రలో
పల నిడి మా కొసంగఁగల
భామినియున్న నిజంబు స్వర్గమే
వలఁపుఁ దలంచితేని శపథం
బిది శ్వాసశతంబుకంటె న
ల్లలఁతినిఁ జూడుమా పథము
నందు రహస్యములే దొకింతయున్.

ఉ. చీకులు, రొట్టెముక్కలును,
సీధువు, నొక్కరహస్యమంగళం
బోకసులాక్షి, యున్న నిఁక
నుజ్జ్వలరాజ్యపదంబు నొల్ల నా
నాకలుషావహంబయియ
నంతదురంత విచారఘోరదు
ర్వ్యాకులమై తనర్చు ప్ర
పంచము నీగతి నేఁ దరించెదన్.

ఉ. ఓచెలి, మమ్ము ద్రింపటున
నొక్కెడ కాలము వేచియుండ నీ
పాలి జగంబు మా కొకప్ర
వాసనికేతనమట్టు లున్న దం
తే నవకంబు ద్రాక్షరస
మీయెడఁ గైకొని త్రావకున్న సం
కోచము నొందనేల యిది
చూడని కార్యమె యెట్టివారికిన్.

మ. మధువున్ ద్రావుము నిత్యతోషమునకున్
మార్గంబుగా నోపు నీ
మధువే ప్రాణహృదార్తులన్ క్షతములన్
మాయించు నల్వంకలన్
వ్యధజంఝానిలమావరింపఁ దలక్రిం
దై పోయిదుఃఖావిలాం
బుధిలో మున్గిన నూహ నౌకవలె నిన్
బోషించు సంభావ్యమై.

ఉ. సీధువు పాత్రనుండి పడి
  చేయుకలధ్వని వేణుగానపుణ్
మాధురి యెంతహాయి యిడు
  మానినికౌఁగిట నద్దిచారుసం
బోధనలన్ వెలార్చునిజ
  భోగపరంపర నాసవాప్తి సం
బాధము లాహహా యెటు ప్ర
  పంచవిచారము మాన్పఁజాలదే.

ఉ. ఆసనమున్ వధూటియు వ
  నాంతనివాసము మాకుఁ గూర్చి నీ
కోసము స్వర్గమున్నదను
  కొమ్ముటులైనను బంధమోక్షవా
క్యాసము లాలకింపకుఁడు
  స్వర్గమునుండి యెవండువచ్చె రా
కాసి నిశాంతవేళ నర
  కంబున కెవ్వఁడు పోయెఁ జెప్పుఁడా.

శా. ఏసౌధావళి విశ్రమించి బహరా
  మెంతే సురన్ ద్రావెనో
ఆసౌధాళి తురంగశాబకము సిం
  హవ్రాతముల్ నిండి యెం
తే సుప్తింగను నాతఁడే మృగములన్
  హింసించెనో నేఁడవే
గాసిన్ ద్రొక్కఁగ గోరి కిప్పు బలిమ్రా
  కైసాదె కాలాహతిన్.

ఉ. పోయినవారు బూడిదయి
  పోయిరి వారిశరీరలేశముం
దే యణువైనఁ గానఁబడ
  దెట్టిసురన్ గొని ముగ్ధపోయి యా
కాయమువాసిరో ప్రళయ
  కాలము దాఁక సుషుప్తిఁ జెందరు
రాయెను కర్మవాంఛఁ జన
  రారెను వేనికి లెక్కసేయకన్.

ఉ. అంబరచుంబితంబులవు
  తాభము లీధవళంబులైన సౌ
ధంబుల నేలెనే నృపుప
  దంబులపై భువనాధిపుల్ గిరి
టంబులు మోపి మ్రొక్కి రొక
  టా యతఁడేఁడని పల్కుచున్ గపో
తంబుసహూనుహూకలరు
  తంబులు సేయఁగ వింటి నేనటన్.

ఇక్లోచార్వాకులును వామమతస్థులును,

"పీత్వాపీత్వాపునః పీత్వా యావత్పతతి భూతలే,
పునరుత్థాయ వై పీత్వా పునర్జన్మ నవిద్యతే.
మద్యం మాంసంచ మీనంచ ముద్రా మైథునమేవచ,
ఏతే పంచమకారాః స్యుర్మోక్షదాహి యుగేయుగే."

అని పెక్కువిషయములు వ్రాసినారు. మఱియు ఈచార్వాకమతస్థాపనాచార్యుడు "విరోచనుఁడు." ఈవిరోచనుఁడు ప్రహ్లాదునిమనుమఁడును, బలిచక్రవర్తితండ్రియు నగువిరోచనుఁడని కొందరును, కలియుగములోనివాఁడగు నొకసంస్కర్తయని కొందఱును వాదించుచున్నారు. ఎవ్వరైనను, ఆతడు ఈఉమర్ ఖయాం కన్న చాలపూర్వుడు. ప్రాచీనకాలమందే భారతదేశమున అనఁగా కపిలాదిసాంఖ్యమతముల కన్న పూర్వమే యీనాస్తికమతము గలదని తెలియుచున్నది. వీరిసిద్ధాంతమువేదబాహ్యముగాదని శ్రు. "సవాఏష పురుషో ఽన్నరసమయః" అనుశ్రుతులును పురాణములన్నియుఁ దమకుఁ బ్రమాణము లనిచెప్పుదురు. మఱియు ఆస్తికులకు పరమప్రమాణములైన యుద్గ్రంథములయందు సైత మీనాస్తికసిద్ధాంతములే యగుపడుచున్నవి.

శ్రు. మాయాంతతత్త్వే సదహం శివోఽహం
శక్త్యంతతత్త్వే చిదహం శివోఽహమ్;
శివాంతతత్త్వే శివరూపకోఽహం
అతఃపరం పూర్ణమనుత్తరోఽహమ్.

పైనతనకంటె అన్యము లేదని;

శ్రు. "నమాతృవధేన పితృవధేన, నస్తేయేన
  నభ్రూణహత్యయా" హత్యలుచేసినపాపము లేదని,

భగవద్గీత—

శ్లో. నాదత్తే కస్యచిత్పాపం నచైవ సుకృతం విభుః;
  అజ్ఞానేనావృతంపాపం తేన ముహ్యంతి జంతవః.
      —పాపపుణ్యాలు లేవని;

నకర్తృత్వం నకర్మాణి లోకస్యసృజతిప్రభుః;
నకర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తతే.
      — ఈశ్వరుఁడు కర్తగాఁడని,

"అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత!
అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా.

చనిపోయినతరువాత పుట్టకపూర్వము మానవుఁడు కాఁడని,

జ్ఞేయం యత్తత్ప్రవక్ష్యామి
యద్‌జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే
అనాదిమత్పరంబ్రహ్మ
నసత్తన్నాసదుచ్యతే.
—ఈశ్వరుఁడు లేఁడని,

శ్రుతి. అసదేవేదంపురాసీత్

అనియు;

"లాయిలాహ ఇల్లల్లా.
—అని ఖురానులోను, ఇట్లే మఱికొన్నియు గలవు.

"నమాంసభక్షణే దోషో నమద్యే నచమైథునే
ప్రవృత్తిరేషా భూతానాం నివృత్తిస్తు మహాఫలః."
"సౌత్రామణ్యాం సురాం పిబేత్ ప్రోక్షితం
భక్షయే న్మాంసం వైదికే హింసాహింసా నభవతి."
—అని మనువును,

"ఉషః మధ్వాసవం పీత్వా ఉషః సంపనబర్బితౌ,
ఏకపర్యంకశయితౌ దృష్ట్వా మే కేశవార్జునౌ.
—అనిపరాశరుఁడును.

* మధుసేవన మాంసభక్షణాదిదోషములవలన పాపము రాదేరవని వ్రాయుచున్నారు.

ఈ ఉమరుఖయాము, గాంధ్వసులును పాప పుణ్యములను నవి లేవనియు

తే. గీ. ఎంతకాలంబు నదిలోన నీనిధాన
రాళ్లు విసురుదు గాళ్లను గుళ్లయందు
పూజచేసి హతాశునిఁ బోలెఁ బోదు
తెమ్ము మద్యమ్ము చెలువ, ముద్దిమ్ము రమ్ము
నరకమేమిటి స్వర్గంబు నాఁగనేమి.
ఉసురువిడిచి యాలోకమన్ మునుఁగునందు
మాయమై పోయెదవుగాన మధువు ద్రావి
కలదినంబులానందాన గడుపుమెచట
కేగెదో వచ్చి తెటనుండి యెఱుఁగ వీవు.

స. శంధినిఁబోలువిద్యయును
జ్వాలనుబోలినజ్ఞానదీప్తియుణ్
బఁగినవారు లీనిశిత
భాసురగాఢమహాంధకారం బం
ధురితంమార్గమున్ గడచు
త్రోవ నెఱుంగక కల్పనాకథా
భరితవిచిత్రవాక్యములఁ
బల్కుచుఁ నిద్దురఁబోయి రెంతయున్.

ఇట్లే ధర్మాధర్మములు, పూర్వపరములు, స్వర్గనరకములు లేవు. ఇసుకనుండి తీసినబంగారమునకు దగ్ధకాష్ఠ న్యాయమునుబట్టించి మాఁడవలయును. మానవులు తృణయవవ్రీహ్యాదులనుండి రేతోరూపమున మాతృగర్భమునఁ బ్రవేశించి వెలువడుచున్నారు. నిన్న నాకులతోపచ్చగనున్న బంతిమొక్కనే నేడు పువ్వుచే నొప్పుచున్నది. అట్లే పరిణామమే మూలకారణము. అవాఙ్మానసములకు పదార్థములపై నమ్మకముంచి భూతికి, సౌఖ్యమునకు భంగముగలిగించుకొనరాదు. చిన్నచిన్న గుంటలలోనినీళ్లు కప్పలేద్చుచున్నను పశువులు త్రాగి పోవును. అట్లే తనసుఖమేకాని యెదుటివారియిబ్బందికై విచారింపనక్కరలేదు. ఎల్లవారు స్వార్థపరులైనను పైకి పరోపకారులవలె దోచుచుందురు. అదిమోసము. దానముకూడ స్వార్థమే. గడ్డియైకొఱకబడుకంటె పచ్చికొఱుకుట మంచిది. ఒకరు నిన్నువలచితే నీవు వారిని వలచుచున్నావు. ఆనందమేకాని దుఃఖమనేది లేదు. దుఃఖము నీవు కొనితెచ్చుకొనుచున్నావు. రాగమేకాని రోగము లేదు. వేడుకయేకాని వేడికోలులేదు. నిన్నటికి నేఁడొకదినము ముదిమియనహించినది. ముదిమి మేనిపై మసుసువలె మూయకముందే యిష్టోపభోగముల నందుము. నీవు కన్నులు మూయగనే నీసమాధిత్రవ్వవచ్చువాఁడే, గడ్డపార చేతధరించి నిలిచినవాఁడే దండధరుఁడగు యముడు. వానిపాంయే పాపపుణ్యములను తూఁచుత్రాసు. ఆబలిపీఠమే అన్నిటికి స్వస్తిచెప్పుమంత్రపేటిక ఏసును బలియిచ్చినారు. ఆరుధిరావలిప్తమైన బలివేదికయే యమధర్మరాజు సింహాసనము. అందు బలియియ్య

* ఖురాను మిక్కిలిదోషమని చెప్పుచున్నది.

బడినవాడు. మృత్తికారేణుసముదాయముచే పరిణమించిన ఎముకలు రక్తమిశ్రితమైన మాంసవస్త్రస్వరూపమగు వ్యక్తి. అది శరీరమును వదలి ఒకగంతువేసి వాయువులో గలిసిపోవును. దాని నెవరు పట్టుకొనగలరు? ఎవరికి కావలెను? అంతా మిథ్య. ఈశ్వరభక్తిని గూర్చి చెప్పునవన్నియు ముసలమ్మకథలు. తిని నిర్వ్యసనముగ గూర్చుండుసోమరులచే కల్పింపబడినవే. వేదాంతములు (మారిఫత్), సూఫీలు (బ్రహ్మసూత్రములు), తసవ్వుపు వ్రాసినారేకాని ఆత్మస్వరూప మిదమిత్థమని నిర్ణయింపలేక సర్వాంతర్యామియని యథోచిత నాస్తికవాదములోనికి లాగి మఱింత యంధకారములోనికి దింపివిడిచినారు. ఇవియేమియు యథార్థములు గావు. జీవించినన్నాళ్లు భోగించుటయే దారి. అదే జీవితగమ్యపథ. అని పెక్కువిషయములచే సమగ్రమైన నాస్తికవాదము నిందుపూర్వపక్ష సిద్ధాంతములచే వ్రాసి అందందు శృంగారరసస్వరూపములగు భావములచే పాఠకులహృదయమును మిక్కిలి ఆకర్షించినాడు.

ఉ. ఆరమణీమనోహరము
ఖాజ్జము ముంగురు లుంగరాలసిం
గారము పెట్టి దిద్దితి వి
కాసముగుల్కెడు ముద్దుగాల, సొం
పారఁగఁ జొంపరా దనెద
వక్కట, నిండిననాఁటి పాత్రమున్
బోరలవేసి నేలపడఁ
బోలదు నీరునునట్టులుండదే!

ఇట్టివే పెక్కులు గలవు. గ్రంథవిస్తరమని వ్రాయలేదు. ప్రతిపద్యమును భావపూరితమైన ప్రస్తావనమున కనుకూలించునట్లుండును. ఇట్లే రాజులను గూడ నిందించినాఁడు.

ఉ. గాడిదవంటి యీనృపుల
కైనను మేమిషలంబుగూర్చు నీ
తోడను నేలపాండితినిఁ
దోడ్కొనిపోయెదు పీరు విద్యరున్
బోడిమికిన్ వెలన్ బసఁగఁ
బోవరు వత్సరమేడిపించి యే
నాఁడును వేరెఁడంబువుల
నర్మిలిఁ బోయరు దాహ మారఁగన్.

అసలీతఁడు విషయాసక్తుఁడే కాఁడని, ఈతనివేదాంతములోని మధువు ధ్యానామృతమని, కాంత ముక్తికాంతయని, విషయోపభోగములు సమాధినిష్ఠావిధానము లని తూచిలు పొల్లు పోకుండ అర్థములు చెప్పువారునుకలరు. వారీతని గ్రంథమునుండియే అనేకోదాహరణములు చూపించెదరు. అవి:

శా. రాగద్వేషము లాశ్రయించి విషయ
భ్రాంతిన్ బ్రవర్తింప ను
ద్యోగింపన్ దగునా జగాన విధిసం
యోగంబుచే నింపుతో
భోగాపేక్షను వచ్చిపోయి రిటు లే
ముందింక రానున్న వా
రేగన్ జాతురో కాని యొక్కఁ డిలపై
యిష్టార్థముల్ పొందనే.

ఉ. నీవు ధరిత్రి కామవిష
యేచ్ఛలకై జనియించితందు నీ
భావమునన్ దలంపకుము
స్వార్థుఁడవై నశియించిపోగు వే
తావునుండి వచ్చితివొ
తథ్యము నీవన నేమివస్తువో
నీ విపు డేమొనర్చుటకు
నందితివో పరికింపు మెంతయున్.

మ. విషయాసక్తికి లొంగిపోవక మహా
వేగంబుతోఁ బోవు నా
విషరాశింబలె తీవ్రవహ్ని విలసత్
విస్ఫూర్తిమై దాఁచి పౌ
రుషలీలన్ మనఁజెల్లు గాని రజమై
రోదోంతరాళంబునన్
వృషవాతాహతిఁ బోవునట్టి బ్రతుకిం
దేలా విచారింపఁగన్.

అని యెన్నియో జితేంద్రియత్వమును గూర్చిన మహావిజ్ఞానవిషయములును గూడ వ్రాసినాడు. ఈతఁడెప్పుడును ఆసవపానాది దుర్విషయములుగాని కామినీప్రసక్తిం

పానాది విషయలంపటుఁడుగాని కాఁడని చరిత్రజ్ఞులు వ్రాయుచున్నారు. ఔరంగజేబు తనగ్రంథమును, హాఫేజు (ఈతఁ డొకసుప్రసిద్ధుఁడైన పారసీకకవి.) ప్రబంధమును దేశస్థు లెవరును చదువరాదని నిషేధించినాఁడు. జేబున్నిసా (ఔరంగజేబుకుమార్తె) ఈగ్రంథముల నిరంతరము పారాయణము సేయుచుండెడిది. ఈవిషయమునుగూర్చి ప్రజ లౌరంగజేబునడుగ మీరవి యర్థముచేసికొన గలిగితిరేని చదువవచ్చునని చెప్పపంపినాఁడు. దీనినిగూర్చి అగ్బరు చక్రవర్తితనఅయినీఅగ్బరీ అనుగ్రంథములో మిగుల ప్రశంసించి యీ మహాగ్రంథములోని యుద్విషయము లనన్యసామాన్యములు; ఎల్లవారు గ్రహించుటకు సాధ్యముగావు: వ్రాసినాఁడు. మొత్తముపై నీ పొత్తము చదువుచున్నంతసేపు మనస్సును చాల ఆకర్షించుచుండును. రసస్వరూప మెదుట తాండవమాడుచున్నదాయని తోఁచకమానదు. ఇట్టిపరివర్తన మింకొకగ్రంథమువలన సేరదు.

కీరమా!

నాళము కృష్ణారావుగారు

"ఏచటి కేఁగెదు? కీరమా! యిందు రమ్ము
ఏటి కాయాసపడెదవు ఎగిరి యెగిరి?
పసిఁడితీఁగలఁ గూర్చిన పంజరంబు
వ్రేలఁగట్టితి, నల్లదే! వ్రాలు మందు.

దోరపండిన నునుపారుదొండపండ్లు
పరువమొందిన తీయని పనసతొనలు
కుడువఁబెట్టెద నిచ్చలు కడుపునిండ
ఆరగింపుము కీరమా! హాయి మీఱ"

"మోదమందితి బాలరో నీదుదయకు
డంబు మీఱిన నీపంజరంబుకంటె
మఱ్ఱిమ్రాకున నలరారు తోఁటలోని
నాదువెచ్చనిజిగిగూఁడె నాకు హితము

తఱపివెన్నెలలందలి తళతళలును
మించునునుమంచుబిందుల మిలమిలలును,
కమ్మతెమ్మెరలందలి గమగమలును
విడిచి, నీయింట కడగండ్లు బడఁగ నేల?"

"మండుటెండల మలమల మాఁడిమాఁడి,
వానసోనలఁ బలుమాఱు నాని నాని,
మంచుబిందుల మాటికి మాఁగి మాఁగి
కడిఁదిసీతున వడవడ వడఁకి వడఁకి

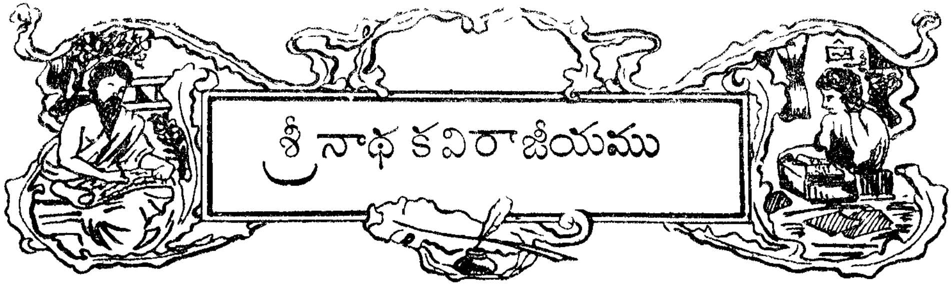
గాసి నొందఁగ నేటికే గండుచిలుక?
మంజులంబగు నాపైఁడిపంజరమున
కొంతకాలము తల దాచికొనఁగరాదె?
ఇచ్చ గలదేని పిదప పోయెదవు కాని."

"మండుటెండలు వానయు మంచు సీతు
మీకు మనుజులకే కాని మాకుఁ గలవె"
స్వచ్ఛతర మగు నిర్మలవాయువులను
స్వేచ్ఛమీఱ విహారంబు సేయుచుందు.

మంచుమలలందు నొకసారి మలయుచుందు
జలదపంక్తుల నొకమాఱు చొక్కళింతు
సాగరముమీఁద నొకపరి సంచరింతు;
పులుఁగులగుమాకుఋతుభేదములును గలవె"

"గిరుల, మబ్బుల, నంబుధిఁ దిరుగునపుడు
త్రోవ తప్పి భ్రమింపవే తోడు లేక?
చిన్నచిలుకరో! నీ కిట్టి సిలుగు లేల?
చెలఁగి నాయండ నెపుడు వసింపరాదె?"

నోరు లేనట్టి పసుపక్షివారములకుఁ
దోడుపడు నెవ్వఁ డాతండె త్రోవ సూపు;
కిరణములఁ జిమ్మి, జిగిమబ్బుపొరలఁ జించి
లీల విహరింతు నిచ్చమై గాలి వ్రోలె.

శ్రీనాథ కవిరాజీయము

కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

వీరభద్రారెడ్డి

ఇదిగో నిటఁ దమలపాకు లమ్ముచున్నది; దీనిం జూచి తమలపాకులు బేర మాడి రమ్ము.

(శ్రీనాథుఁడు పోయి వచ్చును.)

వీరభద్రారెడ్డి

రసికాగ్రగణ్యా! తమలపాకులదానిం జూచి వలచితివా యేమి? పెక్కుమాటలు సాగించితివి.

శ్రీనాథుఁడు

(నవ్వుచు)

"చ. తొలకరిమించుఁదీప గతి
దోఁప దుకాణముమీఁద నున్న యి
య్యలికులవేణితోఁ దమల
పాకులబేరము లాడఁ బోయి నే
వలచుట కేమి శంకరుని
వంటిమహాత్ముఁడు లింగరూపియై
కులుకుమిటారిఱొమ్మునఁ బయిఁ
గోరిక లీరిక లెత్త నాడఁగన్."

వీరభద్రారెడ్డి

శ్రీనాథా! నీ కెంత సాహసమున్నదో చూతము! చెంగావిచీర గట్టుకొని పోవునీపూవుఁబోఁడిం గిలిచి మాటాడుదము.

శ్రీనాథుఁడు

"సీ. సొగసు కీల్జడదాన! సోఁగకన్నుల దాన
వజ్రాలవంటి పల్వరుసదాన!
బంగారు జిగిదాన! బటువుఱొమ్ములదాన!
నయమైన యొయ్యారి నడలదాన!
తోరంపుఁగటిదాన! తొడల నిగ్గులదాన!
పిడికిట నడఁగు నెన్నడుము దాన!
తళుకుఁజెక్కులదాన! బెళుకుముక్కరదాన!
సింగాణి కనుబొమ చెలువు దాన!
మేలిమి పసిండి రవకడియాలదాన!
మించి పోనేల రత్నాల మించుదాన!
తిరిగి చూడవె ముత్యాల సరులదాన!
చేరి మాటాడు చెంగావి చీరదాన!"

వీరభద్రారెడ్డి

కవిరాజా! కవులు తమ స్వభావ మెట్టిదైనను సమయానుకూలముగఁ బ్రవర్తింపనేర్తు రనుటకు నీయిప్పటి శృంగారవర్ణనమే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. నీవు మహానుభావుఁడవు; సకలవిద్యాపారంగతుఁడవు. బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠాగరిష్ఠుఁడవు. నిన్నెవరేవిధంబునఁ దలంచిన నేమిలోపము! మహాకవీ! మన మిట వచ్చి చాలకాలమయినది. గంగాదర్శనము చేసి

మార్కండేయేశ్వరు నారాధించి నగరునకుం బోవుదము రమ్ము.

శ్రీనాథుఁడు

దేవరవారియాజ్ఞ.

(ఇద్దఱు నడచుచున్నారు.)

(అపటీక్షేపంబునఁ బుష్పగిరిక్షేత్రంబును, గౌతమీనదియు, మార్కండేయేశ్వరాలయంబును గానిపించును).

శ్రీనాథుఁడు

(గంగదక్కు మొగంబై చేతులు జోడించి)

శా. శైవాగ్రియజటానవస్కరమహా
స్థానంబునం బొల్చి వే
ధోవిద్రోరుకమండలూదరమునం
దు న్నిల్చి విష్ణ్వంఘ్రిరా
జీవంబందుఁ దలిర్చి భూమిగతవై
చెన్నారు నోగౌతమీ
దేవీ! సేవ యొనర్తు దీనుని ననుం
దీపింపఁగాఁ జేయవే.

(రాజుదక్కు మొగంబై) రాజా! యిప్పద్మాద్రిం దిలకింపుము.

మ. కల దిద్వ్యోటఁ గృతాదికాలమున లో
కప్రస్తుతంబై మునీ
ట్కలితంబై యమృతంపుఁగుండము మహా
కల్పంబునం బైనఁ ద
జ్జల మారర్ మృతి లేక జంతుతతి హె
చ్చర్ దానిపైఁ దమ్మిపూ
పొలుపుం గాంచినకొండఁ బెట్టి రమరుల్
ప్రోలింతె భూపాలకా!

ఈ పుష్పగిరి వరంబు—

మ. అవలర్ నాశికనుండి సాగరమునం
దాంతర్యతం బొందుదా
కినర్ ప్రేలుచు భూపురంధ్రిగళమం
దింపారుము త్యాలపే
రవు నా గౌతమి వొల్చుదాని తరళం
బై పద్మభూభృద్వరం
బవిత్రబ్రాహ్మణతోకమై వెలయు లో
కాధీశునాస్థానమై.

(రాజుతో నించుక నడిచి మార్కండేయేశ్వరుం దర్శించి చేతులు జోడించుకొని)

మ. ఉదితక్రోధముతోడఁ బ్రాణపవనం
బుట్టూఁతలూఁగింప ను
న్మదుఁడై వచ్చినదండపాణి నెదురర్
దర్శించి దైన్యంబునర్
బదియాఱేఁడులబాలుఁ డయ్యు నెడఁనం
బ్రార్థింపఁ దజ్జీవన
ప్రదుఁడై పొల్చినశర్వునిం గొలుతు మా
ర్కండేయనామేశ్వరుర్.

వీరభద్రారెడ్డి

(స్వామికి నమస్కరించి కవిరాజుం గాంచి) కవీంద్రచంద్రమా! నేఁడు మనరాజమహేంద్రపట్టణము చుట్టి చూచితిమి గదా! ఇది నీ కెట్టిమనోరథంబు పుట్టించినది? ఇదియెట్టిప్రభావము గల దని తోఁచినది? చెప్పుము.

శ్రీనాథుఁడు

రాజేంద్రా! చెప్పెద నవధరింపుము.

ఉ. రాజమహేంద్రుకాలమున
వ్రాసెను నన్నయభట్టు భారతం

భోజమెయిం దదాదిగ
మహోన్నతిఁ దెగ్గది జన్మభూమికా
రాజిలు నిష్పధుర్గ సుకవి
రాజసమంచితమై తలిర్చుటన్
రాజమహేంద్ర మొప్పెసఁగు
నాఁటికి నేఁటికి సాటి లేనిదై.

వీరభద్రారెడ్డి

నీ కానందసంధాయక మగుటయే మా కానందము కవీంద్రా! మన మింక నగరునకుం బోవుదము రమ్ము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు. తెరపడును).

అంకాంతము

స్థలము — ఆస్థానము

[వేమారెడ్డి, వీరభద్రారెడ్డి, అన్నామాత్యుఁడు, శ్రీనాథుఁడు, పురోహితుఁడు, ప్రవేశము.]

వేమభూపాలుఁడు

కవిరాజా! కృతిగ్రహణంబునకు ఋషిప్రోక్త కల్పంబు గలదా? తద్విధాన మెట్లు?

శ్రీనాథుఁడు

కృతిగ్రహణంబునకు ఋషిప్రోక్తకల్పంబుగలదు. "ఆదౌ పూజ్యో గణాధిపః" అనుటంజేసి గణపతిపూజం గావించి, పిదప నవగ్రహారాధనంబును, అష్టదిక్పాలకపూజయుం గావించి, యనంతరంబ కలశస్థాపనంబుచేసి, యందు గ్రంథముం బ్రతిష్ఠించి, సరస్వతింబూజించి, మంగళతూర్యంబులు మ్రోయుచుండ నా గ్రంథము కృతికర్త కృతిభర్తహస్తయుగంబునం బెట్టుటయు నందలి కృతిపద్యము లొండు రెండు చదువుటయు దానివిధానము.

పురోహితుఁడు

ప్రభువర్యులారా! సుముహూర్తము సమీపించినది. ఆజ్ఞకుఁ బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడ.

(వేమభూపాలుఁడు అన్నామాత్యునిం దిలకించును).

అన్నామాత్యుఁడు

బ్రాహ్మణోత్తమా! శాస్త్రోక్తక్రమంబునఁ బూజం గావింపుము.

(పురోహితుఁడు శ్రీనాథునిచేతినుండి పుస్తకముం బుచ్చుకొని మంటపముపైఁ బెట్టి పూజించును).

(శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమును బూజాస్థానము నుండి పుచ్చుకొని వేమారెడ్డిదిక్కు మొగంబగును).

వేమభూపాలుఁడు

సార్వభౌమా! ఆంధ్రమహీమండలాఖండలుం డైన వీరభద్రభూపాలునకుఁ గృతి సమర్పించి కృతార్థుండ వగుము.

(శ్రీనాథుఁడు వీరభద్రారెడ్డి సమ్ముఖమ్మునకుం జని వాని హస్తయుగంబున గ్రంథముం బెట్టును. కరతాళధ్వనులు మంగళతూర్యములు మ్రోఁయును).

అన్నామాత్యుఁడు

కమలనాభపౌత్రా! నీవు ధన్యుఁడవు. శ్రీమహావిష్ణుతుల్యుం డయిన మా రాజేంద్రునకుఁ గృతి సమర్పింపఁ గలిగితివి.

వేమభూపాలుఁడు (శ్రీనాథునకు రత్నాంబరంబు లర్పించును).

అన్నామాత్యుఁడు

కవీంద్రా! కృతిసమర్పణ పద్యములు చదువు దువా?

శ్రీనాథుఁడు

చిత్తము. మహామాత్యుల యాజ్ఞ!

(రాజుచేతిలోని పుస్తకమును బుచ్చుకొని వాగ్దేవిం బ్రార్థించి)

"శా. శ్రీకాశీనగరాధిరాజ్యపదవీ
సింహాసనాధ్యాసి లో
కైకగ్రామణి విశ్వనాథుఁడు విశా
లాక్షీ మనోభర్త సు
శ్లోకుం దొడ్డయయల్లభూవరు తనూ
జుః వీరభద్రేశ్వర
క్ష్మాకాంతుం జగనొబ్బగండని మహైశ్వ
ర్యాన్వితుం జేయుతన్."

"క. గజదళ విభాళబిరుదున
కజగవధరభక్తి భావితాత్మునకు సమి
ద్విజయునకు రాయవేశ్యా
భుజగునకును వీరభద్రభూపాలునకున్."

"వ. అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పం బూనిన కాశీఖండంబు."

"మాలిని. వికచకమలనేత్రా! వేమమాంబాసు
పుత్రా!
సకలనృపశరణ్యా! సంశ్రితాశేషపుణ్యా!
మకరనిధిగభీరా! మానినీచిత్తచోరా!
ప్రకటగుణతరంగా! రాయవేశ్యాభుజంగా!"
"స్వస్తి"

(చదివి మరల పుస్తకము రాజు హస్తములం దుంచును).

వీరభద్రారెడ్డి

(పుస్తకము మరల శ్రీనాథున కిచ్చి) అగస్త్యులు కాశిం బెడఁబాయునట్లు రెండు పద్యములు చదువుము.

శ్రీనాథుఁడు

"సీ. పరమకళ్యాణి! యోభాగీరథీ! గంగ!
వార్ధిభామిని; పోయివత్తు నమ్మ!
యమకేంద్రులార! లోలార్క- కేశవులార!
వనజసంభవ! పోయివత్తు నయ్య!
శ్రీవిశాలాక్షి! దాక్షిణ్య పుణ్యకటాక్ష!
వాసవార్చిత! పోయివత్తు నమ్మ!
శ్రీపూర్ణభద్రపారిషదనాయకులార!
వటుకభైరవ! పోయివత్తు నయ్య!
తీర్థసంవాసులార! కృతార్థులార!
పాశుపతులార! భాగ్యసంపన్నులార!
మందిరోద్యానవాటికామరములార!
పోయివత్తును మీ కాశిపురము విడిచి"

"సీ. కలహంసి రారాదె కదలి నాతోఁ గూడి
నీవేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి
కదళీకాకాంతార! కదలి రా నను గూడి,
నీవేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి
శ్రీవిశాలాక్షి! విచ్చేయు నాతోఁ గూడి
నీవేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి
నాతోడఁ గూడి యంత గ్రహ! యేతెమ్ము
నీవేల వత్తమ్మ నెయ్య నుండి
రండు నను గూడి యోపరివ్రాట్టులార!
వత్సలత గల్గి మీ రేల వత్తు రయ్య!
పరమనిర్భాగ్యుఁ డైననాపజ్జ వట్టి
కటకటా! సౌఖ్యజలరాశిఁ గాశిఁ బాసి."

వీరభద్రారెడ్డి

ఆహా! నీకవిత్వ మనన్యసులభ మమృతప్రవాహము. నన్నయతిక్కనాదులును నీకుఁ దక్కువ యనియే నాయభిప్రాయము.

అన్నామాత్యుఁడు

మేలు మేలు. మహారాజా! మేలు మేలు. మముబోంట్లమాట మాట కాదు. విద్వత్ప్రభువులమాట మాట. మీరు మెచ్చుట లోకత్రయంబు మెచ్చుట యని నాసిద్ధాంతము.

వేమభూపాలుఁడు

గౌడడిండిమభట్టు నోడించిన వీనిపాండిత్యమును, నైషధకాశీఖండంబులం దెలిఁగించిన వీని కవిత్వమును మెచ్చుకొననివాఁ డెచ్చట నైన నుండునా?

శ్రీనాథుఁడు

ప్రభువర్యులయనుగ్రహము కాని నేను సామాన్యుఁడను.

వేమభూపాలుఁడు

శ్రీనాథా! గాంధర్వకవిత్వములు పుట్టుకతోడం బుట్టునవి యందురు. చదువుకొనినఁ గవిత్వము చెప్ప లేనివాఁ డుండునా? పాడ లేనివాఁ డుండునా?

శ్రీనాథుఁడు

దాని కర్థ మిట్లు కాదు. రెండు కూనిరాగములు తీయుట సంగీత మనియు, గురులఘుజ్ఞానము గలిగి రెండు గీతలు గీయుట కవిత్వ మనియుఁ దలంపరాదు. ఆపాతమధురమైన సంగీతమును, ఆలోచనామృతమైన కవిత్వమును బురాకృత కర్మపరిపాకంబునం గలుగునవి కాని సామాన్యములు కావు.

వేమభూపాలుఁడు

చతుర్విధాంధ్రమున గ్రామ్య ముపయోగించు కొన నొప్పదా? అది వ్యవహారబద్ధము కాదా?

శ్రీనాథుఁడు

వ్యవహారము దేశమునకు గ్రామమున కొక విధము. శాసనము లేనిభాష సర్వజనైకవేద్యము కాదు. కావున గ్రామ్యము నింద్య మనియే మహాకవులసిద్ధాంతము.

వేమభూపాలుఁడు

గ్రామ్యకవిత్వ మెట్లుండునో విన నభిలషించుచున్నవాఁడ.

వీరభద్రారెడ్డి

(శ్రీనాథుం జూచి) నిన్న మనము వీధినాటకమునఁ జూచియున్న కవులం బిలువ నంపి తెప్పించినవారిమహారాజునభిలాషం దీర్పఁ గల రని తలంచెదను, (అన్నామాత్యునిం జూచును).

అన్నామాత్యుఁడు

ఎవ రక్కడ?

భటుఁడు

(ప్రవేశించి) అమాత్యశిఖామణీ! ముదల యేమి?

అన్నామాత్యుఁడు

నీవు పోయి ధర్మశాలలో నున్న వైదేశికులం దీసికొని రమ్ము. పొమ్ము.

భటుఁడు

చిత్తము.

(నిష్క్రమించును)

శ్రీనాథుఁడు

వేమభూమీశ్వరా! గ్రామ్యకవులు మూఁడు తెఱంగులై యున్నవారు. లోకములో జనులు

వ్యవహరించునట్లు గద్యపద్యము లల్లువారు. భావకవిత్వము లని కొంత వ్యావహారికభాషం జేర్చి కవిత్వము చెప్పెదు మనువారు. నీచాతి నీచభాషతోఁ బాటలు పదములు నల్లువారును.

వేమభూపాలుఁడు

ఇది భావకవిత్వ మన నర్థ మేమో నాకుఁ దెలిసినది కాదు. భావము లేనికవిత్వ ముండునా? ఉన్న నది కవిత్వమా? భావకవిత్వ మని యొక తెగకుం బేరు పెట్టుట యేమి?

శ్రీనాథుఁడు

ఈభావము దేవర యూహించెడుభావము కాదు. ఈభావ మెట్టిదో యిప్పుడే విందురు గాక.

(అంత బైఁ జెప్పినమువ్వురు కవులును బ్రవేశ పెట్టఁబడుదురు).

(అన్నామాత్యుఁడు వారిని విశ్రమింప నియోగించును).

గ్రామ్యకవి

దేశభాషల్లో కవిత్వం చెప్తే దేశీయులకి తెలుస్తుం దని చెప్పి లట్లు వ్యావహారికభాషలో గ్రంథా లుంటే సర్వజనులకీ సుబోధకంగా వుంటుం దనిన్నీ చచ్చి కుళ్లినడొక్కల్లాగున్న మృతభాష పనికి రాదనిన్నీ, దాంతో గ్రంథాలు చెయ్యడం పాప మనిన్నీ, ఆపాత్తెనుగుతో గ్రంథాలు రాస్తే పిల్లాళ్లులర్థం చేసుకోలేక నానాచిక్కులూ పడి వ్యర్థులై పోతా రని, అల్లా శాసనాలు పుట్టా లని నేను పదిపదిహేను సంవత్సరాలనుంచి భగీరథప్రయత్నం చేస్తూ వున్నాను. నామానప్రాణధనాలు గీనికే విని యోగిస్తున్నాను. పలినవా రనుగ్రహానికి ప్రతీక్షిస్తున్నాను. నేను కోరేది శాసనాల్లో వుండే మాటలు పాత్తాటాకుపుస్తకాల్లో వుండేమాటలే కాని మరోటి కావు. ఇంతే నావిన్నపం.

వేమభూపాలుఁడు

గ్రామ్యవాదీ! పద్యము కూడ గ్రామ్యములో నుండవలయు నందువా? వచనములో మాత్రమా?

గ్రామ్యకవి

రెంటియందున్నూ.

వేమభూపాలుఁడు

ఏదీ చూతము. గ్రామ్యములో నొక్కపద్యము చెప్పుము.

గ్రామ్యకవి

క. చెబితే గ్రామ్యకవిత్వం
పెబు లందరు మెచ్చఁ జెప్ప వాలది కాదా
ఉబు సెందుకు ప్రార్కొ వలె
సబలోపల మెచ్చు యెంచు సత్కవియైతే.

అందఱు

(నవ్వుచుఁ గరతాళధ్వనులు చేయుదురు).

వేమభూపాలుఁడు

మేలు మేలు గ్రామ్యవాదీ! మాపండితు లందఱు నిన్నుఁ జూచి కవిత్వము నేర్చుకోవలసినవా రగుచున్నారు.

అన్నామాత్యుఁడు

నీగ్రామ్యకవిత్వలక్షణము తెలిసినది. నీవు విశ్రమింపుము. (భావకవిదిక్కు మొగంబై) ఓయీ! నీభావకవిత్వప్రభావ మొక్కసారి వినిపింపుము,

భావకవి

భావకవిత్వ మన్న సామాన్యము కాదు. సామాన్యులకు మాకవిత్వములోని భావము తెలియుట దుర్లభం. అది యిప్పటివారికి తెలియక పోయినా ముందువచ్చేవారికి తెలియక పోదు. ఆఫల మపేక్షించే మే మిట్లుద్యమించినాము.

వీరభద్రారెడ్డి

ఒక్క పద్యము చెప్పుము. విని యానందించెదము. దానిభావము మాకుఁ దెలియకున్న మాపండితులకైనం దెలియకుండునా? అట్లు తెలియకున్న నీవే చెప్పి నీభావము వెల్లడింతువు గాక.

భావకవి

చిత్తము, చిత్తము, చిత్తగింపుఁడు.

చ. చిలుకలు చెట్లకొమ్మలవ
　సించి కుహూ యని యాటలాడు కో
కిలములు కావు కావు మని
　కేకలు వైచెడు కొండ లెక్కి కో
తులు కయిసేసి సింగములతో
　సరసంబులు సంతరించు ని
క్కలియుగరాజుకున్ సకల
　కాలము జాలిని గోరి దీర్ఘతన్.

వేమభూపాలుఁడు

భేషు! భేషు! భావకవీ! భేషు! భేషు! నీవు చెప్పినట్లే నీభావము మాకు స్ఫురించినది కాదు. నీవే చెప్పి మ మ్మానందింపఁ జేయుము.

భావకవి

తనకవిత్వమునకు తానే వ్యాఖ్యానముచేయుట తప్పని చెప్పుదురు. అట్లే నాకవిత్వమునకు నేనే భావము చెప్పుట తప్పే యగును. కావున నేఁ జెప్ప రాదు.

వేమభూపాలుఁడు

కవిసార్వభౌమా! దీనిభావము నీవుచెప్పగలవా? ఇందు భావమున కభావమే యని నాభావము

శ్రీనాథుఁడు

అట్లనుట న్యాయ్యము కాదు. ఇట్టి భావార్థంబులు తొల్లియుం గలవు. ధారానగరాధీశ్వరుం డగు భోజరాజు రాజ్యము సేయుకాలమున నొక్కనాఁ డొక్క తిలఘాతుకు నలంకరించి కాళిదాసుఁడు రాజదర్శనంబు సేయించె. రాజు నమస్కరింపఁగా వాఁడు అశ్వనీ, పునర్వసూ, కృత్తికా, రేవతీ, యని యాశీర్వదించినాఁడు. రాజు వాఁడు మూర్ఖుఁ డని గర్హించుచుండఁగాఁ గాళిదాసుఁడు రాజా! దీనిభావ మతిగంభీరము. ఆలకింపుము. "శ్లో. అశ్వనీ భవతు భూప మందురా, మందిరే భవతు తే పునర్వసూః; కృత్తికాతనయవిక్రమోస్తు తే, రేవతీపతికనిష్ఠసేవయా" అని వీని యభిప్రాయము. అని చెప్పినాఁడఁట! అట్లే యీ భావకవియును. దీనిభావం బాలకింపుఁడు.

కలియుగరాజుకున్ = కలియుగములో రాజైన వీరభద్రరాజునకు, సకలకాలము = ఎల్ల కాలము జాలినిగోరి = కరుణతోడనని యర్థము ధ్వని; దీర్ఘతన్ = దీర్ఘత్వముగా; అనఁగా దీర్ఘాయుర్దాయమును జెప్పుకో వలయును; మఱియు నిందు కలి; యుగ, రాజ, కల, కాల, జాలి, గోరి, వీనికి నానార్థములు కలవు. ఏయర్థము కావలయు నన్న నా యర్థము చెప్పుకొనవచ్చును.

చిలుకలు=చిలుకలవంటి స్త్రీలు, చెట్ల=దండల యందు; వసించి=ఉండి; కుహూ యని పలుక రించుచు నాడుదురు; అనఁగా సుందరస్త్రీల పొందిక కలుగుఁ గాక యనియు, కోకిలములు= పరభృతములు, పగులు శత్రువులు; కొండ లెక్కి యనఁగా నిలిచి యని యర్థము. కావు కావుము = రక్షించు మని మొఱ్ఱ పెట్టుదురు. అనఁగా శత్రువులు వశు లగుదు రనియు; కోతులు=కోతిపనులు చేయువాండ్రు పిల్లవాం డ్రు; కయిసేసి = అలంకరించుకొని లేక చేతు లలో నాడుకొనువారై సింగములతోఁ= ప్రభువులతో; సరససల్లాపము లాడుదురు. అనఁగాఁ బుత్రపుత్రికాసంతానము కలుగుఁ గాక యనియు నాశీర్వాదము.

అందఱు

బళిబళీ! బళిబళీ! (అని కోలాహలము)

వేమభూపాలుఁడు

ఇక్కడికి భావకవిత్వభావము తెలిసినది. ఇంక మూఁడవది తరువాయి యున్నది. తత్ప్రభా వముగూడ వినఁ దలంచితిని.

పదకవి

(సంగీతముతో)

౧ ఎల్లి! రావే జాజిమల్లి రావే; మల్లీ మల్లీ
(వొచ్చి) వొళ్లోనూ గూకుండ॥ ఎల్లి

౨ నీతోనే గూకుంటే నిన్నే సూసూసుంటే,
నాపానా మింతాలా లేసీ వస్తా దోసి॥ ఎల్లి

3 సంతాకీ ను వ్వోయి సనములో వచ్చినా,
యింతాలో నామడుసు యిం కొక్కయిద
[మూద్ది॥ ఎల్లి

ర నువ్వే నేనూ నేనే నువ్వూ నీపానామూ,
నాపానా మొక్కో టే సూపేరులే కాని॥
[ఎల్లి! రావే॥

అందఱు

మేలు. మేలు! బళిబళీ! (అని కరతాళధ్వనులు)

వేమభూపాలుఁడు

ఇక్కడికి మూఁడు ముత్తెలంగుల గ్రామ్యమును దెలియవచ్చినది. ఇట్టియపాత్రపు గ్రామ్యము నకుఁ బాత్రత గలిగించి విద్యాధికారు లగు వారే కొందఱు మందమతులై గ్రామ్యవాదుల గౌరవించుచున్నారు. ఈ గౌరవించుట కఱ కుక్కను గంగిగోవుం జేయుటయే. గ్రామ్య వాదీ!నీకవిత్వ మెత్తుకోలు మొత్తికో లను నట్లు న్నది. నీవాదము దుర్వివాదము. భావకవీ! నీభావకవిత్వము నేతిబీరకాయ వంటిది. నీకవి త్వములో భావమే లేదు. నీకు గణయతిప్రాస లక్షణము కొంచెము తెలియునేకాని నీవు పండి తుఁడవు, కవివింగావు. నీ కవిత్వము పైత్యము. గీతకవీ! లోకములో నీపాడు కవిత్వము ప్రస క్తికిఁ దెచ్చుటకన్న దరిద్రము మఱియొక్కటి లేదు. ఇది బూతుబూంతైన జావళీ కవిత్వము కన్న నధమము. అధమాధమము. (మంత్రి దిక్కు మొగంబై) మంత్రివర్యా! ఇట్టి గ్రామ్య ము దేశమునఁ బ్రబలఁగూడ దనియు దీనిం బ్రసక్తిం దెచ్చినవా ర్లెల్ల శిక్షార్హు లనియు నొక్కశాసనము సృష్టించి, ఇప్పు డున్నట్టి గ్రామ్యగ్రంథము లన్నియు నశింపఁ జేయవల యునని శాసించుచున్నవాఁడ.

అన్నామాత్యుఁడు

(గ్రామ్యవాదులం జూచి) మీరు భాషాద్రోహులు. భాషాద్రోహి దేశద్రోహి నాఁబడు. మీరు శిక్షార్హులు. మిమ్ము శిక్షించుట న్యాయశాస్త్ర సమ్మతమే.

అయినను మీరు బ్రాహ్మణులు కావున నిది మొదటితప్పుగా నెంచి మిమ్ముఁ గరుణించి పుచ్చినారము. మీ రింక నిట్టి కవిత్వమును బ్రసక్తికిం దెచ్చితిరేని రాజశాసనం బెట్లు చేయవలయునో మీరే తెలిసికొనుఁడు. పొండు, బుద్ధిగలిగి మెలఁగుఁడు.

గ్రామ్యవాదులు

(అధోముఖులై లేచి నిష్క్రమింతురు).

(తెరలో ఘంటలు)

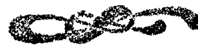
వేమభూపాలుఁడు

మధ్యాహ్నకాల మయినట్లు ఘంటలు మ్రోయుచున్నవి. నేఁటి కీకొలువు చాలింతము.

(అని లేచును).

[అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు]

అంకాంతము

ఆనవాలు

పల్లెపూర్ణ ప్రజ్ఞాచార్యులు గారు

ద్విపద

౧

శ్రీ యాధికారంబు చేమత్తుఁ డగుచు
న్యాయంబు విడి యక్షనాయకు చేత
పడాది, ప్రియురాలి నెడఁబాయు మనుచు
వాడియౌ శాపంబు వడసి యద్దాన
తనదు సామర్థ్యమంతయుఁ గోలుపోయి
వనట యక్షుండు ప్రవాసియై యొకఁడు
శ్రావణమాసంబు సన్నిధియగుడు
జీవితేశ్వరిని సజీవఁగాఁ జేయ
సేమంపు వార్తను జీమూతువలనఁ
గోమలికింబంప గోరి యీరీతి
అలకా పురంబునం దలరారు తనదు
నిలయంబు నెఱుఁగ వర్ణింపంగఁ దొడఁగె.

౨

ధనపతి మందిరోత్తర భాగమందు
అనతిదూరమున నే యలరు మద్గృహము
దానిచుట్టును శక్రధనువు నాఁగోట
కానసౌ మఱినీకుఁ గనులఁపండువుగ,
చేతికందెడు పూలచెండ్లచే వంగి
నాతన్వి పుత్త్రి మన్ననఁ బెంపఁ బెరిఁగి
దీపించు నీకు గుర్తింప నాకోట
దాపున బాలమందార వృక్షంబు.

మసృణ వైదూర్య సమంచితనాళ
విస్ఫురహేమాబ్జ వికసితం బగుచు.
వాపి యొక్కటి యందు వరలు మారకత
సోపానపంక్తులఁ జూడనై యొప్పి
అందు వసించు రాయంచను నిన్ను
ముందు వీక్షించియు, మోసాలనున్న
మానసంబున కేఁగి మానవచ్చు నంచు
మానసంబున నేని మఱియొంచ వెపుడు.

3

రుచిరేంద్ర నీలోరు రోచిరంగాళి
విచికిల శిఖరమై వింతగొల్పుచును.
కనకరం భావనాక్రాంతమై జలద!
తనరుఁ గ్రీడా పర్వతంబు తత్తటిని.

మిత్రమా! నాదు భామిని కదిప్రేమ
పాత్రమౌటను "బదేపదె" చెప్పనేల?
నినుఁదటిత్సౌందర్యనియుఁ జూచుడును
మనసున కది మఱిమఱి జ్ఞప్తివచ్చు
జలద! యాకృత్రిమ శైలంబునందు
విలసిల్లు నొకమాధవీ మండపంబు
దానిచెంగటఁ జలద్దళ మశోకంబు
మానైన పొగడయు మఱికానుపించు
ఆ రెంటు నెపుడు దోహదకైతవమునఁ
గోరెడు, సనుఁబోలెఁ గోమలికూర్మి
ఒకటి తద్వామపాదోరుతాడనము
ఒకటి తన్ముఖమదిరో పానసంబు.

4

రవ్వల పీటతో రాజిల్లు పైఁడి
మవ్వంపు గడ,వాని మధ్యఁ జెన్నారు
పచ్చి వెదుళ్లతోఁ బల్లటీలాడు
పచ్చరా యరుగు కస్పడు దానిక్రింద
ఘులుఘుల్లుమని పైఁడి గాజులుమ్రోగ
లలిఁదాళములను మల్లలన యాడింప
ముదమొందు నీమిత్రముఖ్య మానెమలి
నిదురించు గజనుల నిత్యమాగడను.

గుఱితు వేరొక్కటి గూడఁ జెప్పెదను
మఱవీని మదిలోన మఱవకు మయ్య,
కలవు వాకిట నిరుగడలఁ గుహ్యముల
సలలితగతి వ్రాసి శంఖపద్మములు
నాయెడఁ బాసిన నాఁటనుండియును
ఏయుత్సవము లేక యొసఁగుట కతన,
దేజంబు చెడి యిల్లు దీపింపకుండు
రాజిల్లునే తమ్మి రవి నెడఁబాసి.

నా జీవితనాటకము

బసవరాజు వెంకటప్పారావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

కపటనాటకాల నే నింకనాడ, లేను, తెరదించుడీ, కొరగాని నాలి
వేసములవేసి పొట్టకై మోసగించి, పరుల లాలించి యాచించి బతకలేను!
గీ. పుట్టినట్టి పౌరుషమైన పుటక మరిచి, పరుని కృతికి వేసముగట్టు పాపమేల?
నా విధురజీవితమ్మునే నాటకమ్ము, జేసి, ఆడించి, జగతి రంజింపలేనో?

కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఏడవయంకురము

వివాహమునంతటి సంతోషసమయ మేదియు లేదని స్థూలదృష్టికిఁదోఁచి నలువురు నానందింతురుగాని సూక్ష్మదృష్టిని విచారించిన నంతటి పెద్దవిచార మేసమయములో నెన్నఁడును గలుగదు. మగవానికి నాఁడుదానికి నిదియొక్క పెద్ద బెడదవచ్చి మీఁదఁబడుటయే—దశాంతరమునకు మాఱుటయే—బాల్యాదిదశలుమాఱి గృహస్థాశ్రమమునకుదిగుట మాటలతో నున్నదా! సంసారము మాకు వలదోయితండ్రీ! యని యొక్క నమస్కారముచేసి, శాస్త్రవేత్తలు గృహ్యసూత్రములు రచియించి మనుష్యులకు ద్వంద్వానురాగమునకు దారిచూపిన సర్వజ్ఞులు, మౌనులై యడవులఁబడిపోవుట— దీనికర్థమేమో యాలోచింపవలసినదే. సంసారమును భరించుటయనఁగా మీఁద నుండి పడుచున్న యాకాశమును బ్రహ్మాండముయొక్క పైడిప్పను దలఁపైఁబెట్టుకొని మోయుచుఁ గష్టభారమును లక్ష్యముచేయక— తల కెండవగలుట లేదు. వానచినుకులు మీఁదఁబడుట లే-దని సంతోషించుటవంటిదే కాదా! ఇప్పటికి మనవారిలో నెందఱో వందలు గడించుచున్నవారు కూడ నెట్లు సంసారమును భరింతుము — సంసారమనఁగా భార్యయేపరమార్థము— భర్తయనునామమును మేము భరింపలేము. భార్యనెట్లు భరింతుమని చివరి విధిలేక యున్న జంజాటమునువిడిచి యదాయదలు చేయలేక వృద్ధులగుజనకులఁ బోషింపను మాత్రము పనికిరాని కుమ్మరపురువులవలె సంచరించుచున్నారు. 'పెండ్లి, నాకుఁబెండ్లి, నాకు భార్యవచ్చును, నాకుమగఁడు, నగలు వచ్చునను సుబలాటము, బిడ్డలఁగందు'మను పెద్దయుత్సాహము— వెఱ్ఱిసంతోషము — ఇందుకనియే, జ్ఞానమువచ్చినపిమ్మట, నొక్కమాఱనుభవించుసంసారులంగాంచి యేమని మతిమాలినో, యీలోకయాత్ర యెట్లుజరుగునో — మొత్తో యీసంసారము నాకువలదనిన గ్రామములన్నియు మునిపల్లియలగునేమో యనియే పెద్దలు, 'మామాటలు చిన్నలువినవలయును. మేము చెప్పినట్లుచేసి మెలఁగవలయును. మాయాజ్ఞలవలన మీకుఁ గష్టమువచ్చినను మీరనుభవింపవలసినదియే' యని బంధించివైచినారు. ఎదిగినకొలఁది స్వాతంత్ర్యమెదిగి 'నాకిది వలదు వీఁడు నాకు వల'దనియందురేని— ఎవ్వని నెవ్వతె యెవ్వతె నెవ్వఁడు నిల్పఁగలుగుదురు? అప్పుడు కావలులో ముక్కరులో—పశుమర్యాదలకు దిగుదురు. సంసారమును భరించుట మాటలా? దానికొఱకే శాస్త్రములు చదువుట, రాజ్యము లేలుట, "తెప్పానాం తేలానాం." పరదేశములు ద్వీపములు గుండెలు చేతఁబట్టుకొని తిరుగుట, సముద్రములు దాఁటుట, యీపాట్లు రెంటికినీ ధనముచాలదు. భూమిలోనుండి నిక్షేపములు వెలుదేఱినఁగాని యేనుఁగు దాహము చూరునీళ్లతోఁ దీఱదని భూములు పెల్లగించి యొలుకఁబోసి యెత్తికొనుట—సంసారమును భరించుట మాటలా? తాను గోఁచిపెట్టుకొని

తిరిగియైనను భార్యను గుమ్మముదిగి రానీయక, యొరుల కంటఁ బడనీయక, యింటిగుట్టొకరికిఁ జెప్పక, 'నలువురితో నారాయణ'యని సంచరించుట సంతోషముచేతనే నా! మోసముచేసి పెద్ద లిట్టికష్టములలోఁ బడఁద్రోయుచున్నారు. తప్పదు సగముసగములో విడువరాదు. దీనియంతయు చూడవలయునని కుడితిపండెలోఁ జేబొరలువేయుట యానందముచేతనా! సంసారమును భరించుట మాటలా—రోగములు రొట్టెలు, బిడ్డలను బెంచుట, పెద్దవారిం జేయుట—ఈపెద్దవారిం జేయుటలో నెంత యర్థమైన నిమిడియున్నది. ఓసర్కా—పి! ఏదీ, పెద్దవారిం జేయుట యన నెంతగంభీరాభిప్రాయమున్నదో వర్ణింపుము! వారికిఁ బెండ్లిండ్లు, వారికి సంసారములు, మన వేషమే వారికివేసి యుంచినట్లువలె, మనము కష్టపడుచున్నప్పుడు వీరేల యూరకుండవలయునని యసూయచేతనునలె—గోతిలోఁ బడఁద్రోయుటయే—అబ్బబ్బ! సంసారమును భరించుట యనిన మాటలా? మగఁడు లోకాంతరగతుఁడైన, మగువ నడుము నాయఁగట్టుకొని బిడ్డలం బెంచుట—దైవమా! కోమలేశ్వరా! ఉమారమణా! వలదు వలదు; మగువ కీకష్టము వలదు, తెచ్చిపెట్టకుము. మగువ ముందే లోకాంతరము చేరెనా మగవానికష్టము చెప్పఁదరమా! అపుడు మగవాఁడు డాఁగుడుదిగా మారవలయును. చేతఁగానిపై యీరెండువిషయములఁ దలంచుకొంటిమా, వారువారు నలవాటు లేనిపనులలోఁబడు కష్టములం జూచితిమా, స్వామీ! ఒడలు గగుర్పాటుచును. వెంటనే సన్న్యాసాశ్రమము స్వీకరింపవలయునని నంతవైరాగ్యము గడుంగష్టునకైనఁ బుట్టును. పెండ్లియనఁగా నొక్కసారి యాడుదానికి—ఆడుకొనుచున్నదానికి—ఈప్రపంచము తలక్రిందుచేసి భూలోకములోని దానినిదీసికొనిపోయి యంతరాళమున వ్రేలాడఁదీయుటయో! ఇంతకంటె వేఱొకటియని యనుభవశాలులును మఱియొక్క దానిం జెప్పఁజాలరని చెప్పవచ్చును. బాలికకుఁ బెండ్లియైనదనిన వెంటనే రెండవ పనిలేదు. 'నాపెనిమిటికి దీర్ఘాయువిమ్ము. నాభర్తకు సుజ్ఞాన మొసఁగుము. నానాథునకు నాయందుఁ గరుణపుట్టునట్లు చేయుము. నా పతికి సంసార ప్రభుత్వమిమ్ము. నా పతికి, ధనధాన్యములు ప్రసాదింపుము'—అని దేవులాటతప్ప పెద్దలు వేఱొకదారి చూపింపలేదు. అంతయు నింతికిఁ గాంతునితో నున్నది. పెండ్లియన నొక్కపందెమువంటిది. రామరావణయుద్ధమువంటిది. ఎవ్వరు గెల్తురో, యెవ్వరోడుదురో, పందెముగాదు, యుద్ధముగాదు—గెలుపుచీటులువైచికొనుటవంటిది. అదృష్టమెవ్వరివంకఁ దిరుగునో, పదికాలములు తిన్నగా నడువవలసినదేకాని—నడుమనే యంతరము వచ్చునో, శివా! వద్దువద్దు, తండ్రీ! జ్ఞాపకము చేసికొనరాదు. ఆఁడుదానికి మగవానితో నున్నది. మగఁడుతప్ప దానికి వేఱుదైవము, పూజలు, వ్రతములు, యాత్రలు లేవందురు. అర్థమేమి? బాగుగా నాలోచించితిమా—ఆఁడుదానిగతి యధోగతి! ఆఁడుదానికిఁ బెండ్లియైనపనిన మాట గుండెలు గుభేలన వ్రక్కలించు పిడుగుగాని మాటయననవచ్చునా— ఎంతమందినో చూచుచున్నాము. ఎన్నికష్టములు పడుచున్నాము. దానిపైఁగల యాశ—ఛీ ఛీ!

“అన్నమైన నదేమిరా, సున్నమైన నదేమిరా” యని వేదాంతి—అన్నము సున్నము నొక్కటియే కనుక యన్నమే తినవగునుగదోయని—సాగునఁట. అట్లే సుఖదుఃఖములలోఁబడిన సంసారియును బాడును. దానిలోని రుచియెట్టిదో—దానికున్నరుచి యితరవస్తువులకు లేదు. అజీర్ణముం జేయు తీయనిలడ్డువమందిన బుద్ధిపుట్టునుగాని యారోగ్యమునిచ్చు మిరియములకషాయముఁద్రావ బుద్ధిపుట్టదు. నేను గనినిగానుగాని వేదాంతిని—నేను సంసారమునుగూర్చి వర్ణించిన భ్రమరకీటన్యాయము పట్టునేమో—పట్టకేమి? నేనెందున్న దానను? సంసారమును పెద్దనెడలు పైనతేనె బాలియందమిరఁ వ్రాలినయీగను; పడుచున్నదానను, బాణలిలోఁబడి యెక్కుడడిసి కాలుచే తులంటుకొనిపో విలవిలలాడు సమయమేయింక. నేనొక్కరినిభూషించిన దూషించిన 'నీవే ప్రపంచమునుండి యూడిపడితి'వని నలువురు నవ్వుదురు.

ఆభగవంతుఁడు మమ్ము మఱచిపోవలసినదే. కాని, మాలోనే యున్నది? మాపై నాతనికిఁ దలంపులేకుండ నుండవలయును. అట్లయిన మేము మువ్వురము నొకరీతిగా నుందుము. ఏల తలంపకుండ నుండును? అంతటి తొందరపనివాఁడు జగత్తులో నింకొక్కఁడు లేఁడు. ఆభగవంతుని దేనెటేఁగతోఁ బోల్పవచ్చును. ఇది హీనోపమయందు

లేమో కాని యాతనిపట్లఁ బూర్ణోపమయే — ఒక్కక్షణ మూరకుండఁడు. ఏక కాలమునందే రెండుమూఁడు లక్షల కోట్లు పనులుచేయ మొదలు పెట్టును. పట్టణములోని రాజకిరీటములోనికి మణినిగల్పించుటకును, గుహాలంగో నిద్రించు నేసింహము చెవిలోనో, రోమములమీఁదనో గుసగుసలాడు మిడతల్లికో చీడపేనునకో కాలువిఱుగఁ గొట్టి బాధించుటకు, మహాసముద్రములోని తిమింగిలమును గడుపుపూడ్చి, తిండిదొరకక చిఱుచేఁపలై పరుగులిడుచున్న దానిని వేఁటాడుటకై వేటకాండ్రను సన్నాహము చేయను,—ఒక్కదాని కేమి—యన్నింటికిఁ దానేపోవలయును. ఒక్కచెట్టు నెండింప, నొక్కచెట్టు (బండింప) నొక్కయూసరాల్ప, నొక్కకొమ్మ చిగిరింప- నొక్కడనో వడగొట్టి దారిలోఁ బడిపోయిన బాటసారి ముసలివానికి గంజినీళ్లు పంపుటకై సంసారి నొక్కని లేపను, మునిఁగిపోవుచున్న ద్వీపాంతరములోని యోడలోని బాలు నుద్ధరింప నొక్కపలక నమరించుటను—'ఇందుఁగల డందులేఁ'డని సందేహముతోఁ బనిలేని యీశ్వరుఁడు-మనలను మఱచియుండునా! పాపము మఱచియే యున్నాఁడు. మేమెన్నిపాట్లు పడుచున్నామో కనుఁగొనుటలేదు. మా కర్మమున మేమున్నాము. అదిగోఁ గర్మమనఁగా నెవ్వరు? అట్టే దూరము పోవలదు. వేదాంతము ముదురనీయరాదు.

లక్ష్మీనారాయణునకుఁ దల్లి లేదు; తండ్రి యున్నాఁడు. శంకరదీక్షితునికిఁ దండ్రిలేఁడు, తల్లిగలదు. 'వారములు చేసికొని నాలుగు ముక్కలు నేర్చికొనుటకై నన్నుఁగూడ విడిచిపెట్టి స్థలాంతరవాసముచేసి కష్టార్జితముగా సరస్వతితోపాటు లక్ష్మిని సంపాదించుకొన్నాఁడా మాలక్ష్మీనారాయణమూర్తి'యని యాతండ్రిపడిన సంతోషమునకు మేరలేదు. 'ఎన్నిదినములైనది! నాకిప్పటి కీశ్వరుఁడు సుఖముం గూర్చినాఁడా! నాకొడుకు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించాఁడా! నాకు నట్టింట నాకు నైచి వడ్డించుటకు నాభార్య యీకోడలిని బంపించినదా!' అని, చెప్పనలవిగాని సంతసము. మాయమ్మ, 'కొందఱివలె. నడుగుపెట్టఁగానే పిడుగు పడినదన్నట్లు— అత్తవారియిల్లు చేరఁగానే కుండ చేతికి వచ్చినదని విచారింపలేదు. పోనిమ్మ, సందెగుమ్మ మూడ్చి నీళ్లుచల్లి, నాలుగుముగ్గుకఱ్ఱల వెట్టుటకుఁగాని, దీపము వెలిగించుటకుఁగాని 'లేక, పాడుపడియున్న సంసారమును నాలక్ష్మి మరలఁ బొత్తుచేయుచున్న'దని యానందించినది. అలవాటుచేత—'అమ్మా నే నుదికికొందునే; నేను మంచినీళ్లు తెచ్చెదను; బిందె యిట్లిమ్మని మామగారు దయచేతనే పల్కినాఁడు. "విూకేలకష్టము నేనుండఁగా" నని లక్ష్మి పల్కెను. "నేను జేసిచేసి మెలఁకువలు నేర్చియున్నవాఁడను, నీవు క్రొత్తదానవు—నీవుండు" మనువాఁడు—"నేర్చినవారు మీరు నేగని దానికి నాకు నేర్పుఁ" డను నది లక్ష్మి— ఒక్కపని చేయనిచ్చునదికాదు. లక్ష్మీనారాయణునకు వేఱుపనిలేదు. ఏఁడాదికొక్కసారి బళ్లిపాడువెళ్లి దస్తుసిస్తులు తెచ్చికొనుట, తండ్రిని బువ్వలలోఁ బెట్టి పూజించుట—'ఆహా! శంకరా నాపై దయవచ్చినదా! దయవచ్చినదానికా మరల సంసారములోఁ బడవైచుచున్నాఁడవు.' అని యాముసలాయన రాత్రిందివము లాకోడలిని గొడుకును ముద్దుసేయుటతప్ప వేఱుపనిలేకుండెను. గౌరియత్తగారు- 'భగవంతుఁ డెక్కడలేఁడు; దిక్కులేనిదానను; ఒక్కగా నొక్కకొడుకు; ఆపూఁటకు గతిలేదు; దేవుఁడా యెట్లురాయని బెంగపెట్టుకొన్నదానను. నాకొడుకుపై దయవచ్చినదా! తిండిలేనివాని కైశ్వర్యమిచ్చి, భార్యనిచ్చి, దీర్ఘాయుష్యమిచ్చి నాకన్నులు చల్లఁబఱిచి నన్నుఁ జలికాలఁదన్నినాఁడా! అమ్యతరామయ్యగారు పెట్టినదీపముగదా యిది. దివ్వెవెట్టి యామహాత్మునకు మ్రొక్కవలయును. 'ఏటికొనితిను కుఱ్ఱవాఁడే, వీనికేమి మనబిడ్డనేమి, యిచ్చుటయే'మని తలఁచినాఁడా; అగును, పూటకిఁదక్కువగాని కులమునకుఁ దక్కువగాదుగదా; ఏ దంతస్తులమేడమీఁద నింకొక్కయంతస్తు లేవఁదీయుట మంచిదా పడిపోవుచున్నధర్మసత్రము నడికొప్పు బాగుచేయుటమంచిదాయని యాలోచించినాఁడు.' అని పొంగిపోయినది. మాయమ్మ, 'అయ్యో! అత్త కోడలికము కత్తిమీఁది సాముగదా! ఆముసలిదానిచేతిలో నీకసుగందు, బ్రదుకుటయె'ట్లని కొందఱవలెఁ దలంచినదా! మఱికొందఱివలె 'నా ముసలిముండచచ్చిన మావాండ్రిద్దఱుమా యిగానుందురుగదా'యని దురూహాలు పెట్టుకొన్నదా! లేదు 'బిడ్డయడుగువెట్టినవేళ మంచిదైనఁ బదిమందిచుట్టములు వత్తురుపోదురు. అల్లవారిపిల్ల మంచిది; మట్టాలసు

రభి యని పొగడుదురు. అత్తయింటఁ గొంతచేయూఁత యున్నది. మగఁడు చిన్నతనమునుండి సుపరిచితుఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు- యేమోయేమొకొని తిండుగని విడిచి నామా, కంచము, ముంత, పంఁడు, గుడ్డ, యిచ్చి బ్రదుకుమని పంపితిమి- ఈనిసువుల పుట్టటికమున నా కన్నివైపుల బంధుజాలము పెరుఁగునుగాక! నాకేమికొదవ-'అని కొదవయేదో జ్ఞప్తికిరాఁగాఁ గొంతసేపు కన్నులనీరుపెట్టుకొనుచు ననుదినముగాలక్షేపము చేయుచున్నది. ఆకొదవ భగవంతుఁడు తీర్చవలసినది; తీర్చినాఁడు కాఁడు; మించ లేదు. తీర్చవచ్చును. ఎంతమంది కొదవలు తీరినవికావు.

మాయమ్మకు మాకుటుంబముపై బెంగయున్నఁదను లేదు. నిర్విచారము, విచారము లేకేమిగాని- ఇది యొక విచారమా-'దేశముగాని దేశములో నున్నది. మనమాట మనమంతి లేదు. బిక్కుబిక్కుమనుచు నున్నది. మగవాఁడు పనిలోనికిఁ బోవును. ఇరుగా పొరుగా; ఏదో భాషయఁట. దీనికేమి తెలియును.' అని తలపోయుట మాయమ్మ కొక్కవిచారమేమో కాని నాకు విచారము లేదు. మేము రైలులోని పనివారముగుటచేఁ గాశీ యాత్రకుఁబోవు తెనుఁగువారందఱు మాకుఁ బ్రతినిత్యము కనఁబడుచుందురు. దేశక్షేమము, గ్రామారోగ్యము, బంధువార్తలు తెలియుట కెవ్వరో యొక యొఱుకవారువచ్చుచునే యున్నారు. ఎఱిఁగినవారు రైలులోఁ గనఁబడిన 'రేపు వెళ్లవచ్చును రం'డని దింపి యింటికిఁదీసికొనివత్తురు. మా కొనాఁడు వారితోఁ జిల్లుబొల్లుమనుచుఁ గడచిపోవుచున్నది. లచ్చికిఁ జీరయని, నాన్న కుధానళియని, గౌరికిఁ బొట్టురవికెలని, అమ్మకు మహాలక్ష్మీపీఁటయనిఁ గౌరి యత్తకుఁ దులసికోటయని, లచ్చిమామగారికి నాగరాక్షరముల పుస్తకములని యేవో యెవ్వరిచేతనో మేమిక్కడినుండి పంపుచున్నాము. మాకేబెంగయును లేదు. అందఱిక్షేమవార్తలు తెలియుచున్నవి. కనుక, నిరాలోచనముగ నున్నారము. జీతమంత యెక్కువదిగాదు. అత్తమామలకు మాదానిలోనుండి వారికిఁ జలినీళ్లకు వేఁడినీళ్లు తోడని పంపుచుందుమే కాని వారినిద్దఱ నిక్కడఁ బెట్టుకొనుటకుఁ జాలినంత లేదు. వారికక్కడ, మాకిక్కడఁ గడచుచున్నదని సంతోషము. అంతటివంటి గుణముగల వారైన నింక రెండుకుటుంబములను బోషింపవచ్చును. గడి పఱక-కొంకకొలాడునిప్పువలెఁ జూతురు. తామేయున్న వారిలో నక్కడఁ బెద్ద. పెత్రింపఁ బదిమందియున్నారు. తెఁగటుసాలో నొక్కరు, చీట్లిచ్చువా రొక్కరు, రాత్రిపనివారు కొందఱు, దీపములుమార్పుటకు, దారులు మరలించుటకు, మూటలెత్తుటకు దింపుటకు, తుడుచుటకు నెందఱోయున్నారు అందఱు నొక్కత్రాటిమీఁద నడిపింతురు. 'కక్కుఱితిపని పనికిరాదు. అడిగి పుచ్చుకొనుఁడు. దారులు కొట్టవలదు. మనజీతము మన కమృతము. అన్యాయవిత్తము విషము. మనసు కుదిరియిచ్చినది పుచ్చుకొనుటలోఁ దప్పులేదు. అది మనకరుగును' అని బోధించి వచ్చి పెట్టెలుపడియున్న మూటలలో నుండి కోసి యపహరింపకుండ నేతి డబ్బాలకుఁ జిల్లులుపొడవకుండఁ గట్టడచేసిరి. వచ్చెడువర్తకులు, బాటసారులు,'స్టేషను మేష్టరుగారు బహుమంచివారు, చక్కనవారును సజ్జను'లని పొగడుచుండిరి. పూగ, కాయ, గింజ, గిట్ట, నూనె, నేయి, పండు ఫలము స్టేషనులో నెగుమతికి వచ్చినవి దిగినవి మాపదిమందికి దొరకుచున్నవి. న్యాయముగా మంచిచేసికొని తినినవది లోపకార్యమవరాదు. అట్టివారు కానియెడల 'వీరు తీసికొనితినుచు నేయున్నారు; మరల మన మేల?' అని నిరాదరమునసింతురు. పనివాండ్రందఱును మహారాజ్ మహారాజని యడుగులకు మడుగులొత్తుదురు. ఈ మహారాజువలనను మనకింతయన్నము దొరకుచున్నదని సంతోషపడువారు. విశేషమేమనఁగా నీ స్టేషను, మాఊరూల నేకొండలలోనో లేదు. పట్టనము సమీపమునఁగలదు. కావలసినంత బయలుగలదు. నలువురివలెనే మేమును జిన్నగొరావును సంపాదించికొన్నారము. చిన్నమేష్టరుగారు మాకంటెముందు వచ్చియున్నవారు, గావున, వారొక్కయావును సంపాదించుకొనియున్నారు. రెంటిని మేఁపలేక 'సంప్రదాయము మంచిది. మాయింటఁబుట్టినది, సాలుకుడిచినది, ప్రక్కకు శేరుపాలిచ్చు దానిబిడ్డ, మీరుపుచ్చుకొనుం'డని యేదోరూపము పేరు పెట్టి మాకిచ్చినారు. నెలనెలకుఁ గొంచెము కొంచెముగా దానివెల మాయొద్దనుండి పుచ్చుకొనుపద్ధతిమీఁద గ్రహించినారము. నాకుఁబుట్టినింటఁగూడ దూడలపరిచయము గలదు. ఏకాఁపో బండెఁడు గడ్డిపంపుచున్నాఁడు. పనివాండ్రు చేతిలోనున్నారు. ఆవీని పెయ్యదూడనుబెట్టి

నది. నాకింటియొద్ద నొకరితోఁబనిలేదు. దూడలేమో, నేనేమో పొట్టనిచిట్టని- కట్టుఁగఱ్ఱయొద్దఁ జుడిచిపోడి గానుంచుట, యిలువలు నానవేయుట- చెప్పవలదా? ఒక్క పనివానియిల్లాలుదొడ్డది. 'మాయీ, మాయీ' యని నన్నుపు డువవలదు. దానిమాటలు అమ్మాయీ! అమ్మాయి! యని మాయమ్మపిలుపువలె నొక్కప్పుడు తోఁచుచుండును. తల యంటుకొనునపుడువచ్చి షీకాయనూఱిపెట్టును, వీఁపు తోముచు. నా తెనుఁగుపంతులామె కెంతో యిష్టము. ఏదో వంతెనలు కట్టునపుడు చిన్నతనములోఁ దండ్రితో మన దేశమువచ్చినదఁట- ఆపరిచయముచేత, నన్నాపె పూర గాయపాటలతో నన్ననుసరించుమందును. ఆమె సావాస మే నాకుహిందీ నేర్చికొనుటకుఁబనికివచ్చినది. దొడ్డితుడుచు వానికొడుకే మా యావును బగలంతయు నెక్కడనో మర లించి మేఁపుకొనివచ్చును. ఎప్పుడైననేను, తోటకే యనిపిలి చిన, 'హా! మాయి!' యని యంతటనువచ్చి పడుదురు. చిన్న మేష్టరుగారు బాబూలు; వారిభాషయిదికాదు. కానిదేశభాష హిందీ వారికివచ్చును. ఓహో యనుచుఁ, గవులకార్యము లపుడేకాని వారియాఁడువారితో గట్టిపరి చయము నాకుదొరక లేదు. నీళ్లగొట్టముకడకు వారురారు. ఏపనివాఁడో తెచ్చియిచ్చును. మఱియు వారియింటికి మాయిల్లు కొంచెముదూరము.

కొన్నినాళ్లకుఁగాని తెచ్చికొనవలసినది బియ్య మును వస్త్రములునే. తక్కినవన్నియు యథేష్టముగా నిం టికి వచ్చుచుండు నంతటి సమయము వచ్చినది. ఢిల్లి సముద్రులను రప్పింపవలయునని తలంచిరి. రైలులోఁ బెద్ద యధికారుల మూలమున వారినిప్పుడును రప్పించుటకు ధారా ళముగా మార్గపత్రము సంపాదింప గట్టి యత్నముచేసిరి. ఇంతలో సామ్యము చెప్పినట్లు - ఒక్కరాజు సకు బీద వానిపైఁ గరుణవచ్చి యేనుఁగు నిచ్చినాఁడఁట-ఏనుఁగును బుచ్చుకొన్నానన్న సంతోషమే నా - పెంచుటలోఁ గష్టముమాట! ఈరీతిగానే జీతమెక్కువ చేసి నామని యధికారులు కలకత్తాకు మమ్ము మార్చినారు. చీపురు పుడకగొద్దినుండి యిక్కడి దిక్కడనే విడిచి, యాపద్ధతి మీఁదనే యావును దూడ నొకరికిచ్చివేసి-జీతమెచ్చునకు నగరములో రెట్టింపు సెలవులకు - సమానమానసములతో నధికారులయాజ్ఞ ననుసరించి కలకత్తా చేరితిమి. ఇంక వారిని దీసికొనివచ్చుట యెక్కడ? గొంచెము గొప్ప? చేతిలోనిది కూడ నెగిరిపోవు నవస్థవచ్చినది.

“మహారాజ్ కో బదలీ హోగయా హై” అని యక్కడి పనివాండ్రే కాదు- చుట్టుప్రక్కల వర్తకులు మొదలగువారు మేము రైలుదేఱునాఁడు రైలుకడకు మమ్మంపవచ్చిరి. ఇదియును జెప్పవలసినదే. రైలుకదలు నపుడొక్క వర్తకుఁడు ప్రీతిపూర్వకముగాఁ దాంబూల మిచ్చినాఁడు. అది మే మొకటి రెండు నెలలు తడవు కొనకుండఁ గలకత్తాలో దక్కఁగా స్థిరపడుటకుపకరించి నది. ఆ తావు విడుచుట మాకును గష్టమే యనిపించినది. అత్తవారింటికిఁ గ్రొత్తకోడండ్రు వెళ్లునట్లు దిగులుదిగులు మనుచునే వెళ్లినారము. అక్కడమాత్రము మనుష్యులు లేరా? ఇదియేనా మనము పుట్టినప్పటినుండి నివసించు చున్నది? నేను గాక మునుపు రెండు తావులకు మాఱితి. ఎక్కడనున్నను నోరుమంచిది కావలయును. మన దేశ స్థులు కలకత్తాలోను పెక్కుమందియున్నారు. కాశికి వెళ్లువా రంతయు నక్కడనే దిగుదురు. కాళికాదేవి సామీ ప్యముం జేరితిమి.

ఎనిమిదవయంకురము

విద్యయం దాశలేనివారును, గతించిన వ్యర్థకాల మునకై పశ్చాత్తాపపడనివారును, బెరుగఁడింపవలయునను నభిప్రాయము లేనివారును, ధనమున్నదే చాలును-మఱి యక్కఱలేదనువారును, బీదపైనను సంసారభారమునకు విసిగినవారును సాధారణముగా నుండరు. పెండ్లికాక మునుపే-'యింటనున్న విద్యయబ్బినదికాదు. అది నాలో పముగాదు. నాయదృష్టదేవతచేసిన లోపము. ఊరిలో వేఱు విద్యనేర్చికొనుట కుపపత్తులులేవు. అది నావంటి బాలురు చేసిన సంఘదుష్కృతము. ఇంటఁ గావలసినంత ధనమున్న నేపట్టనమో చేరి యేదో చూడవచ్చును. అది మాకుటుంబము చేసికొనిన దౌర్భాగ్యము. వారితో వారితోఁ జేసిన కృషియింటిలోఁ దండ్రితోనే చేయక పోయితినే- దృష్టి వేఱుగానుండుటచేఁ దండ్రిమాటలు చెవి కెక్కలేదు.''కలవిద్యలెన్నియైనను గలవిద్యకు సాటి రావు-' దానివలన ధనమురానీ మాననీ, యది యలవడినది గాదు. ఇహపరసాధనములైన వేదాదివిద్యలు నా కబ్బునా! పొట్టకూటి విద్యయైన నొక్కటి యలవడినదా!

ఈకొలకలు, నీయుప్పరిగారు, పెద్దవారును నాకు సహవాసముచేయునదియు నొక విస్మయమే నా! దానిపై నేదో కొంత యభిమానము గలిగినది. 'చదువునకిద్దఱు జపమునకొక్కఁడు' నని సామెత—తండ్రిగారు చెప్పఁబోవు చదువునకు సహాధ్యాయుఁడు లేకపోయెను. ఎవ్వరో కొలతల యుద్యోగితోఁ దిరిగిన నాకేమి ప్రయోజనము? నాకాతఁ డేదైన పనిచెప్పునా, యీతడు స్వాతంత్ర్యము గలవాఁడు కాఁడు. వెనుక నొక్క చిన్నవానికి సమయమట్లు వచ్చినది. దొరతోఁ జెప్పినాఁడు. రెండుకోసుల దూరము తిరిగి మార్గములోఁ జెట్లు చేమలు, తూములు, మార్గము మొదలగు పల్లములు సదును చేయించుట—ప్రయాణికుల సౌకర్యమునకు రాదారిని గాపాడుటయే యాతని పనియై యుండెను. ఆపనిలోనుండి యాబాలుఁడు చేసిన గర్వపు దుశ్చేష్టలు — పనియిప్పించిన వాని మర్యాద పూడఁ దగ్గుటకు హేతువైనది. తనకు పదిరూపాయల జీతమా! దనక్రింద నొక్క మూడురూపాయల జీతపు సేవకుఁడా! తన కుద్యోగ మిప్పించిన పెద్దయుద్యోగి యాయనల కొలఁది కాలినడకను దారులు మారుటకు వచ్చుచుండ నీచిన్నవాఁడు తట్టుగుఱ్ఱము నెక్కి వచ్చుటయా — సేవకుని జూచిరమ్మని తానింటఁ గూర్చుండుట — నలువురచేఁ బనిచేయించి యూర్వరిను బద్ధు వ్రాయుట—ఇట్లుండ "విషవృక్షోపి సంవర్ధ్య స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతమ్" మ్మని యుండుటచేఁ గొంచెము సహించి వినకున్న మిన్నకుండి, పాపమాయన చిన్నవాని నేమియు ననకుండఁగనే లోపములు తానే సవరించుకొనుచుఁ గాపాడి కొన్ని దినములలో వేఱొక తావునకు మార్పఁబడిన తరువాత వచ్చిన యొక్కరు విషయముఁ దెలిసికొని యధికారమును దూలఁదీయించిరి. "అధికారాంతమునందుఁ జూడవలదా యా యయ్య సౌభాగ్యముల్" మన్నాళ్ళ యల్పోద్యోగమునకై రెపరెపలాడి గజాంతైశ్వర్యమబ్బినట్లు బ్బినవాఁ డన్యుని యాచించుటకు మతియొకపని చేయుటకు నభిమానము కల్గెను. సలము పెద్దది; బలము తక్కువ? చెప్పవలసినదేమి? ఆ బాలుఁడు చివరకు— 'అప్పాలు తెన్నులు— మప్పుమూఁడు తెన్నులు' చేసినాఁడు. ఇట్టియూళ్ళలోని యుద్యోగ మొక యుద్యోగమా? ఇంతకంటెఁ బసుల వెంటఁ దిరుగుట? సదుద్యోగము' అని మనస్సులోనుండెను. 'పరులనుఁ జెప్పక—లోలోన—తలిదండ్రులను విడుచుటయెట్లు? తానొంటిగా నింకొకస్థలమున నివసించుటయెట్లు?' అని చింతమనస్సులో మెండుకొనినది. సింహాచలయాత్రనుండి యింటికిరాకుండఁగనే మార్గములోఁ బెండ్లితటస్థించినది. ఏది యేనొక్కయుపాయము మాచికొని— తండ్రినడుగకుండఁ బెండ్లిమున కొక్క అవికగుడ్డకొనుటకు రెండణాలైన స్వతంత్రముగా సంపాదింప లేకుండ నింటఁబడియుండుట యొక్క పౌరుషమాయని పుట్టినదికాఁబోలును దిగులుపడుచు నేకాంతవిచారమునకు మొదలుపెట్టిరి.

సత్యకాలపు తల్లిదండ్రులు గ్రహింపలేదు. అపుడపుడువచ్చు "ఓవరుసీరు" గారు కనిపెట్టినారు. 'అబ్బాయి! ఏలనీవు మునుపటివలె లేవు? విచారముగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడవు, కారణము నాతోఁ జెప్పు' మని యడిగిరి. 'నాకీయూరఁ దోఁచుటలేదు. ఏపట్టణమునకైనఁ బోయి యొక్క కాలక్షేపవిద్య నేర్చికొనవలయుననియున్నది. మావారొడఁబడరు. నేను స్వతంత్రింపఁజాలను. నాకేదియు నుపాయము తోఁచుటలేదు' అని యోవరుసీరు గారితో విన్నవించిరి. 'దీనికింత యోజనయేమిటికి? మాబంధువులే, ధనాఢ్యులు, వ్యాపారులు, నొక్కపట్టనములోనున్నారు. మీఁదు మిక్కిలి విద్యాధికులు— నీకేవిగతి వ్యయంవక్తిరుచికలదో దానిని నేర్పించెదరు. నేను నిన్ను వారికొప్పగించెదను పోయెదవా' యనిరి. కృతజ్ఞతగంతులైచి 'పోయెద'ననిరి. 'వారి పేరను త్తరము చెప్పెదను నీవే వ్రాయుము.' అని కాగితమును గలము నిచ్చి 'అన్నగారికి—నమస్కారములు, ఈయుత్తరము తెచ్చిన బాలుఁడు నాకిష్టుఁడు. పల్లెటూరిలోనుండి కాలము వ్యర్థ మగుచున్నదని పశ్చాత్తాపపడుచున్నాఁడు. వీనికేదని మీరొక యుపాధి కల్పించెదరా నాకుఁగల్పించినట్లు సంతోషించెదను' అని వ్రాసి తాము చేవ్రాలు చేసి యాపట్టనమునకుదారి యానవాళ్ళుఁ జెప్పి తండ్రిగారియనుమతి యిప్పించి పంపించిరి. చూడఁగనేయామహారాజు—వీరు తెచ్చినయుత్తరము పుచ్చుకొని చదివికొని—'దీనిని వ్రాసినవారెవ్వరు? నీ పేరెవ్వరు, గ్రామమేది' యని కుశలప్రశ్న చేసి తమగిడ్డంగిలో సాయంకాలమువఱకుఁ గూర్చుండుమని— రాత్రియింటికిఁ దనతోఁ దీసికొనివెళ్ళి, తమప్రక్కనే భోజనము పెట్టించి, మేడమీఁద

దికిఁ దీసికొనిపోయి కూర్చుండి- 'మరల నీవేయుత్తరము మీయోవరుసీరుగారికి వ్రాయు' మని—'మీరుపంపినచిన్నవాఁడు వచ్చినాఁడు. ఇతని కభిమానముగలవిద్య యేదియో యది మేము నేర్పించుటకు మాకనేక సౌకర్యములున్నవి. మేమనేకవ్యాపారములలో నుందుము. దేనిలోనైన బ్రవేశపెట్టవచ్చునుగాని, ఈతనితల్లిదండ్రులసమ్మతిని మీరు కనుఁగొని రెండుమూఁడుకట్టుబట్టలిచ్చిపంపవలయును' అని వ్రాయించి చేవ్రాలుచేసి, 'అబ్బాయి! నాకుఁ గొంచెము స్వస్థతగానున్నది. ఉదయమున నేను లేచువఱకుఁ గాచుకొని యుండవలదు. నీవు మరల నన్నుఁ జూడనక్కఱ లేదు. ఒడ్డెమంగలి నీకుఁ గ్రింద మంచముమీఁదఁ బ్రక్క వేయును. పండుకొని తెల్లవాఱఁగనె లేచి వెళ్లిరమ్ము. భయము లేదు. నేను నీకుఁ గావలసిన విద్య నేర్పించెదను.' అని ధైర్యము చెప్పిపంపించిరి.

తలిదండ్రులకేమి, మన ఓవరుసీరుగారికేమి యీ ప్రత్యుత్తరము సంపూర్ణానందము గలిగించినది. మంచి దినముఁ జూచి తండ్రిగారే దిగవిడిచి వచ్చినారు. నడుమ నడుమఁ గార్యాంతరములమీఁద వచ్చుచుండు ఓవరుసీరుగారు క్షేమసమాచారములు కనుఁగొనుచుండిరి. 'ఏవిద్య వచ్చినను రాకపోయినను వ్యవహారమునకు ముఖ్యముగాఁ జెప్పినదానిని చక్కఁగా వ్రాయువాఁడు లేక చిక్కుపడుచున్నారము. మీరు మాకుఁ జక్కని కుఱ్ఱవాని నప్పగించినారు'- అని వారోవరుసీరుగారిని స్తుతించుచుండువారు. పుత్రసంతానములేని యీ మహాత్ముఁడు - వీరిని బెద్దకొడుకువలెఁ బెంచి విద్యాబుద్ధులు నేర్పెను. ఒక్కప్పుడైన నొంటిగా విస్తరివేయులేదఁట. ఆ ఇల్లాలు కన్నతల్లికంటె మంచిదఁట - తమతోపాటు సమస్తసదుపాయములు చేసిరఁట- ఏమహాంతుఁడవరుసలో మొదట- వీరు నిలువఁబడినచో నందఱు నేక గర్భజనితులవలెనో యనుభావించునంతటి సమానవయస్కులగు నా బాలికాసంఘమును వీరియందు చిన్నగారియందువలె భక్తివిశ్వాసములు గల్గియుండెనఁట- ఆ సంస్కృతుఁడు, సజ్జనుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, దేవభాష, రాజభాష, మాతృభాష చక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడు. లక్ష్మీసరస్వతులు వైరముమాని వారియింట మెలఁగుచుండిరి. మహాబుద్ధిశాలి, బ్రహ్మవేత్త, తపోనిధి, నేర్పరి, తీర్పరి, ఎక్కడకుఁ జనుచున్నను, గుఱ్ఱపుబండిలోఁ గొమారునివలెఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని పురమంతట సంచరించువారట. కొన్ని నెలలు గడచినవి. శీతోష్ణాదిస్థితులు కొంత వికటించినవి. జ్వరమువచ్చినది. మొగమునఁ బొక్కులఁ గొంచెము మెఱుఁగు చూపెను. ఇంట సమస్తమును గలవు. స్వయముగా నావహారాజును వైద్యుఁడు. మేనమామ ప్రసిద్ధవైద్యుఁడు. మందులిచ్చుచునే యుండఁగా గిళ్లనొప్పులు వచ్చినవి- బెంగజబ్బేమో యని బండిచేసి తలితండ్రులయొద్దికిఁ బంపివైచిరి. ఏఱు దీసిపోయినట్లు నాలుగురోజులలో నన్ని జబ్బులును బోయినవి. మఱిపదినాళ్లుండి క్రమ్మఱఁ బట్టనముం జేరెను. నాఁడునాఁటికి వ్యాపారములోని విషయములు బోధపడఁ జొచ్చెను. ఒక్కొక్కప్పుడు దాము రాక 'అబ్బాయి! నీవు వెళ్లి యాపని యట్లు లీపని యిట్లు చేయించి తలుపులు జాగ్రత్తగా మూసికొని, యెంతమంది పనివాండ్రు పనిచేసిరో, యెవ్వరేపని చేసిరో వ్రాసికొని ర'మ్మని స్వతంత్రుని జేసి పంపుతారు. చెప్పినట్లు చేసికొని వచ్చుటయే కాక మఱునాఁటికిఁ గావలసిన యేర్పాటులుకూడఁ జేసి వచ్చుచుండుటచే వారిమనస్సునకెక్కెను. కొంచెమో గొప్పయో రాజవిద్య యలవడినది. వ్యవహారకాండము కొంత నేర్పిరి. పదిమందికిఁ బరిచయము చేసిరి. ఇట్లు మూఁడేండ్లయిన జరుగకుండఁగనే నలువదియేండ్లయిన వయసు రాకుండఁగనే యీ మహారాజు స్వర్గస్థులైరి. ముసలితల్లిని, తపస్వినియైన యిల్లాలిని యజ్ఞానము సంతానమును విడిచి చనినారు- ఈయనయందు దంతకంటె నెక్కుడు ప్రేమకనఁబడు ముసలికాశ మెక్కుడిది. వృద్ధమాత మాత్రము వదలెనా! 'అబ్బాయి! అబ్బాయి!' యనికూడఁ ద్రిప్పుకొనుచుఁ గొన్నాళ్లు వ్యవహారములలోఁ ద్రిప్పుకొనియెంగాని యీమె కేకపుత్రప్రేమ భూలోకమునం దసహ్యము పుట్టించెను.

తర్వాతను బంగ్రాంతమైన యీ వ్యాపారములలోఁ గొన్నిసంవత్సరములు పనియెఱిఁగియున్నవారగుటచే నుండవలసివచ్చెను. ఇతరులయొద్దఁ బనిచేయుచున్నను భోజనము, బసవారియింటనుండి మార్చుటకు వలనుగాకపోయెను. మరల నొకజబ్బువచ్చినది. అది, యెంత మంది వైద్యులకును దొరకలేదు - ఎఱిఁగియున్న వైద్య

లందఱు శ్రమపడిరి. ఒక్కనాఁ డావ్యాపారశాలలలో నుండి యొక సేవకునిచేత ‘నేఁడు నే నింటికి రాఁజాలను. రాత్రి యింటే పండుకొందును. ఉదయమున లేచి వత్తు’నని వార్త యంపినాఁడు. అదివిని యాతల్లి పడినదుఃఖము చెప్పనలవికాదు. ‘ఈమాటచెప్పినంతనే వారు దుఃఖించుచున్నా’రని సేవకుఁడు వచ్చి చెప్పెను. ‘అయ్యో’యని వానిబుజమున నానుకొని మెల్లగ నడచి యింటికి వచ్చిరి. అప్పటి కాయమ్మ ‘బిడ్డల నింటిలో నుండుఁ’ డని లాందరువేయించుకొని సేవకునితోఁ గూడ బండిపై వైద్యునింటికిఁ జని ‘బాబు! పిల్లవాని కేమియును గుణము కనఁబడుటలేదు. నేఁడింటికి రానని చెప్పి పంపినాఁ’డని విచారించుచుఁ జెప్పెను. ‘అమ్మాయి, నీకీ మమకార మెందుకు- వానికిక్కడఁ గుదురదు, పదిదినములకుఁ గొన్ని పొట్లము లిచ్చెదను పల్లిపండ్రుల దగ్గఱకుఁ పంపివేయుము. నీవీటిదన సత్తిఁబెట్టుకొనకు’మని నిస్పృహను వెల్లడించిరి. ఆతల్లి యేమియు ననఁజాలక చీకటిలోఁ గన్నీరుకాఱుచుచు నింటికివచ్చినది. అప్పటికేవచ్చి- దొడ్డిలో బైటమంచముమీఁద మూల్గుచుఁ బండుకొనిరి. చూచినంతనే దుఃఖమును మరుపపఱుచుకొని ‘అబ్బాయి! యెట్లున్నది. పోనీ, యక్కడఁ బండుకొనిన మంచినీరే కావలయునో యేమి కావలయునో యెవ్వరక్కడనని కలఁతపడితిని. బాబునడిగివచ్చితిని, రేపు పొట్లములిచ్చెదనని చెప్పె’నని యౌదార్యమాటలాడెను. ఆరాత్రి యాఁకలిలేక యన్నము తినలేదు. ‘అయ్యో యిఁక నేమిదారి? తిండిపడిపోయినదే’ యని యామె గట్టిగాఁ బలికెను. ‘ఈయునకుఁ దోఁపలేదు. నన్నింటికిఁ బంపివేయుఁడు. రాముని నాతో నిచ్చిన నేను బోఁగలను. ఒక్కమాసము నే నందుంటికు నాదురును- మరల వచ్చెద’ననిరి.

‘అక్కడ మందెవ్వరిచ్చెదరు. పల్లెటూరు-’

‘ఇక్కడఁ బట్టనములో మందిచ్చిన గుణముకనఁబడినదా.’

‘ఇతఁడుగాక నింకొక వైద్యుఁడున్నాఁడెక్కడ-’

‘ఎవ్వరైననింతే. నాకు ధైర్యము లేదు, మీకుఁగష్టము గలుగకుండవలయునని చూచుచున్నాఁడను.’

‘మాకేమికష్టము, మాకేమియుఁ గష్టము లేదు. నీకేమియుభయము లేదు.’

‘నాకొక్కటియేభయము. మీకుఁ గష్టముకలిగించుచున్నాఁడనని-’

‘నీవేమియు సందేహింపవలదు. నీకేమి కావలసినను రాముఁడున్నాఁడు. వరసమ్మయున్నది. వారు నీకు సమస్తోపచారములు చేసెదరు. మేమేమియుఁ గష్టపడము.’

‘నేనిక్కడ నుండఁజాలను- కొన్ని దినములు నన్నింటికిఁ బంపివేయుఁడు.

‘నామాటవినుము; నీవక్కడకువెళ్లిన గష్టపడెదవు.’

‘నన్నింటికిఁ బంపి వేయుఁడు - మీకన్నివిధముల నావలనఁ గష్టము వచ్చును.

‘చూచుకొందము గాని రాత్రియైనది. పండుకొనుము. నీవు సందేహింపవలదు.’

‘నీకేమైనఁ గావలసి నన్నడుగ నిష్టము లేనియెడల చెల్లెలున్నది. దాని నడుగుము, నీవలన మాకేమియుఁ గష్టము లేదు.’

‘నాకేమియు వలదు. నన్నూరికిఁ బంపుఁడు.’

ఈమాటల కాతల్లి మాఱుమాట యాడఁజాలక కన్నీటితో లోనికిఁ బోయి కూఁతుతో ‘ఇదియే మీ యింటికిఁ బోదునా యని పట్టుపట్టినాఁడు. నీవేమైనఁ జెప్పి మరలింపఁగలవా’ యని ప్రసంగించెను. ఆముద్దుచెల్లెలువచ్చి తనమంచము నామంచము ప్రక్కనే వేయించుకొన్నది. నడుమ నడుమఁ జేరుపెట్టి - బిలుచుచు, ‘ఏమి మూలుగుచున్నాఁడవు. మంచినీరు కావలయునా?’ యని యడుగుచుండెను.

ఆబిడ్డతో నీయన-

‘నాకేమియు వలదు. నన్నూరికిఁ బంపి వేయరాదా!’

‘అదిగో నీవామాటఁ బట్టుకొని వదలకుండుట చేతనే యమ్మ వసారాలో విచారించుచున్నది.’

‘అట్లయిన నన్నికఁ దప్పక పంపివేయవలసినదే. నాకదేభయము-నావలన మీకుఁ గష్టము.’

‘మాకేమి కష్టము! సుఖముగా నున్నపు డుండనిచ్చి జబ్బుగా నున్నపుడు పంపివేయుదుమా?’

'నన్ను గురించి మీరు మిక్కిలి శ్రమపడియున్నారు. ఔషధములు పనిచేయనప్పుడిక్కడనే యేల-'

'రేపు మఱియొక మందు మార్పవచ్చును. అది కొన్నినాళ్లు చూడరాదా.'

'నాకు ధైర్యములేదు. నన్నూరికిఁ బంపివేయుఁడు.'

'అగును, నిజమే, మేమెంత జాగ్రత్తగాఁ జూచినను మేము మేమే. మీతల్లిదండ్రు లిక్కడలేరు.' (అని యొడంబడుటకై నిష్ఠురముగాఁ), 'మాయమ్మ నీకమ్మ యగునా? మేము నీచెల్లెండ్రమగుదుమా? నీ వనారోగ్యముగా నున్నవాఁడవు. నిన్నింతకంటె నిష్ఠురము లాడఁజాలను.'

ఈమాటతో నీయనకుఁ గొంతమనసు మరలి- 'అమ్మాయి! మీరేమనుకొన్నను మంచిదియే.'

'మేమేమియు ననుకొనుటయు లేదు-నీవే యన్నియు ననుకొనుచున్నాఁడవు.'

'నా కీజబ్బు కుదురదను నధైర్యముతో నట్లూరికిఁ బోఁదలఁచి యంటినిగాని వేఱుకాదు.'

'నీవు పల్లెటూరిలో మందు మ్రాఁకులు దొరకక యెట్లుందువో యని మే మిట్లనుచున్నాము.'

అని యాచెల్లెలు లేచివచ్చి మంచముఁ బట్టెమీఁదఁ గూర్చుండి - చేయిపట్టుకొని- 'నీవమ్మను మఱింత దుఃఖపెట్టకుము. రాత్రియన్నము తిన్నఁగాఁ దినలేదు. నే నిక్కడ నుండను, నన్నూరికిఁ బంపివేయుమని పెంకిపట్టు పట్టితివా ఱేపుజొత్తిగా నన్నమే తినదు.'

'అయ్యో, చూచినావుగదా నావలన మీకువచ్చు గష్టములు!'

'మాకేమియుఁ గష్టములు లేవు. పోనీకాని, మమ్ము గష్టపెట్టవలదు. నీకీయూరనుండుట కిష్టము లేకున్న- అక్కయ్యదగ్గఱకు వెళ్లెదవా? అక్కడబావ వైద్యుఁడు. మనమందఱము నెఱిఁగిన రావుగారున్నారు. మంచివైద్యులు- అమృతహస్తమువారిది. రామునిగూడఁ బంపెదను. నీవక్కడకు వెళ్లెదవా.'

'ఈమాటవినఁగనే, మేమివియన్నియుఁ గలవలెఁ జెప్పుకొనవలసిన యోగముండఁబట్టి కాఁబోలును- 'అట్లే వెళ్లెద' నని సమ్మతించిరి. చెల్లెలొక్క యుఱకలోఁ బోయి - అమ్మా! 'అక్కయ్యగారి యింటికి వెళ్లెదనని యొప్పుకొన్నాఁడే' యన్నది. ఆతల్లి బిరాలున లేచివచ్చి 'అబ్బాయి! అబ్బాయి! నీకుభయములేదు. మాయూరు వెళ్లనంటివా నీవు బ్రదికినవాఁడవే-'

ఈయన, 'మాయూరువెళ్లెదనని నే ననలేదు. మాయూరు మాయిల్లు నాకింతకంటె వేఱులేదు. మిమ్ము గష్టపెట్టుట నాకిష్టము లేక-'

'ఇంక నీవు బ్రదికినాఁడవనియే నాకు ధైర్యము. ఱేపుప్రొద్దుననే రైలులో నెక్కించెదము పోయిరా' మ్మని దగ్గఱఁగూర్చుండి సమాధానపఱచి యాతల్లి తాను సమాధానపడి--కొంతసేపుండి నిద్రించెను.

'దైవమా! ఈయమ్మకంటె నీచెల్లెలికంటెనా క్రొత్తచుట్టఱికము? అక్కయ్యనుబట్టి బావవైద్యమున కని- అక్కయ్య భర్తవారియింట రోగముతోఁబోయి యెట్లుందు'నని యేమైన సందేహపడియెనా? లేదు. ఈ యిల్లే యాయిల్లని భావించెను. ఉదయమున రైలెక్కించినారు. ఆయూరిలోదిగి వారియింటికి సుటముఁ జేరనైచిరి. అక్కయ్య, బావ చూచినారు; ఏమియిట్లున్నావని యడిగినారు. వృత్తాంతము సమస్తముం జెప్పి, 'యింటికిఁ బంపివేయుమంటిని, నన్నిక్కడికిఁ బంపినా' రని చెప్పిరి. బావగారు, వదినెగారును 'మంచిపనిజరిగినది. అక్కడనుఁబోయిన నీపాటికి-వేంచేసియుందువు. (అబ్బ! యీమాట యిప్పుడనుచున్నను భయముగానున్నది.) చాల సంతోషముగానున్న'దని యాదరించి కొన్నినాళ్లువైద్యముచేయించి పూర్ణారోగ్యుని గావించిరి: ఏనాఁడెవ్వరికెవ్వరెంత యప్పుపడిరో యెఱుఁగరాదుగద! తల్లిదండ్రులీ సమయములో నేమిచేసినారు.? ఏమియుఁ జేయలేదు. సంగతి తెలిసివచ్చినవారిని 'సరిసరి, మీరందఱువచ్చి మఱింత బెంగకలిగించెదరు. మీరుండనక్కఱలేదు. మేమున్నాము; పొమ్మ'ని బావగారు వదినెగారును వచ్చినవారి నెల్లఁ బంపివైచిరి. వారియాదరము దైవకటాక్షమువలె వ్యాధిని వారణముగావించినది.

"ఘనముగఁ బ్రాణమురక్షించిన యుపకారికి అప్రియంబుసేయుదు" ననసేర్తురె యెవ్వరైన - ఆనాఁడు మొదలు వదినెగారు వారియూరికి వచ్చినపుడెల్ల- ఏమయ్యా 'యెన్నిపీపాలకందికట్టు త్రాగినావు. రైలుసంచి చిలుకకొట్టునఁ దగిలించినావా'యని హాస్యముచేయుచుండెడువారు.

యేసునాథ స్తవము

రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు గారు

క్షమసర్వవిషయ సూక్ష్మగ్రహణంబును సకలఖండిత తిరస్కరణ మహిమ
మించిలోకమును శాసించెడుశక్తియు ఘనకార్యనిర్వాహకత్వలఘుత
స్వీయసంకల్ప వశీకరణప్రౌఢి స్వేచ్ఛావిహార నిర్విఘ్నసరణి
యనుపమాన భగవదవతారపురుషత సర్వేంద్రియజయత్వసంపదయును
గలిగియణిమయు మహిమయు గరిమ లఘిమ-ప్రాప్తి ప్రాకామ్య మీశతవశిత యనెడు
నెనిమిదైశ్వర్యముల నొప్పు నేసువిభుఁడు-తలఁప సామాన్యుఁడే మహీతలమునందు.

సీ. పీక లాజరు విధవాకుమారాదుల మృతులవేగంబున బ్రతుకఁ జేసె;
బంగ్వాంధవిజ్వర పక్షవాతాదిరోగంబులఁ గడఁకతోఁ గడకుఁద్రోచె;
దరిలేనిబాధలఁ దవిలి కుందెడి పలువురిదయ్యములఁ బారఁదరిమివైచె;
జారచోరాది దుష్టప్రవర్తకుల పాపంబులనెల్ల దూరంబొనర్చె;
నిట్టి సద్గుణసంపన్నుఁ డిట్టి లోక-కష్టహారణుండుఁ బ్రశమితకల్మషుండు
ఘనకృపాశాలి యేసునాథుని ధరిత్రి-భగవదవతారమూర్తినాఁ బొడిగావె!

సీ. తనశిష్యులు భయాద్భుతంబులు చెందంగ నీటనడచియోడ నెమ్మిఁ జేరె;
గంగాళముల నుదకంబునుగడునింపి దానిఁ జక్కనగు మద్యముగమార్చె;
నైదురొట్టెలతోడ నైదువేలజనమ్మునకుఁ దృప్తిగా భోజనమ్ము వెట్టెఁ;
దనుజసంపాతిపెట్టిన మూఁడునాళ్లకు నలమృతులసజీవుఁ డగుచు లేచె;
మీనముఖమునఁ బన్నియ మేటినాణెమును ముదమునరప్పించెఁ; దెగినభటుచెవిఁ
బరగ నంటించెఁ; గాలితుపానునడఁపె;-స్వామి యేసు పను లమానుషములుగావె!

సీ. సృజియించు నప్పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే యనియన్యదైవముల నిరసించె;
నఖిలంబులగు నైతికాదర్శములఁ జేయఁ బూనుఁడంచుఁ బ్రజకు బోధఁ జేసె;
స్వచ్ఛందవర్తన సల్పువారే నిర్మలుని దేవునిం గందురని వచించె;
సత్ప్రవర్తన లేని సకలయాగాదికర్మలు వ్యర్థములటంచుఁ దెలియఁబలికెఁ;
దనర మానవసౌభ్రాతృత భగవత్పి-తృత్వమును విశ్వసించి వర్తించువారె
ఘనులనుచు నట్లు నడచిచూపినమహాత్ము-నేసు మానవమాత్రుఁగా నెన్నఁదగునె!

సీ. తనయందు నహితవర్తనులైనజనులందు మిత్రభావముతోడ మెలఁగుటొకటి
ప్రభువులయందైనఁ బ్రజలయందైన నక్రమచర్యలున్నఁ బోకార్చుటొకటి
ఇతరులు తన్నెంత హింసించుచుండిన రెచ్చి పైఁబడక సైరించుటొకటి
అతులిత దుస్తరోద్యమములనైన సాత్వికనిరోధమున సాధించుటొకటి
శత్రుదౌర్జన్య మధ్యాత్మశక్తి సమయఁ-జేసి వారల లంఘింపఁ జేయుటొకటి
దూరదర్శన మొకటి క్రీస్తునకుఁ జూడ-ఘనతరములగు నైసర్గికములుగావె!

తోలేటి వేఁర్రాజు గారు

౧

మురళీధరుడు గొప్ప సంఘసంస్కర్తయని ఒప్పుకొనక తప్పదు. అతనితో పరిచయమున్న వాళ్లంతా "మురళీ ధరుడు చాలా ఉదార స్వభావుడు, దయాపరిపూర్ణ హృదయుడు" అనేవారు. మురళీధరుడు కుశాగ్రబుద్ధి గలవాడు గనుక బాల్యంలోనే యం. బీ., సి. యం. క్లాసు చదువుచున్నాడు చెన్నపట్నంలో.

సాయంకాలం అయిదు గంట లైంది. మురళీధరుడు తెల్లని ఖద్దరు ధరించి భారతీ మాసపత్రిక చూస్తూ కూర్చున్నాడు పడక కుర్చీలో. అంత పన్నెండుసంవత్సరముల బాలు డొకడు పరుగుపరుగున వచ్చి "మురళీధరులు మీరేనా" అంటూ ఒకఉత్తరమిచ్చిపోయాడు.

ఆలేఖ పఠించుచుండగనే మోము వికాసం వాడి వెలవెల పోదొడగింది. నీరవుడై, నిశ్చితుడై "ఉశ్శూ" అని ఒక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచాడు పాపం మురళీధరుడు. అప్రయత్నంగా బొటబొటమని కన్నీరు పిల్లకాలవలం ప్రవహించడం మొదలుపెట్టింది. భగవాను డగు భానుడు చూడలేక కాబోలును పశ్చిమాంబుధి క్రుంగిపోయాడు.

"పరాత్పరా! అప్రతిహతమాయా ప్రభావా! నీమాయ లెరుగ నేరితరము! ఆ అనాథ బాలికకు ఇంక ఎట్టిఎట్టికష్టములు పెట్టనెంచితివో కదా!" అంటూ మళ్లా ఉత్తరం చదవడం మొదలుపెట్టాడు మురళీధరుడు.

"నవమాసములు మోసి నినుకన్న పదియవదినముననే అపారకృపావతి యగు మీ తల్లి పరమపద మలంకరించుటచేతను, నీవు తదుపరి మాయింటనే పెంపబడుటచేతను, రక్తస్పర్శ కలియుటచేతను, ఇరువురము ఒక్క వక్షస్థలమున క్షీరము గ్రోలుటచేతను విచారము మానుదమన్నను పొంగి పొరలివచ్చుచున్నదే. ఆడిన ఒక్కచోట, కుడిచిననొక్క పాత్రలో, శయనించిన నొక్కశయ్యగదా! కఠినుడై నీజనకుడు నిన్ను తీసుకొనిపోవుతరి నే పొందిన విషాద మపారముకదా! నీ కొరకై అహర్నిశము పరితపించుచు, పలవించుచు నేనొక మాసమువరకు పొందినవిచారము తలచుకొన్న ఇప్పటికిని గుండె నీరైపోవుచున్నదే! ప్రత్యక్షమందు కాకపోయినను పరోక్షమందైనను, ఎచటనో ఒకచోట సుఖులై యున్నారని విని సంతసించి యూరకొంటిమి. గోరుచుట్టుమీద రోకటిపో టన్నట్లు, మాయదైవమా, ఆమె కెట్టికష్టము తెచ్చిపెట్టితివోయి!" అంటూ కుర్చీలోంచి లేచాడు మురళీధరుడు. తారకా కాంతలు అంబరమునుండి వాని కష్టములు

కాంచి బాష్పభరితలోచన లైరా యనునట్లు బొటబొటమని చినుకులు పడ్డం ప్రారంభించాయి.

అంత మురళీధరుడు తన సైకిలెక్కి సముద్రతీరాన్నుంచి పూర్వసువాసినీగృహం దాటి మైలాపురం చేరుకొన్నాడు. అచ్చట నాలుగు వీథులు పరికించేటప్పటికి "పి.టి. స్టోర్సు, జేప్టిస్టు మిషు" నని కనపడింది. తిన్నగా లోపలికెళ్లాడు మురళీధరుడు. ఒకవైపున చిన్న కుటీర మొకటుంది. అందులో "ఉ, ఉ, ఉ" అని మూల్గు వినబడుతోంది. నోట మాట లేదు. మురళీధరునకు ఏదో గొప్పతప్పు చేసినట్టు గుండెలు దడదడ కొట్టుకోడం మొదలు పెట్టాయి. ఎట్లాగైతే ఏం, గుండె నిబ్బరం చేసుకొని తలుపు తట్టాడు మురళీధరుడు. అంత "ఎవరు వా" రని గద్గదస్వరంతో అంటూ "గభ్భున" గడియ తీసారు.

తోడనే లోన ప్రవేశించాడు మురళీధరుడు. కట్టెదుట మంచముమీద మూల్గుచున్న వ్యక్తివంక తనదృష్టి సారించి నిశ్చేష్టితుడై విగ్రహంలా నిలబడిపోయాడు పాపం మురళీధరుడు. అంత పన్నెండువత్సరముల బాల నివురుకప్పిన నిప్పువోలె జీర్ణవస్త్రధారియై తలుపు వెనుకనుంచి నిమేషకాలము ఆ పాదమస్తకము పరికించి "బావా! వచ్చితివా" అని పెద్దపెట్టున ఏడ్చుచు వచ్చి కౌగలించుకొనెను. మురళీధరుడు ఆమెను వారించ ప్రయత్నంచేసాడు కాని విచారం తనకే పొంగి పొరలి వచ్చేసింది. తన జేబురుమాలుతో ఆమె కళ్లనీళ్లు తుడుస్తూ "అమ్మడు! ఎందుకే ఏడ్పు? జబ్బన్నది మనుష్యులకురాక మానుల కొస్తుందా వెర్రిదానా! మనమీదేం పగవాడా, రేపోఎల్లుండో నాన్నకు కాస్త నింపాదిగా ఉంటుంది. మరి ఊరుకో" అంటూ మంచం సమీపాన కెళ్లాడు మురళీధరుడు.

"ఉ-ఉ-ఉ-" అన్న మూలుక్కి పరిమితి లేదు. ఆయాసం అధికంగా ఉంది. నోటినుండి నురగనురగల్లా వచ్చేకఫానికి విసుగు విరామం లేదు. మురళీధరుడు మెల్లగా మంచం పట్టీ మీద కూర్చొని "మామ, మామ, మామ," అని ముమ్మారు మెల్లిగా పిల్చాడు. పాపం మాటాడలేక కాబోలును "ఊ" అని ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడుస్తూ కనులువిచ్చి మురళీధరునివైపు చూస్తూ బొటబొటమని కన్నీరు విడిచాడు. మురళీధరునకు ఆవ్యక్తి జీవించునని ఆశలేదు. తన కొంగుతో కన్నీళ్లు తుడుస్తూ విచారించవలదని చేసన్న చేశాడు.

అంత రాధ వెక్కివెక్కి ఏడవడం మొదలుపెట్టింది. "రాధా రాధా, ఎందుకే ఏడ్పు? మామమనస్సు కలత చెందుతుంది— చూడు నాన్న మాట్లాడలేక ఊరుకోమని చేసన్న చేస్తున్నాడు" అంటూ దగ్గరకు తీసుకొని కన్నీళ్లు తుడిచాడు మురళీధరుడు.

" ము-ర-ళీ-ధ-రా, హు-హు- మురళీ-ధరా-హా- నేను మిక్కిలి పాపాత్ముడనోయి. మతద్రోహిని-దేశ-ద్రోహినోయి; నా మొఖం చూస్తే ఆరోజు-నాకు- దుర్దిన మెటు—" అన్నాడు ఆవ్యక్తి.

"మామ! ఇప్పుడు అనవసరంగా మనస్సు కలత పెట్టుకోకండి. చూరునుంచి నీళ్లు కారు తూంటాయి. అదివర్ష పునీళ్లుగాని చూర్నీళ్లా?

'రాధా రాధా, ఎందుకే......ఊరుకోమని చేసన్న చేస్తున్నాడు'

మామా! అంతా దైవయత్న మండి. తప్పు చెయ్యడం, చూశారు, మానవ లక్షణం. అది తెలుసుకొని పశ్చాత్తాపపడ్డం మహాత్ముల లక్షణం" అన్నాడు మురళీధరుడు.

"మురళీధర! ఒక గొప్పరహస్యాన్ని వెలి పుచ్చేటందుకు రావించానోయి! మీ అత్త రాధను కన్న పదియవదినముననే ప్రసూతిచే మరణించినదోయి! అంత నీలోకము అంధకారముగ కాన్పించినదోయి, మురళీధరా! కామాంధుడనై మతభ్రష్టుడనైతినోయి. మీ అత్త అవసానకాలమందు పసికూనయగు రాధను చూపుచు 'జాగ్రత్త, జాగ్రత్త,' అని ముమ్మారు చెప్పినది. మురళీధరా! నే నొంటిగానున్న సమయమున పిలిచి కంటనీరు గ్రుక్కుకొనుచు 'నే జీవించను. రాధ దైవవశంబున బ్రతికి బట్ట కట్టినయెడల నాముద్దుమురళీధరున కిచ్చి వివాహం చేయవలయును. అదియే నాకడసారి కోరిక' అనెను. నే సమ్మతించినను 'నా కభయ మియ్య' మని తనచేతిలో చేయివేయించుకొని మరీ మరణించినదోయి! చెప్పిన నమ్ముదువో లేదోకాని, మురళీధరా! మీ అత్తగారి పదియవరోజున పిండములు కాకులు ముట్టినవికావు. అంత మీ అమ్మొచ్చి 'ఒదినా మీరు సంశయము పెట్టుకోవద్దు. రాధను మా మురళికి చేసుకొంటాము' అనేటప్పటికి ఎక్కడనుం చొచ్చాయో, ఒక కణమైన లేకుండా తినేశాయోయి. మాయీ కోర్కె నెరవేర్చవలసిందని నా ప్రార్థన. అయ్యో! మురళీధర, అందుకసు ఇంకా నాప్రాణము లున్నవోయి! ఇంకా రాధకు మత మివ్వలేదు. హతాని కైన పళ్లు, పాలు తిని ఉంటోంది. కాబట్టి ప్రాయిశ్చిత్తం చేయించి హిందూమతంలోకి తీసుకోవలసిందని నాకోరిక!!"

అంత ఆయాసము హెచ్చుగాదొడంగె. రాధ "నాన్నా" అని హోరున యేడువదొడంగె. "రాధా! విచారించకు" మనుచు మురళీధరుడు తనఒడిలో కూర్చొన బెట్టుకొని కన్నీళ్లు తుడుస్తున్నాడు.

"మురళీధరా! నే ధన్యుడనోయి; బ్రాహ్మణోత్తములు స్వస్తివాచకములు చదువ, అగ్నిసాక్షిగ నీకాళ్లు కడిగి, ఆజలంబు శిరంబున

జల్లుకొని రాధను నాచేతులార నీఒడియందు కూర్చొనబెట్టు భాగ్యము లభించకపోయినను, నాఅవసానకాలమున రాధ విచారించుచుండ నీ ఒడిలో కూర్చున బెట్టుకొని ఊరడించుట కాంచితినోయి! ఇదియే నాకు పదివేలు. నే నిక నిష్కాముడనై నిశ్చింతతో మరణించెద నోయి! ఇట్టిసంతసము కాంచిన యీకన్నులతో యిక నే నేమియు చూడలేనోయి." అని కళ్లు మూసుకొనెను. "మురళీధర-మురళీ-ధర ము-ర-ళీ-ధర-కృ-ష్ణా-కృష్ణా-కృ." అని శ్వాస విడిచె.

అట్టితరి రాధ విచారము వర్ణించుట కంటె చదువరులు ఊహించుట ఉత్తమము. మరుసటిఉదయమున క్రైస్తవమతాచారవిధిని తీసుకొనిపోయిరి. రాధ మురళీధరుని వెంబడించ ప్రయత్నించెను గాని దొరగారు పోనియ్యలేదు. మురళీధరుడు పీడలేక పీశలేక గృహోన్ముఖుడాయె.

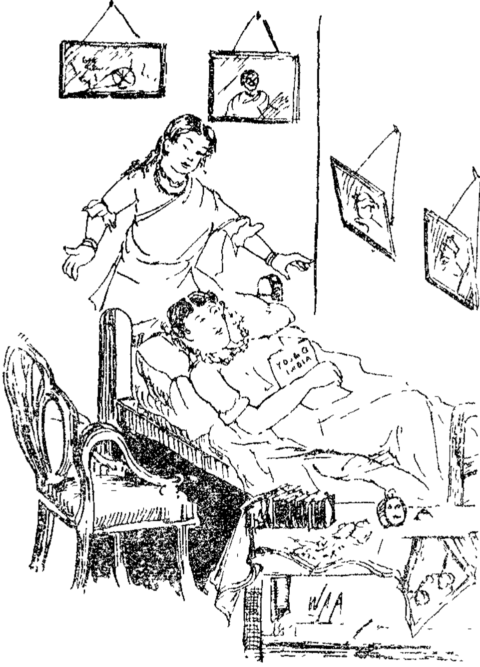
౨

అది వైశాఖమాసము. ఆ చెవి గాడ్పులు ఈ చెవికి కొడుతున్నాయి. కాకులు నీడపట్టున చేరి "కావు, కావు" అని అరుస్తున్నాయి. ఎక్కడా వీథిలో జనసంచారం లేదు. అట్టిసమయంలో సన్నిధివీధి 56 నెంబరు గృహంలోకి పన్నెండేళ్ల బాల చెమటలు కక్కుచు, ఒగరుస్తు వచ్చింది. ఆ అరుగుమీద సేద తీర్చుకొనిసాధోపరిభాగాని కెళ్లింది. అదవిశాలమైన హాలు. అందులో మురళీధరుడు 'యంగిండియా' అనే వార్తాపత్రికను చేతిలో నిడుకొని తెల్లని పాన్పుపై పవళించియున్నాడు. ఆ విగ్రహాన్ని చూచేటప్పటికి మనరాధ కళ్లు మిరుమిట్లుగొలిపాయి. ఆమెకంటికి శేషశాయిలా కనిపించా డతడు. రాధ రెండడుగులేసి ఇటుఅటు పరికించింది. చూపుమేర దూరంలో ఆమెకెవరూ కనపళ్లేదు. నిశ్శబ్దంగా చెవొగ్గి రెండు నిమిషాలు నిలబడ్డదిరాధ. మనుష్యుల అలికిడి కూడా వినబళ్లేదు.

పాన్పుకి ఎడమప్రక్క నొకమేజాబల్లుంది. దానిమీద ఏవో అనేకపుస్తకా లున్నాయి. గోడలకు గాంధి, రామకృష్ణపరమహంస మొదలగు పటాలు వ్రేలాడుతున్నాయి. ఎలుకను పట్ట పిల్లిలాగ చప్పుడు కాకుండా రాధ మెల్లిగా బల్లను సమీపించింది. అచ్చట ఏదో ఒక అమూల్యవస్తువు చూసింది రాధ. వెంటనే అపరమితానందపడి కళ్ల నద్దుకొంది దాన్ని. దానిమీద వస్తువులన్ని చప్పుడు కాకుండా క్రింద పెట్టింది. తన సంచిలోంచి ఒక అల్లినగుడ్డ ఒకటి తీసింది రాధ. దాన్ని బల్లమీద పరిచింది. ఆగుడ్డమీద నెమలొకటి అల్లిఉంది. ఒకమూల "రాధ" అని వ్రాసుంది. మళ్లా యథాప్రకారంగా అన్ని సద్దేశింది రాధ.

మళ్లా యిటుఅటు పరికించింది. మెల్లిగా పాన్పుదగ్గర కొచ్చింది. కాళ్లు గజగజ లాడాయి, ఒళ్లు చెమట్లు కమ్మాయి, నోరు తడారింది పాపం రాధకు. అట్లా చూస్తూ నిలబడ్డది రెండు నిమిషాలు. ఎలాగయితేనేం మనస్సు నిబ్బరం చేసుకొంది రాధ. సంచిలో చెయ్యోటేంది. చక్కని ఒక మల్లిదండ తీసింది. పాపం, ఆదండ మురళీధరుని మెళ్లో వెయ్యా

లని ఊహ. అట్లాగే పరకాయించి చూచింది అతనికేసి. ముత్యాల్లాం చెమటబిందువులు మోమంతా అలంకరించాయి. ఎట్లాగయితేనేం

దండ మెల్లిగా అతనిమెల్లో వేసింది రాధ. ఉలిక్కిపడి లేచాడు మురళీధరుడు. కట్టెదుట నున్న విగ్రహాన్ని కాంచాడు. ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది. రెండునిమిషాలు అట్లాగే విగ్రహంలో చూస్తూ ఊరుకొన్నాడు.

"ఈయెండలో ఎట్లా వచ్చావు? ఎంత సేపయిందినువ్వొచ్చి?" అన్నాడుమురళీధరుడు. రాధకు నోట మాటలేదు. స్థిరై పోయింది. కాళ్లదిక్కు కళ్లె తలవంచుకొని కాళ్లక్రింద రాస్తూ నిలబడింది రాధ.

మురళీధరుడు ఇటుఅటు పరికించాడు. రాధ చెయ్యిచ్చుకొని దగ్గరకుతీసుకొన్నాడు. బలవంతంమీద ఎట్లాగో కాళ్లు వెనక వెనక్కులాక్కొంటూ సమీపించింది రాధ.

"ఏవళ్ల కేవందమో వాళ్లక వుండాలి. చెండ్లు మాలలు ఇవన్నీ, చూసావా, ఆడాళ్ల కందంగాని; మొగాళ్ల కెందుకు?" అంటూ తన మెళ్లోదండ తీసి రాధమెళ్లో బలవంతంగా పడేసాడు మురళీధరుడు. రాధ బిక్కమొగమేసిం

ది. చూస్తూండగా కళ్లమ్మటనీళ్లు తిరిగాయి. నాలుగైదు చినుకులైతే మురళీధరుని బట్ట మీద పడ్డాయి. మురళీధరుని మనోభావం మారిపోయింది. "రాధా! రాధా!" అనిరెండు సార్లు గద్గదస్వరంతో పిల్చాడు. రాధ నోట మాట లేదు. వెక్కి-వెక్కి-ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. "రాధా ఎందుకే ఏడ్పు" అంటూ తన చెంగుతో కళ్లు తుడిచాడు మురళీధరుడు. రాధ అట్లాగే అధోముఖియై నిలబడిపోయింది.

రాధ గద్గదస్వరముతో "బావా, నేను అనాథ బాలికను" అన్నది.

"రాధా! అలాగయితే నన్ను జీవన్మృతునిగా భావించావా" అన్నాడు దీనంగా.

"బావా, నాన్నగారి అవసానకాలపు మాట మరచితిరా" అన్నది రాధ.

"దేహ పంజరమున ప్రాణవిహంగ ము న్నంతకాలము మురళీధరుడు మరువజాలడు" అన్నాడు గంభీరంగా. రాధ తలెత్తి మురళీ ధరుని కేసి చూసింది. మురళీధరుడు ఆమెచూపులో తనచూపు ఐక్యం చేశాడు. అట్లా కాస్సేపు చూచుకొని చిరునవ్వులతో ఇరువురుకూడ సిగ్గున కాబోలు తలలు వంచేశారు. అంత మనస్సులు ఏక మయాయి. తోడనే శ్రీపార్థసారథి వారి కోవెలలో "టంగు టంగు" మని రెండుగంటలు కొట్టారు. అంత ఇంట్లో పిల్లాడు "అమ్మా" అంటూ కూని దీర్ఘంతో లేచాడు.

"మీా అత్తొచ్చింది చూశావా" అంటూ మురళీధరుడు లోపలికెళ్లి "అమ్మా అమ్మా రాధొచ్చిందే" అన్నాడు.

ఉలిక్కిపడి లేచి" ఏది, నాకన్నత ల్లేది" అంటూ హాల్లో కొచ్చింది యిల్లాలు.

పాపం రాధ బిక్కమొగ మేసుకొని వెనక వెనక్కి వెళ్లడం ఆరంభించింది. పరుగు పరుగునొచ్చి కౌగలించుకొని హోరున ఏడుస్తు, "తల్లీ, నీకెక్కడ దాపురించిందే యీామాయ మతం" అంది. కన్నకడుపుకంటె పెంచిన ప్రేమ పెద్దదగదాండి! పాపం, రాధను చూసి ఏడేళ్లయింది.

రాధను లోపలకు తీసి కెళ్లింది. శుభ్రంగా తలంటి నీళ్లోసి అన్నం పెట్టింది ఆయిల్లాలు. కొత్తగుడ్డలు కట్టపెట్టి పైటవేసింది రాధకు. తలంతా తుడిచేసి జడేసేటందుకు హాల్లోకి తీసుకొచ్చింది రాధను. మురళీధరుడు కూని దీర్ఘాలు తీస్తూ కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. అట్లా క్రీగంటను చూశాడు రాధను. రాధ ఊరుకొంటుంది కనుకనా? ఒండొరులు చూపులు గ్రహించింది యశోద. రాధకు జడేస్తూ కూర్చుంది. "అమ్మా నాకే" అంటూ బల్లమీాదున్న దండకేసి చూస్తూ ఏడవడం మొదలుపెట్టాడు తారకం.

"ఏడవక; అది అన్నయ్యది. తీస్తే వదిన కొడుతుంది ఊరుకో" అన్నది యశోద.

"అమ్మా! నాకువదినై తే అన్నయకో."

మళ్లా రాధామురళీధరులు ఒండొరులు చూచుకొని ముసిముసినగవుల పాలయారు.

"అమ్మా చెప్పవే అదిన అన్నయి కేమవుతుందే-ఏ-ఏ-"అని మూల్గారంభించాడు తారకం.

"నేను నాన్న కేమవుతాను" అంది విసుగుతో యశోధ.

అంత బాలుడు నవ్వుతూ "పెళ్లాంవే" అన్నాడు. అంత అందరి మొగాలు ఒక్కపెట్టున వికాసం వహించాయి. రాధామనోహరులు ఒండొరులు ఒక్కసారిచూచుకొన్నారు.

యశోద రాధను తిరిగి పోవలదని బలవంతపెట్టింది. రాధ పోకవీల్లేదని చెప్పి, గుడికిపోవు మేకపోతులా పోలేక పోలేక తనఉనికికి పోయింది.

3

మదరాసు ధూమశకటాలయం చూసినవారు పెద్ద దనక మానరు. బళ్లు విసుగు విరామము లేక అన్నివైపులనుంచి వచ్చి పోతూంటాయి. రాత్రి 7-30 అయింది. కలకత్తాబండి క్రిక్కిరిసింది. అంత ఒకదొరగారు "నీవ్వు, రాహేలు ఆడఓరి పెట్టిలో కూరుచుండి" అని ఒకఆపెతో చెబుతూ భార్యాసమేతంగా తాను మధ్యతరగతి పెట్టిలో కూర్చున్నాడు.

రాత్రి 8 గంట లయింది. "ఢాం" అన్న కోటలోని ఫిరంగిచప్పుడు వినబడింది. 'గుళు గుళు' అని ఈలేస్తూ పచ్చలాంతరు చూపించాడు శకటరక్షకుడు. అంత 'కూ' అని కూతకూసి 'గుఫ్ గుఫ్' అనిధూమాన్ని వదలుతూ 'లటక్-లటక్' అనే శబ్దంతో బండి కదిలింది.

రాహేలు! మన మేమూ రెడుతున్నాం? అంది.కృపావతమ్మ.

"ఏమో నాకు తెలియదండి" అని పెదవి విరిచింది రాహేలు.

"పోనీ, ఎందు కెడుతున్నామో తెలుసునా?" అంది. "ఉహుం" అంటూ తెలియదనే భావం తెలియ జేసింది తలూపుతూ రాహేలు..

"మన మెడుతూన్నది నెల్లూరు, నీపెళ్లి కెడుతున్నాము" అంది కృపావతి.

రాహేలు మోము వెలవెలపోయింది. ఆశ్చర్యంతో నో రావలించింది.

ఆకస్మికంగా మోకాళ్లమీద తలజేర్చి "ఉస్సూ" అని ఒక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచింది.

కృపావతమ్మ వాళ్లపంతులమ్మ. సార్థక నామధేయురాలు. "రాహేలు నా మనస్సులో నున్నది దాచకనాతో చెప్పు. ప్రస్తుతంలో నీకు నాకంటె సహాయం చేసేవారెవరు లేరు. నీవొకటి మామార్తొకటి కాదు నాకు" అంది దయాపూర్వకంగా కృపావతి.

రాహేలు మాటాడలేదు. "చెప్పవమ్మా మరి నీమనస్సులో నున్నది; నాకేం తెలుస్తుంది? అమ్మయినా అడగందే అన్నమైనా పెట్టదుగదా" అంది కృపావతి.

"నాకు ఈమతమునందు యిష్టము లేదు. ఆర్యమతంలో చేరి మా తల్లిదండ్రుల అభీష్టప్రకారం మాబావను......" అని హోరున యేడుపు మొదలుపెట్టింది. కృపావతమ్మ రాహేలు మనోభావం గ్రహించింది.

"అమ్మా! యథార్థం చెబుతున్నాను. దొరగారు పదిహేనువందల రూపాయలు తీసుకొని నిన్ను నెల్లూరులోనున్న సామ్యూలు కొడుకుమేచ్చాసు కిమ్యాలని సంకల్పించుకొన్నాడు. రాహేలు, నీవు ధైర్యంగా మాత్రం ఉండు. ఈవిషయంలో నీకు నేను నాశక్తివంచన లేకుండా సహాయం చేస్తాను.ముల్లుని ముల్లుతోనే తియ్యాలి సుమా! దొరగారు నిన్నడిగినప్పుడు వ్యతిరేకంగా మాత్రం చెప్పకు. నేననలు గవళ్లదానను. నాపెనిమిటివల్ల యిందు

లోకి రాక తప్పింది కాదు. నాపేరు అసలు కడలి కాంతమ్మ. నాది గడపారం" అని అంత వృత్తాంతం చెప్పింది కృపావతమ్మ.

బండి నెల్లూరు ఆలయం వచ్చి ఆగింది. దిగేవాళ్లు దిగకుండా యెక్కేవాళ్లు ఎక్కుతున్నారు. దొరగారు "కుపాత్రి, కుపాత్రి బండి దిగు" అని కేకలేశారు. అంతా దిగారు. బండి కదిలి వెళ్లిపోయింది. రాహేలు మామగారు సామ్యూల్లు, నల్లకోటు తొడిగి, జరీబుట్టపాగా పెట్టి, కొరడా చేత్తోపట్టుకొని దొరగారికి వారి సానిగారికి సలాములు చేసి "దయచేయం" డన్నాడు. దొర పత్నీసమేతంబుగా ఆ రెండెడ్లబండి నెక్కెను. రాహేలును, కృపావతిని చోటులేని హేతువుచే బండిదిగి నడిచిరమ్మన్నారు. సామ్యూల్లు పళ్లుబిగించి బండి తోలడం ప్రారంభించాడు. ఎలాగో యిల్లు చేరారు. ఆరాత్రి గడిచిపోయింది. తెల్లవారింది. దొరగారికి కాఫీ తయారు చేశారు. బ్రెడ్డుదొరకలేదని మేచ్యూసు మరియు తహ తహ లాడిపోయాడు.

మెచ్యూసు సహజంగా మంచివాడు; దయాపరిపూర్ణ హృదయుడు. బందరు నోబులు కళాశాలలో మధ్యతరగతి చదువుచున్నాడు. దేశంలో జరుగుచున్న సంగతులన్ని తెలిసినవాడు. ఒరులమనస్సు నొప్పించడమే గొప్ప పాప మనేవాడు.

పదిగంటల పొద్దెక్కింది. పిల్లను చూసి మరియ, సామ్యూల్లు మురిసిపోతూన్నారు. చుట్టుప్రక్కలున్న మతంపేరంటాళ్లు, మాల పేరంటాళ్లు వచ్చి చూచి పోతున్నారు. "పాపం బేమ్మడికూతురు మాలాడిపెళ్లాం" అన్నారు కొందరు. "మాతమ్మ! నీకోడల్ను చూచినావా" అంది దొరసాని.

"అంతా ఏలోన్నెరి సలవండి. మాఅబ్బాయంటె దొరోరికి నిండా పేమండి" అంది మార్త. "ఈపిల్ల యిశంలో దొరొరగు చాలాలావు కష్టపడ్డారు" అంది దొరసాని.

ఈమాటలన్ని వింది రాహేలు. ఇల్లం తదూరములోఉన్న చింతచెట్టుక్రింద కెళ్లి హూరుహూరున యేడవడం ఆరంభించింది. ఏం వారించేటందుకు కడుపు వాపా!

కృపావతికి మెచ్యూసు సంగతి తెలిసింది గనుక వృత్తాంతమంతా చెప్పేసింది." "పిన్నీ పిల్లను రక్షించే భారం నీది. మానాన్న చేదస్తుడు. నేనే యీపిల్లను వద్దంటే పదిహేనువేల రూపాయలు పెట్టానని నాలిక పెరుక్కొంటాడు. పిల్ల కిష్టం లేందే పిల్ల మనస్సు నొప్పించి వివాహం చేసుకోవడం నాసమ్మతి కాదు. నేను యిక రెండేళ్లలో నాన్నగారిని ఒడంబడచి మళ్లా హిందూమతంలోకి వెళ్లిపోతాను. మొన్న దేవేంద్రుడుగారివద్ద వాగ్దత్తం చేశాను" అన్నాడు మెచ్యూసు.

మెచ్యూసు తిన్నగా పిల్లదగ్గర కెళ్లాడు. అశోకవనంలో సీత జ్ఞాపకమొచ్చింది మెచ్యూసుకు. "ఆపద్బాంధవా! అనాథరక్షకా! ద్రౌపదీ మానరక్షక! నీవే దిక్కని నిరతము నమ్మియుంటి నోయి! నా మనఃపీఠమున నిన్నే నిరతము సేవించుచుంటినోయి తండ్రీ! నీవే నామొఱల

కఠినతవహించిన నా మేలు గోరు ముగ్గురు నెచ్చెలులు కలరోయి! ఆ! ఎవరనియా? నిప్పున్నది, నీరున్నది, విషమున్నది—తండ్రీ!" అని పెద్దపెట్టున యేడుస్తూన్నది రాహేలు.

మెచ్చ్యాసు కడుపు చెరువై పోయింది. నోట మాట రాలేదు. ఎట్టకేలకు "అమ్మా!

ఏల విచారించెదవు" అని మెచ్చ్యాసు సంబోధించాడు. అమ్మా, అన్న అక్షరద్వయము చాలా పవిత్రమైంది.

"నేను కృపావతివల్ల మీ మనోభీష్టము తెలుసుకొన్నాను. మిమ్మల్నన్నివిధముల కృపావతి కాపాడును. మీరు విచారించ పనిలేదు. కొలదికాలములో మీ అభీష్టము నెరవేరును." అని దయాపూర్వకంగా ఓరడించాడు మేచ్చ్యాసు.

అంత రాహేలుకు ధైర్యం వచ్చింది. వినయ పూర్వకంగా నిలబడి "తండ్రీ, నమస్కారములు. తమవంటి పూజ్యు లుండుటచేతనే ప్రపంచక మిటులైన నున్నది. మీరు బ్రాహ్మణులనిన అతిశయోక్తి కానేరదు. పుట్టుకచే గాక బుద్ధిచే మానవుడు బ్రాహ్మణు డగును. మీవంటి పరమపురుషులను భర్తగా స్వీకరించుట నాకును సమ్మతమేకాని నా మనస్సు అన్యాయత్తము కావించినదానను. క్షమించ ప్రార్థించుచున్నాను" అని వినయ పూర్వకం గాంది రాహేలు.

"విచారించవలదు. కృపావతి మిమ్ముల రక్షించును." అని చెప్పి మేచ్చ్యాసు వెళ్లిపోయాడు.

రాత్రయింది. మరుసటిదినము ఉదయమున నే వివాహము. సామ్యూలు, మరియ కాళ్లు చేతులు విరక్కొట్టుకొని వాళ్ల జమ్మిటిల్లంతా అలంకరించారు. చుట్టుప్రక్కల మతం పుచ్చుకొన్న బుద్ధిమంతు లంతా వచ్చారు. ఇల్లంతా కోలాహలంగా ఉంది. రాత్రి 11 గంటలైంది. నిద్రాదేవత అందర్నీ ఆవరించింది. కృపావతికిమాత్రం కాలం గడచినకొలది ఆవేశం హెచ్చవుతోంది.

మెల్లగా రాహేలును వెంటబెట్టుకొని ధూమశకటాలయాని కెళ్లింది కృపావతి. తండ్రి అవసానకాలంలో ఇచ్చిన 36 రూపాయల 9 అణాల 6 పైసలు రాహేలు సంపత్తి దగ్గరున్నది. కృపావతమ్మ తనవద్దనున్న పదకొండు రూపాయలు కూడా యిచ్చి "రాహేలు, మనిద్దరకు యీడబ్బు చాలదు. కాబట్టి నీవు యీ పైకంతో ప్రస్తుతం కాశీకెళ్లు. ఈ ఆపద తప్పుతుంది. తరువాత దైవమున్నాడు. ఆల

స్యం చెయ్యకు. అదిగో బండొస్తోంది. నే టికెట్టు తీసుకొస్తాను" అని కలకత్తాకు టికెట్టు తీసుకొచ్చింది కృపావతమ్మ.

బండొచ్చి యథాస్థానములో ఆగింది. రాహేలును బండెక్కించి కదిలేదాకా సువార్తలు చెపుతో దగ్గర కూర్చుంది కృపావతమ్మ. ఇంతలో ఈల వినపడింది. కృపావతి "జాగ్రత్తమ్మా" అంటూ దిగలేక దిగలేక బండి దిగింది. రాహేలుకు దుఃఖ మాగలేదు. "తల్లీ, నమస్కారము" అంటూ గవాక్షం వద్ద కొచ్చింది రాహేలు. బండికదలింది. ఇరువురు ఒకరినొకరు చూస్తూ నిలబడి పోయారు.

కృపావతికి ఎట్లాగా యింటికెళ్లడ మని బెంగ కలిగింది. 'తెల్లారాక పిల్ల యేదంటే యేమనాలా?' అని ప్రశ్నించుకొంది. 'నాకేం తెలుసు అందామంటే నీదగ్గర పడుకున్న పిల్ల నీకు తెలియక ఎవరికి తెలుస్తుం దంటాడు దొర. పాపం ఎప్పుడు అబద్ధమాడి ఎరుగదు కృపావతి.

ఇలా తర్కవితర్కాలు చేసుకొంటూ ఎక్కడ్కి కెడుతోందో కూడా తనకే తెలియకుండా వెడుతోంది కృపావతమ్మ. త్రోవలో ఒకగాడి నుయ్యిదగ్గర ఒకపెద్దబండఉంటే దాని మీద కూర్చొని యీక్రిందివిధంగా ఆలోచించింది: "నేను నావిధికృత్యాన్ని నెరవేర్చాను, ధన్యురాలను. ఇకను నేనింటి కెడితే ఊరుకొనేవాడు కాడు దొర. గుండెల్లేవు; ఎంతపనైనా చేస్తాడు. నేనా అబద్ధానికి అలవాటుపడిన దానను కాను. అబద్ధ మాడుదామని వెడితినా నోరు తడబడుతుంది. కాళ్లు చేతులు ఒణుకుతాయి. ఒళ్లా, చెమట్లు కమ్ముతాయి. చచ్చే అవస్థ పడుతుంది. కంగారుపడి నిజమే చెప్పేస్తాను. లేకపోతే యెక్కడికైనా పారిపోదామంటే నన్నెరుగని క్రైస్తవులు లేరు. నిలకడమీద జాడ తెలియక మానదు. ఇకను అనిత్యమై అనిర్మలమైన యీ దేహంచేత నిత్యమై నిర్మలమైన యశస్సు సంపాదించాను. అదే నాకు పదివేలు. 'జాతస్య మరణం ధ్రువమ్.' ఎప్పటికైనా చావవలసిన వాళ్లమే. ఇక నాకు యీతను వున్నా వొకటే, లేకపోయినా ఒకటే," అని అంటూ, "కృష్ణా, ఆపద్బాం

ధవా" అని అప్రయత్నంగా గుభాలుమని నూతులో ఉరికింది కృపావతమ్మ.

౪

బెజవాడలో గూడూరివారు గొప్పకుటుంబికులు; ఆపదలకు అడ్డుపడేవారు. వాళ్ల బామ్మ కాశీవెళ్లి తిరిగొచ్చింది. వచ్చేటప్పుడు

దిక్కులేని ఒకపిల్లను తీసుకొచ్చింది. ఆపిల్ల రక్తవిహీనమై వెండిబొమ్మలాగుంది; లేవ సత్తువ లేదు. వాళ్లవాళ్లంతా పిల్లను చూచి చాలా కనికరించారు. ఆసాయంత్రమే వారింటివైద్యులైన డాక్టరు యమ్. ఆర్. ధర్ గారిని పిలిపించి చూపించారు. డాక్టరుగారు చాలా ఉదారస్వభావులు; దీనులపాలిటి కల్పవృక్షం. పిల్ల జీవించుట కష్టమని ఆయనకుకూడా అధైర్యం తోచింది.

"రేపుదయాన్నే మా హాస్పిటలునకు తీసుకు రండి. రోగిని గంటగంటకు చూస్తూండాలి. రోగం చాలా దుర్భరమైంది. రాత్రి గంటగంటకు పాలిస్తూండండి" అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు డాక్టరు.

చెప్పినచొప్పున పిల్లను 'రాధా మెడికల్ హాలు'కు తీసుకొనివెళ్లారు. అంత డాక్టరుగారు దాయి నొకదాన్ని పిలిచి "పడక" ఒకటి ఖాళీచేసి స్నానం చేయించి పడుకోపెట్టండన్నారు. పిల్లకు జ్వరంమాత్రం అధికంగానే యుంది. ఇంత జ్వరంలో నున్న పిల్ల ఆమూల్యం ఏముందో కాని, ఒక చిన్న తాటాకుల పెట్టె మాత్రం వదలింది కాదు.

రోగు లందరకు యథాప్రకారం మందు లిచ్చి 12 గంటలయేటప్పటికి ఈ రోగిదగ్గర కొచ్చాడు డాక్టరు. ఆమె హృదయం పరీక్ష చేసి నాలుకచూచి తలఊచి గంట గంటకు నిద్రపోతూన్నను లేపి పాలు పట్టవలసిందని దాయితోచెప్పి తా నింటికి పోయాడు. పరిపరి విధా లాలోచించాడు డాక్టరు. కాని రోగం మాత్రం బోధపడలేదు.

రాత్రి షుమారు తొమ్మిదిగంటలైంది. రోగి ఏ అవస్థలో ఉన్నదో చూదామని డాక్టరు లాంతరువేసుకొచ్చాడు. దాది ఒక మూల గుర్రట్టి నిద్దరోతోంది. రోగి ఈక్రింద విధముగా పలవిస్తోంది:—

"మురళీధరా; నన్ను మోసగించితివా? ఆనాటి నాన్నగారి అవసానకాలపు మాట మరచితివా? మురళీధరా—రాధ మరణించినదని వివాహమాడితివా? ముర-ళీ-ధరా— ఇహంబున నీవును, పరంబున దైవము తప్ప నా కన్యులు లేరోయి! ఆ! అదుగో మురళీధరుడు; నానాథుడు! రండి దయచేయండి-నన్ను స్వీకరించండి. నాతో దాగుడుమూతలా-నే చూశాలెండి. నేనే వస్తున్నా" అంటూ లేవబోయింది.

డాక్టరంతా విన్నాడు. నిశ్చేష్టితుడై నిలువునా నీరైపోయాడు. రోగిని గట్టిగా పట్టుకొని లేవవద్దనిచెప్పి దాయిని కేకేసాడు. ఉలిక్కి పడిలేచి పరుగెత్తుకొచ్చింది దాయి. రాత్రి జాగరూకతతో కాపాడవలసిందని చెప్పి కిందున్న తాటాకుపెట్టె తీసుకొని యింటికెళ్లాడు డాక్టరు.

డాక్టరు మనస్సులో సంతోషము, దుఃఖము ఒక్కసారి ఉద్భవించాయి. నీరసంగా తన వాలుకుర్చీలో వాలిపోయాడు. లాంతరు పెద్దది చేశాడు. ఆపెట్టెలో ఏముందో అని ఆత్రముతో, తీసాడు. అందులో రెండు ఛాయాపటాలున్నాయి. ఒక వుత్తరం అంటించుంది. దానిమీద విలాసం ఇట్లా వుంది.

మ. రా. శ్రీ—

డాక్టరు మురళీధర్రావు గారికి,
నర్సాపురం; పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.

ఆ ఛాయాపటాల్లో ఒకటి స్త్రీది. ఒకటి పురుషుడిది. ఆపురుషుడిపటానికి పసుపురాసుంది. అచ్చటచ్చట నిత్యం పూజ చేస్తూన్నట్లు పువ్వు లగపడుతున్నాయి. మెల్లిగా ఉత్తరం విప్పాడు డాక్టరు. అందులో యీక్రిందవిధంగా ఉంది:—

కాశి,
3-4-1925

పూజ్యులగు మురళీధర బావగారికి,

నమస్కారములు.

అయ్యా,

ఈలేఖా పూర్వకంబుగ తమకు దుఃఖము కలుగచేసినందులకు క్షమింప ప్రార్థితులు. నామనోనిశ్చయము తమకు తెలిపినగాని నాకు ఆత్మశాంతి లేదు. ఆహేతువుచే నే నిశ్చింతతో మరణించ నేరను.

నేను తమవద్దను, అత్తగారివద్దను సెలవు తీసుకొనిన మాసముననే నావివాహము తలపెట్టిరి. కృపావతితల్లి కృపచే నే నాకష్టసముద్రమును దాటి కాశీ చేరగలిగితిని. ఇచ్చట శ్రీశంకరస్వాముల అనుమతిని ప్రాయశ్చిత్తము బొందితిని.

నే జీవింతునని ఆశలేక నే నీలేఖ వ్రాయ పూనుకొంటిని. నామరణానంతరము గాని యిది తమకు చేర నేరదు. మీరు యిప్పటివరకును నామీద ప్రేమచే అవివాహితులుగ నుండెదరని నమ్ముచున్నాను. నే నట్టినోమును నోచుకొనలేదు. మిమ్ములనెవ్వరినైనను వివాహము చేసికోవలసినదని కోరుటయే ఈలేఖ యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. మీరు నామీద ప్రేమ గలిగినచో అనాథబాలికల రక్షించ కంకణము కట్ట ప్రార్థించుచున్నాను.

నావిషయమై విచారించవలదు. దైవము తమకు అనతికాలములో పుత్రపౌత్రుల ప్రసాదించుగాక.

ఇట్లు
భవదీయశ్రేయోభిలాషిణి
చరణదాసి,
రాధ.

డాక్టరు ఆలేఖను మరలమరల చదువదొడగెను. కన్నీరు బొటబొటమని రాల జొచ్చె. యథాప్రకారముగ లేఖను భద్రపరచెను.

దీపమును సన్నముచేసి డాక్టరు మంచముమీద వ్రాలెను; నిద్దురపట్టదు. పిచ్చివానివలె తనలో తాను వాదప్రతివాదములు చేసికొనుచుండెను. తెల్లవారవచ్చినది. "కొక్కొరో కో" అని కోడి కూసింది.

అంత డాక్టరు ఆపెట్టెను తీసుకొని ఆసుపత్రి కెళ్లాడు. రోగి యీక్రిందవిధంగా ఒక పిచ్చిపాట పాడుతోంది.

బ్రతికి యున్నానోయి మురళీధర,
ఎందు వెతకిన గాని మురళీధర నీవు-
కానరా వేమోయి మురళీధర
నిన్ను- ఏమనందూనోయి మురళీధర
నన్ను- మోసగించితివోయి మురళీధర
నీవె- దిక్కనిబోయి మురళీధర
నేను- నమ్మియుండితినోయి మురళీధర
వాపోవుచున్నాను మురళీధర

రాళ్లు కరుగుతవోయి మురళీధర
వెన్న రా యయిందోయి మురళీధర
జాగు సేయక నన్ను మురళీధర
వచ్చి రక్షించవోయి మురళీధర

అని పాడుతూ హోరున ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. డాక్టరుకు కూడా అప్రయత్నంగా కన్నీళ్లు కారాయి. వెంటనే ఒకబండిమీద వేసి రోగిని తన యింటికి తీసికెళ్లాడు డాక్టరు.

రోగికి ఆనాడే తనచేత్తో కాఫీ యిచ్చాడు. తాగుతూ రోగి డాక్టరుకేసి తేరిపారచూసింది. డాక్టరు చూశాడు. దానితోనే రోగి మొఖానికి కళొచ్చింది. రోగికి డాక్టరే స్వంతంగా అన్ని ఉపచారాలు చేస్తూ ఉండేవాడు. రోజు రోజుకు ఆరోగ్యం కలుగుతోంది రోగికి.

రోగి మధ్యమధ్య "డాక్టరుగారు! ఎలాగండి మీఋణం తీర్చుకోడం" అనేది.

నవ్వుతూ డాక్టరు "నీవు బాగా ఆరోగ్యంగా ఉంటే నా ఋణం తీర్చుకోగలవనే ధైర్యం నాకుందిలే" అనేవాడు.

రోగి కొన్నాళ్లకు ఆరోగ్యవతైంది. మదరాసు లేతతమలపాకులా నవనవలాడుతూంది. నవ్వితే బుగ్గలు చొట్టపడుతున్నాయి. ఉంగరాలు ఉంగరాల్లా ముంగురులు ముందుకు పడుతున్నాయి. నన్నే చూడమంటూంది రాధ.

యధాప్రకారంగా ఒకరోజు సాయంకాలం రాధ "డాక్టరుగారు, మీఋణంఎల్లాగండి తీర్చుకోవడం" అంది.

"లేంది యిమ్మంటాను గనుకనా; యేదో నీదగ్గరున్న దాంతోనే తీర్చుకో" అన్నాడు చిరునవ్వునవ్వుతూ డాక్టరు.

"డాక్టరుగారు నాదనిచెప్పేది నా దగ్గర ఏమీ లేదండి. మళ్లా జన్మలో తీర్చుకోవాలండి" అంది తీక్ష్ణభావంతో రాధ.

గూడూరి వారితో ఈ వృత్తాంతం చెప్పాడు డాక్టరు. వాళ్లు డాక్టరు మిత్రుడే కాకుండా వాళ్లింటల్లుడయాడని ఆబాలగోపాలం అపరమితానంద పడ్డారు.

ఆనాడు పూర్ణిమాచంద్రుడు పట్ట శక్యం కాకుండా ఉన్నాడు. రాధ దొడ్లో మాలతి క్రిందచపటామీదకూర్చుంది. డాక్టరుఅప్పుడే భోంచేసి దొడ్లో కొచ్చాడు. ఇటుఅటు పచార్లు చేస్తూ డాక్టరన్నాడుగదా "రాధా నాఋణం మాటేం చెప్పావు"?

"దానివిషయంలో నే ఆలోచిస్తున్నానండి. ఇహంలో తీర్చుకొనేభాగ్యం పట్టలేదండి" అంది రాధ.

"రాధా, నీవు అవివాహితవు కావా" అన్నాడు డాక్టరు.

"లోకానికి అట్లాగే తోస్తుందండి. నా ఆత్మ అన్యాయత్త మైపోయిందండి. ఆత్మేనా వివాహ మైందన్నమాటేనండి" అంది రాధ.

"నీమనోవిభుడు నాకు తెలియ కూడదా?" అన్నాడు డాక్టరు. "ప్రాణదాతలు మీ దగ్గర మరుగేమిటండి?" అంటూ ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుతూ "మురళీధరులు" అంది రాధ.

"ఆయన్ను నే నెరుగుదును. ఆయనకు వివాహ మయింది. ఇప్పుడు నాఋణం తీర్చే

టందుకు నీకభ్యంతర ముందా?" అన్నాడు డాక్టరు.

అంత రాధ మోము తెల్లబారింది. క్రోధంతో "చితితోగాని చిత్తం మార్చుకలుగ దండి; వివాహమైనా ఆయన హితం కూరు స్తూంటానండి" అంది రాధ.

"ఆయనభార్య నన్ను చేరనియ్యకపోతే ఏ పుణ్యక్షేత్రానికో పోయి యిహాన్ని విడచి మళ్లాజన్మంలో మీరుభర్తలు కావాలని దైవాన్ని ప్రార్థిస్తాను." అంది దీనంగా రాధ. "బలవం తాన్ని నిన్ను నే యిప్పుడు చెరబడితే యేం చేస్తావు?" అన్నాడు నవ్వుతూ డాక్టరు. "వెలు గేచేను మేస్తే కాసేవా రెవరండి?" అంది రాధ కోపంతో.

"చూడు" అంటూ చేరబోయాడు డాక్టరు.

"క్రూరా! స్త్రీమాన-చోర!" అంటూ తోటలోని బావివైపు పరుగెత్తింది రాధ.

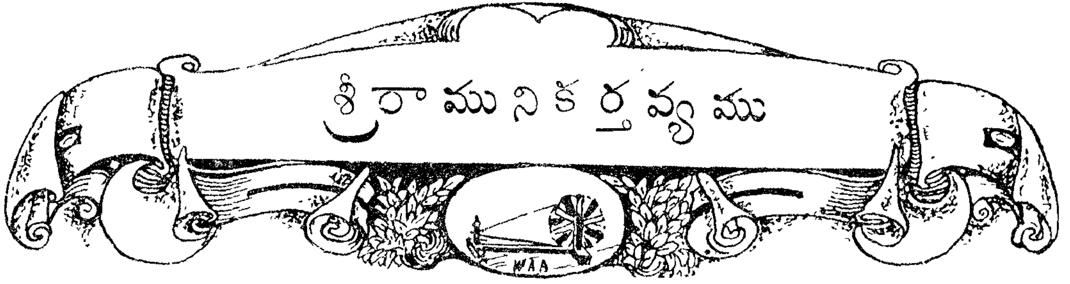
"నీవు కానుకగ నిచ్చిన లే సిదిగో! యశోదత్త లోనున్నద"
అంటూ వెంటాడించాడు మురళీధరుడు.

"రాధా! తొందరపడకు. నేనే మురళీధరుడను. మీ తండ్రి కోర్కె ప్రకారము అవివాహితుడను. నీవు కానుకగ నిచ్చిన లే సిదిగో! యశోదత్త లో నున్నది!" అంటూ వెంటాడించాడు మురళీధరుడు.

రాధ మూర్ఛచే వాలి పోయింది. అంత మురళీధరుడు తన కౌగిలి పట్టాడు.

ఈసంగతి గూడూరివారికి తెలిసింది. వీథులు దడికట్టి పెళ్లిమంటూ పెళ్లి చేసారు.

బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు

ప్రన సౌఖ్యమ్ము దలంపక-జనులాడుచునుండు దుష్టజల్పములకుఁ బా
వనుదాని నీయకుండ న-నని నేలినవాఁడె న్యాయపార్థివుఁడుగదా!

ఉ. కష్టము కల్గఁజేయ హృది కద్ది యథార్థము కాకపోయినన్
దుష్టుఁడు తోఁచిన ట్లనిన దోసపుప్రేలుడు మాటనైన స
చ్ఛిష్టులు నమ్మకుండిన 'నిసీ'యని స్వాంతముత్రోసిపుచ్చినన్
స్పష్టము చేయకుండుటయు భావ్యమె?అయ్యది రాజనీతిగో?

చ. హృదయము సాక్షియై సుజనహృన్ముకురంబు లెఱింగియున్న నా
ర్మద కలితాత్ములాడు నసమానము కూర్చెడుమాట నెంచకే
పదిలము చేసికొనుట భావ్యమె? విన్న జనంబు లెంతయున్
వదరరె? నిందకల్గదె? యపార్థముతోఁచదె? న్యాయమొప్పునే?

గీ. అనపరాధి యటంచును దనమనంబు-దెలిపినను సత్ప్రమాణముల్ దెలుపకుండ
శిక్షణము చేయకుండుట నేమమగునె?-రాజునకునైన రాజాధిరాజుకైన.

చ. అటులగుటన్ రఘూద్వహుని యంతటి ధీరుఁడు పంచె జానకిన్
గటకటఁ జెంది కానలకుఁ గర్కశ మానవ దూషణంబులన్
గటువులనెంచి కాని మఱి కానఁడె ఆవిమలాచరిత్రమున్?
అటుపలెఁగాక యొంచ నిఁక నన్యవిధం బది వేఱ యున్నదే?

ఉ. [illegible]డిలంక? పావకుఁడెక్కడ? సీత పవిత్రయంచుఁ దా
నిక్కము పల్కుటేడ? యవనీపతి డాఁదలయూఁచి మెచ్చి సొం
పెక్క గ్రహించుటేడ? జను లీయవినిశ్చిత సత్ప్రమాణమున్
నిక్కమటంచుఁ బల్కుదురె? నింద్యముకాదె దఱించి (?) చూడఁగన్!

ఆ. మంచి మెచ్చునట్టి మనుజు లరుదుగాని-చెడ్డఁదెగడువారి కడ్డమేమి?
గోడ్డుగోతఁబడిన బెడ్డవేయుటెకాని-కావనెంచువారు కలరెయొందు.

చ. "వనితపవిత్రయా!" యనుచుఁబల్కుచు నుండి ప్రజల్ తదర్థమై
ఘనతరసాక్షి నున్న మది కాంచఁగనొప్పదసత్ప్రవర్తనన్

మనమది నచ్చనేమి ఫల మారయ లోకులనింద నించుకన్
గనక మెలంగ న్యాయమగుఁగాదె! రఘూద్వహు దోషమున్నదే?

తే. తండ్రియాజ్ఞకంటెఁ దక్కువదే యగుఁ-బ్రజల మెప్పటంచుఁ బ్రథితముగద!
కాన రాముఁ డరిగెఁ గాననసీమకు-జనులు దన్నుఁ జూచి జాలిపడఁగ.

ఉ. దోసముకంటె నెక్కుడగు దుష్టుల నిందల వెట్టివారికిన్
గాసిలు మానసంబు "సతికాదుపవిత్ర" యటన్న నెంచియో
దోసముకల్గుచున్నను వధూపరితాపము లెక్కసేయకే
బాసలుచేసి జానకిని బంపెను రాముఁ డరణ్యసీమకున్.

క. గర్భవతియైనఁగానీ-దుర్భర పరితాపమొందు తొయ్యలి కానీ,
నిర్భరమౌ నవమానము-నర్భకునకునైన సైఁచనగునే చెపుఁడీ!

చ. నిజ మది కాకపోయినను నిందనుబట్టి యశోవినాశమౌ
రజకుఁడు పల్కియున్నను ధరారమణుండటు పల్కినన్ సరే
నిజహృదయంబు నచ్చినను నేమిటి! కెవ్వరు విశ్వసింతు రీ
ప్రజలు తలంపఁ గాకముల వంటి యధర్మపథప్రవర్తకుల్.

ఉ. ఈయదు మానసమ్ము మిథిలేశ్వరపుత్త్రిఁ బరీక్షచేయఁ దా
వీయదు ఖ్యాతి లోక మవనీశ్వరపుత్త్రిఁ బరిత్యజింపకే
పాయదుసాధ్వి కోరి తనుఁ బాపపుటూహఁ దలంపకున్నచోఁ
జేయునదేమి రాఘవుఁడు చేర్పక సీత నరణ్యసీమకున్?

గీ. మానసముఁబట్టివర్తించి మసలుచున్న-లోకమున వాదుపోవునే? ప్రాఁకిపోదె?
జడియకున్నను దనబంధుజనములకును-జనములకునైన జడియంగఁ జనదె చెపుఁడి!

ఆ. కాళిదాసు చెప్పె కమనీయధర్మంబు-వేలు దానిపైన విధియువేలు
"అయిన దీనితత్త్వమరయంగనలె" నను-భారతి దానియర్థపటిమ దెల్పు.

శా. కారుణ్యామృతపూరితాత్ముఁడు యశఃకాంతామనోనాథుఁడౌ
శ్రీరాముం డెదనేడ్చి గాసిలె నహో! సీతామహాసాధ్వికై
పొంగాహ్లాద పరాత్ముఁడై వనముకున్ బంపెన్ మహాసాధ్వి నీ
ఘోరావిష్కృతికారణంబు ప్రజలే గుర్తింపుఁడీ పాఠకుల్!

ప్రేమప్రభావము

శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

౧

వేంకయ్యానాయుడు చాల స్థితిమంతుడని పేరు మోసినవాడు. అతడు మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలో నొకదెబ్బతిని వెనుకకు మరలియుండుటచే నాతడు చదువుకొనినవాడనియే చెప్పవలెను. వేంకయ్యానాయుడు జనపనారవర్తకముచేసి ధనవంతుడైనవాడు. కాన నాతనికి జనపనాయుడనికూడ పేరుగలదు. పేరున కాతడు నాసత్తుడైనను చూపుల కాత డట్లుండడు. ఆతని చూచినవారు ఏ హైకోర్టులాయరో, ఏడిప్యూటికలెక్టరో యనుకొందురు. నల్లపట్టంచు తెల్లధోవతి, నల్లనిపట్టుకోటు, దానిపై నీలంఅంచు జరీఖండువా, జేబులో జార్జిఫిఫ్తు పటకముచేసిన బంగారపు గొలుసుగల గడియారము, శిరమున రాజమహేంద్రి పట్టుసెల్లా తలపాగ, కాళ్లకు జోడు, కన్నులకు జోడు, చేతిలో బంగారు పిడివేసిన కఱ్ఱ- సర్వదా యీవిధమైనవేషముతో నుండును. పూర్వ మాతనివేషము పరిహాసపాత్రముగ నుండినను బ్రాహ్మణేతరప్రాముఖ్యమువచ్చినతరువాత నాతనివేషము స్పృశింపలేదు. శ్రీకృష్ణుని గోపాంగనలు వరించినట్లు జిల్లాబోర్డు, తాలూకాబోర్డు, మ్యునిసిపాలిటి మున్నగు స్థానికసంఘములలోని సభ్యత్వ అధ్యక్షత్వాది పదవు లనేకము లాతని వరించి యాతనివేషమును సార్థకపఱచినవి. అయినను నాయుడు పదవు లన్నియు లభించుటకు ధనము, వేషము, అబ్రాహ్మణత్వమే కాకుండా మఱి కొన్ని సుగుణములుగూడ నున్నవి. అందు మొదటిది అధికారప్రాపకసంపాదన. ఆ విషయమున నాయుడు అందెవేసినచేయి. ఆవిషయమున నాతనికి యుచ్చనీచములు లేవు, గొప్పకొద్దులు లేవు. ఎన్ని యకృత్యము లైనచేసి, ఎన్ని శ్రమలైనపడి, ఎంతధనమైన వెచ్చించి, అధికారిని లోబఱచుకొనును. అభిరుచినిబట్టి పసదనము లర్పించి అధికారిని మెప్పించుటలో నతని కతడే సాటి.

అతనికడనున్న రెండవసుగుణము అభిమానశూన్యత. ఏవిషయమునందైన నపజయము గలిగినచో నాత డభిమానపడి యూరకుండడు. ఏకృత్రిమోపాయము ద్వారానైన జయమందుటకు నాతడు విశ్వప్రయత్నము చేయును. నాయుడుకు ధనముతోపాటు, అధికారములతోపాటు వృద్ధిపొందినది బ్రాహ్మణద్వేషము. బ్రాహ్మణాధిక్యము నాతడెంతమాత్రము సహింపడు. దుంపతెగ బ్రాహ్మణులనియో, బ్రాహ్మణముండాకొడుకులనియో, తిట్టాలపదము లేక ఆతడేవేళనుగూడ బ్రాహ్మణనామమే యుచ్చరింపడు. అధికారరీత్యా తనకడకువచ్చు బ్రాహ్మణుల కాతడు సామాన్యమైనంత యగౌరవము చేయును. అంతకంటె లోకువైనవారి నాతడు 'ఒరే! బ్రాహ్మణా!' యని సంబోధించుట పరిపాటివిషయమే. పూర్వమెట్లున్నను సహాయనిరాకరణోద్యమము వచ్చినతరువాత నాతనిమాట తడిపిన మైదాపిండివలె యిచ్చవచ్చినట్లు సాగుచున్నది. వివాహాదిశుభకార్యములలోను, శ్రాద్ధాదిక్రియలలోను నాతని కనాదిగా వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణపురోహితమును మూడుసంవత్సరములక్రిందటనే వదులుకొని, కాపుశాస్త్రులనో, చౌదరిశాస్త్రులనో రెడ్డిశాస్త్రులనో పిలిపించి పురోహితక్రియల నడిపింప సాగించినాడు. ఈవిధముగా నాయుడు బ్రాహ్మణేతరుల కొకయాదర్శనాయకుడై, దొరతనమునకు నమ్మినబంటై, దేశభక్తులకు గర్భశత్రువై విరాజిల్లుచున్నాడు. బ్రాహ్మణేతరుల కాతనినుడి వేదవాక్యము.

౨

లక్ష్మీదేవి వేంకయ్యానాయుడుభార్య. లక్ష్మీదేవి పల్లెటూరు మనిషి. మాయమర్మము లెఱుగదు. డాబు

డన్నా తెలుగదు. దైవభక్తి, పాపభీతి, బ్రాహ్మణ గౌరవము గలిగి దయాధర్మాది సద్గుణములుగల యుత్తమ సాధ్వియని కీర్తిగాంచిన యిల్లాలు. పేదలయార్తనాదము, పెద్దలతిరస్కార మామె విని సహింపదు. బంధుమిత్రులకును గ్రామస్థులకు నామెయనిన మిగులగౌరవము. అతనిప్రకృతికి కేవలము ప్రతికూలముగానుండుటచే నామె యొక్కొక్కప్పుడు వేంకయ్యనాయుని తీవ్రకోపమునకు గురియగుచుండును. నాయుడు అనాదిగా వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణపురోహితుని తొలగించినప్పుడు ప్రాచీనాచారమును రూపుమాపవలదని లక్ష్మిదేవి భర్తను వేవిధముల ప్రార్థించినది. నాయుడు వినలేదు. బ్రాహ్మణులను నామెనుగూడ నొవ్వదిట్టి తండ్రిశ్రాద్ధమును బ్రాహ్మణేతరపురోహితునిచే యథావిధిగ నిర్వర్తింప జేసినాడు. అది జరిగిన పదియైదురోజులకే వేంకయ్యనాయుడు కొమార్తె, పదునాలుగేండ్ల చిన్నది, వివాహయోగ్యయై యున్నది, రెండురోజులు జ్వరముతగిలి పుటుక్కున జచ్చినది. అది దైవికమైనను లక్ష్మిదేవి యమాయకపు బుద్ధికిమాత్ర మది బ్రాహ్మణతిరస్కారమువలన గలిగిన కీడేయని గట్టినమ్మకము గలిగినది. బ్రాహ్మణభక్తి మఱింత ప్రబలమైనది. అందుచేతనే బ్రాహ్మణబ్రువులు కొందఱు వీథివాకిట వెళ్లిన నాయుడుగారు శపించెదరని దొడ్డివాకిటవెళ్లి నాయుడు పత్నిచే సత్కరింపబడి వచ్చుచుందురు.

రామస్వామి వేంకయ్యనాయుని యేకపుత్త్రుడు. ఇరువదియూడేండ్ల వయస్సు. చెన్నపురిలో బి.యల్. తరగతిలో జదువుచున్నాడు. రామస్వామికి వేంకయ్యనాయునకు ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపుల కున్నంత తారతమ్యమున్నది. తండ్రిచేయు అకార్యములు రామస్వామికి గిట్టవు. కాని కాదనడు. తనచదువేమొ తానేమొ: ఇతర విషయము లాతడు పట్టించుకొనడు. బ్రాహ్మణద్వేషము కాని, పంచమతిరస్కారము కాని, స్వకులదురభిమానముగాని యాతనికి లేవు. ఆతడంపఱతో సమానముగ వర్తించును. అతనికి బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర పంచమమిత్రులుగూడ కలరు. ఆతడందఱతో స్నేహముసలిపి యందఱిస్నేహమును జూరగొనును.

రామస్వామి కింకను వివాహము కాలేదు. వేంకయ్యనాయుడుకు కొమారునికట్నముమూలకముగా గొప్పయాస్తిని బడయవలెనని కోరిక. కట్నమే నిషేధింపవలెనని కొమారుని యుద్దేశము. తండ్రికొడుకుల కీవిషయమున మనస్సులో కలతలున్నవి. కాని యింకను పైకిరాలేదు.

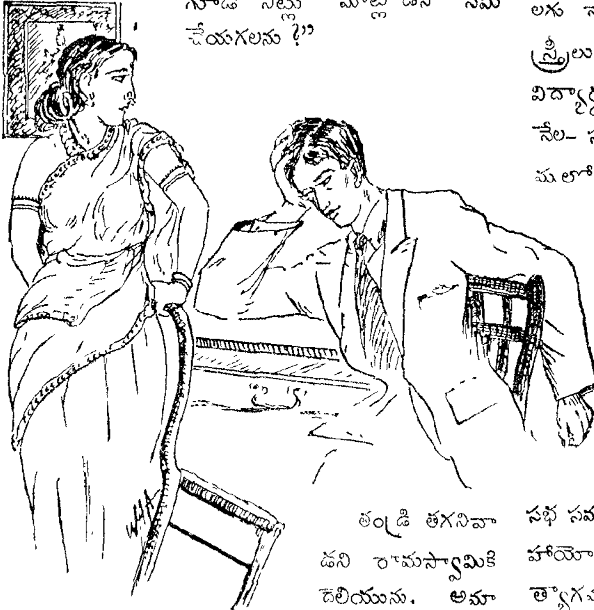
ఏపిల్లవలన ఎక్కువఆస్తి వచ్చునో, ఏపిల్లతండ్రి యెక్కువఅధికార ప్రాబల్యము కలవాడో ఆలోచింపుచున్నాడు నాయుడు. కొన్ని తానేకొట్టివేయుచున్నాడు. కొన్ని భార్యతో నాలోచింపుచున్నాడు. కొన్ని రామస్వామిదాకా బంపుచున్నాడు. "ఈ పిల్లను జేసికొనిన పాతికవేలరొక్కము వస్తుంది. ఆపిల్లను జేసికొనిన ఏబదియెకరాల పల్లము వస్తుంది. ఆపిల్లను జేసికొనిన లక్షరూపాయల కవిలెకు మనవాడే యధిపతి." అని నాయుడు కోడలివల్లవచ్చు రాబడినిగూర్చి యోచింపుచున్నాడు. "ఆపిల్ల యింగ్లీషు బాగుగా జదువుకొనినది. ఈపిల్ల సంస్కృతాంధ్రముల బ్రజ్ఞావతి. ఆపిల్ల సంగీతమున సరస్వతి." అని రామస్వామి విద్యావతులగు బాలికలవిమర్శింపుచున్నాడు. డిసెంబరు సెలవులలో రామస్వామి యింటికివచ్చినప్పుడు తల్లి "నాయనా! మీనాయన నీకీవత్సరము పెండ్లిచేయదలంచుచున్నాడు. నీవు అడ్డుచెప్పకు. మీ తండ్రి తగనివాడు. ఆయన యిష్టప్రకారము నడువకపోయిన నీపై కోపించును. ఇప్పుడే మీ తండ్రికి నీవు నచ్చవు. నీవు పెండ్లివిషయమున తగవు పెట్టితివా, సాగదు. ఆయన సరసుడుకాడు. మీయిద్దరిలో కలత నాకు మనోవేదన. మీతండ్రికి చెప్పి యొప్పింపలేను. నీవైన నామాటవిని మీతండ్రి కుదిర్చినసంబంధము నొప్పుకొనుము." అని బతిమలాడి చెప్పినది.

"అమ్మా! నాన్నకు కోడలితోపాటు గొప్పసంపత్తిని బడయవలెనని కోరికయున్నట్లున్నది. బాలిక విద్యారూపగుణాదులను జూచుకొనవలెను గాని, యాస్తినా చూచుకొనుట? ఇదియేమిసబబు? వారియొద్దసొమ్ముపుచ్చుకొనినగాని మనకు పొట్టగడవదా?"

"మీతండ్రికి గుణము ప్రధానము కాదు. సొమ్మే ప్రధానము. సొమ్మెక్కువ తీసికొనుటలోనే యెక్కువ గణ్యత యున్నదని యాయనయూహ."

"గుణములేని ఆ స్త్రీతో నాకు బనిలేదు."

"నాయనా! నేను నీకు ముందునే చెప్పితినిగదా, ఆయనవలెనె నీవు గూడ మూర్ఖపుబట్టు బట్టవలదని! నీవు గూడ నిట్లు మాట్లాడిన నేమి చేయగలను?"

తండ్రి తగనివాడని రామస్వామికి దెలియును. అమాయకురాలగు తల్లి యాతని నెదురాడ నేరదనియు నాతడెరుగును. కావున తల్లిని దన్నుగూడ నాముప్పు నుండి తప్పింపవలెనని రామస్వామికి దోచినది. కాన తల్లివంక జూచి "అమ్మా! ఈ సెలవులు వెళ్లిపోయినవి గదా! ఇక వేసవికాలమువఱకు పెండ్లికవకాశమే లేదు. నాకిది రెండవయేడు. పరీక్షలు సమీపించినవి. ఈరెండు మూడుసెలలు గట్టిగా జదివినగాని గట్టెక్కను. కాన వేసవివఱకీవిషయము నాపియుంచుమని నాన్నతో జెప్పుము. అప్పుడు సావకాశముగా సంబంధముల మంచి చెడుగు లాలించి, యవసరమగుచో నాన్న యిష్టప్రకారమే పోవచ్చును" అన్నాడు. కొమారుని పలుకులు లక్ష్మీదేవి కెంతయో హృదయశాంతిని గలిగించినవి. రామస్వామి చెప్పినవిషయము భర్తతో జెప్పినది. నాయుడు గూడ పరీక్షల ప్రాముఖ్యము గుర్తించి వివాహయత్నమాపుచేసినాడు. శీతకాలము వెళ్లగనె రామస్వామి చెన్నపురి వెళ్లినాడు.

3

౧౯౨౧ సంవత్సరము వచ్చినది. మహాత్ముడుపదేశించిన అసహాయోద్యమతత్త్వము ఉత్సాహభరితులగు నాంధ్రులహృదయమున జక్కగా నాటుకొనినది. స్త్రీలు, పురుషులు, ధనికులు, పేదలు, ఉద్యోగులు, విద్యార్థులు, పత్రికలు, వ్యవసాయదారులు-వీరువారననేల- సర్వవర్ణములవారును, సర్వవృత్తులవారును ఉద్యమములో జేరి యుత్సాహముతో బనిచేయనారంభించినారు. మార్చినెలలో విజయవాడయందు జరిగిన దేశీయమహాజనసభా స్థాయిసంఘ సమావేశమున కేతెంచిన గాంధీమహాత్ముడు ఆంధ్రదేశమున బర్యటనముసల్పి, ఆంధ్రులు కార్యోన్ముఖులగునట్లుద్బోధించి, యేప్రియలు మొదటివారములో చెన్నపురి చేరికొనినాడు. చెన్నపురిపౌరు లత్యుత్సాహముతో మహాత్మునకు స్వాగతమొసగిరి. సముద్రతీరమున గొప్ప సభ సమావేశమైనది. మహాత్ముడా సభయందు అసహాయోద్యమమునకు మూలసూత్రము లైన సత్యము, త్యాగము, అహింస, ఐకమత్యము నను నాల్గుసూత్రములనుగూర్చియు, న్యాయస్థానములు, శాసనసభలు, పాఠశాలలు, విదేశవస్త్రములు, అస్పృశ్యత, మద్యపానము నను షడ్విధబహిష్కారములను గూర్చియు, గంభీరమైన యుపన్యాస మొసగినాడు. రామస్వామిగూడ ఆమహాసభకేగి మహాత్ముని యుపన్యాసము నామూలాగ్రముగ నాలించినాడు. మహాత్ముని పలుకు మహాత్మునికే యొప్పగించి వచ్చిన యనేకులవలె గాక మహాత్ముడు చెప్పిన ప్రతివిషయము రామస్వామిహృదయమున గాఢముగా నాటుకొనిపోయినది. సభ ముగిసినది. రామస్వామి తననివాసమున కేతెంచినాడు. కాని తనశ్రోత్రేంద్రియముకడ జేరి ముక్తకంఠముతో మహాత్ముడు భారతయువకుల కర్తవ్యమును బోధించుచున్నట్లే రామస్వామికి స్ఫురింపసాగినది. రామస్వామి తనగది చేరగనె దీపము వెలిగించి కిటికీకెదురుగ బనుకకుర్చీ వైచుకొని యాలోచింపుచు గూర్చున్నాడు. పరీక్షకై యాతడు దీక్షతో జదువుచున్న లా పుస్తకములు బల్లపై చీకాకుగ బడియున్నవి. అతని ప్రాతకాగితములు వాతాహతిచే తనహృదయమువలెనే

తాండవము గొట్టుకొనుచు ఒక్రోహస్తముల నాటనికి స్వాగత ముసగుచున్నవి. వంకెలపైనున్న నీలం అంచు జరీఖండువాలు, పట్టుత్తరీయములు సాగరవీచీ పవనంబులకు రామస్వామి మానసమునుబోలి యుయ్యాల లూగుచున్నవి. రామస్వామి వానిని వేనిని పరికించుట లేదు. అతని మానసము మహాత్ముని యుపన్యాస చింతనములో మగ్నమైపోయినది. సమస్తేంద్రియములు, సమస్త వృత్తులు ఆమానసిక చింతలో లీనమై కట్టుపడి పోయినవి. అతనికి బాహ్యజగత్తే దూరమైపోయినది. ఏకాగ్రయోచనకు గడంగినాడు.

మహాత్ముని యుపన్యాసము నాలకించినది మొదలు అతడొక నూతన ప్రపంచమున ప్రవేశించినట్లున్నాడు. నవ్యచైతన్యము, నవోత్సాహము, నవ్యభావములు! అంతయు నవ్యమే! అతనితనువే నవ్యరూప మెత్తినట్లున్నది. అప్పటి కొతనిసృష్టియందు చదువులు, పరీక్షలు, ఉద్యోగములు కేవలము నిస్సారములుగ, నిస్తేజములుగ, నిరుపయోగములుగ గాన్పించుచున్నవి. ఇట్టి పనికిమాలిన పనులకై యమూల్యమును, సుకృతప్రాప్తమును నగు జీవితమును వ్యయము సేయుటకంటె భౌతికము లగు నీయున్నతోద్యోగములకు జలాంజలి యొసంగి, మహాత్ముని యాన శిరసావహించి మాతృదేశారాధనము సేయుట యుక్తముగాదా యను నూత్నభావ మొకటి యాతని మానసమున నుదయించినది. మానవసేవయే దేశసేవ. దేశసేవయే దైవసేవ. దైవసేవయే ఆత్మసంతుష్టి. ఆత్మసంతుష్టియే యాత్మోపలబ్ధి. అంతకంటె కావలసినదేమి! ఉన్నతవిద్య, పట్టపుబిరుదులు, ఉద్యోగయత్నములు, అధికారపదవులు, బిరుదులు, సన్మానములు— వీనివలనలో జిక్కున నెప్పటికైన వాంఛాసిద్ధి, ఆత్మసంతుష్టి యను నది కలదా? లేదు. వీని నన్నిటిని నవలి భారతజననీ దాస్యవిమోచన దీక్షావ్రతుడగు మహాత్ముని యాన శిరసావహించి జన్మసాఫల్యము నందుట మేలుగాదా యని రామస్వామి యూహించినాడు. అంతకంటె సుత్తమకర్మము లేదని నిశ్చయించినాడు. కాని వెంటనే రామస్వామిగుండె జల్లుమన్నది. శరీరమాపాదమస్తకము కంపించినది. నేత్రము లశ్రుసిక్తములైనవి. "దుష్టుడా, ఏమినీతలంపు! అధికవ్యయముచేసి నేచదివించిన నగుపంతయు పాడుచేసి నన్నవస్థపాలు జేయ పోవలెంటివా! ఛీ, దరిద్రుడా! పొమ్ము! నాగృహమును విడిచిపొమ్ము! నాయాశ లడుగంటజేసి, నాకపయశమును దీసికొనివచ్చి, నాయింటి కేమని వచ్చితివి? పుత్రుడవై పుట్టిన శత్రుడా! పొమ్ము! నాగృహమును విడిచిపొమ్ము! నీకును నాకును ఋణము తీరినది. పొమ్ము." అని రక్తవీక్షణముల లోపము పండ్లు పటపటకొఱుకుచు భయంకర క్రోధమూర్తియై తండ్రి తనయెదుట నిలువబడినట్లు రామస్వామి మనోదృష్టికి దోచినది. మహాభయముచే రామస్వామి గడగడలాడి కన్నులు మూసికొనినాడు. కాని లాభమేమి? మనోదృష్టికి మఱుగేమున్నది? నిమీలితనేత్రుడైననుగూడ తండ్రియాకృతి యాతనికగపడుచునే యున్నది. ఇన్నియేండ్లువచ్చి తండ్రికి తానను కూలముగ ప్రవర్తించునప్పుడే యాతని కెదురాడజాలని రామస్వామి తండ్రికి కోపకారణమగు నీవిషయమున నెట్లు నిర్భయుడై ప్రవేశింపగలడు? తండ్రియానతి శిరసావహించెనా, ఉద్యోగములు, ఉన్నతాధికారములు, ధనసంపదలు, సర్వసుఖములు; కాని ఆత్మకు సంతుష్టిలేదు: జన్మకు సాఫల్యములేదు. పారతంత్ర్యభారమునకు విమోచనములేదు. కాదని మహాత్మునియానతి నంగీకరించెనా, తండ్రితోడి బలవద్విరోధము! గృహత్యాగము! మాతృదుఃఖము! శ్రమ! దారిద్ర్యము! వేయేల, అనంతసుఖములు దూర; అనంతకష్టములు దీన. ఇందేది శ్రేష్ఠమైనది? రామస్వామి దీర్ఘముగ నాలోచించెను: "తండ్రికి ప్రియము

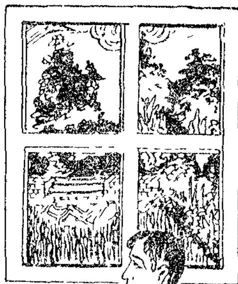

సేయుటకై మనస్సాక్షికి వ్యతిరేకముగ వర్తించుట గుస్తరమైనపని. కాన ప్రహ్లాదునివలె తండ్రి పెట్టు బాధలకోర్చి గాంధియుద్యమమున జేరి దేశసేవ చేసితీరెదను." అని కృతనిశ్చయుడైనాడు. ఏదియో యొకనిశ్చయమునకు వచ్చుటచే రామస్వామిహృదయము తేలికపడినది. "వత్సా! వీరపురుషోచితమైన నిశ్చయము చేసితివి." అని యంతర్వాణి యతని నభినందించినది.

౪

తెల్లవారినది. రామస్వామి నిద్దుర లేచి ప్రాతఃకృత్యముల నిర్వర్తించుకొని యాలోచనాధీనచేతస్కుడై కుర్చీలో గూర్చున్నాడు. ఇంతలో రామస్వామికి మిత్రుడును సహపాఠియు నగు కృష్ణయ్య చౌదరి వచ్చి రామస్వామి యెదుటి కుర్చీపై గూర్చుండి, "రాత్రి యెంత ప్రయత్నించినను వచ్చుటకు వీలుకాలేదు. మాపిల్లవాని కొంచెము సుస్తీగా నున్నది. కుటుంబముతో వచ్చినవారికి దేకష్టము. నిశ్చింతగా జదువుకొనుటకు వీలుండదు. నీవు చాల చదివినావు కాబోలు అనుకున్నాను. ఏమి చేయను! రాజాలకపోయినాను" అనెను. రామస్వామి మందహాసవదనముతో చౌదరివంక జూచుచు, "మిత్రుడా! దిగులుపడకు. చదువలేదు; సిగ్గునను. పరీక్షాజయము నీదె కాని నాది కాదు" అన్నాడు.

"ఏమి! క్రొత్తమాట లాడుచున్నావు! గాంధితత్త్వము తలకు పట్టలేదు గదా!"

"పట్టినది, బాగుగా బట్టినది."

"ఎంతవఱకు?"

"ఈచదువులు, ఉద్యోగములు, బిరుదులు, సన్మానములు వ్యర్థము లనువఱకు."

"ఓహో! చాలముందుకు బోయినావే! ఒక్కప్రొద్దుటతో నున్నది రెండేండ్లశ్రమ. ఏదోవిధముగా దీనిగూడ నెగ్గెదము. తరువాత తీరుబడిగా గూర్చుండి వ్యర్థసార్థకము లూహింతువుగాని."

"రాత్రి పరీక్షయైనది. ఫలితము తెలిసినది. ఇక చెన్నపురి వీడుటయే తరువాయి. అది సాయంత్రము జరుగును."

"వినదగు నెవ్వరు చెప్పిన
వినినంతనె వేగపడక వివరింపదగున్."

అని మనము చిన్ననాడె చదువుకొంటిమి. ఆనీతి ప్రతివిషయమున నవలంబింపదగినది. నిదానముగా నాలోచింపక ఏపనియు చేయరాదు."

"దీర్ఘముగా నాలోచించియే నిశ్చయించితిని; తొందరపడలేదు. మనకు నీరగునట్లు మహాత్ముడు వచించినవాక్యము లాలించియు, చౌదరీ! ఇంకను జదువుటకును నుద్యోగములు సేయుటకును నీమానస మెట్లంగీకరించుచున్నది!"

"మహాత్మున కేమి? ఎన్నైన జెప్పును. వాని నన్నిటిని మన మాచరింపగలమా? ఆయన సర్వము వదలుకొని సన్న్యసియై, దేశజనులకు సన్న్యసమిప్పించుటకు బూనుకొనినాడు. మెత్తనివలువలను వదలి కంపగుడ్డలను కట్టుడనియు, కమ్మని నెయ్యియన్నమును వదలి ముడి రొట్టెలను తినుడనియు మహాత్ముని బోధ. ఇది యేమిపని! పూటకి గుడ్డకు గలవారు గూడ పేదతనము ననుభవించినచో లోకములో పేదలనియు, భాగ్యవంతులనియు తారతమ్య మేమున్నది? ఈయాందోళనల కేమి? వచ్చుచుండును, పోవుచుండును. వందేమాతరం గడబిడ మూడలేదా, మూడునాళ్ల ముచ్చటైనది. నాడు చదువులు మానియు, నుద్యోగములు మానియు, భ్రష్టులైనవారెందఱో నేటికిని నట్లే యున్నారు. కాని

నాటినాయకులైన బెనర్జీ, పాలు మున్నగువారు నేడు దొరతనమునకు జేయూతయై వారొసగిన యుద్యోగము లు, బిరుదులు నందుటకు సిద్ధమైనారు. ఈయుద్యమము గూడ నట్టిదే. మూడునాళ్లు; దొరతనమువారేదైన రుచి చూపిరేని యీనాయకుడుగూడ అంతే. ఇట్టిబూటకపు టుద్యమములనమ్మి మన చదువులుపాడుచేసికొని, యుద్యో గలాభములు చెడగొట్టుకొని, ధనార్జన చెఱుచుకొని, సౌఖ్యమును మంటగలుపుకొని, తలిదండ్రులకు దూరమై దారిద్ర్యము నకు జేరు వై, మన మేల భ్రష్టులము కావలెను?"

"చా ద రీ! దీర్ఘోప న్యా స ము స గి తి వి. నాహితముకోరి నీవు చే సి న హి తో ప దే శ ము నకు గృతజ్ఞుడను. కాని యొకమనవి: దేశము, మతము అనునవి మనుష్యునకు ప్రాణముకంటె ప్రియతరములు. ఈరెంటిటికిని తమప్రాణములను ధారవోసిన వీరవ్రతుల నెందఱినో మనము దేశచరిత్రములలో గాంచుచున్నాము. కాని మన నేటిచదువు మనలో జీవశక్తినిజంపి స్వార్థచిం తను బ్రేరేపించునదిగా నుండుటజేసి మనలో దేశాభిమా నము నశించిపోయినది. లేకున్న విద్యార్థికుడవగు నీనోట నిట్టి మాటలురావు. వందేమాతరపు గోల పోయినదంటివి. ఎక్కడకు పోయినది? నాటియుద్యమములో బుట్టిన జాతీయసంస్థలెన్నియో నేటికిని, నిలిచి ప్రజలలో జాతీ యతను పెంపొందించుచున్నవి. నాటిదేశారాధకు లెం దఱో నేటి నిరాకరణోద్యమములో జేరి దేశసేవకు గడంగినారు. కావున ఉడుకు చల్లారవచ్చునుగాని యుడి కిన గుణమెప్పటికి చల్లారదు. ఉద్యమమున కుచ్చునీచము లుండునుగాని నాశ ముండదు. సత్యవ్రతుడును, త్యాగ శీలుడును నగు మహాత్మునికంటె యుత్తమ నాయకుడు భారతదేశమున కెప్పటికిని లభ్యపడడు. అట్టివానిచే నేర్పడినఅసహాయోద్యమము బూటకపుటుద్యమముగాదు. అతడు చెప్పిన సూత్రములుగూడ నక్రమములును, నన్యా యములునుగాక ప్రజాక్షేమకరమైనవిగను, పరతంత్ర భారతదేశమున కర్హమైనవిగను నున్నవి. సర్వము వర్జించి సన్న్యాసి గమ్మనుమండెనని మహాత్ముని నిందించితివి. స్వార్థదృష్టితో జూచువారికి మహాత్ముని త్యాగతత్త్వము సన్న్యాసముగనే గాన్పింపవచ్చునుగాని నాకుమాత్ర మది మహోత్కృష్టధర్మముగా గాన్పించుచున్నది. ఉత్తము త్యాగి యెప్పుడును ధనధర్మమును జూచుకొనడు. 'తన భార్య బిడ్డల పోషణమెట్లు? తన సౌఖ్యమెట్లు?' అని స్వార్థమును లెక్కించువాడెట్టి ధర్మకార్యమును జేయజాలడు. 'మన చదువులైన తరువాత, మనయుద్యోగ వాంఛ తీరినతరువాత, ధనముకూర్చినతరువాత, మనుమలు పుట్టినతరువాత'- అని యనుపులు పెట్టినచో మనజీవిత ములో ధర్మసాధనకు కాలమే లభింపదు. మహా త్మునిచే ప్రబోధితమై నాచిత్తము దేశసేవజేయ నుత్సా హపడుచున్నది. కాన నిరుత్సాహవాక్యములచే నన్ను గలవరపెట్టకుము."

"రామస్వామీ! నీత్యాగశీలతకును, నీమనోదార్ఢ్యము నకును సంతోసముగుచున్నది. కాని యొకసంగతి యాలో చింపుము: మీతండ్రి ధూర్తుడు. అధికారపక్షపాతి. నీ విట్టిపనిచేసిన కొంపకు రానివ్వడు. ఆసంగతి నాలో చించితివా?"

"ఆలోచించితిని. కొంపకు రానీయకున్న నెలు పలనేయుండ నిశ్చయించితిని."

"అమాయకురాలగు మీ తల్లి యేకపుత్రుడవగు నీవు కనులబడకున్నచో విలపింపదా?"

"చౌదరీ, నామనోదౌర్బల్యమును శోధింపనేతెం చినయీశ్వరునివలె నున్నావు నీవు. నీవువేసిన పెక్కు ప్రశ్నలు నా మనస్సందేహముల బాపి కార్యదీక్షితుని గావించుటకే తోడ్పడుచున్నవి. యథార్థము తెలిపి యనుజ్ఞ వేడినచో మా యమ్మ వి చా రిం ప దు. విచారించినను మానునది లేదు. స త్కా ర్య ము ల కు విఘ్నము లనేకము లుండుట సహజమేకదా! వాని నెది రింపవలసినచో సధైర్యముగ నెదిరించుట కాయత్తుడుగనే యున్నాను. కాన నా సంకల్పమును వికల్పముసేయ యత్నింపకుము. విఫలుడ వగుదువు."

ఆశ్చర్యసంభ్రమములతో చౌదరి మారుబల్క నశ క్తుడై యూరకుండెను.

నిర్ణయించుకొనినప్రకారము రామస్వామి నాటి సాయంకాలమె చెన్నపురివీడి స్వగ్రామమేగెను.

౯

రామస్వామి యింటికివెళ్లిన రెండవ దినమున మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకు వేంకయ్యనాయుడు తనగదిలో నటునిటు పచారుచేయుచు, "ఇదిగో, యిటు రా!" అని భార్యను పిలిచినాడు. లక్ష్మీదేవివచ్చి ఎదుట నిలిచినది. వేంకయ్యనాయు డావిడదెసజూచి, "ఇదిగో నీకొమారుడికి నచ్చచెప్పు. అన్యాయముగా చెడిపోవద్దను. అయినదేమో అయినది. కడచినదానికి వగచిన లాభము లేదు. ముందుసంగతి చూచుకోవలె. కలెక్టరాఫీసులో ఏభైరూపాయలపని ఒకటి ఖాళీ వచ్చింది. దొరతోచెప్పి ఆపని వేయించుతాను. ఈదినాల్లో మన శూద్రులకు గవర్నమెంటులో పలుకుబడి యెక్కువగా వున్నది. తెలివిగలవాడని అధికారులకు దోచెనా, మూడురోజులలో పైకి తీసుకవస్తారు. మూడేండ్లలో కొడుకు తాసిల్దారవుతాడు." అన్నాడు.

"ఏమో, వాడు వినేటట్టు లేదు."

"వినకపోతే యింట్లో ఒకక్షణం వుండటానికి వీలు లేదు. ఇటువంటివాడు కొడుకని యింట్లో పెట్టుకొంటినా, నాకుగూడా ముప్పు; నాఅధికారాలు గూడ వూడుతాయి."

"పోతేపోనియ్యండి;అధికారాలకోసం బిడ్డను విడనాడుకుంటామా? వాడు చెప్పేమాటల్లో యేం తప్పుందని ముప్పువస్తుంది? ఇల్లువళ్లు గుల్ల అయ్యే యీ చదువెందుకు? మనపూర్వులంతా యీ చదువులవల్ల జీవించారా ? వ్యవసాయం జేసుకొని పాడిపంటలతో సుఖించలేదా? అట్లానే చేతామంటాడు. 'ఏటా గుడ్డకు బోలెడుడబ్బు పోయి యీ పరాయిదేశం బాగుపడుతున్నది. సొంతంగా రాటంమీద నూలువడుక్కొని గుడ్డలు నేయించుకుంటే గుడ్డలు మన్నుతాయి, డబ్బు కలిసివస్తుంది' అంటాడు. ఇందులో తప్పేముంది ? మా చిన్నతనంలో మానాయనమ్మవడికిననూలుతో కోకలు నేయించుకుంటే మూడేళ్లు కట్టేవాళ్లము. పట్టుకుచ్చువలె అంతమెత్తగా, చామాకువలె అంతసరసంగా వుండేవి. సన్నచీరలు సన్నచీరలు అని గొప్పేకాని యీసన్నాసి కోకలు మూడునెల్లైనా వుండవు. అంతదాకా యెందుకు? ఏటేటా పాతికలు, యేభయిలు పెట్టి రంగురంగుల శాలువలు కొంటుంటారుకదా! వాటిలో యేమైనా సుఖం వున్నదా ? సొగసుకేకాని చలి ఆపదుకదా! నేను కాపురానికి వచ్చేటప్పుడు మానాయనమ్మ కట్టెడు నూలువడికి మాలవాడిచేత దుప్పటినేయించి యిచ్చింది. పాతికేండ్లయింది, యిప్పటికి కొత్తమాయ లేదు. అది కప్పుకుంటిమా చలి యేమూలున్నదో తెలియదు. అదిసరి,కొండారెడ్డి గజం స్థలం ఆక్రమించాడని మూడుకోర్టులు తిరిగారు. మూడువేలు ఖర్చుచేశారు. చివరకు అతనిపక్షమయింది. ఇంత బేజారు లేకుండా మనవూళ్లోనే మధ్యవర్తులద్వారా పరిష్కారం చేసుకున్నట్లయితే కొంతయినా న్యాయంజరిగేది. లేక వదిలిపెట్టినా యింతనష్టం లేకపొయ్యేది. మూడువేలు పెట్టితే ఎన్ని వేలగజాలైన వచ్చేవి. ఇటువంటి నష్టాలు లేకుండావుండా మనేకా, మనరామస్వామి చెప్పేది! అందుకోసం వాడిని కొంపలోంచి వెళ్లకొట్టుతారా? పోగాపోగాఉప్పుగల్లాలెవాడొక్కడుకనబడుతున్నాడు. వాడినిగూడావిడనాడుకొని మనంబావుకునేదేమున్నది?"

వేంకయ్యనాయుడికోపం పట్టరానిదై పోయింది.

"ఛీ నోరుమూయి. ఊరుకున్నకొద్ది నీధోరణి యెక్కువైందే. నీవల్లనే ఆవెధవ యింతపనిచేశాడు. నీవు యేడ్చినాసరే దచ్చినాసరే. వాడు వుద్యోగంలో చేరకపోతే యింట్లో వుండటానికి వల్లగాదు. పో; నీకొడుకుతో రూఢిగా చెప్పు;పో!" అన్నాడు నాయుడు.

"ప్లీడరు సుబ్బారావుగారి అబ్బాయి చదువు చాలించుకొనివస్తే వారు యింట్లో పెట్టుకోని వూరుకోలేదా? ఇట్లాగె వెళ్లగొట్టుకున్నారా?"

"వాళ్లమాటే చెప్పు. చాలించుకోక చదువుకుంటేమాత్రము బాపనయ్యలకు ఉద్యోగ మిచ్చే దెవరు? అటువంటివాళ్లు చదివితేనేమి, మానితేనేమి; వాళ్లకేమి నష్టము? చదువులకోసం మడిమాన్యాలమ్ముకొని బ్రాహ్మణు లిదివరకే సన్న్యాసులైనారు. వాళ్ల వుద్యోగదాహం చూచి గవర్నమెంటువారు శూద్రాదుల కన్యాయం జరుగుతున్నదని ఉద్యోగాలు యియ్యక బిగించేటప్పటికి ఇబ్బడిసన్న్యాసులైనారు. ఇప్పుడు గాంధి ఉద్యమంలోజేరి ముమ్మడి సన్న్యాసులైనారు. వాళ్లు దీనిలో చేరినా చేరకపోయినా సన్న్యాసమే కాబట్టి వాళ్లకు గలిగే నష్టం లేదు. అనంతలాభాలు పొందటానికి

వీలున్నవాళ్లను మన మెట్లా ఊరుకుంటాము? నీకేమైన మంచిచెడులు తెలిస్తేనా! పో! కొడుకుతో చెప్పు, పో!"

లక్ష్మీదేవికి కనులనుండి నీళ్లు జొటజొట కారినవి. నోటమాట రాలేదు. ఆమె కనులనీళ్లను జూచియైనను నాయుడుకు కనికరము కలుగలేదు. మఱింతకోపంతో "నా దగ్గిరయెందు కేడుస్తావు? కొడుకుదగ్గిర ఏడు; పో!" అన్నాడు. కన్నీళ్లతో లక్ష్మీదేవి యటనుండి వెడలిపోయినది.

౬

లక్ష్మీదేవికి ఓరిమి, కరుణ, శాంతము, వినయము, దైవభక్తి సహజగుణములు. మత్సరుడును, అహంకారియు, దుర్వ్యవసాయియు నగు నాయుడు దుఃసహుడు గాకుండ నుండుట కేబలవత్తరమైన కారణమైన నున్నచో నది లక్ష్మీదేవి సాధ్వీత్వమే కాని వేఱు గాదు. ఆమె నిల్లాలుగా బడయుటయే నాయుడి పూర్వపుణ్యము. ఉత్తమురాలగు నామెయందు బంధువులకును, మిత్రులకును, దీనజనులకును నసమానమైన గౌరవము. ఇట్టి సర్వజనపూజ్యురాలగు జననియందు రామస్వామి కెనలేని భక్తి. అతనికి తల్లి యొకపరదేవత. ఆమెమాట యాతనికి వేదవాక్యము. అతడింతవఱ కెప్పుడునుగూడ తల్లిమాట కాదని యెఱుగడు. ఆమెకు వ్యతిరేకముగ బ్రవర్తించి యెఱుగడు. కాని నేడాతని నొక విషమసమస్య యెదుర్కొనినది. దేశహితైకచింతతో మనస్సాక్షి ప్రేరితుడై యాతడసహాయోద్యమమును జేపట్టినందులకు దండ్రి కోపించుచున్నాడు, తల్లి దుఃఖించుచున్నది. తండ్రియాగ్రహమునకాతనికి జింతలేదు. కాని తల్లికన్నీళ్లాతనికి వేయని సంకెలలై నిర్బంధించుచున్నవి.

జననీజన్మభూములు రెండును నాతనికి సమాన గౌరవపాత్రములుగనే యున్నవి. అతడెద్ది త్రోసి యెద్ది యంగీకరింపగలడు? కాన జననిని సమ్మతపఱచి జన్మభూమిని సేవింప నిశ్చయుడై యాతడు తల్లిసన్నిధి కేతెంచినాడు. ఉద్యమతత్త్వమామెకు బోధపఱచినాడు, తల్లి సమ్మతించినది కాని కొమారునిమాత్రము చూడక ఉండలే ననుచున్నది. ఎప్పుడును పెనిమిటి కెదురాడని లక్ష్మీదేవి త్రెంపజాలని పుత్రానురాగముచేతనే పెనిమిటి కెదురాడ సాహసించినది. కాని నాయుడు పౌర్వాపర్యములాలోచించునంతటి సరసుడా! కాడు. అతని కేయెడనైన గావలసినది తనమాట చెల్లుబడికాని భార్యాబిడ్డల యభీష్టము కాదు. వాళ్లభయమునే కాని వాత్సల్యము నాతడు లక్ష్యపెట్టడు కావుననే యాతడట్లు భార్యను తిరస్కరింపగలిగినాడు.

భర్తచే నావిధముగా నాశాపహతయైన లక్ష్మీదేవి తిన్నగా కొమారునిగదిలోని కేగినది. రామస్వామి గంజి పోవుటకై యుతికి యారవేయించిన క్రొత్త ఖద్దరు చొక్కాకు ముడుతలు సరుదుకొనుచున్నాడు. లక్ష్మీదేవి కన్నీళ్లచే దడిసిన చెక్కిళ్లతడి యింకను ఆరలేదు. తల్లి యెద్దియో కారణమున దుఃఖించినట్లు రామస్వామికి తల్లిని గనుటతోడనే విదితమైనది. తోడనె యాతడు "అమ్మా, విచారముగా నున్నా వెందులకు?" అన్నాడు.

"నాయనా! మీతండ్రి చెప్పినట్లు నీవు ఉద్యోగములో జేరకున్న నిక నిన్ను జూచు ప్రాప్తము నాకు లేదు." అని లక్ష్మీదేవి కన్నుల నీరు నించినది.

"అమ్మా! భయపడకు. వియోగ సంయోగములు మానవయత్నములు గావు. నీవు నన్ను జూడనని భయపడెదవేల? నేనెక్కడకుపోవుదును? నీ వెక్కడకు పోవుదువు? విద్యార్థి బంధమును త్రెంచుకొని యుద్యోగబంధముల జిక్కుపడుట త్రాడుకట్టుల త్రెంచుకొని యినుపగొలుసుల గట్టుబడుటవంటిది. ఉద్యోగము చేయుట నాకిష్టమగునో నొక్క నెలలో బూర్తియగుపరీక్ష నేలవిడిచి వత్తును?"

"పనిలో జేరకున్న మీతండ్రి నీవు యింటినుండి స్వరాజ్యవ్యవహారముల నడుపుట కంగీకరింపరు."

"అంగీకరింపకున్న వెళ్లెదను."

"వెళ్లుట కోర్వలేకే కదా నా యేడుపు?"

"నీవెంతమాత్రము దుఃఖింపకు. నన్ను ప్రేమతో బంపుము. నేను యిల్లువీడుటే నాకు మేలు. నా పనిని నే జేయవచ్చును. మఱియు నాన్న అనుగ్రహమునుగూడ సంపాదింపవచ్చును. ఎదుటనుండి వ్యతిరేకముగ జేయుచున్నచో ఆయనకు మత్సర మెక్కువ."

"అనుగ్రహమనునది మీనాయనకు లేదు. వదలిపెట్టినా మరల పిలుపు తలపు లుండవు. ఆయన మతమట్టిది. నా కొడుకని ప్రేమపడుమనిషి గాడు."

"అమ్మా! నాన్న కోపదారియైనంతమాత్రమున ప్రేమశూన్యుడని తలంచుట పొరబాటు. ఆయన వాత్సల్యవంతుడు గానిచో నేనింతవాడ నైతిని. ఆయన నాపై కోపించుటలోగూడ న్యాయమే కలదు. నేనెద్దియో గొప్పయుద్యోగము చేసి కుడనగుదునని యాయన గంపెడాశతో నుండ నేనాకస్మికముగ జదువుమానివైచి యాశాభంగము గలిగించితిని. అది ఆయనకు కోపకారణము గాకుండ నెట్లుండును? అట్లు వచ్చినను గూడ మరల నాకుద్యోగమిప్పింప బ్రయత్నించుటగూడ ఆయనకు నాపైగల వాత్సల్యమున లననే. ఉద్యోగములపై నాకుగల యుదాసీనతవలన ఆయనపను నెల్ల స్వార్థచింతగా నాకు దోచుచున్నను, ఆయన కృషిలో మాత్ర మకలంకమగు పుత్రప్రేమ స్పష్టమగుచునే యున్నది. కాన నాన్నను దూరరగకు. ఆయన ఆజ్ఞప్రకారము నేను యిలువెడలిపోయి నాపనిని నేను జేసెదను. ప్రేమను ప్రేమచేతనె బడయ వచ్చునని నా విశ్వాసము. కాన ఎట్టి యవిశ్వాసము లేక నేను నాన్నను ప్రేమించి ఆయన ప్రేమప్రసాదమును బడయుదును. నీవు మాత్రము విచారింపక దైవమునకును, తండ్రికిని, దేశమాతను గూడ ప్రీతిపాత్రుడనగునట్లు ఆశీర్వదించి పంపుము. నాకు శుభము కలుగును." అని రామస్వామి తల్లిపాదములపైబడినాడు. లక్ష్మీదేవి యెదురు చెప్పలేదు. "నాయనా! నీనమ్మకము నిన్ను కాచుగాక" అనినది. రామస్వామి నాడే యిలువిడిచిపోయి కార్యరంగమున బ్రవేశించినాడు. నిర్మాణకార్యక్రమములో నెల్ల నత్యంతముఖ్యమును మహాత్మునకు బ్రియతమమునునైన ఖద్దరు వ్యాపకమునుగూర్చి యత్యంతశ్రద్ధతో బనిచేయ బూనినాడు.

౭

రామస్వామి యిల్లువదలి దాదాపు తొమ్మిది మాసములైనది. నిరాకరణదేవత దేశమంతటను బ్రళయతాండవ మాడుచున్నది. దేశభక్తులతో కారాగారములు నిండిపోవుచున్నవి. దేశములోని తీవ్రపరిస్థితులను బట్టి నాయుడు, యెవరు దేశబంధకుడగునో యని లోలోన జంకుచున్నను, నంతకంటె మిన్నగానున్న తామసమునకు వశుడై, రామస్వామిని పిలిపించుటకు మాత్రము యత్నింపలేదు. అసహాయోద్యమప్రచారకుడై రామస్వామి ఆంధ్రదేశమంతట బర్యటనము సేయుచు తనకై తల్లి బెంగపెట్టుకొనకుండుటకై యింటికి తరుచు తన క్షేమవార్త తెలుపుచున్నాడు. వానిని జూచి తల్లియేకాక తండ్రి గూడ మనస్సంతుష్టి నొందుచు బ్రొద్దులు పుచ్చుచున్నారు.

౧౯౨౧ సంవత్సరము వచ్చినది. వేంకయ్యనాయుడుకు నూతనసంవత్సర సందర్భమున రావుసాహేబు బిరుదమీయబడినట్లు తెలుపబడినది.

ఆబిరుదును జూచుకొని తనకేదియో మహాగౌరవము లభించినట్లుగా నాయుడు పరమానందభరితుడైనాడు. అంతకంటె నానందములో నిమగ్నులైనవారతని మిత్రులు. ఆతనికి గలిగిన యీమహాసన్మానమున కాతని నభినందించుటకై నాయుడుగారి మిత్రులందఱొక యల్పాహారవిందును సభను యేర్పఱచినారు. విందులైన వెనుక సభ యారంభమైనది. పుష్పమాలాలంకృతుడై నాయుడు ఉన్నతాసనముపై నాసీనుడైయుండ, ఆయన మిత్రులు, అనుచరులు, ఆశ్రయులు, మున్నగువారు పద్యములను, శ్లోకములను, నుపన్యాసములను నొక్కుమ్మడి యాతనిపై గురిపించిరి. తదుపరి కృతజ్ఞతాభివందనములర్పింప నాయుడు కరతాళధ్వనులు చెలరేగ లేచి నిలువబడినాడు. "అస్మత్ప్రియ సోదరులారా! బ్రాహ్మణేతర నాయకాగ్రేసరులారా! బ్రాహ్మణాధికార నిర్మూలనదీక్షాదక్షులారా! ఆంగ్ల రాజ్యాంగభవనవహన మూలస్తంభములారా! నేడు మీరు నాకు జేసిన సత్కారమునకు నేనెంతయు గృతజ్ఞుడను. నా రావుసాహేబు బిరుదము మీచే నేడు సన్మానింపబడి యత్యంతగౌరవనీయమైనది. మఱియు ప్రభుత్వమువారు నేడు నాకు బిరుదు నొసగి సన్మానించుట నన్ను సన్మానించుటగాక నాయఖిల బ్రాహ్మణేతరసంఘమును సన్మానించుటగా!" అని వేంకయ్యనాయుడేమియో చెప్పబోవుచుండ నొక టెలిగ్రాఫు బంట్రోతు రెండు తంతివార్తల జేతబుచ్చుకొని యతిత్వరితముగా సభలోని కేతెంచి నాయుడుకందించెను. నాయుడుగారి యుపన్యాస మాగిపోయినది. ఆత్రముతో నాతడా వార్తాకోశముల విప్పి చదివి,

"అక్కటా! తండ్రికి బిరుదు తనయునకు శైదు!" అని

నేలగూలిపోయినాడు. మిత్రులెల్ల రాత్రముతో నాయుడు కడకేగి యాతంతివార్తల తీసి చూచినారు.

"మీకొమరుడు రామస్వామి జాతీయగీతములు పాడుచు స్వదేశవస్త్రములు విక్రయింపు చుండగా పట్టుకొనబడి, యొకసంవత్సరము కఠినశిక్షకు గురియైనాడు. పెద్దజయిలునకు పంపబడును.

వి. నారాయణరావు.

ప్రియమైనతండ్రీ! నమస్కారములు. స్వరాజ్యాందోళనము సలుపుచున్నందున నేను శిక్షింపబడితిని. దైవానుగ్రహముండినచో నొక్కసంవత్సరమునకు మరల మిమ్ము సందర్శింపగలను. మా అమ్మ అమాయకురాలు. నాస్థితికి దుఃఖించును. నాయపరాధశతముల క్షమించి జైలునందామె నొకపరి చూచుట కనుగ్రహింపగోరెద.

విధేయతనయుడు,
రామస్వామి.

అని వ్రాయబడియున్న రెండువార్తలను జదివి, "రామస్వామి నిజముగా రామస్వామి. అంతయోగ్యుడు మనవర్ణములో లేడు" అని సభ్యులెల్లరు కనుల నీరునించిరి. ఇంతలో వేంకయ్యనాయుడు మిత్రుల శైత్యోపచారములచే దేఱుకొని, కన్నీళ్ల నుత్తరీయమున నొత్తుకొనుచు, 'రామా! నీకు నేను తండ్రిని కాదగినవాడను కాను. నీపాఠశాలాబహిష్కారమా మోదించి నిన్నింటనుండుకొనినచో నీకిట్టికష్టములు వచ్చియుండవుగదా! రామా! రామసదృశుడవగు నీకు రామునకు గైకవలెనే నేను నీకుదాపురించితిని. కుమారా! ఇట్టిదయాశూన్యుడగు తండ్రి ప్రాప్తించినందులకు నీమానసమెంత పరితపించుచుండెనో కదా! నాయనా! నాయనువారు లేని పరాయియూర కఠినశృంఖలాబద్ధహస్తుండవై, సాయుధులగు రక్షకభటులు వెంట నడువ, దిక్కులేనిపక్షివలె, కారాగృహము ప్రవేశించితివా! బిడ్డా! నీకుగాని యీ సంపదలు, ఈయధికారములు, సన్మానములు, సౌఖ్యములు, నాకేల? అవివేకిని, మూర్ఖుడను, కఠినుడను; కావుననే నీతల్లిమాట నిరాకరించితిని! నిన్నిల్లువెడల నడిపితిని! అయ్యో! తండ్రీ! ముడిరొట్టెలు తినుచు కఠినమగు నేలను బవళింపుచు, మోటుపనులు చేయుచు ఒక్కసంవత్సర మెట్లు గడపుదువోయి! అయ్యో! ఈ మహాకష్టమును దరించి నారాముడు మరల నాకన్నుల బడునా! హేరామచంద్రమూర్తీ! నేను మ్రొక్కుచున్నాను. వింటివా! నాకొమారుడు జైలునందున్నయొక్కసంవత్సరము నాబిడ్డతిండియే నాతిండి. నాకొడుకు పవళించుకర్కశశయ్యయే నాశయ్య. నాకొడుకుచేయుపనియే నాపని. నీవుతానగా నిట్లువ్రతము సలుపుదును. నాకొమరుని నాకు బ్రసాదింపుము. నీసన్నిధికేతెంచి నీపాదములపర్యంచి నీకమూల్యములగు కానుకలర్పింతును. అయ్యలారా! నన్నింటికి జేర్పుడు. నేనిచ్చట నిలువలేను. నాకడుపు మండిపోవుచున్నది." అని తలమోదుకొనుచు నాయుడు మరల నేలబడినాడు. నాయుడును గండెచెదరెననియు, ఏకపుత్రుని యెడబాటును సహింపలేకుండెననియు తలంచి, మిత్రులెల్లరాతని వెంటనె మోటారుబండిపై నెక్కించుకొని యింటికి దీసికొని వెళ్లిరి.

భార్యమొగముచూడగనె నాయుడాడుదానివలె బావురు మన్నాడు. కొమారుని నిర్బంధవార్తవిని, "నా తండ్రి చెఱనుపడనేపడ్డాడా" యని లక్ష్మీదేవి మొదలునఱికిన కదళివలె నేలబడినది. చాలసేపటివఱకామెకు ప్రాణమే రాలేదు. ఆభార్యాభర్తల దుఃఖమునుండి తేర్చుట

దుస్సహమైపోయినది. కట్టతెగిన ప్రవాహమువలె వారి దుఃఖము పొంగిపొంగివచ్చుచున్నది. ఆకొమరుని నొక్కమారు కనులజూచినగాని వారిదుఃఖ మాగదని యెల్లరకు దోచినది. "మీరుభయులువెళ్లి కొమరుని చూచివచ్చుట మంచి"దనిమిత్రులు నాయుడుతో చెప్పిరి. "వానినిజూచు నర్హత నాకు లేదు. అర్హత సంపాదించుకొనువఱకు నేను జూడజాలను. తల్లినిమాత్రము రాత్రికి బంపెద నని నాయుడనెను. నాయుడు హృదయమునందు గలిగినమార్పు తాత్కాలికము గాదని యందఱ కప్పుడు తోచినది.

నాటిరాత్రియే తన తోడబుట్టినవానిని దీసికొని లక్ష్మీదేవి కొమారునిజూచుటకు వెళ్లినది.

౮

ఒకానొకప్పుడు కరుణ, భక్తి, వాత్సల్యము మున్నగు భావముల యాకస్మికోదయము మానవునియందొక యపూర్వపరిణామమునకు హేతుభూత మగుచుండును. కఠినుని కరుణాశాలిగా, నాస్తికుని భక్తునిగా, మత్సరుని వాత్సల్యపూర్ణునిగా మార్చెడి యీ యపూర్వ శక్తిమానవహృదయమునందు నక్కియుండి, యదనుజూచి విజృంభించుట దైవచిత్రముగాని వేరుగాదు.

వేంకయ్యనాయుడు నిన్నటివఱకు సామాన్యులకు దేఱిచూడరాని యధికారి. అధికారములను, నధికారులను దానంతగా, నధికారములు,నధికారులుతనకంతగా మెలగుచున్నవాడు. పరస్పరాశ్రయమనెడి యిరుసు సంధులో "నేనత్యున్నతుడను, నా పదవు లత్యున్నతము" లనెడి యహంభావములో సుఖస్వప్నముల గాంచుచుండువాడు. ఐశ్వర్యగర్వము, అధికార వ్యామోహము, జాతిమత్సరము లనెడి బిరుసుదుప్పటుల లాతని సుఖసుప్తి యందవలి స్వప్నగాథలకు భంగము కలుగకుండ కాపాడుచుండెను. ఇంతవఱకు ప్రేమోదార విలసితమగు మానస జగత్తున కతడు కడుదూరముగ నుండెను. కాని నేడాతని హృదయమున హఠాత్తుగా నుదయించిన ప్రేమవాహిని యాతని నొకనవ్యప్రపంచమునకీడ్చుకొనిపోయినది. ఇంతవఱకపూర్వ మాతని హృదయక్షేత్రమును మలినపఱచుచున్న క్రోధలోభమోహమాత్సర్యాది కల్మషము లాప్రేమ ప్రవాహములో కొట్టుకొనిపోయి రూపరిపోయినవి. అనేక కల్మషగుణములచే సంకుచితమైయున్న యాతని మనస్సీను యిపుడు అకల్మషమై, పవిత్రమై, సువిశాలమై, యుదారభావభాసితముగా మారిపోయినది. చిరకాలముగా నాతనిచే నుపాసితము లగుచున్న జాతిమాత్సర్యాధికార వ్యామోహాది దోషగుణము లనేకము లాతని హృదయమున నిలువ నీడలేకపలాయనమైనవి. ఆతని విశాలదృష్టికప్పుడు భారతావనిగల భిన్నజాతులు ఒక్కసూత్రమున గ్రుచ్చిన యాణిముత్యములుగా దోచినవి. తనకంటె యధికులని ద్వేషించిన బ్రాహ్మణులు, తనకంటె నల్పులని నిరసించిన యంత్యజులు, తనవారని దురభిమానపడిన యాత్మీయులు సమానసోదరులే యని యతనికప్పుడు తోచినది. 'నాయనలారా! మీరందఱు నాకడుపున బుట్టినవారు. మీలో మీకు జాతిమత్సరము తగదు. మీరందఱేకమై నాదాస్యవిముక్తికి కృషిసల్పు' డని భారతాంబ యాహ్వానించుచున్నట్లు వేంకయ్యనాయుడు తలంచినాడు. ఆదేశజనని పిలుపునకు నాయుడు ముగ్ధుడైపోయినాడు. ఇక సంశయింపలేదు.."నిన్నటివఱకు దేశహితైక కార్యములను దేశారాధకులను బలవద్విరోధిని గానున్న నేనేడు స్వరాజ్యాందోళనలో బ్రవేశింప"నని లజ్జింపలేదు. తన విలువవస్త్రముల నెల్లదీసి యావలపారవైచి, తన యధికారముల నెల్ల నొక్కమారుజ్జగించి, తన రావుసాహేబు బిరుదములవని తిరస్కరించి, ఖద్దరువస్త్రధారియై ఖద్దరువస్త్రముల విక్రయింపగడగినాడు. కఠినపు జొన్నరొట్టె తిండి, కర్కశపునేలను నిదుర. ఖద్దరు వస్త్రములవిక్రయము దినమున కొకయూరు. పూటకొక యూరు. తిండితినినయూర నిదుర లేదు. నిదురించిన యూర తిండిలేదు. ఒకటే ఖద్దరు ప్రచారము. ఏగ్రామమునకేగిన నాతని కపూర్వమైన స్వాగతసన్మానము జరుగుచున్నది. ప్రజలాతని నత్యంతప్రేమతో నాదరించుచున్నారు. నాయుడు పూర్వముగూడ నెందఱివలననో సన్మానము లందుకొన్నవాడే, కాని యానాటి సన్మానములింత యుదారములుగ, ప్రేమపురస్సరములుగ నాతనికి గాన్పింపలేదు. జాత్యభిమానమో, అధికారభీతియో, స్వార్థలాభమో, ఏదియో సంకుచితభావ మాసన్మానములకు మూలకందముగా నుండెడిది. కాని నేటి సన్మానమున కట్టికళంక మిసుమంతయు లేదు. కేవలప్రేమచేతనే

ప్రజలు తన్ను సన్మానింపుచున్నారు. ఆసన్మానమును గాంచి వేంకయ్యనాయుడు తన్మయుడై పోయినాడు. అతని కార్యదీక్ష యినుమడించినది. మనపక్షగౌరవమును పాడుచేసి నీవీ పనిచేయుటేమి యని మిత్రు లాతని నెన్నియోవిధముల ప్రార్థించిరి, బోధించిరి; చివరకు దూషించిరి. కాని నాయుడు వెనుదిరుగలేదు. ఆహా! ఏమి కార్యదీక్ష!

౬

సంవత్సరము నిండినది. రామస్వామి విడుదల దిన మేతెంచినది. బంధితుల నుత్సవముతో కారాగృహంమున ప్రవేశపెట్టుటయు, విముక్తుల నుత్సవముతో వీడ్కొల్పుటయు నిత్యకృత్యముగా బెట్టుకొనిన రాజమండ్రి పౌరులప్పుడే, యుపయ మేడుగంబులైన కాకమునుపే, మేళతాళములతో, పుష్పహారములతో జైలుద్వారముకడ జేరినారు. వారిలో ఖద్దరువస్త్రధారియు, కృశీభూతశరీరుడును, దీనవదనుడును, నేబదేండ్లు సమీపించినవాడును నగు నొక యపరిచితవ్యక్తిగూడ నుండెను. అత డెవరో వారు పరికింపలేదు. తానెవరో యాతడు వారికి తెలుపలేదు. సరిగ ఎనిమిదిన్నరగంటలయినది. రక్షకభటులు రామస్వామిని దీసికొనివచ్చి కారాగృహద్వారముకడ విడిచినారు. తోడనె పుష్పవర్షము గురిసినది. జయధ్వనులు చెలరేగినవి. మేళతాళములు మ్రోగినవి. కారాగృహవాసశ్రమచే శుష్కించిన వాడయ్యు రామస్వామి అపూర్వమైన దేశభక్త్యుత్సాహము ఆననమున తాండవింప, ఉజ్జ్వలమైన శాంతరసము నయనముల దొలకాడ, ముకుళితకరకమలుండై, మందస్మిత వదనారవిందుడై, ప్రజలదెస జూచుచు నిలువబడినాడు. ఇంతలో నెటునుండి వచ్చెనో ఆయపరిచితవ్యక్తి యొక్కయుదుటునవచ్చి "నాతండ్రీ! కనులబడితివా!" యని రామస్వామిని కౌగిలించుకొనినాడు. ముక్కుమొగమెఱుగని యాయువార దన్నంత ప్రేమపురస్సరముగ గౌగిలించుకొనిన యా కృశశరీరు డెవరు? రామస్వామి నివ్వెఱబోయినాడు. అతని కెవ్వరైనది తెలియలేదు. "నాయనా! మ

రచితివా! అవును: ఈదోషి మఱవదగినవాడే! "అన్నా డప్పుడు వేంకయ్యనాయుడు! అనుతాపతప్తములును విచారపరీతములును నగు నావాక్యములు చెవిసోకుటతోడనే రామస్వామి యాతనిదెస పరికించిచూచినాడు. ఎవరతడు? తనతండ్రి! ఆభయంకరాకారము లేదు. ఆవర్వంపువేషము లేదు. ఆరూక్షవీక్షణములు లేవు. తండ్రికి ప్రేమభరితమగు సౌమ్యరూపమెట్లు వచ్చినది! అద్భుతానందము లొక్కమారు రామస్వామిని జుట్టుముట్టి తన్మయుని గావించినవి. తోడనే పితృభక్తి భరితుడగు నాతని యుత్తమాంగము తండ్రిచరణములపై వాలినది. నాయుని అనుతప్త బాష్పాంబువులతో రామస్వామి యానందబాష్పములు వియ్యమంది యేకప్రేమవాహినిగా ప్రవహించినవి. ఆహా! ఏమి, ప్రేమప్రభావము!

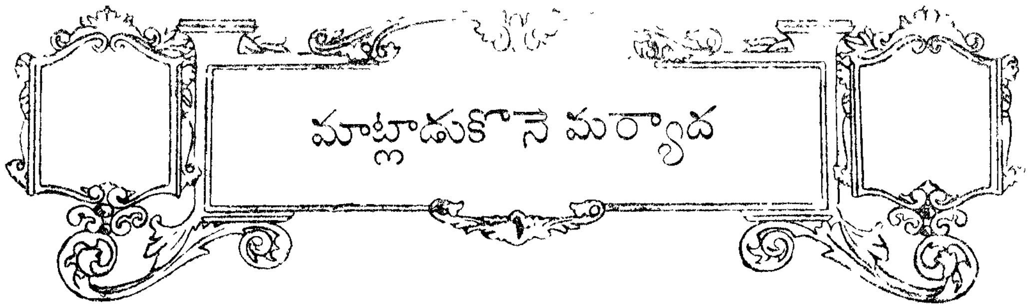
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

తమిరిశ శ్రీరామ అప్పారావు గారు

క్రూరశకట మురారాతిఁ గూలఁదన్నఁ
నపుడు గర్కశమణి సమూహావృత
కాళియాభోగ తాండవకాలమందు (తత
పల్లవాంచిత మృదుపాద పంకజముల
వెంతనొచ్చెనో? యిటుదెమ్ము! వేణులోల!
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

జలదమాలిక వెలువడు చంద్రభాతి
దివ్యతేజోమయుండవై దేవకీ వి
శుద్ధగర్భ వితానంబు శుభదభంగిఁ
దెరచివచ్చినదాదిగ దితిసుతాళిఁ
బుడమిభారంబుఁ దీర్పఁగాఁ బూని వెదకి
భవ్యభవదంఘ్రిఘట్టన పాలుచేసి
విగతజీవులఁగాఁ జేసి వెలసితౌర!
కఠినరాక్షసమర్దనఁ గందెనీదు
మృదుల మంజుల చరణముల్ వదలనింక!
నీదు సేవయె కోరెద నెమ్మినిమ్ము
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

పాపి నజ్ఞాని నతిరోషభరిత మతివి
నాదుపుణ్యకథాలాపనవ్యసుధను
గ్రోలనేరదు చిత్తంబు కుటిలవర్త
నమున దుష్కథాశ్రవణ మనారతంబు
సలుపు నీవేడ! మత్పాద జలజసేవఁ
జేయుటేడ యటంచు భాషింతువేమొ!
కాదుకాదది నీపాదకమలస్మృతి వి
తాన మొకకొంత కన్పించఁ దరలిపోవె
మలిన భావపరంపర మానసమునఁ
గ్రోధపూరిత హృదయముల్ గూలిపోవె
పాపపుంజంబు బ్రద్దలై పాసిచనదె
వక్రతరక్రూరనైజంబు వమ్ముగాదె!
నిర్దయాత్ముల డెందంబు నీఱుగాదె!
శాంతరస ముప్పతిల్లదే స్వాంతమందు!
సాధుభావంబు పుట్టదే క్షణములోన!
నట్టి త్రిభువనవినుత మహామహిమలఁ
గోటి ప్రాభాతమిత్రుల మీటి వెలుఁగు
నిత్యనిర్వాణదంబగు నీదుపదము
నంటకయమున్న శుద్ధుఁడ నౌదుఁ గాదె!
మోక్షసామ్రాజ్య సౌఖ్యసమ్మోదకరము
భవ్యమాద్యంబు భువన పావనకరంబు
భవజలధిమగ్న మనుజుల పాలినౌక
యఖిలభద్రానుసంధాయి యగుచు మించు
నీదు పదకంజ యుగళంబు నిశ్చలాత్మ
నిల్పి భావించి తిలకించి నెగడఁ దేని
భక్తిరసవాహినులఁదోఁగి ప్రబలఁ దేని!
ధ్యానమునఁ బారవశ్యతఁ బూనఁ దేని!
చేతులారఁగఁ బూజించి చెలఁగఁ దేని
పాదకీర్తన వేమాఱు బలుకఁ దేని
పాడి సేవించి పులకించి భజనచేసి
నిర్మలానంద వార్ధిలో నిలువఁ దేని'
విబుధుఁడౌనెట్లు జనుఁ డయో విబుధవంద్య!
జ్ఞానియేరీతి నగునయ్య జ్ఞానరూప!
నేయుమాట లిఁకేటికి విశ్వభార
మఱచి యలసితి వెంతయుగుణరహితుఁడ!
ప్రసవకోమలపదములు వాడిపోయె
నాలసింపకుమయ్య, గోపాలబాల,
శ్రమఁదొలఁగఁ జేతుఁజరణముల్ చాఁపుమయ్య
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

హరికుమారుడు

మాట్లాడుకోవడ మనేది తమ మనో భావాలను వెల్లడించుకోవడానికి సమస్తజనులకూ సర్వేశ్వరునిచేత ప్రసాదించబడ్డ హక్కు. భిన్నభిన్న మనుష్యజాతులవలెనే తిర్యగ్జంతువులుకూడా వాటివాటి ఊహలను వివిధధ్వనులమూలంగా తెలియజేసికొంటవని సృష్టి శాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయం. గార్నర్ అనేవారు కోతులభాష పరిశ్రమచేసి కనిపెట్టి నేర్చుకొన్నట్టు పత్రికలలో చదువుతున్నాము. అలాగే యితరజంతువులకున్నూ వాటి భాషాసంజ్ఞ లుండవచ్చును. ఏమైనా, సదసద్వివేకయుతమైన భావప్రకటనశక్తి ఇంత విశాలమైనది యీశ్వరుడు మనకే అతిశయంగా అనుగ్రహించాడని మనుష్యజాతి గర్వించడానికి కారణం లేదనరాదు. కాని ఆహారనిద్రాదులకన్న అధికంగా నున్న జ్ఞానమును దుర్వినియోగపరచి ఖగమృగాదులే మేలురా అనిపిస్తూన్నట్టే మనుష్యుడు సంభాషణశక్తిని కూడా పాడుదారులపట్టించి పరమాసహ్యాన్ని కలుగజేయుచున్నాడు. పనిచేయడానికంటె మాటలు చెప్పడము తేలిక అంటాము. కాని మాటలాడడంలో గొప్పనేర్పు, అందువల్ల అధికమైన లాభం, వివేకులకు కొత్త గాదు. అందరి మర్యాద ముందుకొంచెము సూచించి పలు రకాలవక్తల రీతులను అభివర్ణించడమే యీ వ్యాసోద్దేశం.

'వాగ్భూషణం భూషణం' అంటూ మనవారెప్పుడూ వాక్కుకు ఎక్కువ ప్రాశస్త్యం, ప్రధానత్వం యిచ్చారు. మాటలమ్ముతారు పుష్పలావికలని కవులు ప్రబంధాలలో వర్ణించారు. వేషం తర్వాత మనిషి గౌరవం పొందడానికి ముఖ్యమైనది భాషేనని వేషభాషలన్న సమాసం చాటుతున్నది. కుండ గట్టి ఓటి పలుకునుబట్టి కనిపెట్టినట్టే మనిషి వివేకం, అవివేకం వాని మాటల వాటమును బట్టి తేల్చుకోవచ్చు. 'నోరూ వాయీ' లేదంటూ మాటాడ లేనివానిని పనికిమాలినవాడుగా చూస్తుంది లోకం. "మౌనమే భూషణము మూఢమానవులకు" అని భర్తృహరి. 'అతి సర్వత్ర వర్జయేత్' కాని సామాన్యంగా మాట్లాడే నేర్పు అందరికీ అవసరమే.

సంగతిసందర్భం కనిపెట్టి ఉచితమైన రీతిని ప్రసంగించడం ఉత్తమం. 'కీలెరిగి వాత, పిలెరిగి మాట' అనేదలందరూ వాడేసామెతే. 'ఎప్పటి కెయ్యది ప్రస్తుత' మనుపద్యంలోని పరమార్థం యిదేనని తోస్తుంది. లేనినాడు ఆ పద్ధతిగా తప్పించుక తిరగడం దొంగతనం అనిపించు

కొంటుంది. ఏమీచేతగానివాడు ఊరకున్నవాడైతే ఉత్తమయోగి కావడమే ఉత్తమోత్తమం.

మాటకు ప్రాణమట సత్యము. 'ముఖే సత్యావాణీ' అన్నారు. దానినిగూర్చి వాఙ్నిపుణులు ఎక్కువ జాగ్రత్తగా నుండవలసినదే. మాట తిన్ననలేని మనిషిగూడా పలుకుజబ్బ నాణెంలాగే జనంలో చలామణీ కాలేడు. పది మాటలలో ఒకటి పొల్లు ఉండక తప్పదు. అతివాగుడులో అసత్యరాహిత్యం అరుదు. ఉండనే ఉండదనవచ్చు. అబద్ధానికే అనేక ఉపోద్ఘాతాలుగాని నిజానికి ఇన్నిమాట లక్కర్లేదు. అందుకోసం పదిపాళ్లు మితభాషిత్వం అలవాటు చేసికోవలె. ప్రసంగంలో మితభాషిత్వం మేలుదారే. పరమేశ్వరుడు మనకు కళ్లూ చెవులూ రెండేసియిచ్చి నాలుక ఒక్కటే నిర్మించడంనుంన్నే మాట్లాడడంకంటే చూడడమూ వినడమే యెక్కువ అవసరమైన పనులని ఉద్దేశించాడని తెలుస్తుంది. అనగా మనం సంగతులు సావకాశంగాచూచి చక్కగావిని మరీ మాట్లాడవలసివుందన్న మాట. సత్యంకోసం మితభాషులని రఘువంశపురాజులను మహాకవి కాళిదాసు వర్ణించాడు. ఇందులో యెంతో అర్థమున్నది. అట్టి మితభాషులే మహామాటకారులనే వాళ్లకంటె యెక్కువ ఉత్సాహం కలుగజేస్తారు. మునుపు ఒక పెద్దమనిషి భోజనంవేళ మూడుమాటలే మాట్లాడేవాడట అప్పటప్పట మంచివ్యవధితో. కాని అప్పటి ఆయన ప్రతిమాటా యిప్పటికీ మరపురానివై ఉన్నవి. భోజనసమయంలో చక్కని సరసమైన గోష్ఠి ముదావహము.

అతిథి అవివేకి గానీ, విచారమగ్నుడు గానీ గృహస్థు ఇతర సదుపాయాలకంటె ముఖ్యంగా తనమాట మర్యాదవల్లనే సంతుష్టహృదయుని జేసి పంపుతున్నాడు.

కానియని విషయం తెలిసికోవడముకూ భోగట్టాకూగాదు సంభాషణ యేర్పడ్డది. పరస్పరానందం మాత్రమే దానిపరమార్థం. పరస్పరాభిప్రాయాలు ధారాళంగా వెల్లడించుకోవడములోనే ఉన్నవి సంభాషణయొక్క సాఫల్యమున్నూ, ప్రయోజనమున్నూ. అలా అని అది ప్రశ్నోత్తరమాత్రమై ఉండరాదు. తన వాక్చాతుర్యంచేత ఆకర్షింపగలుగుతున్నప్పటికీ యెదుటివాళ్లకు మాట్లాడడానికి అవకాశం లేకుండా కాలమంతా ఒక్కడే భుక్తం చేసికోవడం పొరపాటుపని. సంభాషణ అటూయిటూ తిరిగే హస్తకందుకము (Badminton) బంతి లాగుండాలికాని ఎదిరికి దొరకనీకుండా ఒక్కడే నడిపే కాల్బంతిలాగ ఆక్రమింపబడగూడదు. అందువల్ల పైన అనుకొన్న పరమప్రయోజనమునకు భంగంవాటిల్లుతుంది.

ఒకనిమాట పూర్తిగాకుండానే రెండవవాడు వాక్యం ప్రారంభించడం ఒకఅవివేకము. అట్లెదటివానికి అడ్డురాగూడదు. సంభాషిస్తున్నప్పుడు ఎదుటివాని ధోరణి పెంచడానికి కాని, తగ్గించడానికిగాని ఏవిధంగానూ మాటలు అందిస్తూ తయారుకావడము తప్పు. ఇతరులు అడ్డుతూ తమకు మాటలు అందివ్వడముకు స్వభావసిద్ధంగా ప్రాసంగికులు ఇష్టపడరు. ప్రతివిషయం పదేపదే రాపాడించే భోగట్టా

గాల్లో చెప్పేది కడముట్టా వినకుండా మాటి మాటికీ అడ్డుదగిలే వాఖబుదార్లూ క్రియకు ఏమీ తెలుసుకోలేక పోవడమేకాక చాలా చిరాకు, అసహ్యత కలుగజేస్తారు. అటు వంటి ప్రశ్న పరాయణులతో సంఘటనకంటె ఉరిపెట్టుకోవడం సౌఖ్యకరం అన్నాడట పూర్వమొక ఆంగ్లకవీశ్వరుడు.

ప్రసంగం వివాదాత్మకంగా ఉండరాదు. సంభాషకులు సహనపరులుగానినాడు ప్రసంగం తీవ్రవాదంలోని కిన్ని, వాదం ద్వేషంలోని కిన్ని దిగడము కద్దు. ఐచ్ఛికమైన అభిప్రాయ ప్రకటనం వాదంలోనికి దిగనీయకుండా కాచు కొనే బాధ్యత ప్రాసంగికులది. ప్రతీబాలుడూ రాజకీయాలు చర్చించే యీరోజులలో మా మూలు ఇష్టాగోష్ఠిలో రాజకీయమతవిషయా లు తలపెట్టకపోవడం మంచిదనడము ఆశ్చర్య కరంగా కనబడవచ్చు. అక్కడిపదునునుబట్టి నటించవలె. వర్తమానస్థితియందు గ్రామసీమ లందు రాజ్యాంగాందోళన మసంగతమని యొకనాయకునికి సమాధానముగా గాంధి మహాత్ముడొకప్పుడు వాక్రుచ్చిన దీకారణ మునసే యేమో? ఎదుటిమనిషి వివేకము, సహనశక్తి గలవాడని కనిపెట్టినప్పుడు అట్టి చర్చలు అసందర్భములు కావు. ఒకడు తప్పు సిద్ధాంతాలు విచ్చలవిడిగాచేస్తూ ఉన్నప్పుడు వాటివల్ల సంఘానికి నష్టంవాటిల్లునని తోచ నంతవరకూ అనగా ప్రజ వాటిని మన్నించి చెడిపోవుననుకోనంతవరకూ అటువంటివాచా టుని ఖండించడానికి పూనుకోవడము అనవ సర శ్రమ.

ప్రతివాడూ ఎదుటివాళ్లను రంజింప డానికే యత్నిస్తాడు. ఇట్టిప్రయత్నం యెక్కు వగాచేసే మాటకారులకే తరుచు అందుకు వ్యతిరేకఫలితం తటస్థించడమున్నూ. అధికార బధిరత్వం మొదలైనవి కొన్ని ప్రత్యేక హేతువులు ఉన్నా సామాన్యంగా ఒకరు మాట్లాడుతుంటే ఎదుటివాడు ఎంతసేపటికీ మానంగా ఊరుకోవడముకు ముఖ్యకారణాలు మూడనవచ్చు: 1. చెప్పేసంగతి వినేవాడికి కొత్తదై ఉండడం. 2. ఆవిషయమందు అభి రుచి - మనస్సులేక పోవడం. 3. వినేవాడు యెక్కువపండితుడు- అనగా ఆవిషయం అంత కు మునుపే లెస్సగా తెలిసినవాడు అయిఉండ డము. అట్టిసందర్భాలు అతిమెలకువతో గమని స్తూ,వినేవాళ్ల అభిరుచినికనిపెట్టివర్తించే వారే నిజమైన మాటకారులు. అనుకూలతను బట్టి నడుమనడుమ పిట్టకథలు సమకూర్చి చెప్పే నేర్పు ప్రశంసనీయమే. అట్టి కథలు టూకీ గాను కొత్తవిగాను వినదగినవై విషయం తట్టించేటట్టు ఉంటే ప్రసంగం బాగా రాణి స్తుంది. చుట్టు తిరుగుడుగానూ ఇరుకు దారినీ గాక కథలు ధారాళంగా టక్కున అతికే టట్టున్నూ,విషయానికి సరిపోయేటట్టున్నూ నడిపించవలె. నిస్సారములైన పుక్కిటి పురా ణాలతో వినేవాళ్లకు విసుపుబుట్టించగూడదు. బడబడాయ మానములైన శబ్దాలంకారాలు కట్టిపెట్టి అనువైన హాస్యోక్తులు అప్పటప్పట ప్రయోగిస్తే సంభాషణ మరీబలేగాఉంటుంది. ఈసందర్భంలో 'బరిహాసప్రసంగములేనివాక్య ముగా' అనే చాటుపద్యభాగం జ్ఞప్తికి వస్తూ

ఉన్నది. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం అనేకావ్యంలో కవి సంభాషణ చాతుర్యం చక్కగా కనబర్చాడు.

కంఠస్వరాన్నిబట్టికూడా ప్రసంగం ఆకర్షక మవుతుంది. గొంతు ముఖలక్షణాలూ గనుక కొంచెం రమ్యమైతే అర్థశూన్యమైన జల్పనమాత్రమైనా, చెప్పినదే చెప్పినా ఆనందసంధాయకమే అవుతుంది. చదువురాని అవివేకపు ఆడవాళ్ల మాటలుగూడా అందుచేతనేమో అంతయింపు కావడము. ఈ వైఖరి వక్తలను కీరమనే చిలకలతోటే, కూపెట్టె కోయిలలతోటే జమ చేయవచ్చు.

చిత్రోపచిత్రములైన అభ్యాసాలూ, తమాషా అభినయమూ తరుచు వాచాలురకు పరిపాటిగా ఉంటవి. ముక్కూ, మూతితిప్పడం, కళ్లు చిట్లించడం, పళ్లు గిట్టగరవడం, ఆవలించినట్టు నోరు తెరిచి నాలుక పారసాచడం కొన్ని లక్షణాలు. ఇందులో గుర్రుగాళ్లను పళ్లుమాత్రం బైటపెట్టి బెదిరిస్తూ ఉండే కరవలేని కాలభైరవులంటే జాలిపడనవసరంలేదు. మెడలురిక్కించడం, బుజాలుఎగర వెయ్యడం, చెయ్యిజాడించడం, కుస్తీపట్టే వస్తాదులాగ కాళ్లునిలదన్ని బారలు సాచడం కొందరి వైఖరి. ఈ రకం వక్తల ప్రసంగప్రాగల్భ్య భరతసూత్రాలను చాలవరకు అనుసరించి ఉంటుంది. ఇలాంటి చతురులు జనంతోమాట్లాడేకంటె శుభ్రమైన నిలువుటద్దమొక్కటిసంపాదించుకొని దానిలో చూచుకొంటూ తమ ప్రతిబింబముతోటే మాట్లాడుకొంటూ ఉంటే తమలో తాము ఆనందించడానికి యెక్కువ అనుకూలిస్తుంది.

బొమలు విరవడం, గుడ్లు తిప్పడం, గుడ్లు పెద్దవి చేసుకొని యేదో హాని ఉందేమో అన్నట్టు పరకాయించడం, ఊహాఁ, ఊహూహూఁ అంటూ ఇకిలిస్తూ ఉండడం, (నవ్వుకాదు) మరియొకరకం వారి మామూలు. వీరిలో కొందరీమర్యాదలో మర్కటచక్రవర్తులకు గూడా గురుపదం వహించడానికి అర్హులై అతిశయిస్తున్నారు.

ఎవరో తరుముకువస్తూ ఉన్నట్టు వగరుస్తూ ఒకవిధమైన బొంగురుగొంతుకతోబొక్కిచేదలాగ బొణబొణ వాగేది ఇకనొకమోస్తరు. ఇలాంటిస్వరాన్ని కోమటిగొంతుక అంటారు. స్థూలకాయులలోను లంబోదరులలోను తరుచు యీస్వరం తప్పని సరి అవుతుంది. ఇది వారికి స్వభావసిద్ధమై ఉండవచ్చు. తక్కిన వాళ్లలో ఉండే యీపద్ధతి అతిమహాకాయుల వలన పట్టువడ్డదే అనవచ్చు. ఇకవీరు నవ్వులోకిగూడా దిగితే వరాహమూర్తికి వంకలు దిద్దే శబ్దమాధుర్యం అచ్చంగా ఆవిర్భవించి తీరుతుంది.

ఈనవ్వులలో రకాలు అనేకాలు. వీటికి అనేకకారణాలున్న—ఉంటవనడంకంటె అవి నిర్నిమిత్తహాస్యానుగ్రహాలనడమే నిక్కమైన మాట. అసలు మందహాసం సరసమైనదిగానే యెంచి, 'మందమందహాసితాననాంబుజం నందగోపతనయం' అని భక్తులైన కవీశ్వరులు పాడినారు. 'నగవుమార్గంబు దంతములుదోపక యున్కి' అని ఉన్నది. ఇట్టినవ్వు ఔచిత్యమును బట్టినది అందంగానే ఉంటుందికాని చీటికి మాటికి చిరునవ్వులు చిందిస్తూ చిత్రంగా

మూతివిరుస్తారు కొందరు. ఇందులో మంచి దర్జా ఉందని వారిఊహ. జెంట్రీలోనే యీ దర్జా యెక్కువ. మా నాయుడిగారి ముఖం యెపుడూ కలకలలాడుతూ ఉంటుం దని అచ్చంగా అలాగే మూతివిరవడం అలవాటు చేసుకొంటాడొకమిత్రుడు. ఎలాంటినవ్వు మొహం బాగుంటుందో అని అద్దంలో చూచుకొంటూ అహోరాత్రాలు ఆలోచించి ఆలోచించి అలా పెదవులు కట్టుబాటు చేసుకోబోతా డొకప్రముఖుడు. అట్లే ఫోటోలు తీయించుకొంటాడు. మననవ్వు అందరినీ ఆకర్షిస్తున్నదనే సంతోషాన ఇంకొకనవ్వు వెంటవెంటనే. ఇలాగే అంతా నవ్వులప్రసంగం గానిస్తాడు. రేగుచెట్టుక్రింద భాగోతం చూసిన ముసలమ్మ నవ్వులు కొన్ని. మనంకూడా నవ్వకపోతే యెదుటివానికి కష్టంగా ఉంటుందేమో అనికొన్ని - అవి నౌఖరునవ్వులు- దాస్యహాస్యములు-హాస్యదాస్యములు. తెలివితక్కువ నవ్వుగదా అని వెక్కిరించే ఉద్దేశం కొన్ని నవ్వులది. కాముకుల నవ్వులు, గ్రామఫోనునవ్వులు - చాలా ఉంటాయి. కొన్ని నవ్వులకు ఏసాక్షికూడా అర్థంతీయ లేదు. కొందరి నవ్వుతో విపరీతమైన ధ్వని కూడా ఏర్పడుతుంది. ఒకాయన అట్టహాసం చేస్తాడు. కొంచెం కళ్లుమూసికొని గపక వింటే అది యేడుపో నవ్వో, కనిపెట్టలేము. ఇమిటేషన్ ఆచార్లుగారు రాసభరాగం ఆలాపిస్తున్నాడనుకొంటాము. ఒకాయన నవ్వుకంటె యేడుపే యింపుగా ఉంటుంది. తలుపు కిరకిర, ఎంజన్ దడబిడ కొన్నినవ్వులు వినిపిస్తవి.

పళ్లుకండలసైతం గుజ్జంలాగ బైటపెట్టే నవ్వులు, పెదవులను చెవులవరకూ సాగనంపే నవ్వులు మరికొన్ని ఉన్నవి. నవ్వులతో విషయాన్ని మీరు తున్నానని పాఠకులూ నవ్వబోతారేమో, ఒక్కసంగతి. చల్లనిదర్జానవ్వులతోగూడిన అభినయం శాసననిర్మాణ సభ్యత్వము నాసించి తిరిగేపెద్దలు మోటార్లమీద వోటర్లవద్దకు వచ్చినప్పుడు బాగా చూపిస్తారు.

హాస్తాద్యభినయంవల్ల ఉద్ఘాటిస్తూ తమ సోదెవెళ్లబోసే డచ్చీకోరుల విలాసాలు బహువిధాలు. మాటమాటకు పుట్టి మునిగిపోయినట్టు ఉద్రేకంతో ఒత్తిపలుకుతూ, చేతుల్లూ కాళ్లూ విరిగి పోయేటట్టు జాడించుకొంటూ, బుర్ర టాకాయిస్తూ మొగం మీద మొగంపెట్టి తుంపర్లతో తడిపేస్తూ, నానాహంగామా అసహ్యం చేస్తారు. కంఠనాళం బద్దలుచేసుకొని శ్రోతల చెవులలోకి గొట్టాలతో పోసేటట్టు ధోరణి కురిపించేస్తూ, అడుగడుగుకు 'మరిమరి' 'నున్న' మొదలైన పదాలతో హంగుచేస్తూ, తమ వాగ్ధాటి చాటించుకొంటారు కొందరు. తనచెప్పేదానికి సందేహముందా అనే భావంతో కాబోలు, ఒకవాగ్మి ప్రతిమాటకూ 'ఊఁ?' 'ఏంటీ?' అనే పదాలు ఊతగా పాట ఒదిలిపెట్టకుండా సాగిస్తాడు. సమర్థించుకోవడమేమో అనుకొంటూ, వెంటనే 'అదీఅదీ'అంటూ అట్టే ఆగుతూఉండడంకూడా. నోటితుంపర్లతోటీ, రోజుకొంటూ విడిచేవేడిగాలితోటీ, నడుమనడుమ ఉద్ఘాటనలనే ఉరుములతోటీ వీరి ప్రసంగం మబ్బు

లేకుండానే అకస్మాత్తూపట్టే చిన్న తుపాను రంగం అవుతుందనడం స్వభావోక్తికిన్నీ చాలనిమాట. ఇట్టి అధికారివక్తలు తాముశ్రమపడి ఇతరులను ఆయాసపెట్టడంకంటె యేశబ్దగ్రాహినాళమో (Speaking trumpet) పెట్టుకొని కొంచెందూరంనుంచే తమమధురవాణిని ప్రదర్శిస్తే సుఖపడతాము.

తలపంకించడం, ఏదోరహస్యమున్నట్టు శ్రోతచెవికీ తమ మూతికీ వియ్యంగలిగించడం, చెవిటికి చెప్పినట్టు ఒంటిమీద తరుచుతట్టుతూ ఉండడం, గుసగుస లాడడం, లోపల లోపల గొణుగు కోవడం కొన్ని విద్యలు. బయస్కోపు బొమ్మలలాగు సంజ్ఞలేకాని వీరిస్వరం యెవ్వరికీ స్పష్టంకాదు. పట్టిచూస్తే యేమీ విషయం కనబడ దందులో. రహస్యం ఉంటే ఏకాంతంగా మాట్లాడుకోవలసిందేకాని అన్నిటికీ అలా గొణుగుకొనే గొడవ అవాచ్యమై, అసహ్యాకరమై, అనర్థకమై అంతరిస్తుంది. అస్తమానమూ చెవులదగ్గిర గొణిగే చాడీకోర్లు దివాంధప్రాయులు.

వాయి తెరిస్తే వరహాలు రాలిపోతాయేమో అన్నట్టు సంభాషణ జరుగుతున్నంతసేపూ నోరుమూసికొనే ఉండే మౌనవ్రతులు మఱికొందరున్నారు. వీరు వేఱు. వీరి పలుకే బంగారం. "Silence is golden" అన్నవాక్యం అక్షరధర్మంగా ఆరాధిస్తారు. మూడు పాళ్లు ఊఁ, ఉహుఁలతోటే వ్యవహారం గానిస్తారు. కర్మంజాలక పెదవికదిపితే ఔనూ, కాదూ అనే మాటలను మించివెళ్లరు. పైన చెప్పిన దర్జాపద్ధులలో చేరడమే వీరి మహోద్దేశమూ కాబోలు.

శబ్దాడంబరులై విడంబించేవారు కొందరు. శరత్కాలమేఘాలలాగు వట్టి గర్జలేకాని అందులో ఒకఅర్థం, క్రియా ఏమీఉండవు. వీళ్లనే బడబడగాళ్లంటారు. పదజాలమంతా తమ అధీనమై ఉన్నట్టు నలుగురికీ తెలిసేలాగు చేయడమే వీరి సంకల్పం. అందుకోసం అప్రస్తుతాలు, అనర్థకాలూ అయిన అనేకవిషయాలలోకి దిగి ప్రసంగంపెంచుతారు. వీరిలో కొందరు వేదాంతులమంటూ గూఢ దురహంకారులై కస్సుబుస్సుమని విషసర్పాలలాగ చెలరేగుతారు. అర్థంతెలియని (తమకూ) కొన్ని పడికట్టుముక్కలు యెలాగో బట్టీపెట్టి సందర్భంలేకుండా అన్నిటిలోనూ దొర్లిస్తూ విడ్డూరంగా విమర్శలలోకిగూడా దిగేవీరికి ఏజంతువు సాటో తెలియరాదు.

మాటమాటకు శపథవర్షం కురిపించేది యింకొకతరహా. ఈతరహా మనుష్యులమాటలూ ఋమార్గములు కావు. అనృతవాదులస్తమానమూ ఒట్లుపెట్టుకొంటారనిఅర్థమిచ్చే లోకోక్తి ఒకటి ఆంగ్లములో ఉన్నది. నీతో డు, దైవముఖంగా, ప్రమాణపూర్తిగా ఇత్యాదులు ప్రతీసంగతికీ వారిపల్లవులూ,అనుపల్లవులూను. ఒక ఘరానామనిషి చెట్టుకింద ఉన్నప్పుడు 'పచ్చనిచెట్టుకింద ఉండి చెబుతున్నాను' అని ప్రమాణం చేస్తాడు. అతడే యింటిదగ్గర మాటాడుతున్నపుడు 'పదిమందికట్టిన యింటికింద ఉండి చెపుతున్నాను' అని ఒట్టుపెట్టుకుంటాడు. వీధిలో ఉన్నవేళ 'నలుగురూ నడిచే

వీథిలో నిలబడి చెబుతున్నాను' అని శపథం చేస్తాడు. ఆయన యెక్కడ చేసే ప్రమాణం గట్టిదో మరి. ఇంకొక పెద్ద నమ్మిక మాట అని నొక్కి వక్కాణిస్తూ ఉంటాడు. తనమాట లన్నీ నమ్మగూడనివనేమో!

వెనకటికి ఒకమహాపతివ్రత పట్టపగలు కాకి కావుమంటే పరుగెత్తుకు వెళ్లి మగణ్ణి గట్టిగా కౌగలించుకొందట భయంచేత. అంతకు పదిరెట్లు ఆశ్చర్యం కనబర్చే విద్వాంసులను మనం చూస్తున్నాము. తమ అత్యల్ప విషయాలకుగూడా అత్యంత ప్రాముఖ్యమిస్తూ గాభరాపడతారు వీరు. వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ చూచి డీల్లపోతారు. వీరికి పొద్దెక్కిందంటే బోలెడువింత. పొద్దుకూకడం అద్భుతం. మబ్బుపట్టడం మహాద్భుతం. వానరావడం బహువిచిత్రం. ఉషాకాయ పేలినా, తారాజువ్వ పైకిపోయినా నివ్వెరపడతారు. మతాబుకాలుతూంటే మహాభక్తులులాగ తాండవించిపోతారు. 'చొప్పదంటుప్రశ్న' ఇట్టి బుద్ధిమంతుల వల్లనే పుట్టిఉంటుంది. వీరికి జీవితంలో అద్భుతంగాని విషయం కనబడదు. వీరిబదుకు ఆశ్చర్యంతోటే తెల్లవారి పోతుంది.

ఇందాకా ముచ్చటించుకొన్న అభినయాదికము చాలామట్టుకు కొనితెచ్చుకున్న విద్యే అయి ఉంటుంది. సిరి అబ్బకున్నా జీడివెంటనే అంటుతుందన్నట్టు ఇతరులవల్ల నుంచి యిట్టి పాండిత్యం యిట్టే పట్టుపడుతుంది. కాని మళ్లీ దాన్ని తప్పించుకోవడానికి బ్రహ్మకైనా వశం గాదు. వీలున్నంతలో మునుముందే కాచుకోవాలి. అవసరమైతే అటువంటి పండితుల సావాసముకున్నా ఒకసలాముపెట్టాలి. సర్వరక్షకుడూ, సర్వకారుణ్యుడూ అయిన సర్వేశ్వరుడు మనకు ప్రసాదించిన సంభాషణ ప్రతిభను సక్రమపథాన నడిపి సార్థకం చేసుకోవాలి.

నారాయణతీర్థులు

చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు

ఇవతాళించును జందనక్రియను హా యింగూర్చుమందానిల
మ్మువలెం, గూల్చును గంగపోలిక నఘంబుల్ చెప్ప నెవ్వాండగున్
భవదుత్తుంగతరంగముల్ త్రిజగతీ ప్రఖ్యాతముల్ పూతముల్
కవినారాయణతీర్థసద్గురుమణీ! కల్యాణవార్ధోరణీ!

మ. అణుమాత్రంబును సందియంబువలద య్యా! కృష్ణలీలాతరం
గిణికిన్ రేవును నీవుచాపనియెడన్ గ్రీడింతురే స్వేచ్ఛధీ
మణు లానందరసంబుం గ్రోలుదురె శ్రీ మన్మోక్షసామ్రాజ్యకాం
గణనారాయణతీర్థదేశికవరా, రాధాపతీచ్ఛాచరా!

మ. చరణాంభోరుహ నూపురారవములాశల్ నిండఁ బౌర్ణ్వమ్ములన్
బరివారం బాగి మేళవింప ననుకంపన్ బాలగోపాలమూ
ర్తి రహి న్నీయెదురన్ నటించెఁగద నీ దివ్యోక్తికిన్ మెచ్చి భా
స్వరనారాయణతీర్థ, ధన్యతమ! నిన్ భావింతు హృత్కర్ణికన్.

మ. సుకవీ! యేయమృతంబుఁ బోసితివొ సంశుద్ధాంతరంగోత్థ భా
వుకభావత్కతరంగవర్ణముల నం భోజాక్షుఁడే కాదు బా
లకుఁడున్ నిల్చును విన్నమాత్రమున లో ల్యంబంతయున్ లేక తా
రక! నారాయణతీర్థ, నిన్ గొలుతు ధీరాజీవపూజావిధిన్.

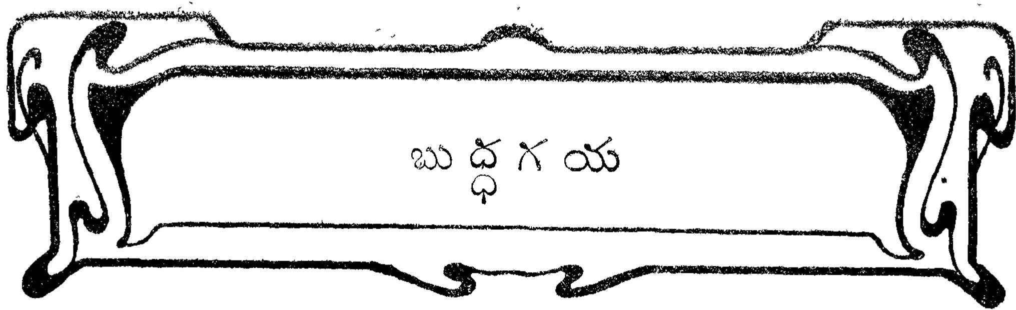
మ. పరికింపంబడె నీదుమూర్తి యదిగో భావప్రపంచంబునం
దు రహిం దోఁన యవే వినంబడెఁ జెవిం దుప్పెల్లఁ బోనూడ్చి శ్రీ
హరిలీలాంగతరంగమంగళమృదంగారావముల్ ముక్తి చే
కుఱె నారాయణతీర్థ, నేఁడిచట మాకున్ మోక్షవిద్యాగురూ!

మ. హరిదుగ్ధాబ్ధి మథించి తెచ్చినసుధన్ వ్యామోహలీలాకృతిం
బరిపూర్ణాశయుఁడై ధృతిన్ సురలకుం బంచెన్ సమస్తశ్రుతుల్
పరిశీలించి కృపం దరంగసుధ లేవన్ భూసురశ్రేణి క
ద్దిర, నారాయణతీర్థ, పంచితివి నీ తెన్నాతఁ డెట్లందెదున్.

మ. మది యోచింపక కొందఱజ్ఞు లిపుడున్ మానాథు నయ్యబ్ధిలో
వెదుకం బోవుదు రుండు నే యట ముదబ్ధిప్రస్ఫురన్మంగళ
ప్రదభావత్కతరంగసౌధములలో భక్తాళితోఁ గూడి య
ల్లదె నారాయణతీర్థ! కొల్వమరినాఁడయ్యా! కుటుంబంబుతోన్.

మ. ధరణీచక్రము చక్రమై ప్రమద ముత్కన్నందకంబై శశి
స్ఫురణన్ మించు యశంబు శంఖమయి చేఁ బొల్పొ గదాదండమున్
గరభాగస్థిత బ్రహ్మదండమగుచున్ గ్రాలన్ జగంబేలు శ్రీ
హరి! నారాయణతీర్థరూప! మది నిన్నశ్రాంతముం గొల్చెదన్

మ. బహుళాయాసముఁ గూర్చు సంసరణజంబాలమ్మునం జిక్కి య
న్వహముం జీఁకటి నూతిలోఁ దెరల లే కల్లాడు వేళం జెవిన్
మహిమోత్తుంగ! భవత్తరంగ మొకటైనన్ సుంత యాలింప ని
మ్మహి నారాయణతీర్థ సమ్మదము సామ్రాజ్యంబు చేకూరెదున్.

కె. నరసింహాచార్యులు గారు

షాడ్వార్షికవ్రతసమాప్తి

శాక్యుని షాడ్వార్షికవ్రతము పరిపూర్తి యయ్యెను. కాని యాయన సంకల్పసిద్ధి కాదయ్యెను. శాక్యుడీ యారువత్సరములును తానొనర్చిన తపోవిధానము మోక్షప్రాప్తికి తగినది కాదని యెంచెను. నిరశనవ్రతమున శరీరము కృశించి, శల్యావశేషమై, యవశమై, జ్ఞానమార్గాన్వేషణకు తగిన దార్ఢ్యమును పోగొట్టుకొనుట తప్ప వేఱుఫలము లేదని గ్రహించెను. 'శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనం' అని కదా! అందువలన వ్రతమును వదలి మార్గాంతరమును నెమకనెంచెను. తనకూర్చుండిన స్థలమును వదలి కొంతయాహారమును గొని బోధిమండమునకు పోనుద్యుక్తుడయ్యెను. ఈలోన దేవతలు కొందఱు, ఆహారమును దినకయే శరీరదార్ఢ్యమును నిలుపునట్లు చేసెదమనియు, తన్మూలమున నిరశనవ్రతభంగము కానేరదనియు చెప్పిరి. శాక్యుడందులకు సమ్మతింపక, ఋజుమార్గమున నాహారమును భుజించెదనని చెప్పెను. ఇంతవరకును గౌతముని నాశ్రయించి అయిదుగురు శిష్యులు, అజ్ఞాతకౌండిన్యుడు, మహానాముడు, వాస్పుడు, అశ్వజితుడు, భద్రికుడు అనువారు తపమాచరించుచుండిరి. గౌతముడు తన షాడ్వార్షిక నిరశనవ్రతమును ముగించి భోజనము చేయనుద్యుక్తుడు కాగానే వీరయిదుగురును శాక్యుడు చంచలచిత్తుడనియు, అతనికి మోక్షమార్గము లభింపదనియు, తాము ఆతని త్యజించుటయే క్షేమమనియు నెంచిరి. వారాక్షణమునందే కాశీపురమున ఋషిపట్టణమునకు సమీపమున నుండు కురంగారామము, లేక సారనాథునకు పోయిరి.

సుజాత యనుకన్య

శాక్యుడు తనభావిచర్యను నిర్ణయించుకొని, శరీరదార్ఢ్యమును కలుగజేసికొనుటకు ఆహారమునకై ఊర్వేలయందలి దశకన్యలకడకు పోవనెంచెను. ఆపదుగురుకన్యలును ఆయన షాడ్వార్షికవ్రతమునకు పూర్వమునుండియు పరిచర్యలు కావించుచుండినవారు. వారియందు సుజాత కడుభక్తురాలు. శాక్యునికి పరిచర్యలు చేయుటయేకాక శాక్యసంకల్పము నెఱవేఱుగాక యనియు, నీతడు లోకోద్ధారకుడగుగాక యనియు ప్రార్థించుకొనుచు, తన్నిష్ఠాసక్తయయి ప్రతిదినమును ఎనిమిదివందల బ్రాహ్మణులకు అన్నదానము చేయుచుండెను.

శాక్యుని వస్త్రము జీర్ణమయి శరీరాచ్ఛాదనకు చాలకుండెను. శ్మశానవాటికమీదుగా పోవుచుండిన ఆయనకొక శవము కనబడెను. అది సుజాతయొక్క సేవకురాలగు రాధ శవము. గౌతము డాశవముపైనుండిన వస్త్రమును లాగికొని, మలినముకాన ఉదికి కట్టుకొనుటకై యోచించుచుండెను. తత్క్షణమే దైవయోగమున నొకహ్రదమును, అందు గుడ్డలుదుకుకొనురాయియు కానబడెను. గుడ్డనుదుకుకొని, అచ్చటనే యొకకకుభవృక్షము నీడను గూర్చుండి, తాను శవముపైనుండి లాగికొనిన వస్త్రము జీర్ణమయి యుండినందున దానిని కుట్టుకొనుచుండెను. ఈలోన అలిమలప్రభుడను దేవపుత్త్రుడు యోగులకు ధారణయోగ్యమగు పీతాంబరమును గొనివచ్చి సమర్పింపగా శాక్యుడు దాని స్వీకరించి, మఱునాడు గ్రామములోనికి భిక్షాటనార్థమేగెను. దేవతలాయనరాకను సుజాత కాతొలినాడే యెఱింగించియుండినందున ఆకన్య అతిథిపూజకై సిద్ధపడుచుండెను.

సుజాత గోక్షీరమును తెచ్చి, దానినుండి ఏడుమారులు మీగడనుతీసి, యొకనూతనపాత్రమందు కొంతబియ్యమును పోసి వండి, మీగడతోచేర్చి, వాసనద్రవ్యములను, ఖండశర్కరాదికములను కలిపి పక్వపరచి, యొకహేమపాత్రమందు దాని పాయసాన్నము నుంచెను. తనదాసిని ఉత్తరనుపిలిచి,

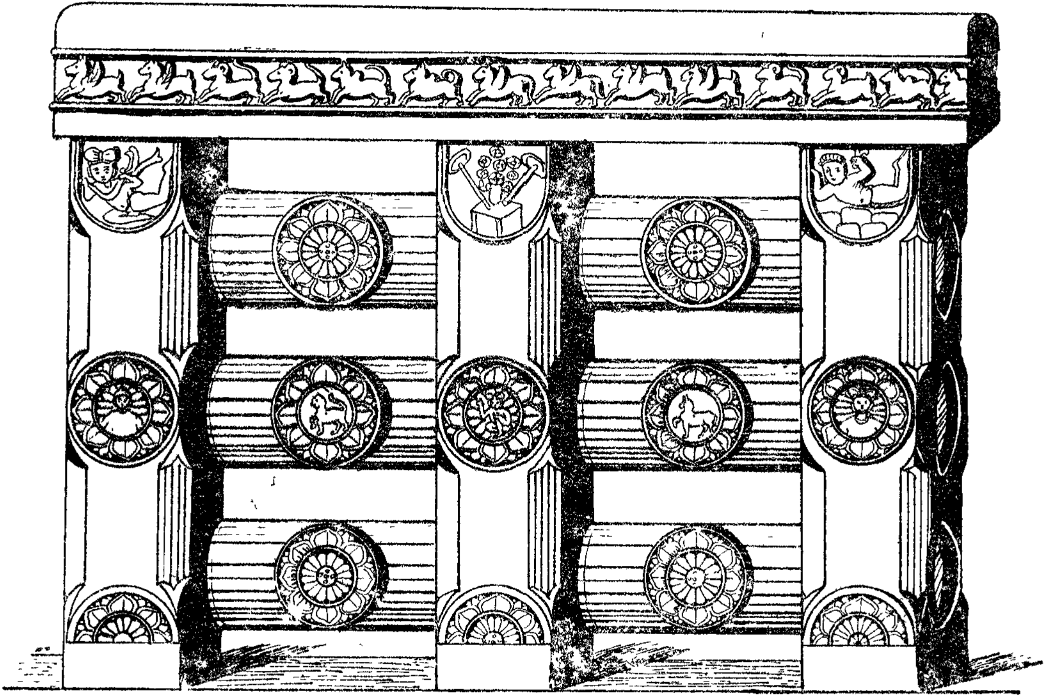
"నీవుత్తక్షణము వెళ్లి యొక బ్రాహ్మణుని భోజనమునకు పిలుచుకొని ర"మ్మని పంపెను. ఉత్తర మొదట పూర్వాభిముఖముగా బోయెను. బ్రాహ్మణు డెవడును లభించలేదు. కాని యతివేషమున శాక్యుడు కానబడెను. బ్రాహ్మణుడు కాడని ఆయనను ఉత్తర యాహ్వానింపలేదు. క్రమముగా అన్ని దిక్కులయందును బ్రాహ్మణుని కొరకై వెదకెను గాని ఎవరును దొరకలేదు. ఉత్తర మరలి తనరాణియొద్ద కేతెంచి, "అమ్మా! నే నేదిక్కునకు బోయినను బ్రాహ్మణు డెవండును కానరాడు. ఒక్కొక్కసారియు నొక శ్రమణుడుమాత్రము కనబడుచున్నా" డని విన్నవించెను. సుజాత అత్యాతురతతో "నే నా శ్రమణునే పూజించవలెను; ఆయనను వేగమ పిలుచుకొని ర"మ్మనెను. ఉత్తరయు శాక్యునిగొనివచ్చెను. సుజాత ఆయన నతిగౌరవమున నింటికి గొనిపోయి, తాను పక్వపరచిన క్షీరాన్నమును హేమపాత్రతో గూడ సమర్పించెను. గౌతముడు 'సోదరీ! నా కీపాత్ర మెందులకు? అన్నముమాత్రమి' మ్మనెను. సుజాత పాత్ర లేనిది అన్నమునిచ్చుట ధర్మముగాదనియు, భోజనానంతరము పాత్ర

౧. వజ్రాసనము

మును మీయిష్టానుసారముగా నుపయోగించుకొనవచ్చుననియు వేడుకొనెను. అంతశాక్యుడు హేమపాత్రమును, అన్నమునుగొని నైరంజనానదికి స్నానార్థమేగెను. తన కాషాయాంబరమును, హేమపాత్రమును గట్టుననుంచి,నదిలోదిగెను. నదీజలమంతయు దేవతలవలన చందనాది సుగంధద్రవ్యములతోను,పుష్పములతోను నింపబడియుండెను. ఆయన స్నానముచేసి, వస్త్రమునుదొడిగి, అన్నమునుచేతగొని, సమీపముననుండిన వనమునకుపోయి, క్షీరాన్నమును దృప్తిగా భుజించి, హేమపాత్రమును నీటపారవైచెను. భోజనానంతరము గౌతముడు యథాపూ

విశేషవర్ణన లేవియు లేవు. ఊర్విల్వగ్రామమున నదియొకమహాపిప్పలవృక్షము. ఆమహావృక్షముక్రింద సాధారణముగజ్ఞానవయోవృద్ధులు నిత్యమును గూడి లోకవ్యవహారములను, మతవిషయములను చర్చించుటయు, తత్త్వవిచారము జేయుటయు కలదు. ఆవృక్షమునుచుట్టి యొకవేదికయుండెను. ఇప్పటికే గౌతముడు భోజనానంతరము బయలుదేరినది.

గౌతముడు బుద్ధుడగుకాలము సమీపించెను. ఆయన మనస్సు రాగరహితమయి పరిపక్వస్థితిని పొందియుండెను. పూర్ణజ్ఞానులగుటకు పరిపక్వస్థితియందుండువారు

౧. అశోకావరణము

ర్వముగ సుందరశరీరుడయ్యెను. తపమువలన చిక్కి-శల్యగతమయిన శరీరము మరల పుష్టికలదయ్యెను. ఆయనశరీరమున ముప్పదిరెండుమహాపురుషలక్షణములును అవగతములయ్యెను. ముఖము దివ్యతేజోయుతమయ్యెను. పునర్లబ్ధదృఢశరీరుడై బోధిమండమునకు బయలుదేరెను.

బోధిమండము

బుద్ధునిచరిత్రమంతయు విస్తారముగా వర్ణించబడిన లలితవిస్తార మనుగ్రంథమున బోధిమండమునుగురించి

బోధిసత్త్వ లనబరగుదురు. బోధిమండమునకు గౌతమబోధిసత్త్వుడేగుమార్గమునుగురించి 'లలితవిస్తారము'న నిట్లు వర్ణించియున్నారు: "వాయుదేవుడు మార్గమునంతయు సమ్మార్జనముచేసి, మందమందగమనుడై పథికుల కాహ్లాదజనకుడై యుండెను. వరుణుడు సుగంధయుతజలమును చల్లి పుష్పముల పఱచెను. వృక్షములును, శైలములును గౌరవాననతశిరములై మార్గమునకంతను నీడనొసగుచుండెను. మార్గమునంతను దేవపుత్త్రిలు రక్షించుచుండిరి. ఇరు

పార్శ్వములను నవరత్నఖచితములగు విశ్రమగృహముల గట్టించియుండిరి. మార్గమున తాళవృక్షము లుండెను. వాటిపై ననేకఛత్రచామరము లుంచబడినవి. తాళవృక్షముల మధ్యప్రదేశమున నానావిధజలచరములతోను, పుష్పములతోను నిండినతటాకము లుండినవి. వేలకొలది అప్సరసలు విశ్రమగృహములందుండి సుగంధధూపముల వేయుచు, పుష్పవర్షములు గురిపించుచు, దివ్యగానములతోను, వాదిత్రములతోను నృత్యములు చేయుచుండిరి. బోధిమండమును దేవభటులు రక్షించుచుండిరి. బోధివృక్షముక్రింద నుండిన నవరత్నసింహాసనమున గూర్చుండుటకు బోధిసత్త్వుడు నైరంజనానదినుండి వచ్చుకాలమున లోకమంతయు ఆనందమయమయియుండెను. గౌతముడు వృక్షమును సమీపించగనే నాగపతియగు కాళికుడును, తత్పత్ని సువర్ణప్రభయు పరివారసమేతముగ వచ్చి, ఆయనను దర్శించి, నమస్కరించి నిలిచిరి. శాక్యుడు బోధివృక్షమును చేరి తనఆసనమునకై మృదువులగు తృణములను వెదుకజొచ్చెను. అప్పుడు శక్రుడు గడ్డికోయువానివేషమున తత్సమీపమున గడ్డికోయుచుండెను. శాక్యుడతని సమీపించి ఆసనమునకై కొన్నితృణముల దీసికొనివచ్చి బోధిద్రుమముక్రింద నొక యాసనమును నిర్మించుకొని పూర్వాభిముఖుడై కూర్చుండెను. అట్లు ఆసీనుడై, "నాశరీరము కృశించినను సరే, చర్మము, మాంసము, శల్యములు నశించినను సరే, నేనన్వేషించుమార్గము గోచరించువరకును ఈయాసనమునుండి లేవజాల"నని దృఢసంకల్పము కావించుకొనెను. వెంటనే కామావచరులను దేవతలారువచ్చి బోధిసత్త్వునికి నమస్కరించి వెడలిపోయిరి.

మారునిదుండగములు

శాక్యుడు మోక్షమార్గాన్వేషియై దృఢసంకల్పముతో నుండగా మారుడు కాన సాగనీయవలెనుకొనలేదు. మారుడు అరిషడ్వర్గాధిపతి. అతని జయించినగాని ముక్తి సులభముకాదని గౌతముడెరుగును. మారానుచరులగు కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మత్సర్యాదులను జయించిన, మారుని జయించినట్లే. అందులకుముందు తనఇంద్రియముల జయింపవలెను. జితేంద్రియునికి ఏదియు అసాధ్యము కాదు. దేనినైన జయింపవచ్చుగాని తనఇంద్రియముల జయించుటయే లోకమున కష్టతమమగుకార్యము. గౌతము డట్టికార్యమును బూనుకొనెను. వాటిని జయింపవలెను. ఎటుమాచినను ఏదోయొకరూపమునవి మనమును బాధించుచునే యుండును. ఒకవస్తువునందలి యపేక్షను వదలుకొనవలెనన్న అంతకంతకు ఆవస్తువునందే మనస్సు నిలుచుచుండును. ఇది మనుష్యస్వభావము.

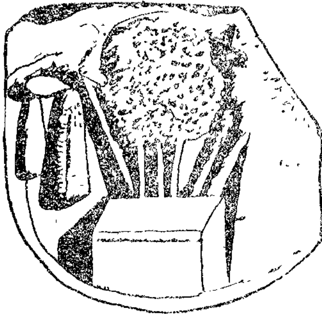
శాక్యుడు మారజయమునకు పూనుకొనగనే మారుని దుండగములును బలసెను. అతడుగౌతముని సంకల్పమునుండి మరల్పజూచెను. మారునియనుచరులు అనేకభూతములుగను, పిశాచములుగను, రాక్షసులుగను భీకరాకారముల బూని, నఖదంష్ట్రాద్యాయుధములతోను, సర్పసింహవ్యాఘ్రాది క్రూరసత్త్వములతోను బోధిసత్త్వునిపై కేకముఖముగ దుమికిరి. ఆయనను లాగియు, త్రొక్కియు చూచిరి. కాని ఆయన చలింపడయ్యెను. వారాయనపైకి విడిచినసర్పములు పుష్పమాలికలవలె నయ్యెను. బాణములు తుమురైపోయెను. శాక్యుడు మారునిదుండగముల జూచి, సపరివారముగ నతని వెడలిపొమ్మని మందలించెను. దౌష్ట్యమువల్ల జయించుట దుర్లభమని తలచి మారుడు తనపదునార్వురు కుమార్తెలను నిరుపమానలావణ్యవతులను గౌతముతపోభంగమునకు నియోగించెను. వారును తమశక్తికొలది శృంగారచేష్టలతోను, హావభావవిశేషములతోను, నృత్యగీతాదికములతోను శాక్యునిముందుగ జేరి, అతనిమనస్సును చలింపజేయ జూచిరి; కాని నిష్ఫలమనోరథలైరి.

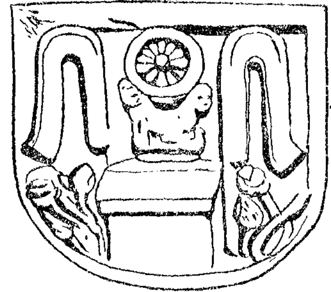
మారుడు శాక్యుని కెన్నెన్నియో దుస్సహబాధల గలిగించెను; కాని ఆయన, కంఠీరవంబు గజయూథంబుల జెండాడుభంగి, మారుని చెయిదముల మాయించి, యద్వితీయ ప్రతిభాసంపన్నుడై, జితేంద్రియత్వము రూపొందెనగోయన్నట్లు వెలయుచుండెను. శాక్యుడు బుద్ధుడయ్యెను. మారుని దుష్టశక్తియు కుంఠితమయ్యెను. అతని వాహనము, గిరిమేఖలమను గజము, మోకరించి బుద్ధుని కెరగెను. మారుడు ఢీకచేయునది లేక యాస్థలమువాసి వెడలిపోయెను. ఇట్లు మారుని ప్రథమదివసముననే జయించి, యారాత్రియందు ప్రథమయామమున 'పూర్వనివాసము'

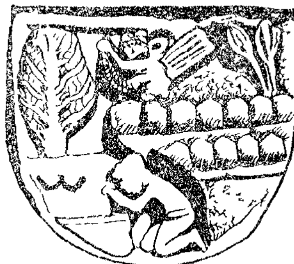
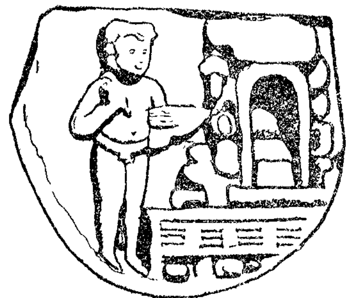
అను పూర్వజన్మజ్ఞానసిద్ధి కాంచెను. ద్వితీయయామమున దివ్యనేత్ర'మను దివ్యజ్ఞానసిద్ధియు, తృతీయ యామమున సంపూర్ణ బుద్ధత్వమును బడసెను.

బుద్ధత్వము

బుద్ధుడు ప్రాణులయొక్క, జనన జీవన మరణాదికములకును, ఇట్టిదుఃఖములకును కారణము నరసెను.

3. అశోకావరణ స్తంభములపైని చెక్కడపు పనులు

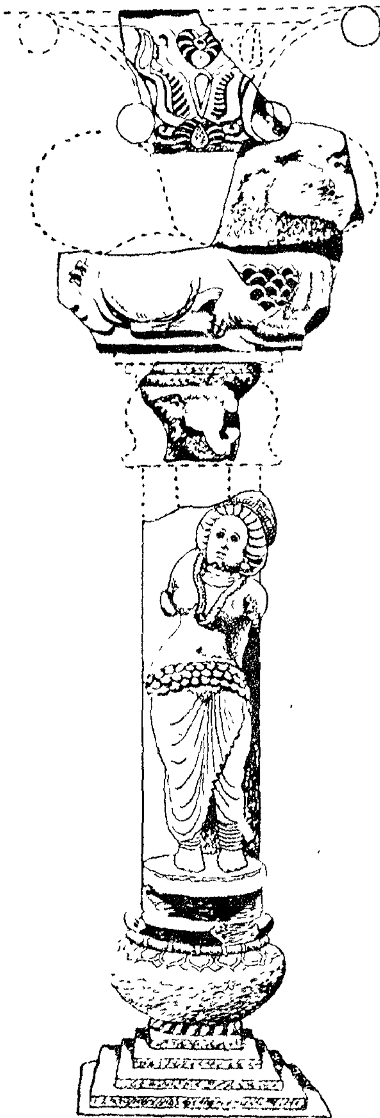
అవిద్యవలన సంస్కారములును, సంస్కారమువలన నామరూపవిజ్ఞానమును, నామరూపవిజ్ఞానమువలన షడాయతనము లనియెడు ఆరు జ్ఞానేంద్రియములును, జ్ఞానేంద్రియములవలనస్పర్శయు, స్పర్శవలన వేదనయు, వేదనవలన తృష్ణయు, తృష్ణవలన ఉపాదానములును—అనగా పంచభూతములును, ఉపాదానములవలన ప్రపంచమును, ప్రపంచమువలన జననమును, జననమువలన మరణమును కలుగుచున్నవని బుద్ధుని ఆశయము. ఏతత్ప్రక్రియగ జూచిన జననమరణములకు మూలకారణము అవిద్య, లేక అజ్ఞానము. అజ్ఞానమే సంస్కారవేదనతృష్ణలకు కారణము. జనన మరణములకు లోనగువాని జీవుడు కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యాది కారణములచే బాధింపబడుచుండును. "అజ్ఞానాంధకారమునుండి తొలగనేని జీవుడు ముక్తిపొందును" ఇదియే బుద్ధుడెరింగి లోకమునకు బోధించిన మోక్షమార్గము.

౯. బౌద్ధులనాటి ఆభరణములు

శాక్యుడు బుద్ధుడు కాగానే ఆయనశరీరమునుండి దశదిక్కులకును ఒకదివ్యతేజము ప్రసరింపసాగెను. ఈ సంతోషవార్త అన్నియెడలను వ్యాపించెను. బుద్ధునికి తమ సానుభూతి నొసగుటకు మొదట కామావచరులను నప్సరసలు వచ్చిరి. వెనుక శుద్ధావాసకాయికులు (శరీరములును, వస్త్రములును శుద్ధముగా గలవారు), ఆభాస్వరులు (కాంతిగలవారు)ను, సుబ్రహ్మలును, శుక్లపక్షికులు (తెల్లనిరెక్కలు కలవారు)ను, పరివారసమేతుడై పరనిర్మితవశవర్తి యను దేవపతియును, సునిర్మితదేవపుత్త్రుడును, సంతుషితదేవపుత్త్రుడును, దేవేంద్రాదిదిక్పాలురును వరుసగా వచ్చి బుద్ధుని సందర్శించి పూజించి వెడలిపోయిరి. ఏడుదినము లిట్లు కడచెను. ఎనిమిదవ దివసమున దేవతలు హేమకుంభములయందు జలమును తెచ్చి బుద్ధునికిని, బోధివృక్షమునకును అభిషేకము కావించిరి. బుద్ధుడు మొదటివారమున ప్రత్యాహారప్రత్యయము అను ధ్యానమున నుండెను. అనగా ముక్తిమార్గమును కనుగొన్నందులకు ఆనందమును అనుభవించెను. రెండవవారమున ఇటునటు నడచుచుండెను. దీనికే దీర్ఘసంక్రమణ మని పేరు. మూడవవారమున బోధిద్రుమమున దృష్టి నిలిపి అనిమిషుడై యుండెను. నాలుగవవారమున ధర్మసంక్రమణ మొనర్చెను: అనగా ప్రాంగ్వ్యపతమధ్యస్థ భూమండలమును తనమనశ్చక్షువుల జూచుచుండెను. అయిదవవారమున

ముచిలిందుడను నాగరాజు గృహాయినొద్దకు వచ్చెను. అది వర్ష కాలము: శిలల మున్నుగ నుండెను. నాగరాజు దాని నెరింగి తత్క్షణమే బుద్ధునిచుట్టును తనశరీరమును ఏడుచుట్లు చుట్టుకొని పడగతో నాయనశరీరమును వాన

౫. బుద్ధగయ ఆలయములోని యొక స్తంభము

నుండి యాచ్ఛాదించెను. ఆరవవారమున వర్షము నిలువగానే బుద్ధుడు ముచిలిందుని వదలి, యొకన్యగ్రోధవృక్షము క్రింద వసించెను. ఏడవవారమున న్యగ్రోధమును వదలి, మరికొంతదూరమున నుండిన రాజాయతనమను వృక్షము క్రింద వసించెను.

ఇద్దరు వణిజులు

త్రపుషుడు, భల్లికుడు అను వణిజసోదరు లిద్దఱు ఉత్కల (Orissa) దేశమునకు వ్యాపారార్థము పోయి యుండిరి. వ్యాపారమున విశేషలాభమును సంపాదించి 500 బండ్లనిండ వర్తకసామగ్రుల నింపుకొని మధ్యదేశము నకు పోవుచుండిరి. మార్గమున బుద్ధుడు నివసించుచుండిన రాజాయతనవృక్షమునకు కొంతదూరముననుండగా వారి బండ్లకు కట్టినయెద్దులో సుజాతము, కీర్తి అనురెండెద్లు ముందుకు సాగవయ్యెను. ముందేమైన అపాయముగాని, ఆటంకముగాని యుండినయెడల ఆవృషభము లది గ్రహించి ముందుకు సాగకుండుట యెందుకు. కాన వర్తకులు మార్గమున విశేషమేమైన నున్నదా యని సేవకుల నంపిరి. వారు ముందుపోయి చూచి, భయకారణ మేమియు లేదనియు, ఒకవృక్షముక్రింద దివ్యతేజోయుతుడగు నొకయోగి యున్నాడనియు తెలిపిరి. వెంటనే వర్తకు లిరువురును సపరివారముగాబోయి బుద్ధుని దర్శించిరి. వెంటనే తేనెయు, శర్కరయు కలిపిన యవపిండిరొట్టెలను సమర్పించిరి. బుద్ధుడు దాని భుజించగానే వర్తకు లిరువురును యావజ్జీవమును బుద్ధునికి పరిచర్యచేయుట కియ్యకొనవలెనని యతనిని వేడిరి. బుద్ధుడు వారిని పరిగ్రహించెను. వారికి ఉపాసకులని పేరు. బుద్ధుడు శిష్యులుగా స్వీకరించిన ప్రథమపురుషు లీవణిజసోదరులే.

బుద్ధుని ప్రథమబోధ

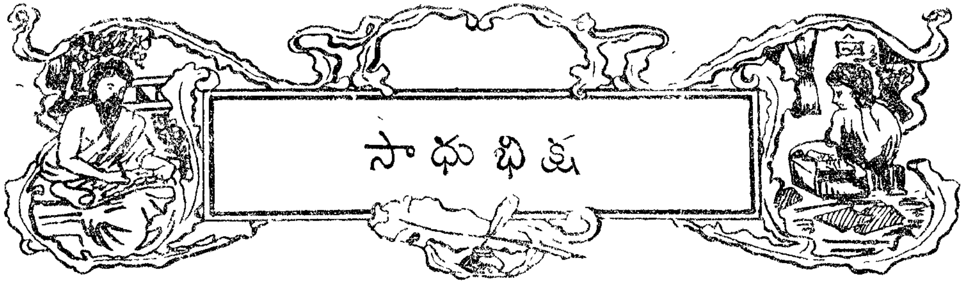
బుద్ధుడు త్రపుషభల్లికులచే నాహారము నడిసి మరల న్యగ్రోధవృక్షముక్రిందికి వెళ్లెను. అప్పుడు తాను గనుగొనిన ముక్తిమార్గము నెవరికి బోధించిన సులభముగా గ్రహింపగలరా యని యోజించెను. కపిలవస్తునగరమును వదలి వచ్చుచుండగా మొదట తా నాశ్రయించిన ఆలారుని కీధర్మమును బోధింప నెంచెను. కాని ఆలారు డొకవారముక్రిందనే మరణించినట్లు ఆయనకు మనోగోచరమయ్యెను. పిమ్మట తా నాశ్రయించిన ఉద్రకుని తలచెను. ఆయనకూడ ఆతొలిరాత్రియే మరణించెనని తెలిసెను. కడపట తన్ను పంచులమనస్కుడనియెంచి త్యజించిన

అయిదుగురు సన్న్యాసుల దలచెను. వారిపుడు కాశీయందు సారంగనాథమున తపమాచరించుచుండిరి. అప్పటికి బుద్ధుని తపఃపరిసమాప్తియయి ఎనిమిదివారములయ్యెను. ఆషాఢ శుద్ధపూర్ణిమనాడతడు వారణాసికి పయనమయ్యెను. అదియే ఆయన దేశసంచారమునకు ప్రారంభము. బుద్ధుని త్యజించిన అయిదుగురు సన్న్యాసులును తపోనిష్ఠయందుండిరి. వారు బుద్ధుని దూరముననే చూచి ఉదాసీనత వహించిరి. కాని వారిలోవారు చంచలచిత్తుడగు గౌతముడు ఆదరణపాత్రుడు కాడనుకొని యూరకుండిరి. బుద్ధుడు వారిని సమీపించెను. ఆయనను చూచిచూడనట్లు నటించుచు, లేచి గౌరవింపరాదని దృఢనిశ్చయులైన వారయిదుగురును, బుద్ధుడు సమీపింపగనే, తమసంకల్పమును మరచి, తమకు తెలియకయే లేచి ఆయనకు నమస్కరించి నిలిచిరి. అప్పుడాయన వారికి తనధర్మమును బోధించెను. వారును తద్ధర్మమును స్వీకరించి అర్హంతులైరి. అర్హంతులనగా పరిపూర్ణజ్ఞానులై మోక్షార్హులగువారు. సారనాథునందు యశస్సనువాడును, వానితలిదండ్రులును, భార్యయును, ఏబదినలుగురుమిత్రులును బుద్ధునిధర్మమును స్వీకరించిరి. బుద్ధుడు అరువదిమందిశిష్యులను నానాదిక్కులకును ధర్మబోధకై పంపి, తాను మరల ఉరువేలకు పోయెను. అచ్చట ఉరువేల కశ్యపుడు, గయాకశ్యపుడు, నదీకశ్యపుడు అను కశ్యపసోదరులు ముగ్గురు అగ్న్యారాధకులుండిరి. వారికి ధర్మమార్గోపదేశము కావించి, అర్హంతుల జేసెను. అటనుండి క్రమముగా లోకసంచారముచేసి, ధర్మమును లోకమునస్థాపించి, ఆచంద్రార్కకీర్తిస్వరూపుడయ్యెను.

బుద్ధునితపోభూమి యగు గయయందు అనేకాలయములును, స్తూపములును కలవు. సుమారు క్రీ. పూ. 250–వ సంవత్సరము మొదలు, క్రీ. శ. చాల సంవత్సరములవరకును అనేక బౌద్ధచక్రవర్తులచేతను, ధనికులచేతను, భిక్షులచేతను కట్టబడినవై యుండెను. ఈ 14 శతాబ్దముల కాలమున బౌద్ధమతము శశాంక, కుమారిలభట్టాదిబౌద్ధమతద్వేషుల ప్రహారకృత్యములవలన చాలవరకు బాధల నందియుండెను. శశాంకుడు బౌద్ధాలయముల ననేకముల నాశమొందించెను. అతడు బోధిద్రుమమునుగూడ నెన్నియోమారులు దహించియు, నరికియు తనకక్కసమును దీర్చుకొనుచుండెను.

మహాబోధి ఆలయమును కట్టించినవాడు అశోకచక్రవర్తి. ఉపగుప్తుడు ఆయనయొక్క గురువు. ఉపగుప్తుడు శూద్రకులజాతుడయ్యును, పదునేడవసంవత్సరప్రాయమున బౌద్ధుడై, జితేంద్రియుడని ఖ్యాతిజెందినవాడు. అశోకుడు తొలుత క్రూరుడైయుండెను. సమయము చిక్కినప్పుడెల్ల నతనికి ఉపగుప్తుడు సన్మార్గావలంబనము బోధించుచుండి అతనిని బౌద్ధుని జేసెను. బౌద్ధుడైన అశోకచక్రవర్తి గయాప్రభావమునువిని, ఉపగుప్తుని ప్రేరణవల్ల గయయందు మహాబోధిఆలయమును ఒకలక్ష హేమనిష్కముల వ్యయించి కట్టించెను. ఈఆలయము పదునారు స్తంభములుగల మంటపమై యుండెను. ఆమంటపమధ్యమున నొక 'వజ్రాసన' ముండెను. దానివ్యాసము 5¾ అడుగులు, దానిమందము ఆరంగుళములు. అదియొకపాలరాతిచే చేయబడినది. దానిపై చిత్రవిచిత్రములుగ చెక్కడపుపని చేయబడియున్నది. (చిత్రము ౧) అశోకుడు మంటపమునేకాక దాని చుట్టును ఒక స్తంభావరణమునుగూడ కట్టించెను. ప్రతిస్తంభముపైనను చిత్రములు కలవు. స్తంభములకడ్డముగా రాతిదూలము లమర్చబడి, ఆవరణమంతయు నొకకంచెవలె కనబడుచుండును. (చిత్రము ౨) అశోకునితర్వాత ననేకరాజులు ఆలయమును వృద్ధిచేసిరి. అశోకునితర్వాత 9 శతాబ్దములకు హ్యూయెన్‌త్సాంగు గయను దర్శించినప్పుడు ఆలయమొకమంటపమాత్రము కాక పెక్కుఅంతస్తులుగలదై యుండెను. అశోకమంటపము క్రీ. పూ. ప్రథమశతాబ్దమున శంకరుడు, మున్గరగ్రామణి అనునిద్దరు ఉపాసకసోదరులు (ఇందు శంకరుడే శంకరాదిత్యుడనబరగువాడు కానోపును) గొప్పఆలయముగా గట్టించిరి. వీరే నాలందఆలయమునుగూడ గట్టించిరి. తర్వాత 300–400 మధ్యకాలమున నేపాళరాజగు పశుపతి బుద్ధవిగ్రహము నొకదానిని ప్రతిష్ఠించి, తూర్పుమంటపమును, ఇంక ననేకస్తూపములను గట్టించెను. క్రీ. శ. 600–620 మధ్యకాలమున శశాంకరాజు బౌద్ధమతమునందలి ద్వేషమువలన బోధిద్రుమమును పెకలించి, ఆలయమును ధ్వంసముచేసెను. తాను ధ్వంసముచేయుట చాలక, తనమంత్రి బౌద్ధుడైనను, అతని నాలయధ్వంసము కావించుట కాజ్ఞాపించెను. ఆమంత్రి యట్టిదారుణమున కొడంబడజాలకయు, రాజాజ్ఞనుల్లంఘింపను చాలకయు నందలి బుద్ధవిగ్రహమునకు ముందొకకుడ్యమును గట్టించి కప్పించెను.

[సశేషము]

సాధు భిక్ష

రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు

౧

ధర్మధేనువు చేపగా దాయఁగట్టి
జగతిఁ బిదికె నెవం డహింసాపయస్సు
నాతపస్వివతంసు నామహాత్ముతంబు
వీథివీథులఁ బడి పంచిపెట్టికొనుచు.

౨

కాళ్లు కందగాఁ గట్టిన కడపలెల్ల
నెక్కిదిగితిని పగలెల్ల నీపురాన;
పిలిచి నోరారగా నింత భిక్షఁబెట్టు
గ్రామవాసి యొకండును గానరాఁడు.

౩

వృత్రవధఁ గీర్తనముసేయు వేదవాణి
నధ్యయన మొనరించు బ్రాహ్మణజనంబు
సృష్టిచేతనమెల్ల నాగ్ద్రీకరించు
మహాదహింస కేపగిది బ్రహ్మణ్యమిచ్చు?

౪

చంపఁ జేయెత్తు కటికికసాయి యసికి
నవ్వుచు శిరస్సు నీఁగలుపువ్వు బుడఁద
చంపలేదె జీవనపయఃఘోరమయిన
యాతనిలోని హింసాప్రరోహమును బ్రేమ.

౫

ఊరినలుప్రక్కలందును నుదయవేళఁ
గదలి చీమలపుట్టలు వెదకి వెదకి
మంచిబియ్యము చల్లు సంసారులకట!
మాటినారు మతద్వేషమలిన మంటి.

౬

నేసవిదినాల పక్షిదప్పికలు దీర్ప
ప్రమిదలను మంచినీరోసి బయటగోడ
మదురులందునఁ బెట్టు బ్రాహ్మణపురంధ్రు
లకట! యిపుడేల యిటు లదయాత్మలైరి.

౭

లేళ్లమేతకు పచ్చిక బీళ్లుపెంచి
విడిచిపెట్టు కర్షకులు లోభింత్రు నేఁడు
కంచవేసితోఁటల కెల్ల గరుణవిడిచి
మారెనే బౌద్ధధర్మ చక్రారపంక్తి!

౮

తొట్టెలో పసిపాపను దొడ్డిలోని
బాలవత్సముఁ, దోటలోఁ బచ్చమొలక
నేకవత్సల దృష్టితో సాకినట్టి
ప్రియకుటుంబిను లిప్పు డేమయిరో, యకట

౯

తీయనీయ లేదు తేనెఁ దెట్టెలనుండి
త్రుంపనీయలేదు తొడిమఁ బువులు
కోయనీయలేదు కొమ్మలఁ ఫలములు
ఎటులమారె నా యహింస నేఁడు.

౧౦

కావిఁగొన్న పరివ్రాజి కాయంబు
సుఖముగాఁ జైత్యములయందు సుప్తిఁగొంద్రు
రాళ్ళ నిలువునఁ "బ్రియదాసి" వ్రాసినట్టి
ధర్మస్తంభంబు ధూళిలో దాఁగు నేఁడు.

౧౧

కోటికి వేయు మన్నదిచటి నరము లెల్ల
ప్రాయమున నున్న నన్నె సర్వాంగకములు,
కాన్పులుడిగిన యీగోవు కదలలేక
వణకుచున్నది నావచః శక్తి తగిడి.

౧౨

దొక్కలంటుకపోయెఁ గండ్లు మూసుకొనును
నీపయస్వినికక్కటా! యెట్లుచూతు;
చలికిఁ గప్పదమన్న వస్త్రంబు లేదు
ఒక్క కావికె పీనము దక్కినాకు.

౧౩

అనుచు విలపింపుచుండె సన్న్యాసి యొకఁడు
లేవలేని యొక్క ముసలిగోవు చెంత
ఆంధ్రరాజ్యేశ్వరీ కంఠహార మయిన
ధాన్యకటకవీథులమధ్య శూన్యగతిని.

౧౪

మేత తేలేఁడు, వృద్ధగోమాత బాధ
చూడలేఁడు ప్రాణములు కొట్టుడుచుండ
ఎటులొ కరక చేదోయి నెత్తి గోవు
తల్లిని గవుంగలించు వత్సము విధాన.

౧౫

బొంగతో నీళ్లు మోసుకపోవుచున్న
పేదరాలొక్క చూచి హృద్భేదనముగ
నామహర్షి సంక్రాంతి నింకేమి చెప్ప
కలదుగాక సూత్రాత్మ జగత్పునంగ.

౧౬

మానము వెనుకలవచ్చుమఁ బోవుచున్న
పడుగులను జూడలేదామె; వారిమీఁదఁ
జినిగిపోయిన తనమేని చీరవిచ్చి
బుద్ధభగవాను పేరు చెప్పుచును గప్పె.

చింత

వేంకట కాళిదాస కవులు

[ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్యసమ్మేళనము]

తేటినై భవదీయ దివ్యపాదాంభోజ రుచిరమరందంబు గ్రోలువాఁడ
హంసనై భవదీయమగు మానససరోవరోర్మికాశ్రేణుల నూఁగువాఁడ
వరచకోరంబునై భవదీయముఖసుధాకరచంద్రికల వెక్కఁ దిరుగువాఁడఁ
గోయిలనై భవదీయ భాసురతనూసురసాలముం జేరి వరలువాఁడ
"రామకృష్ణా!" యటంచు గీరంబునగుచు-నీదు కరపల్లవమున రాజించువాఁడ
సుకవినై భవన్నామ సంస్తుతివినిర్మ-లాంబరంబున విహరించి యలరువాఁడ.

ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఇక భాషావిషయమునుగుఱించి యాలోచింతము. 'సాతవాహనులు ఆంధ్రులే యైనయెడల - ఆంధ్రులు ద్రావిడులలోని వారును, ద్రావిడభాషా కుటుంబమునకు జెందిన ఆంధ్రమును మాటలాడువారును గనుక-వారి శాసనములలో ఒక్కటియైన ద్రావిడభాషాకుటుంబమునకు జెందిన ఆంధ్రభాషలో నున్నది కనబడవలసి ఉండును. కాని, అట్టి శాసనమేదియు ఇంతవఱకు గానరాదు. సాతవాహనుల శాసనములన్నియు ప్రాకృత భాషలోనే కలవు. అందువలన సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒకరుకారు' అని వ్యతిరేకవాదము: అనగా సాతవాహనుల మాతృభాష ప్రాకృతము; ప్రాకృతము కావుననే వారి శాసనము లన్నియు ప్రాకృతమున నున్నవని దానిభావము.

సాతవాహన శాసనములు ప్రాకృతమున నున్నంత మాత్రమున వారి (మాతృ) భాష ప్రాకృతమని నిర్ణయింప వీలులేదని వ్యతిరేక వాదమునకు సమాధానము. శాసనములలో ప్రాకృతభాష ఒక్క సాతవాహనులనాటి నుండియే, ఒక్క దక్షిణాపథముననే, ఒక్క సాతవాహనుల కాలముననేకాదు; క్రీస్తుకుపూర్వమునను పరమునను, ఉత్తరాపథమునను దక్షిణాపథమునను, అశోకునినాటినుండియు గూడ శాసనములలో గానవచ్చుచున్నది. మౌర్య వంశపురాజైన అశోకుని శాసనము లన్నియు ప్రాకృతమున నున్నవి. శుంగవంశజులనాటి శాసనములు ప్రాకృతభాషలో గలవు. సాతవాహనులకు సమకాలీనులై ఉత్తరహిందూస్థానమున పరిపాలనము నెఱపినశక, కుషాణవంశజులనాటి శాసనములుచాలవఱకు ప్రాకృతముననేకలవు. మాళవసౌరాష్ట్రముల నేలిన క్షత్రప వంశజుడగు నహపానునియొక్కయు, అతని అల్లుడు వృషభదత్తుని యొక్కయు, అతని కూతురును వృషభదత్తుని భార్యయు నగు దక్షమిత్ర యొక్కయు, అతనిమంత్రి 'అయమ' యొక్కయు శాసనములన్నియు ప్రాకృతముననేకలవు. వృషభదత్తుని యొక్క శాసనమున మాత్రము ఆతడదివఱకుచేసిన దానధర్మములనువర్ణించు ప్రశస్తియాతయు సంస్కృతముననే యున్నను క్రొత్తగ చేయబోవుదానమును వర్ణించు పట్టు నుండి సంస్కృతము కాక ప్రాకృతమే వాడబడెను. ఈ పైనుడివిన వారందఱు సాతవాహనులకు సమకాలీనులే. సాతవాహనులకు సమ

కాలికుడైన కళింగరాజగు ఖారవేలుని శాసనమును ప్రాకృతముననే రచియింపబడినది. సాతవాహన రాజ్యమంతరించినపిదప పరిపాలించి రనబడు కర్ణాటదేశపు కదంబవంశజుల మొదటి శాసనములు ప్రాకృతముననే కలవు. క్రీస్తుశకము మూడవ శతాబ్దాంతమునుండి కాంచీపురమును రాజధాని చేసికొని పాలించి రనబడు పల్లవ వంశజుల మొదటి శాసనములలోని భాషయు ప్రాకృతమే. సాతవాహన రాజ్యమంతరించిన పిదప ఆంధ్ర దేశమున వేఱువేఱు ప్రాంతముల రాజ్యము చేసిరని యూహింపదగు ఆనందగోత్రజుల శాసనములు, బృహత్ఫలాయన సగోత్రుల శాసనములు, వేంగీశాలంకాయనులలోని మొదటిరాజుల శాసనములు—ఇవియన్నియు ప్రాకృతముననే ఉన్నవి.

ఈ పై యుదాహరణముల ననుసరించి చూచినచో ప్రాకృతము ఒక్క సాతవాహన వంశజుల శాసనములలోను, వారు పాలించిన ఒక్క పశ్చిమహిందూదేశమునను, వారినాడును మాత్రమేకాక వేఱువేఱు రాజవంశములవారి శాసనములలోను, ఉత్తర హిందూస్థానమునను, కళింగమునను, మాళవ సౌరాష్ట్రములలోను, ద్రవిడకర్ణాట దేశములందును, క్రీస్తుపూర్వము అశోకుని నాటినుండి సాతవాహన రాజ్యమంతరించిన పిదప కొంతకాలము వఱకునుగూడ గానవచ్చుచున్నట్లు తెలియగలదు. దీనిని బట్టి ప్రాకృతభాష ఒకప్పుడు అనగా క్రీస్తుపూర్వము ౩౦౦ ల సంవత్సరములనుండి క్రీస్తుతరువాత ౩౦౦ ల సంవత్సరములవఱకు సాధారణముగ హిందూదేశమందలి రాజవంశములవారి కందఱికి సామాన్యమైన 'శాసనభాష' యయ్యెనని మనము నిస్సంశయముగ నుడువవచ్చును.

ఇట్లు ప్రాకృతము దేశమంతటను వ్యాపించుటకును, రాజవంశములవారి కందఱికి సామాన్య 'శాసనభాష' యగుటకును కారణము లేకపోలేదు. అది హిందూదేశమున బౌద్ధమతము ప్రబలముగ వ్యాపించిన కాలమను విషయమును జ్ఞాపకముంచుకొనినచో ఆకారణము సువిదితమగును. హిందువులయొక్క వైదికవాఙ్మయమంతయు సంస్కృతమున నున్నయట్లు బౌద్ధులయొక్కయు, జైనులయొక్కయు మతగ్రంథము లన్నియు 'పలీ' భాషలోగలవు. 'వ్యావహారికమునకు భిన్నమైన గ్రాంథిక ప్రాకృతముయొక్క ప్రాచీనరూపమునకే 'పాలీ' యని పేరు.' సంస్కృత గ్రంథములకును, సంస్కృత పండితులకును హిందువులలో ఎట్టి గౌరవప్రతిష్ఠ లుండెడివో అట్లే బౌద్ధమతము ప్రబలిన రోజులలో ప్రాకృత గ్రంథములకును, ప్రాకృతభాషా పండితులకును అట్టిగౌరవమర్యాద లుండెడివి. హిందువులకు సంస్కృత మెట్టిపవిత్రభాషయో బౌద్ధ జైనాదులకు ప్రాకృత మట్టి పూజ్యభాష. మత విషయకమైన కార్యకలాపాదుల సందర్భముననే తప్ప మిగిలిన వేళల సంస్కృతమును వాడుట పూర్వ మెంత యపవిత్రముగ తలంపబడుచుండెనో అట్లే బౌద్ధయుగమున మత స్వభావమును సూచించు కార్యముల పట్లనే కాని మిగిలిన యప్పుడు ప్రాకృతమును వాడుట దోషముగ పరిగణింప బడుచుండెను. రాజరాజ

నరేంద్రునినాటి వఱకుగూడ తెలుగువ్యాకరణములైననేమి, మఱి యేగ్రంథములైన నేమి సంస్కృతమున రచియించుటయే ప్రతిష్ఠావహ మనునభిప్రాయ ముండినట్లే బౌద్ధమతము ప్రబలిన సాతవాహనుల నాడు గ్రంథ రచన ప్రాకృతమున జేయుటయే ఘనతగ నెన్నబడు చుండెను. ఇంతయేల, భాషా విషయకముగ వైదిక మతమునకు సంస్కృతము చిహ్నమైనట్లు బౌద్ధజైనమతములకు ప్రాకృతము చిహ్నమయ్యెను. మతస్వభావమును సూచించు ఏలేఖ్యమునైనను బౌద్ధయుగమున ప్రాకృతభాషలో రచించుటయు, వైదికయుగమున సంస్కృతభాషలో రచించుటయు మీఱరాని యొకపవిత్రాచారమయ్యెను. ఇందువలననే బౌద్ధమతస్వభావమును సూచించు దానధర్మములను దెలుపు లేఖ్యము లన్నియు బౌద్ధయుగమున ప్రాకృతమున నే కలవు. ప్రాకృతభాషలో గానవచ్చు శాసనము లన్నియు రాజులు కాని ప్రజలు కాని బౌద్ధభిక్షువులకో, బౌద్ధసంస్థలకో లేక జైన సంస్థలకో చేసినదానధర్మములను దెలుపునవే. ఈ కారణముననే ఋషభదత్తుని ప్రశస్తి యంతయు మొదట సంస్కృతమున నుండినను దానవిషయమును దెలుపు పట్టునుండి ప్రాకృతముననే కలదు. అందువలన ఇట్టిప్రాకృతమును ఆధారముగా గైకొని సాతవాహనులు ఆంధ్రులుకారని వాదించుట యుచితముకాదు. సాతవాహనుల కాలమున గాని, అంతకు పూర్వము కాని హిందూదేశమునందలి వేఱు వేఱుప్రాంతముల పరిపాలనము నెఱపినవారు తమశాసనములను దేశభాషలలో వ్రేయించి యుండినయెడల — ఆయాప్రాంతము లందలి వారు అచ్చటి దేశభాషలో తమశాసనములు వ్రాయించియుండిరి గనుకను, సాతవాహనుల శాసనములు ప్రాకృతమున గానవచ్చుచున్నవి గనుకను — సాతవాహనులభాష ప్రాకృతమే యనియు, అందువలన వారు ఆంధ్రులకు భిన్నులై యుందురనియు అప్పు డూహింపవచ్చును; కాని సాతవాహనుల కాలమున హిందూదేశమునందెల్లెడల సాధారణముగ ప్రాకృతభాషా శాసనములే కనబడును కాని దేశభాషాశాసనమే కానరాదు. అందువలన ఈభాషాధారమున సాతవాహనులు ఆంధ్రులు కారనుట యొప్పదు.

మఱియొక విషయము: ప్రాకృతము ఇప్పటి ఆంధ్రదేశమునకు గౌతమీపుత్రునితరువాతి సాతవాహనరాజుల మూలమున వచ్చిన దను వ్యతిరేకవాదమును సరియైనది కాదు. ఇందుకు కృష్ణామండలములోని భట్టిప్రోలు బౌద్ధస్తూపశాసనములే ప్రమాణము. ఈశాసనములన్నియు ప్రాకృతముననే కలవు. వీటిని ప్రకటించినబూలరుదొరగారు వాటిలిపి ననుసరించి యవి అశోకునికి కొంచెము తరువాతి వనియు, సాతవాహనుల నానాఘట్టముశాసనములు ఖారవేలునిహాథిగుంఫాశాసనము మొదలయినవానికి పూర్వపు వనియు, అందువలన అవి క్రీస్తుకు ౨౦౦ లకు కూడ పూర్వపువే యై యుండుననియు జెప్పుచున్నారు. ఇదియే సరియైనదగునో సాతవాహనుల నానాఘట్టపు శాసనములకు పూర్వమే ప్రాకృతభాషాశాసనములు భట్టిప్రోలు బౌద్ధస్తూపమున గానవచ్చు

చున్నవని చెప్పవలసియుండును. ఆ శాసనము లొకవేళ బూలరుగారు చెప్పినంతటి ప్రాచీనమైనవి కావని సంశయించినను క్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతాబ్దిలోనివైన గాకపోవు. అవి క్రీస్తుతరువాత మొదటిశతాబ్దిలోనివని వాదమున కొకవేళ వాదించినను అప్పటికిని అవి గౌతమీపుత్త్రాదులకు పూర్వపువే కాగలవు. ఏలయన గౌతమీపుత్త్రాదుల నాసిక శాసనములలోని లిపికంటె భట్టిప్రోలుస్తూపపు శాసనముల లిపి చాల పూర్వపుదని యెల్లరు నంగీకరించియే యున్నారు. గౌతమీపుత్త్రాదుల తరువాతివారే ఆంధ్ర దేశమునకువచ్చిరనియు, వారే ఆంధ్రదేశమునకు ప్రాకృతమును దీసికొనివచ్చిరనియు వ్యతిరేకవాదము. అట్టిచో సాతవాహనులు రాకపూర్వమే ఆంధ్ర దేశమున ప్రాకృతభాషాశాసనములు కాన్పించుట యెట్లు కలిగెను? సాతవాహనులకు పూర్వము ఆంధ్ర దేశమునందలి శాసనములు ద్రావిడ భాషా కుటుంబమునకు సంబంధించిన ఆంధ్రమున కాక ప్రాకృతముననుండుట యెట్లు కలిగెను? ఏటిననుసరించియే వ్యతిరేకవాదము సరియైనది కాదనవచ్చును. ఈపై ప్రశ్నలకు ఇదివఱలో చెప్పినదే సమాధానము. శాసనములందు ప్రాకృతముండుట అది దేశభాష యగుటవలనను కాకపోవుటవలనను కాదు: అది బౌద్ధులమత భాష, పవిత్రభాష యగుటయే అందుకు కారణము. 'సాతవాహనులకు పూర్వమే' ఆంధ్ర దేశములో ప్రాకృత భాషా శాసనములు కాన్పించుటనుబట్టియే ప్రాకృతమునకు భిన్నమైన దేశభాష యచ్చటనుండి యుండదని యూహింప నవకాశము కలుగుచున్నది. సాతవాహనులకు పూర్వమైనను పరమునైనను ఆంధ్రదేశమునందలి శాసనములలో ప్రాకృతము కాన్పించుట అది దేశభాషయగుటవలన గాదనియు, అది మతభాష యగుటవలననే యనియు మనము నిర్ణయింప వచ్చును. అందువలన ప్రాచీన ప్రాకృతభాషాశాసనములు కాన్పించిన ప్రాంతముల ప్రాకృతేతరమైన దేశభాష లేదని మాత్రము నిశ్చయముగ చెప్ప వల్లకాదు. ఈ కారణములవలన సాతవాహనులును, ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారనుటకు ప్రాకృతము ఏవిధమునను అడ్డురాదని మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

వేఱొక విషయము: శ్రీమాన్ పి. టి. శ్రీనివాస అయ్యంగారు క్రీస్తుశకము ౩౦౦ లనుండి ఆంధ్ర జాతియు, ఆంధ్ర రాజవంశమును అంతరించెనని చెప్పుచున్నారు: కాని యిది సమంజసమైన యూహగ కాన్పింపదు. ఆంధ్ర రాజవంశము వారి శాసనములు క్రీస్తు శకము మూడువందలనుండి కాన్పింపకపోవుటచేత ఆ వంశ మొకవేళ అంతటినుండి అంతరించెనన ననవచ్చునేమో కాని ఆంధ్రజాతి యంతయు నంతరించెననుటకు వీరికిగల యాధారము లేవో తెలియరాకున్నవి. ప్రత్యక్షముగ ఆంధ్రజాతి యిపుడుండగా సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒకరని నిర్వివాదముగ నంగీకరించువీరు ఆంధ్రజాతి యంతరించెనని చెప్పుట విపరీతముగ కనబడకమానదు. అయితే ఇట్లు చెప్పుటలో ఇప్పటి యాంధ్రజాతియు, పూర్వపు ఆంధ్రజాతియు ఒక్కటికాదని వీరియుద్దేశమనుట స్పష్టము.

పూర్వపు ఆంధ్రులును, ఇప్పటి ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారనుటకు వీరు చూపిన ప్రమాణములు బలమైనవి కావు. బలిష్ఠములైనకారణములున్ననే కాని పూర్వపుఆంధ్రులును,ఇప్పటి ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారని యనజాలము. అంతేకాక ఆంధ్రరాజవంశమును, ఆంధ్రజాతియు అంతరించెనని వారనుచో ఆంధ్రరాజవంశమే ఆంధ్రజాతియనియు, ఆంధ్రరాజ వంశము మినహాగా ఆంధ్రజాతియే లేదనియువారు చెప్పవలసి యుండును. ఇందుకైనను వారు ప్రమాణములు చూపవలసి యుండును.తగిన బలిష్ఠ ప్రమాణములులేనిదే ఆంధ్రజాతి యంతరించెనను వీరి సిద్ధాంతము అంగీకార్యము కాజాలదు.

ఈ పైప్రమాణములనుబట్టియు, కారణములనుబట్టియు ఇంతకంటెబలిష్ఠములైన వ్యతిరేకప్రమాణము లున్ననే తప్ప సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒక్కరేయని నిశ్చయించుకొనవచ్చును.

సాతవాహనులును, ఆంధ్రులును ఒక్కరని మనము నిశ్చయించుకొనుటచేత ఆంధ్ర రాజుల కాలనిర్ణయ చరిత్రాదుల కొఱకు— సాతవాహనులశాసనములేకాని ఆంధ్రరాజుల శాసనములు ఏవియుకాన్పింపలేదు కావున— సాతవాహనవంశజుల శాసనములనే పరిశీలింపవలెను.

సాతవాహనవంశజుల శాసనము లెచ్చటెచ్చట నున్నదియు ఈవఱకే తెలుపబడినది. ఆ శాసనములలో సాతవాహనరాజుల రాజ్యసంవత్సరములే కాని శకవర్షములు తెలుపఁబడియుండలేదు. సాతవాహనరాజుల రాజ్యసంవత్సరములు తెలిసినంతమాత్రమున వారి కాలమును శకవర్షపరిగణనమున గాని, క్రీస్తుశకపరిగణనమున గాని నిర్ణయించుటకువీలులేదు. అందువలన సాతవాహనవంశమునందలిఅనగా ఆంధ్రవంశము నందలి ఆ యారాజులు — శకవర్షపరిగణనమునగాని, క్రీస్తుశకపరిగణనమున గాని — ఎప్పటినుండి ఎప్పటివఱకుపరిపాలించిరో వారికిసమకాలీన శాసనములను బట్టియైన నిర్ణయించుటకు వీలుకలుగునేమో ఇక చూడవలసి యున్నది.

యవన, శక, పహ్లవులు

సాతవాహనరాజుల శాసనముల ననుసరించి వారియొక్క (అనగా ఆంధ్ర రాజుల యొక్క) కాలమును నిర్ణయించుటకు వీలు లేదని తేలుటచేత వారికి సమకాలీనులైనవారి శాసనములవలననైనను ఈకాలనిర్ణయ సమస్యాపరిష్కారమునకు మార్గ మేర్పడునేమో చూతము. సాతవాహనుల శాసనముల ననుసరించియే వారికి సమకాలీనులైనవారిని నిర్ణయించినచో నది ప్రామాణికముగనుండగలదు.

శాసనములవలన దెలియవచ్చు సాతవాహనరాజులలో మొదటి మూవురును స్వయముగ వేయించిన శాసనము లింతవఱకు గానరాలేదు. సాతవాహన ప్రభువులు స్వయముగ వేయించిన శాసనములు గౌతమీపుత్త్రుని నుండియే కనబడుచున్నవి. కాని గౌతమీపుత్త్రుని శాసనములలో సాతవాహనేతరములైన తెగ లేవియు పేర్కొనబడియుండలేదు. అందువలన

సాతవాహనులకు సమకాలీను లెవ్వరను విషయమును దెలిసికొనుటకు గౌతమీపుత్ర శాసనములు మన కుపకరింపవు.

గౌతమీ పుత్ర సాతకర్ణి శాసనముల తరువాత మనకు లభ్యము లగునవి వాసిష్ఠీపుత్ర (శ్రీ) పుళుమావి శాసనములు. ఈ పుళుమావి యొక్క పందొమ్మిదవ రాజ్య సంవత్సరము నాటి నాసికగుహాశాసనమున గౌతమీపుత్రుడు యవన, శక, పహ్లావులను నాశము గావించె ననియు, ఖఖరాత వంశమును నిర్మూలము గావించెననియు దెలుపబడి యున్నది. ఇందు వలన యవన, శక, పహ్లావులును, ఖఖరాతులును సాతవాహనులకు సమకాలీనులని నిస్సంశయముగ నుడువవచ్చును. ప్రాకృత భాషలో ఖఖరాత వంశ మను పేరం బరగు దానికే సంస్కృతమున క్షహరాతవంశ మని పేరు. అందుచేత యవన, శక, పహ్లావులయొక్కయు, క్షహరాతుల యొక్కయు చరిత్రమును బరిశోధించినయెడల ఆంధ్రరాజుల కాలనిర్ణయ సమస్యను పరిష్కరించుటకు కీలకము దొరకునేమో చూడవలసి యున్నది.

మనహిందూవాఙ్మయమున అలెగ్జాండరు మొదలగు గ్రీసుదేశీయులకు యవనులనిపేరు. అలెగ్జాండరు హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చి సింధు, పంజాబు ప్రాంతములను జయించుట హిందూదేశ చరిత్రపాఠకులకు దెలియని విషయము కాదు. అలెగ్జాండరు చనిపోయినపిదప అతని ప్రాదేశరాజ్య మంతయు అతని సేనానాయకులైన యవనముఖ్యుల వశమున నుండెను. మౌర్యచంద్రగుప్తుడు సింధు, పంజాబు ప్రాంతముల నేలుచుండిన యవనులను జయించి స్వరాజ్యమునుస్థాపించినప్పటికి మౌర్యసామ్రాజ్యము పతనము నొందినపిదప దానికిఉత్తరపు సరిహద్దులను, వాయవ్యపు సరిహద్దులను ఉండిన బాక్ట్రియా, పార్థియా దేశములనుండి హిందూదేశముపై మరల గొన్ని దండయాత్రలు జరిగెను.

హిందూదేశమునకు వాయవ్య మూల నున్న 'హిందూకుష్' పర్వతముల యొక్క ఉత్తరపు 'సాలోపు'లకును మధ్యఆసియాలోని ఇప్పుడు 'ఆమూడేరియా' యనబడు 'ఆక్ససు' నదికిని మధ్యగల ప్రదేశమునకే,అనగా'ఆక్సస్' నది ఉత్తరపు సరిహద్దుగాగల ఉత్తర ఆఫ్ఘనిస్థానదేశమునకు బాక్ట్రియా యని పేరు. ఈ దేశమును అలెగ్జాండరు చనిపోయిన పిదప 'యూథిడిమస్' అను యవనవీరుని వంశము వారు పాలించిరి. 'యూథిడిమస్' కుమారుడైన 'డెమిట్రియస్' చాలసమర్థుడైన మహావీరుడు. ఇతడు బాక్ట్రియానుండి పడుమటి పంజాబు, సింధుప్రాంతము వఱకు జయించి కొంత కాలము హిందూదేశములోని భాగములను గూడ బరిపాలించెను. ఇవతలహిందూదేశభాగముల నాతడు జయించుచుండగా ఆతనికి ప్రతిస్పర్ధియైన 'యూక్రిటైడీస్' అను మఱియొక యవనవీరుడు బాక్ట్రియా సింహాసనమునకై కలహించి తుద కారాజ్యమును గైవసముచేసికొనెను. అప్పటినుండి 'యూథిడిమస్'వంశము వారు తాము జయించిన హిందూదేశ భాగములనే పరిపాలించుచువచ్చిరి. కొంతకాలము నకుదరువాత 'యూక్రిటైడీస్' వంశమువారు

'యూథిడిమస్' వంశము వారినిజయించి, అంతో వఱకు వారు పరిపాలించుచుండిన పశ్చిమ పంజాబు ప్రాంతములను బాక్ట్రియా దేశమును గూడ పరిపాలించిరి. వీరలెల్లరును యవనులే. ఈయవనుల పరిపాలనము ఒక్క హిందూదేశ వాయవ్య ప్రదేశముననే కాక భరుకచ్ఛ (Broach), మాళవ, సౌరాష్ట్రాది పశ్చిమ హిందూదేశప్రాంతముల కూడ సాగుచుండె ననుటకు నిదర్శనములు కలవు: (౧) అశోక చక్రవర్తి క్రింద సౌరాష్ట్రమున కధిపతిగ నుండిన యతుషు యవనుడని తెలియుచున్నది. (౨) పారసీక సింధుశాఖ నుండి హిందూదేశము యొక్క పశ్చిమతీరమునకు అనగా భరుకచ్ఛము సౌరాష్ట్రము, కొంకణము మొదలగు దేశములకు సముద్రప్రయాణముచేయు గ్రీసుదేశవర్తకుల కుపయోగకరముగ నుండునట్లు అచ్చటి రేవుపట్టణములు, అచ్చటి పరిశ్రమలు, ఎగుమతి దిగుమతి వ్యాపారము—ఈ మొదలగు వాటిని గుఱించి తెలుపు 'పెరిప్లస్ ఆఫ్ ది ఎరిత్రియన్ సి' అను గ్రంథమున గ్రీకుఅక్షరములతో 'అపోలోడోటస్', 'మినాండర' (మిళిందుడు)ల పేర ముద్రింపబడిన నాణములు భరుకచ్ఛము రేవుపట్టణములో చెలామణి యగుచుండెనని తెలుపబడి యున్నది. 'అపోలోడోటస్, మినాండరు'లు 'యూథిడిమస్' వంశజులు: 'డెమిట్రియస్' తరువాతివారలు. వారి యధికారము భరుకచ్ఛమున సాగుచుండక పోయినచో వారి నాణెము లచ్చట చెలామణి కానేరవు. అందువలన యవనులయధికారము పశ్చిమ హిందూదేశమునందు కూడ సాగుచుండినట్లు నిర్ణయింపవీలగుచున్నది. (3) కాళిదాసవిరచితమైన చారిత్రకనాటకమగు మాళవికాగ్నిమిత్రమున శుంగవంశకర్తయైన పుష్యమిత్రుని మనుమడగు వసుమిత్రుని సేనానాయకత్వమున నడపింపబడిన సైన్యములకును, యవనులకును మధ్యహిందూదేశమున నెచ్చటనో యొకచోట పోరాటము సంభవించినట్లు తెలుపబడి యున్నది. ఈ విషయము ననుసరించి కూడ యవనులు ఒక్క పశ్చిమపంజాబుప్రాంతముననే కాక మధ్యహిందూదేశమున గూడనుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్లే 'గార్గిసంహిత' యను జ్యోతిశ్శాస్త్రము ననుసరించియు యవనులు మధ్య హిందూదేశమున పాటలీపుత్రము (Patna) వఱకు వ్యాపించిరని విశదమగును. ఈ విధములైన ప్రమాణములనుబట్టి యవనులు పశ్చిమపంజాబుప్రాంతములను మాత్రమే కాక మధ్యహిందూదేశమునను, భరుకచ్ఛ సౌరాష్ట్రాదిహిందూదేశపశ్చిమతీరస్థదేశము లందను గూడ నుండిరని సిద్ధాంత మగుచున్నది. ఇంతకంటె వారినిగుఱించి మన కేమియు దెలియరాదు. సాతవాహనవంశజుడైన గౌతమీపుత్రసాతకర్ణి నాశము చేసిన యవనులు హిందూదేశ పశ్చిమతీరస్థ దేశవాసులును, మధ్యహిందూదేశ వాసులునై యుందురు. కాని మధ్యహిందూదేశమునగాని, హిందూదేశ పశ్చిమతీరస్థ దేశములందు కాని పరిపాలనము నెఱపిన యవనప్రభువులను గుఱించి మన కేమియు దెలియరానందున యవన చారిత్రమునుబట్టి ఆంధ్రరాజుల కాలమును నిర్ణయించుటకు మనకు సాధ్యము కాదు.

అందువలన నిక శకపహ్లవులను గుఱించి విచారింతము.

శకులనబడు తెగవారు మొదట నొక చోట స్థిరముగ నివసింపక దేశములవెంట ద్రిమ్మరుచుండిరి. కాలక్రమమున వారు పారసీక దేశము(Persia)నకును, హిందూదేశమునకును నడుమనుండిన 'డ్రాంగియానా' రాష్ట్రమున కుదురుకొని యచ్చటనే స్థిరపడిరి. శకులయొక్క స్థిరనివాసస్థాన మగుటవలన నారాష్ట్రమునకు కాలక్రమమున 'శకస్థాన' మనుపేరు కలిగెను. దీనినే యిప్పుడు 'సెయిస్థాన్' అందురు. పార్థియా దేశవాసులకే 'పహ్లవు'లని పేరు. మధ్యఆసియాఖండమునందు గలిగిన ఈశకుల 'అవాంతరము' మూలమున బాక్ట్రియాదేశపు యవనరాజ్య మంతయు విధ్వస్తమయ్యెను. పార్థియాదేశపు రాజులు మిత్రదత్తులు ఈశకవాహిని నడ్డగించుటకు ప్రబల ప్రయత్నములు కావించిరి కాని వారు శకస్థానమునుండి శకులను తఱుమగొట్టుటకు మాత్రము సమర్థులు కాజాలరైరి. శకులు పార్థియాసామ్రాజ్యముననే స్థిరపడిపోవుటవలన కాలక్రమమున శకపహ్లవు లిరువురికిని అన్యోన్యసంబంధము హెచ్చెను. యవనుల పిదప హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చినవారు ఈశకపహ్లవులే.

శకులు పశ్చిమపంజాబు సింధుదేశములపై దాడివెడలి, అంతవఱకు కాప్రాంతమును పాలించుచుండిన యవనరాజ వంశజుల నణచి, యచ్చట దమ రాజ్యమును స్థాపించిరి. వీరు పశ్చిమపంజాబు సింధుప్రాంతముల అలెగ్జాండరు నాటినుండి సాగుచుండిన పరిపాలన విధానమునే యవలంబించి, తాముజయించిన ప్రదేశములకు దమకు మాఱుగ ప్రతినిధులను నియమించి, పరిపాలింప దొడంగిరి. ఈ ప్రతినిధులకే 'క్షత్రపు'లని పేరు.

క్షత్రపులు

కొంత క్షేత్రమును (ప్రదేశమును) పరిరక్షించువాడని యర్థమిచ్చు 'క్షత్రపావన'పదమునకు 'క్షత్రప' పదము రూపాంతరము. అసలు మొదట 'మహారాజరాజ'బిరుదమును వహించుచు వచ్చిన పార్థియాదేశపు రాజుల ప్రతినిధులకే 'క్షత్రప' బిరుదము చెల్లుచుండెడిది. తరువాత శకరాజ ప్రతినిధులు కూడ నీబిరుదమును వహించుచువచ్చిరి. అందువలన శకరాజ్యమునుగాని, పహ్లవ రాజ్యమునుగాని తెలిసికొనుటకే 'క్షత్రప' బిరుదము నొకసాధనముగ మనము గ్రహింప నచ్చును. 'క్షత్రప' బిరుదమునవలెనే 'మహాక్షత్రప'బిరుదముకూడ గలదు. పదవియందును, స్వాతంత్ర్యాధికారములయందును క్షత్రపుల కంటె మహాక్షత్రపులు ఎక్కువవారు. ఆయా రాష్ట్రములలో 'క్షత్రప' వంశపరిపాలనము స్థిరపడిన పిదప మహాక్షత్రప, క్షత్రపు లిరువురును గలిసి ఏక కాలమున పరిపాలనచేయుచుండినట్లు శాసనముల ననుసరించి తెలియనగును. అట్టి సందర్భములలో మహాక్షత్రపుని అసలురాజుగను, క్షత్రపుని యువరాజుగను మనము గ్రహింప వచ్చును. ఇట్లు యవన, శకపహ్లవ ప్రతినిధులు మాత్రమే మొదట ఈ క్షత్రపబిరుదమును వహించుచు వచ్చినను వారివంశముల

వారు కాలక్రమమున తమపై మహారాజుల యధికారమును ద్రోసిపుచ్చి దాము స్వతంత్రులైనప్పుడుకూడ నీ క్షత్రప, మహాక్షత్రప బిరుదములను వహించుచునేయుండిరి.

హిందూదేశచరిత్రజ్ఞులకు దెలియవచ్చిన క్షత్రపవంశము లింతవఱకు మూడు కలవు. (౧) కపిశాక్షత్రపవంశము. శకులు గాంధార దేశమును జయించిన పిదప కపిశానగరమును రాజధాని గావించుకొని యాదేశమును క్షత్రపులు పాలించిరి. ఆఫ్ఘన్ స్థానములోని కందహార (Kandahar) రాష్ట్రమే పూర్వపు గాంధారదేశమని పురాతత్త్వవిదులు గుర్తించి యున్నారు. (౨) తక్షశిల రాజధాని చేసికొని పాలించిన క్షత్రపవంశము (3) మధురానగరము రాజధాని చేసికొని పాలించిన క్షత్రపవంశము. ఈ క్షత్రపవంశములు మూడును ఉత్తరహిందూదేశమున బరిపాలనము నెఱపినవే.

ఇట్టి క్షత్రపవంశములు ఉత్తర హిందూదేశముననేకాక పశ్చిమ హిందూదేశమున మాళవసౌరాష్ట్రప్రాంతములు పరిపాలించుచుండినవికూడ కొన్ని యుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. పశ్చిమహిందూదేశమును పాలించిన యాక్షత్రపులుకూడ అసలు ఉత్తర హిందూదేశీయులే యనుటకు గొన్ని నిదర్శనములు కలవు. వీరి మొదటి నాణెములమీది పేర్లు 'ఖరోష్ఠి' లిపిలో నున్నవి. ఈలిపి యిదివఱలో దెలిపినట్లు, సాధారణముగ ఆఫ్ఘన్ స్థానములోని తూర్పుభాగమునను, పంజాబులోని యుత్తరభాగమునను వాడుకలో నుండెను. పశ్చిమక్షత్రపరాజ్యములైన మాళవ, సౌరాష్ట్రాది దేశములలో సాధారణముగ బ్రాహ్మీలిపిలోని శాసనములేకాని ఖరోష్ఠిలిపిలోని శాసనములు కానరావు. పశ్చిమక్షత్రప దేశములలో అశోకచక్రవర్తినాటినుండియు వాడుకలోనుండినలిపి బ్రాహ్మీలిపియే. అందువలన పశ్చిమక్షత్రపులుతమ మొదటినాణెములమీద పేర్లు వ్రాయుట కుపయోగించినఖరోష్ఠీలిపి విదేశీయమనుట స్పష్టము. ఆలిపి పంజాబు ప్రాంతముల దని నిశ్చయముగ మనకు దెలియవచ్చుటచేత దానిని తమ నాణెములమీద వాడిన పశ్చిమక్షత్రపులు అసలు ఉత్తర హిందూదేశీయులైయుందు రని నిశ్చయించుట యుక్తము కాకపోదు. వీరు ఉత్తరహిందూదేశీయు లనుటకు మఱియొక ప్రమాణము కూడ గలదు. ప్రద్యుమ్నసూరి యను జైనపండితుడు రచియించిన 'ప్రభావకచరిత' మను జైనగ్రంథమువలన ఈపశ్చిమక్షత్రపులు అసలు ఉత్తర హిందూదేశమున నుండినవారనియు, 'కాలకసూరి' యను జైనమతాచార్యుని ప్రోత్సాహప్రోద్బలములవలన వారు పశ్చిమ హిందూదేశమునకు వచ్చిరనియు దెలియుచున్నది. ఈవిషయమంతయు ప్రభావకచరితములోని 'కాలకసూరి ప్రబంధ'మను నాలుగవ యధ్యాయము ననుసరించి తెలియుచున్నది. అందలికథ యిది:

"శ్రీధరావాసమని యొకనగరముకలదు. అందు వీరసింహుడను పేరుగల పరాక్రమవంతుడైన రాజొకడుండెను. ఆతనిభార్యపేరు సురసుందరి. ఆదంపతులిరువురికి నొకకొడుకు, నొకకూతురు కలిగిరి. కొడుకు పేరు కాలకుడు; కూతురి పేరు సరస్వతి. కాలకుడొకప్పుడునగరమునుదాటి తనగుఱ్ఱముమీద స్వారివెడలి యచ్చట అనేక

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు (Snap shots)

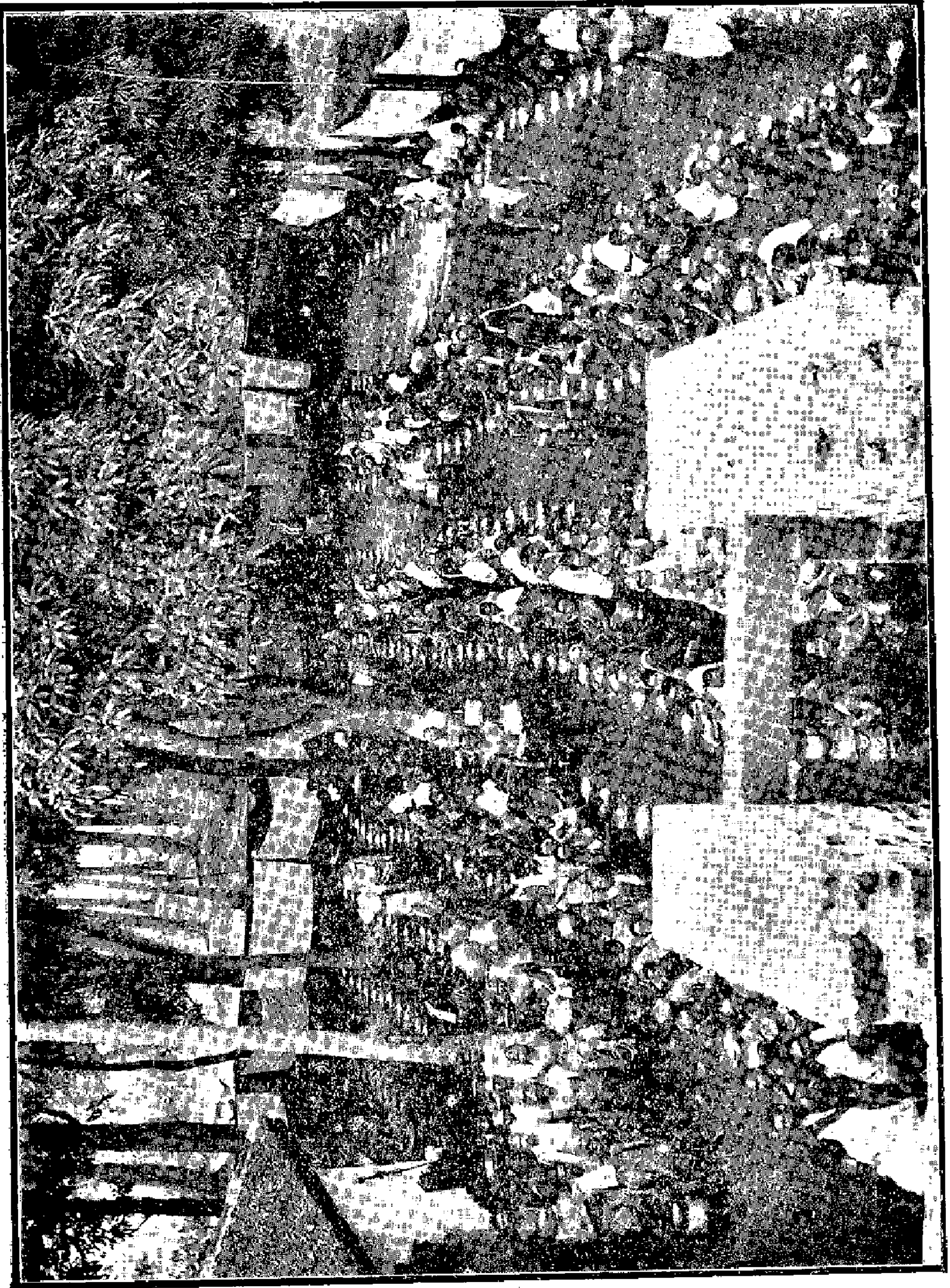
తుంగభద్రలో ఈదులాట

శ్రీ జి. తిమ్మారెడ్డిగారు, గుంటకల్లు. (మొదటిబహుమానము)

బస్సుపై శ్రీశైలపర్వత ప్రయాణము

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ. (మూడవబహుమానము)

వనభోజనము

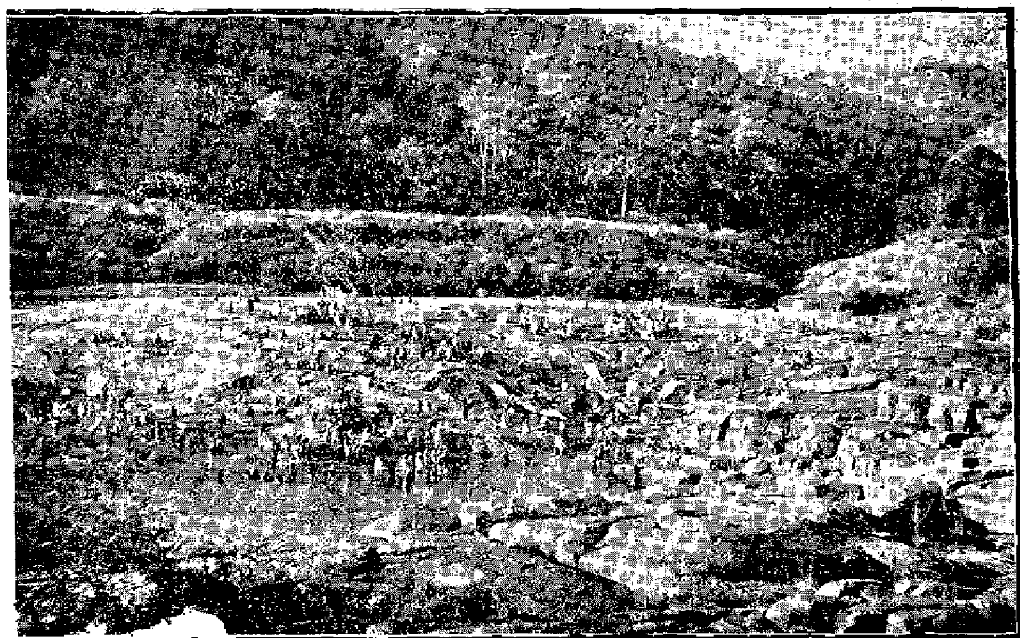
శ్రీ అయ్యగారి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు, కాకినాడ. (రెండవబహుమానము)

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు (Snap shots)

శ్రీశైలదేవాలయము

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

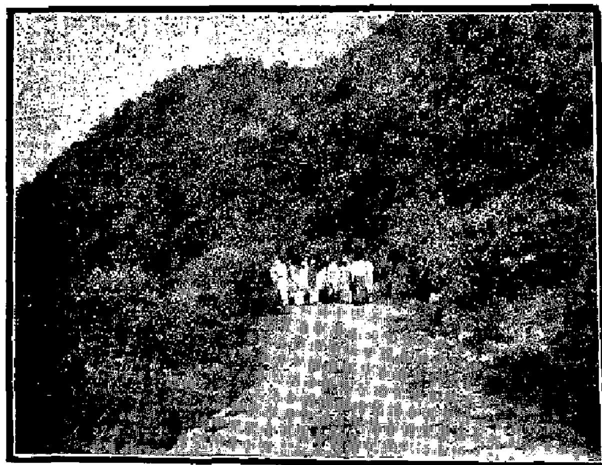
శ్రీశైలక్షేత్రమునకు ౧-౬ మైళ్ల దూరములోనున్న పాతాళగంగ

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

భీమునికొలను, శ్రీశైలము

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

మార్కాపురమునుండి శ్రీశైలమునకువెళ్లు దారిలో శిఖరేశ్వరమునకు సమీపమున

మేకలబండవద్ద చెంచుఘాటు

సి. బసవరాజు అండు సన్సు, కాకినాడ.

గతుల దానిని నడిపించెను. తుదకాతడును, గుఱ్ఱమును గూడ అలసటనొందుటచేత గుఱ్ఱమునొక చెట్టునకు గట్టివైచి యాతడు విశ్రాంతిదీసికొనుచు నొకచోటగూర్చుండెను. ఇంతలో నాప్రాంతముల నరణ్యమధ్యమున దనకు అనతి దూరమున ఎవరో మాటాడుచున్న ధ్వనియాతనికి వినవచ్చెను. తోడనే అదియేదో కనుగొనిరావలసినదని కాలకుడు తనమంత్రిని బంపగా ఆతడు ధ్వని వినవచ్చినచోటు ననుసరించి వెళ్లి చూచివచ్చి, గుణాకరుడను జైనమతాచార్యుడొకడు మతబోధగావించుచున్నాడని యాతనికి నివేదించెను. కాలకు డందుమీదట నచటికివెళ్లి జైనమతసిద్ధాంతములనుగుఱించియు, తత్త్వమునుగుఱించియు బోధించుచున్న గుణాకరాచార్యులంగాంచి, యాతని ప్రసంగమును శ్రద్ధతో నాలకించి, జైనమతమునందభిమానాతిశయము కలవాడై, నగరికిమఱలివచ్చి, తలిదండ్రులయనుమతి గైకొని, తనసోదరితోగూడ జైనమతము నవలంబించి, తాను జైనసన్న్యాసియయ్యెను. గుణాకరాచార్యుడు సిద్ధిపొందినయనంతరము కాలకు డాతనిపీఠము నధిష్ఠించి మతబోధగావింపజొచ్చెను.

"కాలకాచార్యు డొకప్పుడు ఉజ్జయినికివెళ్లెను. అప్పుడానగరమును గర్దభిలుడనురాజు పాలించుచుండెను. కాలకాచార్యుడును, అతనిసోదరియు ఉజ్జయినీనగరబహిరంగణమున నుండినప్పుడు రాజచ్చటనుండుటతటస్థించెను. గర్దభిలుడు కాలకునిసోదరియైన సరస్వతిని జూచి మోహముగ్ధుడై యామెనెత్తికొనిపోయెను. కాలకాచార్యుడు తనతోవచ్చిన జైనసన్న్యాసుల మూలమున జరిగినయీ వృత్తాంతమును విని గర్దభిలుని కొలువుకూటమునకరిగి యారాజుతో నిట్లనియె :

'ఓ శైవరాజా! మా కన్యము యొక్క ఫలములను గాపాడుటకై దానిచుట్టు మేమొక కంచెవలె నేర్పడి యున్నమాటనిజమే ; కాని యన్నిజాతులవారి మతములను గాపాడవలసిననీవే యాఫలములనెత్తికొనిపోయి భుజియింపబూనుకొనినచో మేమికనెవరితో మొఱపెట్టుకొందుము?'

"మదోన్మత్తుడైన యారాజు కాలకాచార్యునిమొఱలాలింపక పెడచెవినిబెట్టెను. కాలకుని రక్తనాళములలో క్షత్రియరక్తము ప్రవహించుచుండుటచేత అప్పుడాతడు తీవ్రమైన క్రోధమును వహించి, భార్యలతోను, పుత్త్రులతోను, బంధువులతోను, పరివారముతోను రాజును తాను చంపక పోయినయెడల మానవలోకమునంతను హత్యచేసినందువలన గలుగు మహాఘోరపాతకము నొందిగట్టుకొని సహాడ నగుదునని ఘోరశపథమును గైకొనెను. భూభారమును దనభుజాస్కంధముల వహించి, నిరంకుశాధికారమును నెఱపుచు బరిపాలనముచేయు పరాక్రమవంతుడైన యారాజామువంటఱను, ఆతని కనువర్తులైన ప్రజలనుండఱను ఆసన్న్యాసి యట్లు శపథముగావించుట జూచి యందఱు నాతనిని పిచ్చివానిగ భావించిరి. శపథముగైకొనిన యనంతరము కాలకాచార్యుడు తన సోదరికై నుండుదు సింధునదీతీరమున నున్న శకదేశముల కరిగెను.

"అచ్చట ౯౬ శకసంస్థానములు కలవు. వారంపతిపై నధికారము నెఱపుచు ఏడు లక్షలగుఱ్ఱపు దళముతో మండలికు డొకడుండెను. కాలకసూరి యాతనిని సందర్శించి తన వృత్తాంతమునంతయు నాతనికి విన్నవించి, గర్దభిలునిపై పగదీర్చుకొనుటలో దనకు సాయము చేయవలసినదని యాతనిని వేడికొనెను. మండలికు డాతని వేడికోలు నంగీకరించి కాలకాచార్యుని సోదరియైన సరస్వతిని గర్దభిలుని చెఱనుండి విడిపించుటకై తన తొంబది యాఱుగురు సామంతులను ఆ యుజ్జయినీ నగరాధిపతిపై బంపెను. ఆసామంత వీరులందఱు గర్దభిలుని రాజధానిని ముట్టడించి, యాతనిని జీవగ్రాహముగ బట్టుకొని, తుదకు కాలకసూరిసోదరి సరస్వతిని చెఱవిడిపించిరి.

"కాలకసూరి కోరిక ననుసరించి శకసామంతులు గర్దభిలుని చంపకుండ వదలిపెట్టిరి కాని యాతనిరాజ్యమునంతనుపరిగ్రహించి యాతనిని స్వదేశబహిష్కృతునిం గావించిరి. పిదప నాసామంతులు గర్దభిలరాజ్యమును దమలో దాము పంచుకొనిరి. సరస్వతి తిరిగి జైనసన్న్యాసినులలో జేర్చుకొనబడెను."

ఈ ప్రభావక చరితము క్రీస్తు శకము ౧౨౭౮ లో రచియింపబడెను. క్రీస్తుశకము ఎనిమిది తొమ్మిది శతాబ్దులలో జరిగిన వని మనకు నిశ్చయముగ దెలిసిన విషయములు

కూడ ఇందు పొందుపఱుపబడి యుండుటచేత ఈకథయొక్క సత్యాసత్యములను గుఱించి కొంతసందేహము కలుగుట సహజము: అయినను ఇది ౧౨౭౮ వఱకు జైనసంఘమున తరతరములనుండి పరంపరగ వచ్చుచుండిన గాథయనిమాత్రము నిశ్చయింపవచ్చును. ఎట్లయినను ఉజ్జయినికి శకులు ఎట్లు వచ్చినదియు తెలుపుగాథ యగుటచే దీని సత్యాత్వా సత్యాత్వములను గుఱించి కొంత శ్రద్ధతో విమర్శింపదగును.

పశ్చిమహిందూదేశమున బరిపాలనము సలిపిన క్షత్రపవంశములు ఇంతవఱకు రెండు తెలియవచ్చుచున్నవి: (౧) క్షహరాతవంశము (౨) చాష్టనవంశము. ఈ రెండును శకవంశములే యని చాలమంది యభిప్రాయము. కాని కొందఱుమాత్రము క్షహరాతవంశము పహ్లవవంశమనియు, చాష్టనవంశమే శకవంశ మనియు చెప్పుదురు. ఎట్లయినను వీరందఱును క్షత్రపులే. క్షహరాతులుకూడ శకవంశజులే యైన యెడల వారు శకులలోని యొకశాఖవారై యుందురు.

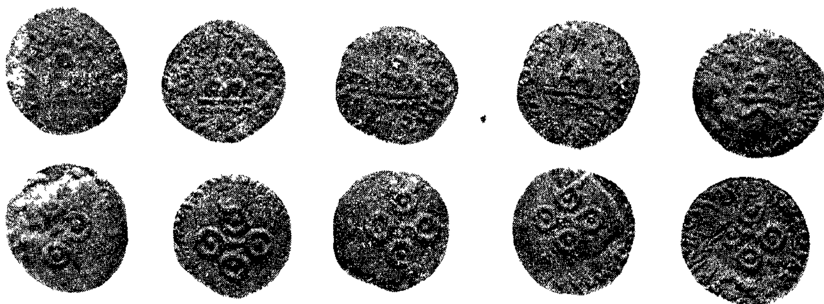
సాతవాహనవంశజుడగు శ్రీ గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణికి సమకాలీనమైనట్టియు, ఆతని చేత ఉన్మూలింపబడినట్టియు క్షహరాత (ఖఖరాత)వంశము తెలియవచ్చినను ఆవంశములోని రాజులనుగుఱించి మనకు తెలిసినదే కాని గౌతమీపుత్రునియొక్క, తద్ద్వారమున సాతవాహన (ఆంధ్ర) రాజులయొక్క కాలమును నిర్ణయింప వీలుపడదు. అందువలన క్షహరాతవంశనృపతులను గుఱించి యించుక తెలిసికొందము.

క్షహరాతవంశమున ఇంతవఱకు చరిత్రకారులకు తెలియవచ్చిన నృపాలురు ఇరువురు మాత్రమే కలరు. వారెవ్వరన (౧) భూమకుడు (౨) నహపానుడు. వీరిరువురు తప్ప ఇతరు లెవ్వరును తెలియరాలేదు. వీరిరువురిలోనైనను నహపానుని శాసనములుమాత్రమే కనబడుచున్నవి కాని భూమకుని శాసనములింతవఱ కేవియు గానరాలేదు. భూమకునివి నాణెములు మాత్రమే దొరకినవి. క్షహరాతవంశమున భూమకుడను రాజొకడు కలడని తెలియవచ్చినది ఈ నాణెములను బట్టియే. భూమకునికి సంబంధించిన వింతవఱకు రాగినాణెములు మాత్రమే దొరకినవి. నహపానునివి రాగినాణెములును, వెండినాణెములును గూడ దొరకినవి. ఉత్తరమహారాష్ట్రదేశమునందలి నాసికమండలములోని 'జొగల్ తెంబి' గ్రామము దగ్గఱ ౧౯౦౬ లో పెద్ద నిక్షేపమొకటి దొరకినది. అందు ౧౩,౨౫౦ వెండి నాణెములు కనబడినవి. వాటిమీది ముద్రలను బట్టియు, పేర్లనుబట్టియు అవి నహపానుని యొక్కయు, గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణి యొక్కయు నాణెములని తెలియవచ్చినది. నహపానుని నాణెములమీద ఒకవైపున ఇప్పటిరూపాయనాణెముమీద రాజు తల యున్నట్లే రాజు తలయును, గ్రీకు అక్షరములతో రాజుపేరును, రెండవవైపున అధోముఖముగా నున్న బాణమును, వజ్రమును, దానికి నడుమ నొకగుండును, చుట్టును

‘ఖరోష్ఠి’లిపిలోను, ‘బ్రాహ్మి’లిపిలోను రాజు పేరును కలవు. గ్రీకు, ఖరోష్ఠి, బ్రాహ్మిలిపులలో నున్న పేరు సహపానునిది యగుటచేత (-అతడు స్వతంత్రముగనే పాలించుచుండిన యెడల-) రాజుతలప్రాయికముగ నహపానునిదే యైయుండునేమో యని యూహింపవచ్చును. యవనులు పాలించినచోటనే వారి తరువాత క్షహరాతవంశజులు రాజ్యమేలుటచేత వారు యవనుల నాణెముల పద్ధతినే యనుకరించి రాజుతల ముద్రించి, గ్రీకులిపిలోకూడ దమపేర్లు వ్రాసికొనెడువారనియు, ఖరోష్ఠిలిపివారసలు పశ్చిమ పంజాబుప్రాంతస్థులను టనుసూచించుననియు, వారు పాలించిన ప్రదేశమున బ్రాహ్మిలిపియే వాడుకలో నుండుటచేత నాణెములమీద వారి పేర్లు బ్రాహ్మిలిపిలో నుండుట కూడ దటస్థించెననియు ఊహింపవచ్చును. ‘జొగల్ తెంబి’ నిక్షేపము దొరకనంతవఱకు నహపానుని వెండినాణెములు అరుదుగనుండెడివి.

పైనుడివిననాణెములలో గౌతమీపుత్త్ర సాతకర్ణికూడ కలవని యీవఱకే తెలుపబడినది. ఇట్టి నాణెములు ౯౨౭౦ వఱకు గలవు. వీటి అన్నిటిమీద గౌతమీపుత్త్రుని పేరు బ్రాహ్మిలిపిలో వ్రాయబడియున్నది. వాటి మీద ఒకవైపున ఖండవృత్తాకారముగల మూడుతోరణములతో నున్న చైత్యమును, ఒక్కొక్క తోరణము నడుమ నొక్కొక్క గుండును, చైత్యముదిగువ తరంగమువలె ఎగుడుదిగుడులుగ నున్న

నహపానుని నాణెములు

గౌతమీపుత్త్రుని ముద్రపడిన నహపానుని నాణెములు

గీట్లును, 'రాజ్ఞో గౌతమీపుతస సిరిసాత కణిస' అని పేరును, రెండవవైపు 'ఉజ్జయినీ చిహ్నము'ను*, దానిపై అర్ధచంద్రరేఖయును, 'ఉజ్జయినీచిహ్నము' నడుమ గుండును గలవు.

గౌతమీపుత్త్రునియొక్క యీనాణెము లన్నిటి మీదను రెండుమాఱులు ముద్రలు పడినట్లు కనబడును. స్పష్టముగ గనబడునదియే గౌతమీపుత్త్రుని ముద్ర. ఆ నాణెముల మీద అదివఱకే యున్న యొకముద్రమీద మఱల గౌతమీపుత్త్రుడు తనముద్ర కొట్టించి నట్లు తెలియవచ్చును. గౌతమీపుత్త్రుని యీ నాణెముల నన్నిటిని జాగ్రత్తగ బరిశీలించినచో అదివఱకుండిన ముద్ర నహపానునిదిగ గానవచ్చును. వాటిమీద నహపానుని తలయు, అతని నాణెములమీది చిహ్నములును, అతనిపేరు అక్షరములును కూడ కొన్ని చెడిపోయియు, కొన్ని అస్పష్టముగ నుండియు, అఱిగిపోయియు కానవచ్చుచున్నవి. ఈకారణముల ననుసరించి గౌతమీపుత్త్రుడు క్షహరాతవంశజుడైన నహపానుని తరువాతివాడనియు, నహపానుడు పాలించుచుండిన దేశమును జయించి స్వాధీనపఱచుకొని దానిని తనరాజ్యమున జేర్చుకొనినప్పుడు అక్కడ చెలామణిలోనుండు నాణెముల నన్నిటిని సంగ్రహించి వాటిని కరగించకుండ వాటిమీదనే మఱల దనముద్ర కొట్టించెననియు నిస్సంశయముగ సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. గౌతమీపుత్త్రుడు క్షహరాతవంశమునునిర్మూలించెనని సాతవాహనుల శాసనములుకూడ సాక్ష్యమిచ్చుచుండుటచేత పైని తెల్పిన సిద్ధాంతము సరియైనదే యని స్థిరపడుచున్నది. క్షహరాతవంశజుడైన నహపానుని నాణెముల మీదనే గౌతమీపుత్త్రునిముద్ర లుండుటచేత అతడు ప్రాయికముగ నహపానుని కాని, అట్లు కాకపోయినచో ఒకవేళ నహపానునినాణెములనే చెలామణీచేయుచుండిన నహపానవంశజులను

---

* నిలువుగ నొకగీటుగీసి దానినడుమ అడ్డముగ నొకగీటుగీసి నాలుగువైపుల నాగీట్లచివర వొంటివంటి సున్నలుచుట్టిన నేర్పడు ఆకృతికే (○┼○) 'ఉజ్జయినీచిహ్న' మని పేరు. ఉజ్జయిని రాజధానిగాగల అవంతి (పశ్చిమ మాళవ) దేశమున ఈ చిహ్నముగల నాణెములు మొదట ఎక్కువగ దొరకుటచేత వాటిమీది ఈవిధమైన చిహ్నమునకు సర్. ఏ. కన్నింగ్‌హాము దొరగారు 'ఉజ్జయినీ చిహ్న' మని పేరిడిరి. కాని ఈపేరుమాత్రము సముచితమైనది కాదని ఎల్లరును అంగీకరించియే యున్నారు. ఏలయన ఇట్టిచిహ్నముగల నాణెములు ఒక్క ఉజ్జయినీప్రాంతముననే కాక ఇతరవల హిందూదేశమునందలి ఇతరప్రాంతములలో గూడ దొరకినవి. అందువల్ల ఈచిహ్నమునకీపేరు ఉచితమైనను కాకపోయినను ప్రాచీనహిందూ నాణకపరిశోధకులు దాని నాపేరు తోనే ఇంకను పేర్కొనుచున్నారు. ఇప్పటికిని ఆచిహ్నముయొక్క యర్థమేమో ఎవరికిని తెలియదు. 'ఉజ్జయినీ చిహ్న'మును, చైత్యమును ప్రత్యేకము గౌతమీ పుత్త్రిసాతకర్ణి నాణెములమీదను, పులుమావి యజ్ఞశ్రీ మొదలగు ఇతర సాతవాహనరాజుల నాణెములమీదను మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి; కాని ఏ యితరవంశపురాజుల నాణెముల మీదను గానరావు. అందువలన 'ఉజ్జయినీచిహ్న' చైత్యములు ప్రత్యేకము సాతవాహనవంశజుల నాణకచిహ్నము లని ప్రాచీన నాణకపరిశోధకులు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఎచ్చటనైనను ఉజ్జయినీచిహ్న చైత్యములుగల నాణెములు కానవచ్చుచో వాటిమీద వాటిని ముద్రించిన రాజుపేరు బ్రాహ్మీలిపిలోగాని మరియేలిపిలోగాని లేకపోయినను వాటిని సాధారణముగ సాతవాహనుల నాణెములుగనే పరిగణింపవచ్చును.

కాని జయించియుండునని యూహించుట సమంజసము.

ఈ విధమున సాతవాహన వంశజుడైన గౌతమీపుత్త్ర సాతకర్ణికి సమకాలీనమైన క్షహరాతవంశమే కాక ప్రాయికముగ ఆతని చేత(?)జయింపబడిన యావంశజుడైన నహపానుడు కూడ దెలియవచ్చుటచేత ఆతనికాలమును బట్టి సాతవాహన(ఆంధ్ర)వంశజులైన గౌతమీపుత్త్రాదుల కాలమును నిర్ణయింప వీలుకలదేమో చూడవలసియున్నది.

భూమకుని నాణెములమీదగాని, నహపానుని నాణెములమీద కాని సంవత్సరము లేవియు లేవు. కావున వాటికొఱకు ఇంక నహపానుని శాసనములు శోధింపవలసి యుండును.

క్షహరాతవంశనృపాలు రిరువురిలో నహపానుడే కడుబలవంతుడు. నాసిక, జూనాగడము, కార్లిగుహాలలో కనబడిన ఈతనికి సంబంధించిన ఎనిమిది శాసనముల ననుసరించి, యీతడు మహారాష్ట్రమునగూడ చాలభాగము నాక్రమించి పరిపాలించినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పైనుడివిన ఎనిమిది శాసనములలో ఏడు నహపానుని యల్లుడును, ఆతనికి లోబడి పరిపాలనము నెఱపినవాడును, శకవంశజుడును అగు ఉషవదాతు(?ఋషభదత్తు)ని దానధర్మములను దెలుపునవియే. ఎనిమిదవ శాసనము నహపానుని అమాత్యుడైన 'అయమ' వ్రాయించినది.

ఈ శాసనములలో సంవత్సరములు గలవు: అనగా, ఆయా శాసనములవలన దెలియవచ్చు దానధర్మము లేయేసంవత్సరములలో జేయబడినవో అది తెలుపబడెను. నాసిక గుహాశాసనములవలన ౪౧, ౪౨, ౪౫ సంవత్సరములును, జూనాగడము శాసనము వలన ౪౬వ సంవత్సరమును దెలియుచున్నవి. ఇవి యన్నియు క్షహరాత నహపానుని పరిపాలన సంవత్సరములే యనుకొందమన్న అనుకోవచ్చునుగాని చారిత్త్రమున ౪౬ సంవత్సరముల వఱకు పరిపాలించినరాజులు అరుదుగ కాన్పింతురు. అదియునుగాక వాటిని పరిపాలన సంవత్సరములుగనే భావించినచో మొదటి నలువది సంవత్సరములవఱకు ఒక్క శాసనమైన గాన్పింపకపోవుటయు, అంతటినుండి ఆఱుసంవత్సరములవఱకు మాత్త్రమే శాసనములు కాన్పించుటయు విపరీతముగ కనబడకపోదు. అందువలన వాటిని పరిపాలన సంవత్సరములుగ గ్రహించుట సముచితముకాదు. కనుక ఈ సంవత్సరములు నహపానుని పట్టాభిషేకకాలమునుండి లెక్కింపబడదగినవని యనజాలము. అట్లయినచో నివి ఏమిటి? ఏపరిగణనము ననుసరించి కైకొనదగినవి?

ఈ విషయమున హైందవచరిత్త్రకారులలో పెక్కు భేదాభిప్రాయములు కలవు. ఈ సంవత్సరములను గుఱించి తలయొకరు తలయొకరీతిని సిద్ధాంతములు చేసినారు: ఇంకను చేయుచున్నారు. కొందఱు వాటిని విక్రమ సంవత్సరము లనిరి: మఱికొందఱు శకవర్షము లనిరి: వేఱొక కొందఱు వేఱొకవిధమున దెలి

పిరి. ఎవరెవ రెన్నెన్ని విధముల దెలిపినను తుద కిప్పుడు ప్రధానముగనున్న వాదములు రెండే: అవి విక్రమసంవత్సరములా? శకవర్షములా యని. మిగిలినవి పొందికయైన హేతువాదమున కంతగ సరిపడనందున వాటియంత సవియే రంగభూమినుండి జారిపోవుచున్నవి. అందువలన మన మిప్పు డాలోచింపవలసిన విషయ మిది యొక్కటే: క్షహరాతనహపానుని శాసనములందలి సంవత్సరములను విక్రమసంవత్సరములుగ పరిగ్రహింపదగునా? లేక శకవర్షములుగ పరిగ్రహింపదగునా యని. అవి విక్రమసంవత్సరములే యైనయెడల నహపానుడు క్రీస్తుపూర్వము (౧౮-౭౬)౧౨ సంవత్సరముల వఱకు పరిపాలించినట్లు ఊహింపవలసి యుండును. ఒకవేళ నవి శకవర్షములే యన్నయెడల అతడు ౭౬-వ శకవర్షమువఱకు అనగా క్రీ. శ. ౧౨౪ వఱకు పాలించినట్లు నిశ్చయింపవలసియుండును. క్షహరాతవంశపు నహపానుడువిక్రమశకపరిగణనమున నైన నేమి, శకవర్షపరిగణనమున నైన నేమి ఎప్పటినుండి ఎప్పటివఱకు పరిపాలించెనో నిశ్చయముగ దెలియవచ్చినదో తద్ద్వారమున సాతవాహన (ఆంధ్ర)రాజుల కాలమును నిర్ణయింప వీలు కలుగపచ్చును.

ప్రార్థన

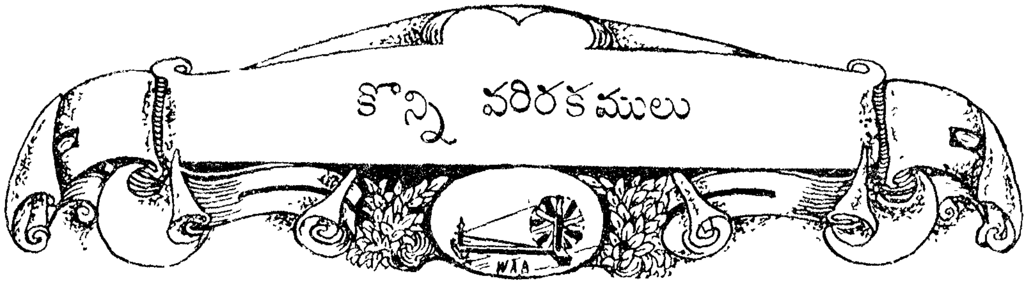
గుూపాటి కొండమాచార్యులు గారు

జలదమా! వేచియున్న దీచాతకంబు
 --నిను మనంబున నెంచుచు ననవరతము
జాగు సేయుట నీబోటిసరసునకును
ప్రాణదానముఁ జేసి కాపాడు మమ్మ!

గీ. దినకరా! నీదురాకకై దీనయగుచు
రాత్రిగడపెను పద్మినీ రమణి! యెటులొ!
జాగుసేయుట నీబోటి సరసునకును
బాడి గాదిఁక వచ్చి కాపాడుమయ్య!

గీ. చంద్ర! చల్లనిచూపులనమ్ముదమ్ముఁ
గూర్తువని నమ్మిగాదె నిన్గోరి యెటులొ
కలువకన్నియ దినమెల్ల గడపుకొనియె
రమ్మికను నీవు మిగులహర్షంబుఁగూర్ప!

౨

గోటేటి జోగిరాజు గారు

గింజలపరిమాణము, తూనిక, ఆకారము

పైని పేర్కొనబడిన లక్షణములలో గూడ ఆయారకములందు చాల వ్యత్యాసములు గానవగును. పొడవునందు 5.7 మిల్లిమీటరులు * మొదలు 10.8 మిల్లిమీటరులవరకు గల రకములు గలవు. వెడల్పున తారతమ్యము 1.9 మి.మి. మొదలు 3.9 మి.మి. వరకు గలదు. దళము అన్నిరకములకును కొలవలేదు. కాని యిది సామాన్యముగ పొడవును, వెడల్పును బట్టియుండును. అయినను, కొన్నిరకములలో గింజ పొడవునకును, వెడల్పునకును తగినంత దళముగనుండక బల్లపరుపుగ నుండును. ఉ. కొబ్బరపు పుధాన్యము. 1, 2 పట్టికలలో లేకరి చామర్లకోట వ్యవసాయస్థానమునను ఇతర చోట్లను పరీక్షించిన 142 రకముల పొడవు వెడల్పులు చూపబడెను.

పొడవునుబట్టి వరిరకములను 5 తరగతులుగ విభాగింపవచ్చును. 7 మి.మి. గాని అంతకు తక్కువగాని పొడవుగల రకములను 'మిక్కిలి పొట్టి' రకము లనవచ్చును. 7.1—8.0 మి.మి. పొడవుగలవానిని 'పొట్టి'రకము లనవచ్చును. 8.1—9.0 మి.మి. పొడవుగల రకములు 'మధ్యమము'లుగ నెంచవచ్చును. 9.1—10.0 మి.మి. పొడవుగలవి 'పొడవు'రకములుగను, 10.0 మి.మి. లకు పైగా పొడవున్నవి 'మిక్కిలి పొడవు' రకములుగను ఎంచవచ్చును. ఇట్లే 2 మి.మి. గాని అంతకు తక్కువ గాని వెడల్పుగలరకములు మిక్కిలి సన్నరకములుగను, 2.1—2.5 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని సన్నరకములుగను, 2.6—3.0 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని మధ్యమములగను, 3.1—3.5 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని ముదుకరకములుగను, 3.5 మి. మి. లకు పైగా వెడల్పుగలవి మిక్కిలి ముదుగురకములుగను ఎంచవచ్చును. 1 వ పటమునందు పొట్టి పొడవు తారతమ్యములు, 2 వ పటమునందు సన్నము ముదుక తారతమ్యములు గల కొన్నిరకముల కెల్లలు చూపబడెను. మూడవపటమునందలి మొదటి మూడువరుసలలోను ఈ భేదములుగల గింజలు విడివిడిగా చూపబడెను.

3-వ పట్టికయందు ఆయారకములగింజలు నూరేసి తూచగా వచ్చినయంకెలు (గ్రెయినులలో) చూపబడెను. తూనిక చాలవరకు పరిమాణమునుబట్టియే యుండును. కాని కొంతవరకు గింజలెండుటనుబట్టియు, బియ్యపుగింజయొక్క స్వభావమునుబట్టియు, ఊకపాయలదళమునుబట్టియు కూడ నుండును. కొన్నిరకములలో బియ్యపుగింజ ఊకపాయల మధ్యనుండుస్థలమును పూర్తిగ నాక్రమించకపోవుటచే చివరగుల్లగానుండు భాగ ముండును. 3-వ పటము 4-వ వరుస చూడుడు. అట్టివి తేలికగనుండును. పరీక్షింపబడిన 125 రకములలో 100 గింజలును 17 మొదలు 52 గ్రెయినులవరకు తూగెను. ఈ తూనికనుబట్టి వరిరకములను ఈక్రిందివిధముగ 6 తరగతులుగ విభాగింపవచ్చును.

I—100 గింజలును 25 గ్రెయినులుగాని తక్కువగాని తూగునవి.

II	,,	26–30 గ్రెయినులు	తూగునవి.	
III	,,	31–35	,,	,,
IV	,,	36–40	,,	,,
V	,,	41–45	,,	,,
VI	,,	45–కి పైగా	,,	,,

గింజయొక్క ఆకారమునందుగూడ కొంతభేదము గలదు. చాలరకములలో గింజయొక్క పొట్ట రెండువైపు

* మిల్లిమీటరనగా అంగుళమున సుమారు 25 వ వంతు. మి. మి. అనునది సాంకేతికము.

౧౬వ పట్టిక

కొన్ని వరిరకముల గింజలపొడవు—(5 తరగతులుగ విభజించి వ్రాయబడెను.)

మిక్కిలిపొట్టి (7, అంతకుతక్కువ మి. మి.)		పొట్టి (7.1—8.0 మి. మి.)		మధ్యమము (8.1—9.0 మి. మి.)		పొడవు (9.1—10.0 మి. మి.)		మిక్కిలిపొడవు (10.0 మి.మి. లకు పైగా)	
పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.	పేరు	పొడవు మి. మి.
కాకిరెక్కలు 1	5.7	రాసనవడ్లు	7.5	కిచ్చిడిసంబా (జి.యి.బి.24)	8.1	తూర్పుసన్నక్కుళ్లు 3	9.1	బంగారుతీగలు 5	10.5
కోవెలసన్నాలు	6.0	మొలకొలకులు	7.7	పునాసఆట్రగడా	8.1	బలరామభోగం	9.1	బంకు 1	10.8
పునాసన్నాలు (మధ్యరాష్ట్రములు)	6.1	పేషాణం	7.7	నాగాదిసన్నాలు	8.1	బసంగి 55	9.1		
తెల్లసిరుమణి	6.1	ముత్తుసంబా	7.8	బసంగి 75	8.1	చినముండాజొలాలా	9.1		
చిట్టిముత్యాలు	6.1	రామగరుడసంబా	7.9	లోధ్రలు	8.1	మొహూహో	9.1		
కొత్తమలిసంబా	6.2	స్వర్ణాలు	7.9	కృష్ణకాటుకలు 1	8.1	పాలబలుగుత్తులు	9.1		
బర్మా 5	6.3	పునాసఅక్కుళ్లు 5	8.0	రత్నసుడి 7	8.1	పెద్దకస్నెరాలు	9.1		
మోసపురులు	6.5	బిక్కిరిసన్నాలు	8.0	కలహండిసన్నాలు	8.1	వంకెలు	9.1		
బొడ్డుమణి	6.9	ద్రాహణాపుగడా	8.0	సన్నబయ్యాహుండా	8.2	జిలమ	9.2	మధ్యమము	
				బొడామోళి	8.2	వాఠిలపాడుసన్నం	9.2	8.1–9.0 మి. మి	
				నవకోటిసన్నాలు 4	8.2	శ్రీకృష్ణభోగం	9.2	(శేషము)	
				గునుపురంసన్నాలు	8.2	బుడమవడ్లు	9.2	——	
				కొక్కిరధాన్యం	8.2	సన్నఅక్కుళ్లు	9.3	సన్నవరి	8.7
				మహారాజభోగం	8.2	బంగారుతీగలు 2	9.3	కొయ్యిసాంపు	8.7
				కొండసంపంగి	8.2	ముండ్లవరి	9.3	రామసాగరాలు	8.7
				కొన్నా	8.2	ఆకుసరులు	9.4	ఆల్వారుసన్నం	8.8
				పానియన్బా	8.2	బసంగి 46	9.5	వైటల్ పకీర్	8.8
				అరలొడ్డీలు	8.3	కొయ్యిసాంపు	9.5	బంగారుతీగలు 1	8.8
				నవకోటిసన్నాలు	8.3	పసినికంటికలు	9.5	మహిపాళీ	8.8
				పెద్దఅక్కుళ్లు	8.3	ప్రయాగ	9.5	బంగారుతీగలు 3	8.8

నవకోటిసన్నాలు 5	8.3	బసంగి 79	9.7	చులకనముహిపాళీ	8.8
పునాసఅక్కుళ్లు 9	8.3	కొసాకడ్డీలు	9.8	కో 1	8.8
పాల్తేరుసన్నం	8.3			జి. యి. బి. 130.3	8.8
దూసిసన్నం	8.3	మధ్యమము		పునాసకొణామణి 1,2	8.8
రత్నసుడి 14	8.3	8.1–9.0 మి. మి.		గుదాపట్టా	8.8
గరికసన్నవరి 1	8.3	(శేషము)		రసంగి 21,24	8.8
రత్నసుడి 9	8.3	ముట్టుబయ్యాహుండా	8.5	హేమసన్నాలు	8.8
అరవదాంసంబా 6	8.4	పాలగుమ్మసరి 7	8.5	రత్నసుడి 5,13	8.8
పాలగుమ్మసరి 4	8.4	పెద్దకన్నెరాలు	8.5	కనకరత్నాలు	8.8
రాజరత్నాలు	8.4	బయ్యాహుండా	8.6	బర్మా II	8.8
రసంగిల 23	8.4	రత్నసుడి 15	8.6	లంబా	8.9
సత్తికాల	8.4	హరిశంకర్	8.6	గుదారిసన్నాలు	8.9
నర్ఘాణం [ధాన్యం)	8.4	సున్నాపువ్వులు	8.6	గుమ్మనరి	8.9
బర్మా I (కొబ్బెర పూవు)	8.4	కొసిసాంపు	8.6	కెవిటోచాంపా	8.9
మొఖుబంకి	8.4	తెల్లరాధాప్రయాగ	8.6	నల్లకొణామణి	8.9
దాశరథీలు	8.4	కొణామణి 16	8.6	కొణామణి 14	8.9
నగిసెలు	8.4	యెర్రబక్కాలు	8.6	కొండకురంగి	8.9
కనకసాంపు 7	8.4	బసంగి 27	8.7	లోధ్యారి	9.0
నవకోటిసన్నాలు 6	8.4	,, 33	8.7	బొబ్బిలిగంటి	9.0
కృష్ణకాటుకలు 3	8.5	సువర్ణముఖీలు	8.7	ప్రనియా	9.0
పునాస అక్కుళ్లు 3	8.5	బొబ్బిలిబుడమ	8.7	బర్మా III	9.0
చీపురుబయ్యాహుండా	8.5	చెవిటిసాంపు	8.7	టూబారాసులు	9.0
బసంగి 90	8.5	సారిముండాజొలాలో	8.7	నగుతళిసన్నాలు	9.0
జొరోసాంకో	8.5	దుడ్డుముహిపాళీ	8.7	రసంగి 26,29	9.0
మాద్భోగాలు	8.5	కనకసాంపు 14	8.7	ఢిల్లీభోగాలు	9.0
ఖోరియా	8.5	రాముగడా	8.7		

౭-వ పట్టిక

కొన్ని వరిరకముల గింజలవెడల్పు—(5 తరగతులుగ విభజించి వ్రాయబడెను.)

మిక్కిలిసన్నము (2.0 మి. మి. అంతకు తక్కువ)		సన్నము (2.1-2.5 మి. మి.)		మధ్యమము (2.6-3.0 మి. మి.)		ముదుగు (3.1-3.5 మి. మి.)		మిక్కిలి ముదుగు (3.5 మి. మి. లకు పైగా)	
పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.	పేరు	వెడల్పు మి. మి.
హేమసన్నాలు	1.9	కోవెలసన్నాలు	2.1	సన్నక్కుళ్లు	2.6	పునాసఆట్రగడా	3.1	బైటల్ ఫక్కీర్	3.7
బంగారుతీగలు 3	2.0	బంగారుతీగలు 1	2.2	గుడారిసన్నాలు	2.6	పెద్దఅక్కుళ్లు	3.1	బర్మా IV	3.7
(ద్రోహణాపుగడా	2.0	పునాససన్నాలు (మ.	2.3	కనకసాంపు 4, 7, 9	2.6	పునాసఅక్కుళ్లు 5	3.1	,, I (కొట్బైర పూవు ధాన్యం)	3.9
		మహారాజభోగం [రా.)	2.3	నవకోటిసన్నాలు 3,4,6	2.6	బయ్యాహుండా	3.1		
		మొలోకుంభి	2.3	పాత్రేరుసన్నాలు	2.6	చీపురుబయ్యాహుండా	3.1		
		చిక్కిరిసన్నాలు [చా)	2.4	రాజరత్నాలు	2.6	బొబ్బిలిబుడమ	3.1		
		జి.యి.బి.24 (కిచ్చిడిసం	2.4	రత్నసుడి 9	2.6	బొబ్బిలిగంటి	3.1		
		కాకిరెక్కలు 1	2.4	ఆకుసరులు	2.7	చులకనమహిపాలీ	3.1		
		సారుముండాబోశాలో	2.4	సన్న బయ్యాహుండా	2.7	నల్లఆరెలు	3.1		
		సుంకిసన్నాలు	2.4	బొద్దుమణి	2.7	ధాన్యరాసుల	3.1		
		బంగారుతీగలు 2	2.5	కో 1	2.7	దుడ్డుమహిపాలీ	3.1		
		చినముండాబోశాలో	2.5	జి. యి. బి. 24	2.7	గుడాకుట్టా	3.1		
		దాశరథీలు	2.5	కనకరత్నాలు	2.7	గరికసన్నవరి 1	3.1		
		దూసిసన్నం	2.5	కెవిలోజొంపా	2.7	కొణామణీ 14	3.1		
		గునుపురంసన్నాలు	2.5	కొణామణీ 16	2.7	మొహార్లో	3.1		
		కొసిసాంపు	2.5	కొక్కెరధాన్యం	2.7	ముత్తుసంబా	3.1		
		ముట్టుబయ్యాహుండా	2.5	కొండసంపంగి	2.7	నగిసెలు	3.1		
		శ్రీకృష్ణభోగం	2.5	కృష్ణకాటుకలు 1, 3	2.7	పెద్దకస్నెరాలు	3.1		
		సన్నాపువ్వులు	2.5	మోసపురులు	2.7	రత్నసుడి 15	3.1		
		వాసనవడ్లు	2.5	నవకోటిసన్నాలు 5	2.7	రసంగి 21, 26, 29	3.1		
				పేషాణం	2.7	నత్తికాలు	3.1		
				(పయాగ	2.7	స్వర్ణాలు	3.1		

		రాధాప్రయాగ	2.7	వర్షుగాణం	3.1
		పునాసఅక్కుళ్లు 3	2.8	అరవదాంసంబా 6	3.1
		బలరామభోగం	2.8	బసంగి 33	3.2
		బసంగి 75	2.8	బర్మా II	3.2
		బొరోపాంకో	2.8	బర్మా 5	3.2
		చిట్టిముత్యాలు	2.8	దూద్ భోగాలు	3.2
		కోసాకడ్డీలు	2.8	గుమ్మసరి	3.2
		డిల్లీ భోగాలు	2.8	ఖోరియా	3.2
		కొయ్యిసాంపు	2.8	కోణామణి 15	3.2
		నగుతళిసన్నాలు	2.8	మహిపాలీ	3.2
		నాగాదిసన్నాలు	2.8	నల్లకోణామణీ	3.2
		రత్నసుడి 7, 13, 14	2.8	పాలబలుగుత్తులు	3.2
		సువర్ణముఖీలు	2.8	పాలగుమ్మసరి 7, 12	3.2
		టొచారాసులు	2.8	పునాసకోణామణీ 1, 2	3.2
		వరికెలు	2.8	సన్నవరి	3.2
మధ్యమము		ఆల్వారుసన్నాలు	2.9	బట్లమొకుడి	3.3
2.6–3.0 మి. మి.		అరలాడ్డీలు	2.9	హరిశంకర్	3.3
(శేషము)		బసంగి 55	2.9	ఈశ్వరకోరా	3.3
మొలకొలకులు	3.0	లంబా	2.9	జిలమ	3.3
పసుపుకంటికలు	3.0	లొధ్యారి	2.9	కోన్నా	3.3
రత్నసుడి 5	3.0	రామగరుడంసంబా	2.9	కొరంగుసంబా	3.3
రసంగి 23, 24	3.0	తెల్ల రాధాప్రయాగ	2.9	మసిపీపాణం	3.3
తెల్ల సిరుమణి	3.0	వావిలపాడుసన్నాలు	2.9	పాలగుమ్మసరి 4	3.3
యెర్రబకాల్లు	3.0	బసంగి 27	3.0	పున్నియా	3.3
		చెవిటిసాంపు	3.0	రామగడా	3.3
		గరుడవాహనాలు	3.0	జొడామోళీ	3.4
		కొత్తమలిసంబా	3.0	ముండ్లవరి	3.4
		లోధ్రలు	3.0	బుడమవడ్లు	3.5
				పానియన్లా	3.5

3-వ పట్టిక

కొన్ని వరిరకముల గింజలబరువు—నూరేసిగింజల తూనిక (గ్రెయినులు)

25 గ్రెయినులు అంతకు తక్కువ		26-30 గ్రె.		31-35 గ్రె.		36-40 గ్రె.		41-45 గ్రె.		45 గ్రెయినులకు పైగా	
పేరు	గ్రె	పేరు	గ్రె	పేరు	గ్రె	పేరు	గ్రె	పేరు	గ్రె	పేరు	గ్రె
పునాసనన్నాలు		ద్రోహణాపుగడా	26	బసంగి 61	31	కొక్కెరధాన్యం	36	ఖోరియా 1	41	బసంగి 46	46
(మధ్యరాష్ట్రములు)	17	వాసననిడ్లు	26	ముట్టుబయ్యాహుండా	31	బసంగి 27	36	లంబా	41	బర్మా I (కొబ్బెరపూవు	
కాకిరెక్కలు 1	20	బిక్కిరిసన్నాలు	26	సారుముండాజోలాలో	31	రసంగి 23	36	అరువదాంసంబా 6	41	ధాన్యం)	46
హేమసన్నాలు	21	మొలోకుంభి	27	గుడారిసన్నాలు	31	ఆల్వారుసన్నం	36	రసంగి 21	41	జిలమ	46
బంగారుతీగలు 3	21	సుంకిసన్నాలు	27	పునాసఅక్కుళ్లు 9	31	సన్నాపువ్వులు	36	,, 24	41	మహిపాళీ	46
కొత్తమల్లిసంబా	21	జి. యి. జి. 24		పునాసఆట్రగడా	32	బోరోసాంకో	36	పాలగుమ్మసరి 7	41	బసంగి 33	47
బంగారుతీగలు 1	22	(కిచ్చిడిసంబా)	27	బర్మా III	32	పునాసఅక్కుళ్లు 2	36	,, 12	41	బైటల్ ఫకీర్	48
కలహాండిసన్నాలు	25	కృష్ణకాటుకలు 1	27	నవకోటిసన్నాలు 5	32	,, 3	36	నల్లకొణామణి	41	పానియన్లా	50
జొన్నమణి	25	నవకోటిసన్నాలు 6	29	ఎర్రసిరుమణి	32	గునుపురింసన్నాలు	36	గుడాపట్టా	41	ముండ్లవరి	51
		దాశరథీలు	30	చినముండాజోలాలో	33	రత్నసుడి 13	36	వజ్ఝాణం	41	బర్మా IV	52
		నవకోటిసన్నాలు 4	30	రాజరత్నాలు	33	ప్రయాగ	36	రత్నసుడి 15	41		
		,, 5	30	రామగరుడసంబా	33	మసిపిపాటం	36	జొబ్బిలిబుడమ	42		
		రత్నసుడి 9	30	మొలకొలకులు	33	యెఱ్ఱబక్కాలు	36	కోడిబుడమ	42		
		కనకసాంపు 7	30	ముత్తుసంబా	33	టొభోరాసులు	37	స్తికాలు	42		

కనకసాంపు 4	33	బంగారుతీగలు 2	37	నల్ల ఆరెలు	42
పునాసఅక్కుళ్లు 5	33	రత్న సుడి 14	37	మొహార్	42
కనకరత్నాలు	33	లోధ్యారి	38	రసంగి 29	42
బోరిగి	34	బొబ్బిలిగంటి	38	పున్నియా	42
కృష్ణకాటుకలు 3	34	రత్నసుడి 7	38	పునాసఅక్కుళ్లు 23	42
బలరామభోగాలు	34	బొట్లమొకుడి 1	39	బయ్యాహుండా	42
కొణామణి 16	34	కొసమెచ్చాంఘా	39	కొయ్యిసాంపు	42
కొండకురంగి	35	కొన్నా	39	కొసిసాంపు	42
బసంగి 75	35	కొణామణి 14	39	రసంగి 26	43
గరికసన్నవరి 1	35	పెద్దఅక్కుళ్లు	39	గుమ్మసరి	43
చెవిటిసాంపు	35	సన్నవరి	39	పాలగుమ్మసరి 4	44
రాధాప్రయాగ	35	అరలొడ్డీలు	40	పాలబలుగుత్తులు	45
తెల్ల రాధాప్రయాగ	35	లోద్రలు	40	చారబుడమ	45
కొనాకడ్డీలు	35	బసంగి 55	40		
వంకెలు	35	బొట్లమొకుడి 2	40		
సన్న అక్కుళ్లు	35	బసంగి 90	40		
		వావిలపాడుసన్నాలు	40		
కో 1	35	బగాళ్ళ II	40		
నగుతళిసన్నాలు	35	చీపురుబయ్యాహుండా	40		
కనకసాంపు 9	35	కొణామణీ 15	40		

౪-వ పట్టిక

వరుస సంఖ్య	రకము	అనకాపల్లి (మొదటి పంట)	చామర్లకోట (మొదటిపంట)			చామర్లకోట యిలకపంట			షరా
		ఒక ఔన్సు గింజల సంఖ్య	ఒక ఔన్సు గింజల సంఖ్య	గింజ పొడవు మి. మి.	గింజ వెడల్పు మి. మి.	ఒక ఔన్సు గింజల సంఖ్య	గింజ పొడవు మి. మి.	గింజ వెడల్పు మి. మి.	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1	జి.యి.బి.24(కిచ్చిడి సంబా)	1868	1609	7.5	2.4	2006	7.0	2.3	
2	నవకోటిసన్నాలు	1698	1473	8.3	2.6	1713	7.4	2.6	
3	కనకసాంపు	1557	1295	8.5	2.7	1809	7.8	2.3	
4	రత్నసుడి	1559	1324	8.5	2.6	1849	7.3	2.3	

లను ఉన్నతముగ నుండును. కాని సామాన్యముగ లోపలి తుషములందు పెద్దది యెక్కువ ఉన్నతముగ నుండును. కొన్నిరకములలో నీయున్నతము స్వల్పముగ మాత్రమే యుండును. కొన్నిటిలో తుషములవన్నెలు (ముఖ్యముగ చిన్నతుషముయొక్క వన్నె) తిన్నగనుండును. కొన్నిటిలో నించుక నిమ్నతగూడ కలిగియుండును. కొన్నిరకములలో గింజ ఒకవిధమయిన ముక్కుగలిగియుండును. కొన్నిటిలో గింజ పైనవెడల్పుగను, క్రింద సన్నముగను ఉండును. మూడవపటమునందు ఈభేదములు చూడనగును.

చిత్రము ౧

గింజల ముదుగు సన్నములు చాలవరకు వాని వెడల్పునుబట్టియే నిర్ణయింపబడును. ముదుగు సన్నములను బట్టియే రకములకు గణ్యత యేర్పడుచున్నది. వరియన్నమును తినువారు బియ్యపు ముదుగుసన్నముల నెంచికొనగలంత సామర్థ్యమున్నచో ముదుగురకములనువదలి సన్నరకములనే యెంచుకొనును. సన్నబియ్యము సామాన్యముగ తెలుపుగగూడ నుండుటచే చూచుటకింపుగగూడ నుండును. మిక్కిలి సన్నబియ్యపుఅన్నము కొంచెము బిరుసుగ నుండుటచేతను, మెతుకు నూకలహాడు నందువలె మిక్కిలి చిన్నదిగనుండుటచేతను తినుటకు మధ్యరకపుటన్న మంత యనుకూలముగ నుండదు.

పొడవుగనుండు గింజలు దంపుటలో విరిగి నూకలెక్కువయగును. పొడవునకు తగినంత లావులేనిగింజలు మరింత విరుగును. మరియు నట్టిగింజలు తడిసినగాని, మిగుల నెండినగాని, మిగులపండినగాని మరింత నూకవాటగును. సామాన్యముగ దంపుటకుగాని ధాన్యపు మరలలో పోయుటకుగాని వెడల్పునకు $2\frac{1}{2}$–$2\frac{3}{4}$ రెట్లుకంటె హెచ్చు పొడవుగల రకములనుకూలముగావు.

గింజలపరిమాణమును, బరువును సామాన్యముగ నిలుకడయైన రకపు

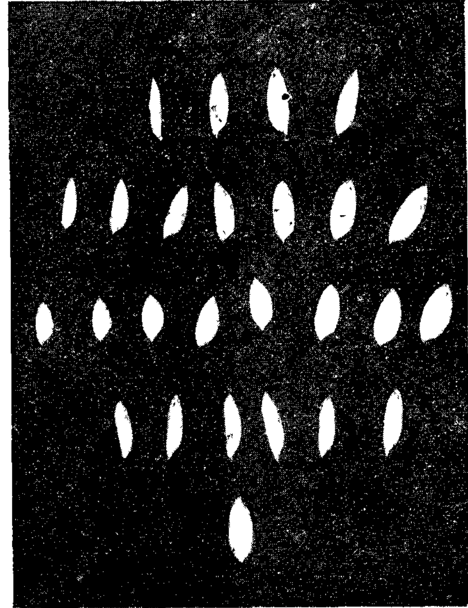
చిత్రము ౨

కోట వ్యవసాయస్థానమున పండినవి బరువుగ నుండెను.

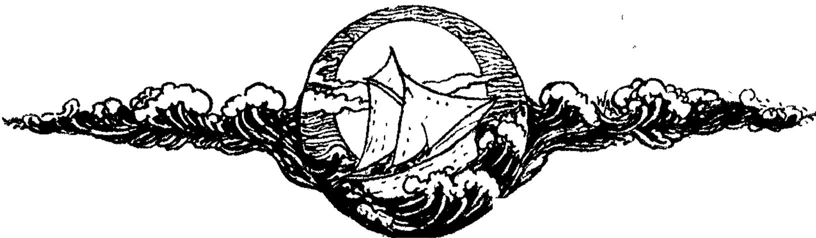
4–9 కలములలోని యంకెలు యిలకపంట గింజలకును, సామాన్యపు పంటగింజలకును గల తారతమ్యమును జూపును.

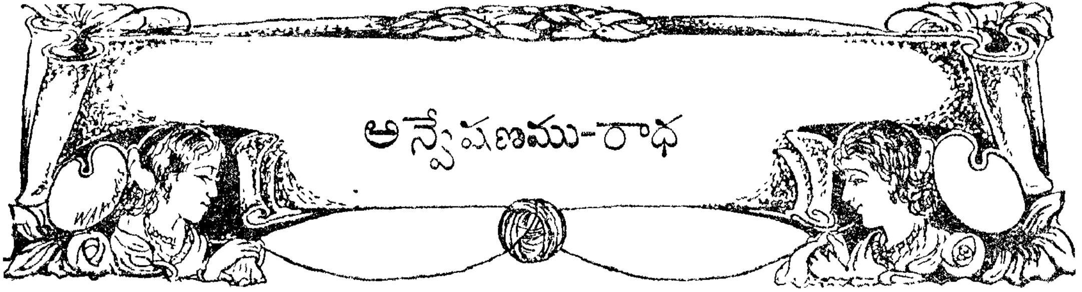
నేలయందలి సత్తువలోను, నాటుకాలములోను, దూరమునను విశేష వ్యత్యాసము లున్నయెడల నందువలన గూడ గింజలపరిమాణమునందును, తూనికయందును కించిద్భేదములు కలుగవచ్చునని తోచును. ఈవిషయమునుగూడ పరీక్షింప వలసియే యున్నది.

లక్షణములుగ నెంచబడియున్నను, ఈ లక్షణములు స్థితిగతులనుబట్టి కొంతవరకు మార్పునొందుట గలదు. గంజాం విశాఖపట్టణపు జిల్లాలలోని తేలికనేలలనుండి గోదావరి డెల్టాకుదెచ్చి సాగుచేయబడిన రకములు కొన్ని అచటకంటె ముదు గయ్యెనని చాలమంది యభిప్రాయము. ఇట్టిమార్పు ఎంతవరకుజరుగునో, అంగుల కెంతకాలము పట్టునో మొదలగువిషయములు తెలిసికొనవలసియున్నవి. నాల్గవపట్టికలోని 3, 4 కలములలోని యంకెలు పైనిచెప్పినట్లు విశాఖపట్టణము జిల్లానుండి గోదావరిజిల్లాకు విత్తనములు మార్చుటవలన గలిగిన భేదమును తెలుపుచున్నవి. అనకాపల్లి వ్యవసాయస్థానమునందు పండినగింజలకంటె చామర్ల

చిత్రము 3

అన్వేషణము-రాధ

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు

విశ్వమోహనమైన వేణుగానంబు
మఱల విన్పింపుమో మాధవా, మాకు
నిండారి చంద్రికల్ నెఱయంగా సాఁగె
మందమారుతములు మలయుచునుండ
నిశ్శబ్దముగ నుండె నిఖిలజగంబు
పున్నమచంద్రుండు పోవకమున్న
పండువెన్నెలచెన్ను బడలకమున్న
ఇనముచే రోదసి యెనయకమున్న
రావయ్య, యొకమారు రతనాలకృష్ణ,
పలుకరా యొకమారు బంగారుకృష్ణ,
నవ్వరా యొకమారు నాచిన్నికృష్ణ,
మురళి వాయించరా మోహనకృష్ణ,
దయచేయవేమిరా తాండవకృష్ణ,
యమునాతరంగిణియందు దాఁగితివో
కానుగు పొదలలోఁ గలసిపోయితివో
పొదరిండ్లలోపలఁ బొంచియున్నావో
పాడరా యొకమారు ప్రణయగీతంబు
వినిపింపరా నాకు వేణుగానంబు.

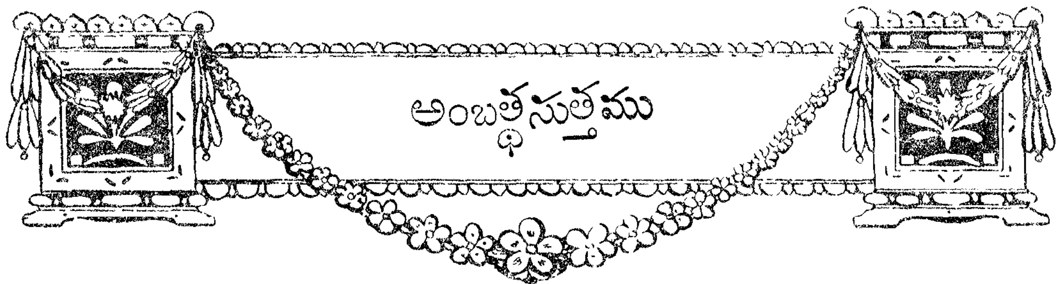

కోమటుల యింటఁ దలఁదాఁచుకొంటి నమ్మ!

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులు

మర్యాదకుఁ లోఁగి మనలు నా తండ్రి జీవన మంత నొకఁడు లోఁబఱచుకొని యె
భద్రమ్ముగా నింట నిద్రించుచున్న నామగని నొక్కఁడు గుండె పగులఁ దన్న
చచ్చినందాఁక నా సవతిపాదములనే కొలుచుచున్నా రింకఁ గొంతమంది
మఱికొంతమంది త్రిమ్మరు లెదో మిష పెట్టి కొల్లగా నాయిల్లు గూల్చుచుండు
రన్ని విధముల నాకు మహాపకారు - లైన బాపలవలని భయమ్ము వలన
శిష్టులనుచును నన్ను రక్షింతు రనుచుఁ - గోమటులయింటఁ దలదాఁచుకొంటి నమ్మ!

[అంబష్ఠ సూత్రము]

కె. రంగాచార్యులు గారు, యమ్. ఏ., బి. యల్.

"కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును, భక్తప్రదత్తభక్ష్యంబులఁ దినుచు, నసన్మార్గంబుల నవలంబించుచు, నింద్యవిద్యల ననుసరింతురు. అట్టి వెవ్వియన:-

ఈదిగువ నుదాహరింపఁబడిన వస్తువుల సదసచ్చిహ్నములను, లక్షణములను బరీక్షించి, యట్టి వస్తువులు గల నరుల దేహస్థితులను గాని, యదృష్టంబులఁ గాని నిర్దేశించుట:—మణులు, దండములు, వస్త్రములు, ఖడ్గములు, నారాచములు, విల్లులు, తదితరాయుధములు, యువతులు, నరులు, బాలురు, బాలికలు, దాసులు, దాసీజనము, గజములు, నశ్వములు, మహిషంబులు, వృషభములు, అజములు, మేషములు, కుక్కుటములు, లావకములు, గోధారములు, కర్ణావతంసంబులు, కూర్మంబులు మున్నగుజంతువులు.—గోతమముని యట్టి నింద్యవిద్యల నవలంబింపఁడు.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తులచే దత్తంబగు భోజనముం దినుచు, వైద్యపరీక్షాది నింద్యవిద్యల నవలంబించుచు నసజ్జనమార్గంబు నవలంబింతురు. అవి యెవ్వి యన:—

1. రాజులు సోత్సవులై దాడివెడలుదురు.

2. రాజులు రాష్ట్రములకుం దిరిగివత్తురు.

3. స్వదేశరాజు లెదుర్కొన శత్రువులు వెనుకకుఁ బారిపోవుదురు.

4. శత్రురాజు లెదుర్కొన స్వస్వాములు వెనుకకుఁ దిరుగుదురు.

5. స్వదేశరాజులు జయమును బొందుదురు, పరరాజు లోడిపోవుదురు.

6. పరరాజులు జయముం గాంతురు, స్వదేశరాజులు పరాజయముం బొందుదురు.

ఈ రీతిగ జయ మీపక్షమున నుండును; అపజయ మాపక్షమునకుఁ గలుగును.

గోతమముని యిట్టి నింద్యవిద్యల ననుసరింపఁడు. కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తదత్తభోజనముం దినుచు, రాఁబోవుహానిం జెప్పును, నట్టి నింద్యవిద్యల నభ్యసించును, నసజ్జనమార్గముల నవలంబింతురు. అట్టి వెవ్వి యనిన:—

1. చంద్రగ్రహణము కలుగు నని చెప్పుట.

2. సూర్యగ్రహణము కలుగునని చెప్పుట.

3. నక్షత్రగ్రహణము కలుగునని చెప్పుట.

4. చంద్రునియొక్క గాని, సూర్యునియొక్క గాని యుత్పథగమనమును జెప్పుట.

5. చంద్రునియొక్క గాని, సూర్యునియొక్క గాని పథగమనముం జెప్పుట.

6. నక్షత్రోత్పథంబులు కలుగు నని చెప్పుట.

7. నక్షత్రముల పథగమనముం జెప్పుట.

8. ఉల్కాపాతము కలుగు నని చెప్పుట.

9. దిగ్దాహ మగునని చెప్పుట.

10. భూకంపము కలుగునని చెప్పుట.

11. దేవుఁడు మేఘగర్జనము కావించు నని చెప్పుట.

12-15. సూర్యచంద్ర నక్షత్రోదయాస్తమయంబులును, నవ్వాని యస్పష్టతను గాని, వాని వైమల్య

మును గాని, యీపంచదశ స్థితులను గాని చెప్పుట, నయ్యవి యట్టియట్టి ఫలములఁ గలుగఁజేయు నని చెప్పుట.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్త ప్రదత్తంబగు భక్ష్యంబులఁ దినుచు నింద్యవ్యాపారములచే ధన మార్జించుచున్నారు.

1. వర్షాధిక్యము కలుగు నని చెప్పుట (పూర్వ కథనము).
2. అల్పవర్షంబులు కురియు నని చెప్పుట.
3. పంటలు సమృద్ధిగఁ బండునని చెప్పుట.
4. దుర్భిక్షము కలుగు నని చెప్పుట.
5. దేశక్షోభము లెవ్వియు నుండ వని చెప్పుట.
6. దేశక్షోభము కలుగు నని చెప్పుట.
7. మారీజాడ్యములు కలుగు నని చెప్పుట.
8. వ్యాధిరహితమై దేశ ముండు నని చెప్పుట.
9. వ్రేళ్లపై లెక్కపెట్టుట.
10. వ్రేళ్ల నుపయోగించకుండ లెక్కపెట్టుట.
11. పృథుసంఖ్యా సంకలనము.
12. కావ్యరచన.
13. లోకాయతము.

గోతమముని యిట్టి నింద్యవిద్యలకు దూరుండై యుండును.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్త ప్రదత్త భక్ష్యంబుల మెసవుచు, నసన్మార్గావలంబనచే జీవనోపాధిని సంపాదించుచు, నీనింద్యవిద్యల నభ్యసింతురు:-

1. పెండ్లికొడుకును గాని పెండ్లికూఁతును గాని గృహమునకుఁ దీసికొనివచ్చుటకు శుభదినమును నిర్ణయించుట.
2. పెండ్లికొడుకునుగాని, పెండ్లికూఁతును గాని, వివాహార్థము తీసికొని వెళ్లుటకై శుభదినమును నిశ్చయించుట.
3. సంధి చేసికొనుటకు శుభకాలమును నిశ్చయించుట.
4. యుద్ధము చేయుటకు శుభకాలమును నిశ్చయించుట.
5. అప్పులు రాఁబట్టుకొనుటకు శుభకాలమును నిశ్చయించుట.
6. ధన వ్యయమునకు శుభదినమును నిశ్చయించుట.
7. సుభగ కరణము (ప్రజలకు శుభముకలుగుటకై ప్రయోగించు మంత్రములు.)
8. ప్రజల కెగ్గు కలుగునట్లు ప్రయోగించు మంత్రములు.
9. గర్భస్రావ మగుటకై ప్రయోగించు మంత్రములు.
10. మూకత్వముఁ గలుగఁజేయు మంత్రప్రయోగము.
11. అనుగ్రహమునకై మంత్రప్రయోగము.
12. ఊర్ధ్వబాహుండై యుండుటకు మంత్ర ప్రయోగము.
13. బధిరత్వము కలుగఁజేయుటకై మంత్ర ప్రయోగము.
14. ఆదర్శ ప్రశ్నము— అభిచారికాదర్శంబుల గోప్యములగు సంభవములఁ గూర్చి ప్రశ్నలడుగ దేవుఁడు కనుపించి యాప్రశ్నల కుత్తరము లిచ్చు నని యర్థము; అట్టిపనులు చేయుట.
15. కుమారీ ప్రశ్న—దేవతపట్టిన సుజాతయగు కన్యను గోప్యములగుసంభవములం గూర్చి ప్రశ్నలడిగి యుత్తరములం బొందుట.
16. దేవ ప్రశ్నలు—ఈకన్యకు బదులుగా దేవదాసియగు నొక్కతె నిట్టి ప్రశ్నలడిగి యుత్తరములఁ బొందుట.
17. ఆదిత్యార్చన.
18. మహాబ్రహ్మపూజ.
19. నోటినుండి జ్వాలలం బుట్టించుట.
20. లక్ష్మీదేవి నర్చించి ప్రార్థించుట.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తదత్తాహారంబుల భుజియించుచు, నసజ్జీవనమార్గంబుల నవలంబించుచు నిట్టి నింద్యవిద్యల నభ్యసింతురు:—

1. ఏదియో యొకలాభము కల్గిన నొకదేవున కుపహారముల మ్రొక్కుకొనుట.

2. అట్టి మ్రొక్కులను దీర్చుకొనుట.

3. భూగృహమున నున్నపుడు మంత్రములఁ బఠించుట.

4. పుంస్త్వమును గలుగఁజేయుట.

5. క్లీబునిగ నొనర్చుట (అనఁగవృషణచ్ఛేదన మువలనఁ గాక మంత్రప్రయోగముచేత).

6. మంగళవస్తు నిర్ణయము (గృహాదినిర్మాణము నకై మంగళప్రదాయకంబులగు స్థలములఁ బరీక్షచేసి కనుఁగొనుట. ఇయ్యది వాస్తువిద్యలో నొక ముఖ్య భాగము).

7. వాస్తుకర్మ— (అట్టి స్థలముల కర్షణాదేవపూజ బలిదానాదులచేఁ బవిత్రముగ నొనర్చుట).

8. ఆగమనములు.

9. నైమిక స్నానంబులు చేయించుట.

10. యజ్ఞములు చేయుట.

11-14. విరేచనములకును, వమనములకును మందుల నిచ్చుట.

15. మనుజులు తుమ్ముటకై మందుల నిచ్చుట.

16. చెవులలో నూనె పోయుట.

17. కన్నులలో నౌషధములఁ బోసి శమనము కలుగఁజేయుట.

18. నాసికగుండ మందుల నిచ్చుట.

19. కన్నులకుఁ గాటుక నుంచుట.

20. ఔషధీయాంజనము గన్నులయం దుంచుట.

21. నేత్రవైద్యము చేయుట.

22. శస్త్రవైద్యము చేయుట.

23. శిశుచికిత్స చేయుట.

24. మూలములను,నౌషధములను బ్రయోగించుట.

25. ఒకదాని వెనుక నింకొక యౌషధమును బ్రయోగించుట.

గోతమముని యిట్టి నింద్యవిద్యల ననుసరింపఁడు."

మఱియు భిక్షుకుం డీగొణంబులగు నయవిధుల ననుసరించిన నట్టివాని కేవైపునుండియు హానికలుగదు; అనఁగా నాచరణలో నాతని నిగ్రహమున కేయపాయము నుండదు. అభిషిక్తుండైన నృపాలుఁడు జయము పొందినపిదప నేదిక్కునుండియు శత్రువులవలనఁ దన కపాయము కలుగ దను నిబ్బరముతో నెట్లుండునో యట్లే భిక్షుకుండు ధైర్యముతో నుండును.

మఱియు భిక్షుకుం డెట్లింద్రియద్వారముల సంరక్షించుకొనును? తా నేవస్తువునైనఁ జూచినపు డట్టి వస్తువుయొక్క నిమిత్తగ్రాహి గాని, యనువ్యంజన గ్రాహి గాని కాకయుండును. నిమిత్తగ్రాహి యన వస్తుస్వరూపమును, నాకారమును సంపూర్ణావస్థలోఁ గనుఁగొనుట. అనువ్యంజనగ్రాహి యన వస్తువిభాగ భాగముల యాకారమును బరిశీలించుట. నిమిత్తగ్రాహి యన రూపమును గనుఁగొని యాజ్ఞానముచే వస్తువును దెలిసికొనుట.

ఆకారమును జూచికాని, కంఠధ్వనిని విని కాని యట్టిది స్త్రీయో పురుషుఁడో తెలిసికొనుట. ఇది నిమిత్తగ్రహణము. అనువ్యంజనగ్రహణ మన నట్టిస్త్రీ గాని, పురుషుఁడుకాని నవ్వుచున్నాఁడో, మాటలాడు చున్నాఁడో తెలిసికొనుట. (బుద్ధఘోషుఁడు) చక్షురింద్రియనిగ్రహము లేనియెడల నున్నంతవరకు లోభత్వ విషాదములును,పాపస్థితులు నట్లాతనికి సంభవించి వానిని లోఁబఱుచుకొనునో, యట్టి దురవస్థఁ జెందకుండున ట్లుండుటకై చక్షురింద్రియమును నిగ్రహించును. భిక్షుకుఁడు చక్షురింద్రియమును జాగరూకతతో నిగ్రహించుచు నాయింద్రియమును జయించును. ఈరీతిగనే కర్ణముతో ధ్వని విన్నప్పుడు కాని, నాసికతో వాసన మాచినప్పుడు కాని, జిహ్వతో రుచిమాచినప్పుడు కాని, కాయముతో స్పర్శచేసినప్పుడు కాని, మనస్సుతో నొకదాని నెద్దానినైన గ్రహించినపుడు కాని యిట్టివాఁడు తత్త్వవిషయములో నిమిత్తగ్రాహి కాని, యనువ్యంజనగ్రాహి కాని కాఁడు. ...

లేనంతవఱకు నట్టిలోభత్వవిషాదములును, బాపస్థితులు నెట్లాతనికి సంభవించి యాతని భిక్షుకుఁడు మనమును నిగ్రహించును. మఱియు నాతఁడు మనమును నిగ్రహించుచు మనమును జయించును. అట్టి శ్లాఘనీయంబగు నింద్రియనిగ్రహంబు గలిగి మనమున నట్టివాఁడు పాపస్థితి చేరరాని సౌఖ్యావస్థను బొందును.

"భిక్షుకుఁడు స్వస్థచిత్తుండై, జాగరూకుండై యుండునా? ఈవిషయములోఁ గూడ భిక్షుకుఁడు ముందఱకుఁ జనుటలోను, వెనుకకు వెళ్లుటలోను మనమునఁ దత్కార్యహేతువు నిడికొనును. (అనఁగా నట్టిభిక్షువు కర్మోద్దేశమున నాకర్మ సూచించు ధర్మార్థమును, నట్టి కర్మ తన యుత్కృష్టాశయములకు దోడుపడును మఱియు బాహ్యకర్మలను బ్రేరేపించి చేయించు యథార్థాంతస్థకారణములను దలిసికొనును.) ఈరీతిగనే ముందునకుఁ గాని, సమంతమునఁ గాని యాలోకించుటయందును, చేతులఁ జాపి ముడుచుటయందును, ద్రాగుటయందును, నమలుటయందును, మ్రింగుటయందును, మూత్రపురీషోత్సర్జనమందును, నడుచుటయందును, నిలువఁబడి యుండుటయందును, గూరుచుండి యుండుటయందును, నిదురించుటయందును, జాగ్రదవస్థయందును మాటలాడుటయందును, భాషింపక యూరక యుండుటయందును;— ఈవివిధావస్థలం గుర్తెఱింగి యుండును.

"ఏరీతిగ భిక్షువు సంతుష్టుండై యుండును?"

"భిక్షువు దేహమును రక్షించుటకుఁ దగినవస్త్రములతోడను, నుదరమునకుఁ దగినభోజనముతోడను, సంతుష్టుండై యుండును. పక్షి యెగురునపు డెట్లు తన ఱెక్కలను దనతోఁ గొంపోవునో యట్లే భిక్షువు తాను బోవుప్రదేశములకు వీనిం గొంపోవును! ఈరీతిగ భిక్షువు సంప్రీతుండై యుండును."

"ఇట్టి ధర్మోపదేశమున దక్షుండై, ఘనంబగు నిట్టి యింద్రియనిగ్రహము కలవాఁడై, యిట్లు స్వస్థచిత్తుండును, జాగరూకుండునునై, యిట్లు సంప్రీతమనస్కుండునై, యాతఁడు తనమార్గమున విశ్రమించుట కడవులయందుఁ గాని, తరుమూలంబునఁ గాని, పర్వతనితంబప్రదేశమునఁ గాని, పర్వతకందరంబునఁ గాని, శిలామయంబగు గుహాయందుఁ గాని, శ్మశానవాటికయందుఁ గాని, బయలున గడ్డికుప్పపైఁ గాని నిర్మానుష్యంబగు స్థలమును జూచుకొనును. భిక్షాపర్యటనానంతర మాతఁ డచ్చటకుం జని, యన్నముం దిని, వ్యత్యస్తపాదుండై, యనతశరీరుండై, యవహితచిత్తుండై, యనన్యమానసుండై యుండును."

"సంసారానురక్తిని గామరహితమనస్కుండై కామరోగముల మనమునుండి పారఁద్రోలును. జీవహింసేచ్ఛా (శీలభ్రంశనంబును) దూషణంబును మనమున జొరనీయక, దుశ్శీలరహితంబగు మనముతో నుండి, మనమును ద్రోహరహితముగ నొనర్చును. హృదయమునందు మనమునందు మాంద్యము లేకుండఁ జేసి, యాశయములఁ బ్రభావయుక్తంబులుగ నుంచి, స్వస్థచిత్తుండై, జాగరూకుండై యుండి, మనమును దౌర్బల్యజాడ్యహీనముగ నొనర్చును. సంక్షోభక్లేశంబులఁ బోవిడిచి, సంక్షోభరాహిత్యమున జీవించుచు, నంతశ్శాంతియుక్తుండై, సంక్షోభక్లేశములు లేకుండ జీవించును."

"ఋణమును జేసి పురుషుం డొక్కరుఁ డాధనముతో వాణిజ్యమును జేసి, యట్టివ్యాపారము లాభకరమైనదియై యాతనకుఁ బూర్వఋణమును దీర్చుకొనుటకే కాక భార్యను బోషించుటకుఁ దగినధనము మిగులునంత లాభమును గలుగఁజేసిన నాతఁ డిట్లు చింతించును! 'అప్పుచేసి వ్యాపారమును జేసితిని. ఆవ్యాపారము లాభకరమైనదియై, చేసినయప్పు తీర్చుకొనఁగ భార్యను బోషించుకొనుటకు మిగులునంత లాభము వచ్చినది' అని. అందుచే నాతఁడు సంతుష్టుఁడై యెట్లానందపూరితమనస్కుండై యుండునో; "ఎట్లు నరుఁ డొకఁడు రోగపూరితుఁడై బాధపడుచుండి, యన్నమును జీర్ణించుకొనలేక దుర్బలుండై యుండి, కొలదికాలమైనపిదప ననామయుండై, యాహారమును జీర్ణము చేసికొనఁగలిగి, యిప్పటివలె బలము కలవాఁడై యుండి యపుడు, పూర్వము రోగియై యున్నస్థితికిని, యిప్పటి నిరామయస్థితికిని గల తారతమ్యమును బరికించి మానినసంప్రీతుండై యానందపూరితమనస్కుండైయుండునో;"

"ఎట్లు కారాగారమున బంధితుండైననరుండు కొలఁదికాల మైనపిదప రిక్తము రాజోపహృతము కాక,

నాతఁడు క్షేమముగఁ గారాగృహమునుండి విడిచిపెట్టఁబడి, యట్టివాఁడు భూతవర్తమానస్థితులను లెస్సఁగఁ బరికించి చూచిన సంప్రీతుండై, యానందపూరితమనస్కుండై యుండఁడో;" "ఎట్లు దాసుండై యథేచ్ఛగఁ జననేరక పరాధీనుండై యుండి కొంతకాల మైనపిదప యథేచ్ఛగఁ జనుటకు వీలు కలిగి, దాస్యవిముక్తుండై, యనన్యాధీనుండై యుండి, భూతవర్తమానస్థితులను బరికించి చూచిన సంప్రీతుండై, యానందపూరితమనస్కుండై యుండునో;"

"ఎట్లు ధనికుండై, సంపన్నుఁడైన నరుఁ డాహారము దొరకని యపాయభూయిష్ఠమైన యెడారిలో దీర్ఘమార్గము ననుసరించుచుఁ, దుద కట్టియెడారిని దాటి సురక్షితముగ క్షేమముతోఁ దనగ్రామప్రాంతమును జేరి భూతవర్తమానస్థితులను బరికించిచూచిన నట్టివాఁడు సంప్రీతుండై యానందపూరితమనస్కుండై యుండునో;" "అట్లే భిక్షువీపంచనిరోధముల నధిగమించువఱకును, ఋణగ్రస్తునివలె, బందీకృతునివలె, బానిసవలె, వాలుకాబహుళమార్గమునఁ జిక్కుకొన్నవానివలెఁ దన్నుఁ దాను బరిగణించుకొనును. కాని యీ పంచనిరోధములను నధిగమించిన పిదపఁ దన్నుఁ దాను నీఋణునివలెను, బంధవిముక్తునివలెను, దాస్యవిముక్తునివలెను, క్షేమముతో నున్నవానివలెను బరికించుకొనును."

"మఱియు నప్పుఁ డాతఁడు ప్రీతుఁడై యానందపూరితమనస్కుం డగును. అందుచే నాతనికి స్వస్థత కలుగును. అట్టి స్వస్థతచే నాతనిమనము శాంతిపూరితమై యట్టి శాంతముతో నెల్లప్పుడు నుండును." "రాగకామాదులనుండి యట్టివాని మనము దూరంబై ప్రాథమికధ్యానావస్థ వివేకజనితంబైన యానందమయంబగు నవస్థ—నట్టివాఁడు చెందును:—మఱియు నీయవస్థయం దట్టివాఁ డనవరతము విచారశీలుండై యాలోచనపరుఁడై యుండును. వివేకజనితంబగు నానందముతో నాతని దేహము పూరితంబై, యట్టి యానందములో నిమగ్నమై యుండుటచే నందత్యల్పభాగంబైన నానందరహితంబై యుండదు."

"ఎట్లభిషేకస్నానము చేయించువాఁడు కాని, యట్టివాని యంతేవాసికాని, సుగంధితారిష్టచూర్ణంబును లోహపాత్రమందు నిక్షేపించి, యందు బిందువులు బిందువులుగ నీటిని చల్లి, యాచూర్ణమును ముద్దగఁజేయుటచే నయ్యది తేమను గ్రహించి, దానితో నంతటను వ్యాప్తంబై తేమపోవుటకు వీలులేనట్లగును. పరివ్రాజకుఁ డగువాని జీవనము యొక్క ఫల మియ్యది, యీలోకమున దృష్టంబై, పూర్వపుదానికంటె నుత్తమంబును నై యుండు."

"అటుపిమ్మట విచారమును నాలోచనను (నివర్తించి) నిగ్రహించి భిక్షువు ద్వితీయధ్యానావస్థం బొందును. అట్టి యవస్థ సమాధివలన జనించి, యందునందు విచారమునకును, నాలోచనమునకును బ్రసక్తియుండదు. ఏకాధిభావమును, మనశ్శాంతియు నందుఁగలుగును. అధోభాగంబున (ప్రస్రవణంబు) వారి ప్రవాహములో నుండి గభీరపల్వలములోనికి నీరెల్లప్పుడును వచ్చుచుండినఁ, బూర్వాపరదక్షిణోత్తర దిక్కులయందు జలమార్గములు లేకయున్నఁ, బర్జన్యుఁ డేకాలమునను వర్షింపకపోయిన, నాజలాశయంబు స్రోతస్సుగుండ లోనుండివచ్చు శీతలోదకములతో నిండి సంపూరితంబై, యాపల్వలంబున నేభాగము నుదకములేక యుండదు. పరివ్రాజకుఁడగు వానిజీవనము యొక్క ఫలమియ్యది యీలోకమున దృష్టంబై పూర్వపుదానికంటె నుత్తమంబును నైయుండు."

"మఱియు నటుపిమ్మట నానందమును దూరముగ నుంచి యుపేక్షకుఁడగును. అవహితచిత్తుండైన యట్టి నరుండు అర్హతుఁడు."

'స్వస్థచిత్తుండై యవహితచిత్తుండై యుండు నరుండు సుసౌఖ్యముననుండు' అనునపు డట్టిసౌఖ్యమును గూర్చి చెప్పుదురో యట్టి సౌఖ్యముం బొందు. అపుడట్టివాఁడు తృతీయధ్యానావస్థను జెంది యందు సుస్థిరుఁడైయుండు. అట్టివాఁడు తన దేహమును నానందరహితముగ నున్న నట్టి సౌఖ్యముతో నింపి సంపూర్ణముగ నొనర్చుటచే నాతని దేహమునం దేభాగమును, నట్టి సౌఖ్యపూరితము కాకుండ నుండదు."

"ఎట్లు పద్మయుక్తంబగు సరోవరంబున ననేకములగు నీలధవళ పద్మంబు లుదకంబునంబుట్టి యుదకమున, బెరిగి నీటిపైనుండక, యుదకగర్భముననుండి

యాహారమును గ్రహించును. చివరనుండి వ్రేళ్లకు నా తేమచే నిట్లు వ్యాపింపఁబడియుండి, యాపద్మంబు ధవళం బైనను, రక్తంబైనను, నీలంబైనను దేమలేక యే భాగ మైననుండదు."

"మఱియు భిక్షువు పూర్వావస్థలోఁ బొందుచుండిన సుఖదుఃఖములను, సంతోషవిషాదములను బోవిడిచి చతుర్థధ్యానావస్థం బొందును. సుఖదుఃఖరాహిత్యంబైన యవస్థయందు స్వస్థచిత్తుండును, సమభావయుక్తుండునై యుండు. అతఁడు మఱియుఁ బవిత్రతతోను, హృదయనైర్మల్యముతోను దేహమును నింపుటచే నందు స్వల్ప భాగంబైన నసంపూరితంబై యుండదు."

"పురుషుం డొక్కఁడు శుద్ధమైన ధవళాచ్ఛాదనముతో దేహమున నేభాగమైనను దాకకుండునట్లు సంపూర్ణముగఁ గప్పుకొనియుండునట్లే భిక్షువు పవిత్రతతోను, హృదయనైర్మల్యముతోను, దేహమును వ్యాప్తముగ నొనర్చుటచే నం దేభాగమైనను, దద్గుణములచే నవ్యాప్తముగ నుండదు."

"మనమును నట్లు శాంతముగను, పవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, నిర్వికారంబుగను, గర్మకై సిద్ధముగను నొనర్చి యాతఁ డద్దానిజ్ఞానమువలనఁ గలుగు నిరీక్షణమునకై మనమును శిక్షించి వంచును. అతఁ డీ విషయమును గ్రహించును: 'ఈ నాదేహము రూపము గల్గి, చతుర్భూతజనితంబై, సతతమును బక్వాన్నము చేతను, రసవంతములైన ద్రవములచేతను, బోషింపఁబడుచున్నదై, యనిత్యస్వభావము గలిగి నాశమునకును, నుచ్ఛాదనంబునకును, బరిమర్దనంబునకును. వియోగమునకును లోనై యున్నది. నావిజ్ఞానమును నందు సంబద్ధమై దానియం దాధారపడుచున్నది. 'ఎట్లతిశ్రేష్ఠంబగు వైడూర్యమణి యష్టముఖములుగలిగి, నిర్మలంబై, దోషరహితంబై సమస్తవిధముల నుత్తమంబై యుండి, వేధింపఁబడి, నీలకౌసుంభరక్తధవళపీతవర్ణములలో నెద్దియో యొక వర్ణముగల సూత్ర మారంధ్రములో దూర్చఁబడి, మనుజుఁ డెవ్వఁడైన హస్తమున నట్టిసూత్రయుక్తంబగు మణినిబట్టిచూచిన నారెండు నొకదానితోనొకటి కలిసి భేదము లేకుండనుండినట్లు కనఁబడును. ఇయ్యదియే యుత్తమంబగు వృత్తి."

"మనమును నట్లు శాంతమయముగను, పవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మకై సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁ డొక మానసికరూపమును మనమున దాల్చుటకుఁ జిత్తమునుపయోగించును. తన దేహరూపము ననుసరించియుండి, యింకొక రూపమును (తన) యంగములం బోలియుండు నంగములతో నంగములలో నొక్కదానినైన విడువక మనమున నూహించును."

"మనుజుఁడు నడము నావేష్టనమునుండి తీసిన నిట్లు చింతించును: ఇయ్యది నడము ఇయ్యది యావేష్టనము. నడమొకవస్తువు, ఆవేష్టన మింకొకభిన్నమైన వస్తువు. ఆవేష్టనమునుండియే నడము తీయఁబడినది. ఈ రీతిగనే యాతఁడు భుజంగమును దత్త్వక్కునుండియో, కరవాలమును గోశమునుండియు వేఱుచేసిన నియ్యదియే యుత్తమంబగువృత్తి."

"అట్లు మనము శాంతమయముగను, పవిత్రముగను నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారముగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, కర్మకై సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యాతఁడు మనమును బుద్ధమార్గములనుండి నిగుడించును. ఆతఁడు వివిధరీతులగు బుద్ధిని బొందును. అవి యెవ్వియనిన:—దృగ్గోచరుండగుచు; అదృశ్యుండగుచు; తా నొక్కఁడై యుండియు నానాత్వమును జెంది, తిరిగి యేకత్వమును బొందును. ఆకాశమునందైనట్లు గోడలోనుండికాని, ప్రాకారములలోనుండికాని, పర్వతములోనుండికాని యొకప్రక్కనుండి యింకొకప్రక్కకుఁ జనును; భూమిలో నీటియందువలెఁ గ్రిందికిని, మీఁదికిని జనును; భూమిపై నడచునట్లు నీటిపై మునుఁగక నడచును; పక్షి రెక్కలపైవలె నాతఁ డాకాశములో వ్యస్తపాదుఁడై చనును; చంద్రుఁడును, సూర్యుఁడును ప్రభవిష్ణులై, తేజోమయులై, తేజస్వులై యుండినను వారలను స్వహస్తములతోఁ దాకుట బ్రహ్మలోకమునకు దేహముతోఁ జనుట వంటివి."

"కుశలుండగు కులాలుండుకాని, యట్టి వాని శిష్యుండుకాని, యుక్తమైనమంటితో సేవిగమైన పాత్రను గోరిన నావిధమైన పాత్రను జేయసమర్థుండగునో; గజదంతముతోఁ బని చేయువాఁడు దంతముతోడను, బంగారుపనివాఁడు బంగారముతోడను, గోరిన వస్తువులను జేయ సమర్థులగుదురు. ఇయ్యదియే యుత్తమం బగువృత్తి."

"అట్లు మనమును శాంతమయముగను, బవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మచేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁడు తనమనమును దివ్యశ్రోత్రముపై నిగుడించును. అట్టిమనము మర్త్యము నుపగమించు దివ్యశ్రవణముతో దూరపువైనను, దగ్గరవైనను, మానుషములైనను, దైవసంబంధములైనను వినును".

"రాజపథమునన్న మనుజుఁడు భేరీనాదమును, మృదంగధ్వనిని, నల్పడిండిమధ్వనులను, శంఖధ్వనులనువినిన నియ్యది భేరీధ్వని, యియ్యది మృదంగధ్వని యియ్యదియల్పడిండిమధ్వని. యియ్యది శంఖధ్వని యని గుర్తెఱుంగు."

"అట్లు మనసును శాంతమయముగను, బవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, పాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, కోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మచేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁడు తనమనమును హృదయమును వ్యాపించు జ్ఞానముపై నిగుడించును. తన హృదయములో నితరులయొక్క హృదయములను దదితరజీవజంతువుల యొక్క హృదయములను దెలిసికొని—

1. చండశీలంబగు హృదయము సుత్తాపశీలము కలదానిగను, ప్రసన్నంబగు హృదయమును ప్రసన్నమైన దానిగను;

2. కుపితంబగు హృదయమును గుపితముగను, శాంతియుక్తంబగు మనమును శాంతియుక్తమైనదానిగను;

3. మూఢమైన మనమును మూఢమైనదానిగను, జాగరూకతతోఁ గూడిన మనసును జాగరూకత కల దానిగను;

4. అప్రమత్తమైన మనము నప్రమత్తమైనదానిగను. (స్వస్థతలేని మనమును) స్వస్థతలేని దానిగను;

5. విశాలమైన హృదయమును విశాలమైనదానిగను, క్షుద్రంబైన మనమును క్షుద్రమైనదానిగను;

6. నీచమైనమనమును నీచమైనదానిగను, నున్నతమైన మనము నున్నతమైన దానిగను;

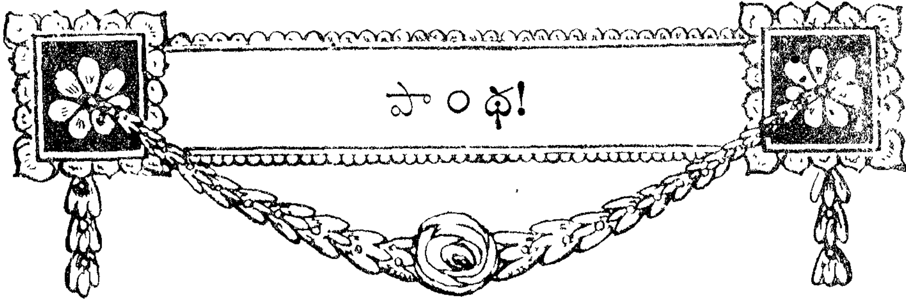
7. దృఢమైనమనమును దృఢమైనదానిగను, ననవస్థితమైనమనము ననవస్థితమైన దానిగను;

8. అనధీనమైన మనము ననధీనమైనదానిగను, బరాధీనమైన మనమును బరాధీనమైనదానిగను;

అట్టివాఁడు గుర్తెఱుంగును."

[సశేషము]

వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి గారు

నిశ్చలంబు నిర్మలమయి నెగడునట్టి గూర్మి
మృదుల నవనీతహృదయంబు ముదము
నరుగుచున్నాడ వెచ్చటికయ్య; పాంథ!
ఆగు మాగుము, నాపలు కాలకింపు.

నీసహచరులు సంచరించు సరణిఁగని
కంటకావృతమైన మార్గంబటంచు
శిష్యవాత్సల్యమున నీకుఁ జెప్పినట్టి
గురుని హితవాక్యముల నెద మరువఁబోకు.

మంచిమార్గంబె నీవు గ్రహించినావు
కాపథంబులు కొన్ని నిన్ గలయుచుండు
మందభాగ్యుండ వగుచుఁ బ్రమత్తుఁడవయి
యాసరణు లవలంబింప నాసపడకు.

పాంథ! నీవేగుచున్న దే పరమసౌఖ్య
జాలములు కాలవాలమై శ్రావ్యమైన
శారికాకీర పికకేకి సారస ప్ర
సూతనిస్వనములతోడ సొంపొసంగు

వన్యరమణీయ మార్గంబు, వనకుమారి
భోగ భాగ్యంబులను, కవిపుత్రుఁడవయి
పరగు దో స్వీయగీతముల్ పాడుకొనుచు
నందుకొనుమయ్య, గమ్యస్థలంబు పాంథ!

ప్రణతి

కొమరవోలు నాగభూషణరావుగారు

లాలిఁబాడెడు మలయానిలంబు లందు
విమలతోయనగీతరంగములయందు
వికచపుష్పఫల వనవాటికల యందు
అవని నస్పష్ట సూక్ష్మరేణువులయందు.

శ్రీహిమాలయపర్వత శ్రేణులందు
బాలభానుమయూఖ సంస్పర్శయందు
కమలకాంత వినూత్నహాసముల యందు
శారద శశాంకజ్యోత్స్నాప్రసారమందు

వలపులం జిల్కు చెంగల్వకొలనులందు
గుమిగఁగూడిన నీలమేఘములయందు
పచ్చఁగాఁ బండిపోలుపాఱు పంటలందు
కవికుమారులమంజులకవితలందు

నిరుపమానంద తాత్పర్యగరిమ నిచ్చు
ప్రకృతియే ప్రేమ ప్రేమయే ప్రకృతిసుమ్ము
ప్రణయమాధుర్యమూర్తియౌ ప్రకృతి కిది
కరము ననురక్తి నానమస్కారశతము. [గో.

దేవతావిగ్రహములకు జెందినవి

చిత్రము ౧

693. స్త్రీ విగ్రహముయొక్క చిన్న కిరీటము. ఇది 'మ్యాక్' అను పాశ్చాత్యదేశపు ప్రభువు ధరించుకిరీటము వలె నున్నది. 694. దేవతాకిరీటము; గొప్పది. 695 వెంట్రుకలను, ముకుటమును సరిదిద్దియుంచుట కుపయోగించునది. పైన 3 తురాయిలు గలవు. 696. దేవతాకర్ణాభరణము. ఒరిస్సాలో నిప్పటికిని ఈ యాభరణమును ధరించుచున్నారు. 697. దేవతాకర్ణాభరణము. దీనికి పూవు, గబ్బ కలవు. ముత్యపుజాలరును గలవు. 698. కర్ణపుష్పము. ఒరిస్సాలో భువనేశ్వరాలయము చేరువనున్న యొక చిన్న ఆలయమునందలి వంహావతారవిగ్రహమున చెక్కబడియున్నది. 699. ముత్యపుసరులను హార్చిన బంగారు రేకుతో చేసిన కర్ణాభరణము. 700. పైదానిని ధరించెడు ఒక అందమైననగ. దీనికి తోలపత్రమని పేరుగలదు. 701. 699-వ సంఖ్యగల కర్ణాభరణమువంటిది. 702. కార్తికేయ విగ్రహము. 703. భగవతీవిగ్రహము. ఈరెండువిగ్రహముల మేఖలలును ఒకేమాదిరిగనున్నవి. కాని 702 విగ్రహపు మేఖలయొక్క మోపు ఎక్కువశిల్పసౌందర్యముగలిగి చూడ సొంపుగనున్నది. రెండువిగ్రహములయందునున్న కంకణములు, దండకడియములు సుందరముగ నున్నవి. భగవతీ విగ్రహమునకు మధ్యకాలపు ఫక్కిని చెక్కినచంద్రహారమున్నది. ఇదిగాక ఇతరహారములును రెండువిగ్రహములపై చెక్కబడియున్నవి. అవి చాల అందముగనున్నవి. కార్తికేయవిగ్రహమునకున్న ఇతరహారములో పెద్దదానిమోపు పులిగోళ్లతో బంగారమున కట్టబడినదానివలె చెక్కబడినది. భగవతీవిగ్రహము భువనేశ్వరాలయగోపురమున నొక గూటియందున్నది. దానిపొడవు 7 అడుగులు. అదిక్లోరైట్ అను ఒక ఖనిజపదార్థముతో చేయబడినది. కార్తికేయ విగ్రహమును ఆగోపురముననే యున్నది. ఈ గోపురము ఏడవశతాబ్ది మధ్యకాలమున నిర్మింపబడినది. ఈ విగ్రహములయందలి ఆభరణ శిల్పవైఖరి ఆకాలమునకే బంగారపు నగలను చేయుటయందుగల అధికమగు సామర్థ్యమును వెల్లడిచేయుచున్నది.

చిత్రము ౨ (ఏ, బి)

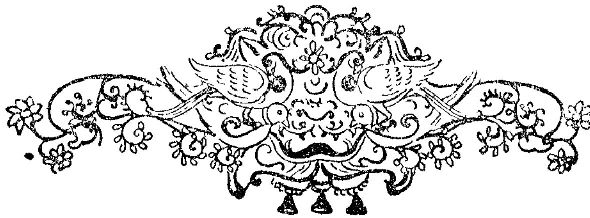
౧౨౦౦ ఏండ్లకు పూర్వము ఒరిస్సాలో నీయాభరణములను ధరించుచుండిరి.

704. తలముడి (కొప్పు). బుజము నానుసట్లు వేయబడినది. పూవులు చిత్రించిన నాడాతో కట్టబడినది. ఆ నాడాపైన రెండువైపుల నక్షత్రములవంటి పూవులు చెక్కబడినవి. ముందలపై ముంగురులు జాలరువలె దిద్దబడియున్నవి. పైన ముక్కోణములుగల యొక భూషణము చెక్కబడియున్నది. వెన్నపురమును నిప్పుడును కొందరు ఆయాలు ఇట్టిముడినిఎడమవైపున వేసికొనుచున్నారు. 805. తలవెంట్రుకలుగాని, కుట్టుపనిగల నాడాలుగాని కలిపి పేని కిరీటమువలె కట్టబడిన ముడి. 706. సరిగబుటాలు తీగలువేసిన నాడాతో చేర్చి తలపాగావలె చుట్టినముడి. 707. తలముడి. ఇట్టిముడిగలవిగ్రహము భువనేశ్వరాలయగోపురముపై నున్నది. ఒరిస్సాలోను, రాజధానిదక్షిణభాగమునను స్త్రీలు ఇట్టిముడిని ఇప్పటికిని వేసికొనుచున్నారు. దానిపై రాకణివంటి బంగారు నగను తాల్చెదరు. ముత్యములతోగాని, బంగారుతోగాని చేసినగొలుసులజడలు మూడు ముడిపై నొకవైపున ధరింతురు.

ఆహస్తాభరణములలో ప్రధానమయినది 'బాలా' అనునది. ఒరిస్సాలో దానినే 'ఖార' అందురు. 'బాలా' అనునది గుండ్రనికడ్డితో చేయబడినది. రెండవది: చదునైనకడ్డితో చేయబడినది. సాధారణముగ శిల్పములయందివి పూసలతో కట్టబడినట్లే చెక్కబడును. కొన్నిటియందుమాత్రమే పుష్పములు, రెక్కలును చెక్కబడియుండును (చూ. 710 ఎ). ఒకొకప్పుడు పైన పూవు లేకుండ రెండునరుసలుగ నుండును (చూ. 715 ఎ). లేక

రెండువలయములమధ్య కొంతఅవకాశము వదిలిగాని, విలు నంపులుగనం దిగాని,ఇతరవిధమయిన నగిషీపనిగలిగిగాని యుండును. (మా. 709 ఎ, 713, 714, 708ఎ,). కట్ట కడపటిమాదిరి వానిని సామాన్యముగా కలకత్తాలో 'పాటురి' అను పేర ధరియింతురు. అవి అయిగోపియుల కడియములకు ప్రతిరూపములుగా నుండునవి.

సండను బాజా, టంబి, దాస్ అను పేరులుగల కడియములును మొనమొన్నటివరకు ధరించుచుండిరి. (మా. 716 బి, 712, 708 బి). 709 బి, 715 బి సంఖ్యగల రెండును 'టంబి'అను దండకడియముమాదిరివి. ఇప్పు డుపయోగమున నుండునవి యిట్టివికావు. 709 బి సంఖ్యగలదానికంటె 710 బి సంఖ్యగలదానికి చిరుగంటలు కలవు. గొలుసుపట్టెడను చిరుగంటలుకాని, చిరుగజ్జెలుగాని, కట్టినమాదిరిగాని అందీముఖ్యమైనది. దానిని కింకిణిఅందురు. స్త్రీపురుషు లుభయులు ధరింతురు. 718 లో మాదిరిగా గజ్జలుగాని గంటలుగాని లేక బోలుకడియమున గుండ్లు వేసియుంచుటయుగలదు. దీనికే సంస్కృతమున నూపురమను పేరు. 718 లో పైనున్న అందె మాత్రమే యిప్పుడు వాడుకయం దుండునది. దానిని నవ్రజిఅందురు. అది బోలుగాగాని, గజ్జెలుకట్టబడిగాని ఉండును. 719 లో పైది, 717 లో పైది ఒరిస్సాలోను తెలింగనలోను బట్టలువిగునవుకట్టుకొనువాడుక వారు ఉపయోగింతురు. దీనిని స్త్రీలు పురుషులుకూడ ధరించెదరు.
['ఇండియన్ జ్యూయలరి'అను పత్రికనుండి.]

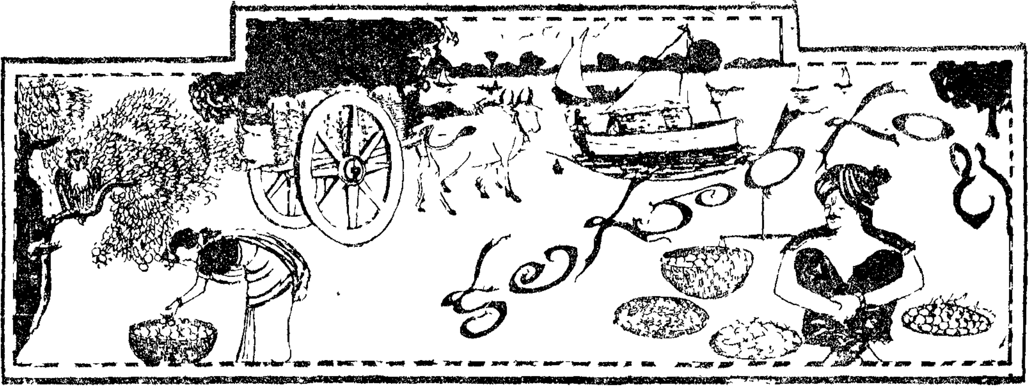

పయఃపానము (భావగుచ్ఛము)

ఆవంత్స వెంకటరంగారావు గారు, బి. ఏ., సీనియర్

చదలఁ దీవ్రసంచారము సలుపుకతన
జలదబాలుని దేహమ్ము ఛాయదొఱఁగి
అసితమై ఘర్మబిందు ముత్యములరాల్చి
తుష్టిపానార్థ రూపమ్ముఁ జూపుచుండఁ
గరుణ భూదేవి నిజధరా ధరపయోధ
రముల దుగ్ధమ్ములాని విశ్రాంతి నొందఁ
బిలువఁగా వాఁడు ప్రీతితో నిలకు దిగుడు
వారెను ప్రసన్నసితపయోధార లపుడు
వరపయఃపానమునఁ దెల్లఁబడియె నతఁడు.

భారతీయుల ప్రాణముల విలువ

టెలిగ్రాఫికుపత్రిక విలాపము

మానవుల ప్రాణములు, వానివిలువ: కడచిన మత కలహముల సమయమున కలకత్తానగరమున దుండగీడ్రు చేజిక్కి షేకుమహమూదు అను తంతిజవాను తన ప్రాణములను గోలుపోయెను. తత్పరిహారముగ ఉదారశీలమగు ప్రభుత్వ మాతని కుటుంబమునకు నలువదిరూపాయలు ధర్మభిక్ష మొసంగెను. ఇందువలన కొంతకాలమునకు పూర్వము ౧౫౦ రూపాయల పరిహారము తనయజమానునకు ప్రభుత్వమువలన లభించునట్లుచేసిన యొక వేటకుక్క ప్రాణముల విలువకన్న తంతి తపాలుశాఖల యందలి యుద్యోగుల ప్రాణములవిలువ చాల నల్పముగ మదింపబడుట స్పష్టమగుచున్నది. ఆ ధర్మభిక్ష తపాలుఉద్యోగులవరకు కూడ వ్యాపించినట్లు తెలియయనచ్చుచున్నది. అసాములో నొకగ్రామమునందలి కార్యాలయమున పనిచేయుచున్న సబ్ పోస్టుమేస్టరు తీవ్ర జ్వరపీడితుడయి సాధ్యమయినంతత్వరలో విరామమును దయచేయింపగోరెను. కాని యాతడు తనయుద్యోగపు విధ్యుక్తధర్మములను నెరవేర్చుటకయి తన ప్రాణములను ధారపోయువరకు విరామము లభించుతరుణము సంప్రాప్తింపదయ్యెను. పాప మాతని కుటుంబమునకు ౧౫౦ రూపాయలు ధర్మభిక్ష మొసగబడెనట! తంతి తపాలు శాఖలయందు మనప్రాణములవిలువ యిట్టిది. ఆర్జకుడగు వానిమరణమువలన వాని కుటుంబమునకు సంభవించెడు నష్టకష్టములను, నిస్సహాయస్థితినిగూర్చి చక్కగా పరిశీలింపమి వింతలలో వింత!!

భారతదేశ సంస్థానములు–వాని సంవత్సరాదాయము

'హిందూస్థాన్ రివ్యూ' అనుపత్రికలో శ్రీ. సి. విజయరాఘవాచార్యులు గారు 'భారతదేశ సంస్థానముల భావిసమస్య' అను వ్యాసమున నీక్రిందివిధమున వ్రాయుచున్నారు. దీనినిబట్టి అల్పాదాయముగల సంస్థానము లూహింప శక్యముగాని స్థితియందున్నవనుట స్పష్టమగును.

భారతదేశమున ౫౬౨ సంస్థానములు గలవు. వానిలో ౧౦ మొత్తమున కోటికి తక్కువగాని సంవత్సరాదాయము గలవి. వీనియందు హైదరాబాదు ఒక్కటియే ఆరుకోట్లు ఆదాయముగలది. ౫౩ సంస్థానములు ౧౦ మొదలు ౧౦౦ లక్షలవరకు ఆదాయము గలవి. ౧౨౪ సంస్థానములు లక్ష మొదలు ౧౦ లక్షలవరకు నాదాయము గలవి. తక్కిన ౩౪౨ సంస్థానములు లక్షకంటె తక్కువ ఆదాయము గలవి. వీనిలో రమారమి ౧౩౪ సంస్థానములు ౧౦ వేలకన్న తక్కువ ఆదాయము కలవి; ౪౦ సంస్థానములు వేయికన్న తక్కువ ఆదాయముకలవి. వానిలో రెండుసంస్థానముల విషయ మిట ప్రత్యేకప్రస్తావనార్హము. ౧. రాజానాయక్ గంగారామ్ అంకుష్‌అను వర్థ్యవాన్ నాయకునకు ౧౬౦ రూపాయలు ఆదాయము ఆతని పోష్యులు ఏబదినలుగురు. సంస్థానవిస్తీర్ణము ౫ చదరపుమైళ్లు. ౨. బిల్బారిరాజగు రాజా బావ్ జీ గారికి ౯౦ రూపాయలు ఆదాయము. ఆతనిపోష్యులు ముప్పదియిద్దఱు. సంస్థానవిస్తీర్ణము ౧౪ చదరపు మైళ్లు.

ఇట్టి సంస్థానములను నిర్మించుటకుగల కారణములు మిగుల నాశ్చర్యకరముగ నుండును. ఇట్టిపరిస్థితులలో నిట్టి యనేకసంస్థానముల—వేయిరూపాయలకంటె తక్కువ ఆదాయము గలవాని—అధీశులను సజీవములగు పిల్లల ఆట బొమ్మలయందలి రాజారాణులతో సరిపోల్చుట సాహసము గాజాలదు.

భారతదేశము—శిశుమరణములు

౧౯౨౭ సం. ఏప్రిల్ నెల మాడర్న్ రివ్యూలో శ్రీ రాజానికాంతదాసుగారు వ్రాసిన "భారతదేశమున మనుష్యబలనష్టము" అను వ్యాసమునుండి.

౧౯౨౧ వ సం. జనసంఖ్యప్రకారము భారతదేశమునందలి శిశువులసంఖ్య.

వయఃపరిమాణము	సంఖ్య లక్షలు	మొత్తము జనసంఖ్యలో నూరుగురిలో నంతు
౧ – ౫	౪౦౦	౧౨.౬
౫–౧౦	౪౭౧	౧౪.౮
౧౦- ౧౫	౩౭౧	౧౧.౬
మొత్తము	౧౨౪౦	౩౮

భారతదేశమున చాలవరకు ఎక్కువమంది బిడ్డలకు—అందును పంటిబిడ్డలకు—శరీరపుష్టి, వికాసము లేదనియే చెప్పుట యుక్తము. ఆహారము, సుపోషణవిధానము పిల్లలయభివృద్ధి కావశ్యకములైనవి. వ్యవసాయమునకు జెరుగన్న భారతదేశమున పరిశ్రమలకు పేరుగన్న ఇంగ్లాండు జర్మనీలలోకన్న (పిల్లలకు ప్రధానాహార మగు) పాలు చాలతక్కువగా లభించుచుండుట సుప్రసిద్ధమగు విషయము. ఇంతేకాక భారతదేశమునందలి ప్రజలు ౩ వంతులవరకు దుర్భరదారిద్ర్యపీడితులై తినుటకు తిండి లేక మలమలమాడుచున్నారు. కావున పిల్లలపోషణమునకు వలసిన ఆహారాదులు దుర్లభము లగుచున్నవి. ఆరోగ్యశాస్త్రపరిజ్ఞానాభావమును దీనికి తోడగుచున్నది. ఇట్టిస్థితిగతులలో క్రిందిపట్టికయందగపడురీతిని శిశుమరణము లత్యధికముగ నుండుట వింతకాదు. ఇంగ్లాండులో ౧౦౦ కి ౭.౫ ను, జపానులో ౧౦౦ కి ౧౬.౬ ను, కాగా భారతదేశమున ౧౦౦ కి ౧౯.౪ శిశుమరణములు సంభవించుచుండుట పరికింపదగును.

భిన్నభిన్న దేశములయందలి శిశుమరణముల పట్టిక

దేశము	సంవత్సరము	జీవములతో పుట్టిన ప్రతినూరుగురు బిడ్డలలో చనిపోయిన వారు
ఇంగ్లాండు-వేల్సు	౧౯౨౪	౭.౫
ఫ్రాన్సు	౧౯౨౪	౮.౫
బెల్జియం	౧౯౨౨	౧౦.౭
జర్మనీ	౧౯౨౪	౧౦.౦
స్పెయిను	౧౯౨౩	౧౪.౫
ఇటలీ	౧౯౧౯	౧౬.౧
జపాను	౧౯౨౨	౧౬.౬
ఇండియా	౧౯౨౧	౧౯.౪

గర్భమున మృతులై జనియించిన శిశువులుగాక భారతదేశమున ప్రతిసంవత్సరమును ౨౦ లక్షలు పంటిపిల్లలు మృతులగుచున్నారని అంచనావేయబడినది. బాల్యమునందే మృతినొందువారత్యధికసంఖ్యాకులు. ౧౦-౧౫ ఏండ్లబాలురు ౧౦ లక్షలు మృతులగుచున్నారు. దుష్టములగుఆహారములచేతను, ఆరోగ్యదూరములగు పరిస్థితులచేతను బాధపడుబాలురు మృతులగువారికన్న నెక్కువమంది గలరు. వారిచింకాలమున మృత్యుదేవతకుగాని, చిరకాలము ననారోగ్యదేవతకుగాని బలియై, దేశాభివృద్ధికిని, దేశక్షేమమునకును నిరుపయోగులగుచున్నారు.

భారతజాతీయనాయకుల కొరకసందేశము

శ్రీయుత తారకనాథదాసు (Ph. D.) గారు ౧౯౨౭ ఏప్రిలునెల మాడరన్ రివ్యూ పత్రికయందు ప్రకటించిన 'చైనాతోఇంగ్లాండు యుద్ధము — భారతజాతీయనాయకుల కొరకసందేశము' అను వ్యాసమున ప్రకృతము ఇంగ్లాండు చైనామైన పన్నుచున్న తంత్రములను, ఇండియాపారతంత్ర్యస్థితిని, ఇండియాపై

ఇంగ్లాండు చూపుచున్న నిరంకుశచర్యలను, నిరసనభావమును, రషియా టర్కీల విషయమున వెనుక ఇంగ్లాండు కావించిన తంత్రములను వివరించుచు తుదకిట్లు నుడివిరి:

ప్రపంచయుద్ధమున బ్రిటిషురాజ్యము సురక్షితముగ నుండుటకొరకు జర్మనులతోడను, తురుష్కులతోడను, భారతీయులుపోరాడి తమ జీవితములను ధారపోసియుండుటయు, తత్ఫలితముగ అమృతసరహత్యలు, కొరెట్టుపట్టము, బ్రిటిషువారికొరకు భారతీయులు సంరక్షించిన దక్షిణాఫ్రికాయందు భారతీయుల యెడ బ్రిటిషువారుచూపిన విభేదభావము, ఇన్నిటికి పైగా ప్రపంచసామ్రాజ్య మహాసభయందు భారతదేశ మితర రాజ్యములతో సమానముగగౌరవమును బొందనర్హమను తీర్మానము, మొదలగునవి బ్రిటిషువారు ప్రసాదించిన వరములనుటను భారతీయుల కన్నిటికిని మరువరాని విషయములు ఇట్టియన్నవలను బడసిన భారతదేశము బ్రిటిషుసేనల కొరకును, బ్రిటిషురాజ్యము కొరకును, ఆసియాకు విరుద్ధముగను నేల పోట్లాడవలెను? ప్రపంచమహాయుద్ధసమయమున గాంధీమహాత్ముడుకూడ సైన్యమును సమకూర్చెనుగాని నేడట్టి స్థితిలేదు మహాత్ముడును ఇతర నాయకులును సైతము భారతదేశముయొక్కయు, ఆసియాఖండముయొక్కయు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములనను, జాతీయైకమత్యమునకును విద్రోహమును గావింప సమకట్టిన వారు తప్ప నితర భారతీయు లెవ్వరైనను, బ్రిటిషులాభము కొరకు చీనాతోగాని ఏయితర దేశములతోగాని కత్తిగట్టి పోరాడు టనుచితమని ప్రబోధింపవలసిన సమయము లటిస్థించినది

చియాంగుకాయిషెకు సేనాని

ఈయనకు కాంటనుప్రభుత్వ సేనానాయకుడుగనుండెను, హాంకో, నాంకింగునగరములనాక్రమించుకొనెను. మఱియు దక్షిణభాగపు జాతీయపక్ష నాయకుడు. కాని యీపక్షము నందు అతివాదులు రషియా సోవియటుపక్షమువారి ప్రేరేపణలకు వశమగుచున్నారను తలంపుతో అందుకు ప్రతికూలముగ నాంకింగునందు వేరొక ప్రభుత్వమును ఏర్పరచిరి. [౧౯౨౭, ఏప్రిల్ నెల ౨వ తేది స్ఫియరుపత్రిక.]

స్త్రీలయం దున్నతవిద్యావశ్యకత

'సోషల్ సర్వీస్' అను త్రైమాసికపత్రిక ఇట్లు వ్రాయుచున్నది.

జాతియొక్క నాగరకతాభివృద్ధిని విద్యాభివృద్ధిపట్ల నాజాతి కావించిన పరిశ్రమనుబట్టి నిశ్చయింపనగును. ప్రభుత్వము తనఆదాయమున నెక్కువభాగమును విద్యాభివృద్ధికై వ్యయించునేని, విద్యావంతులగు మెప్పికలవంటివారును అనేకులు బద్ధకంకణులై తమదేశమునందలి బాలబాలికలకు లెస్సగా విద్యనునేర్పి వారిని పౌరశిఖామణులుగ చేయుపవిత్రోద్దేశముతో తమజీవితముల నర్పింతురేని, గొప్పవర్తకస్థానములయందలి వర్తక చక్రవర్తులుదారులై యొండొరులనుమించి తమదేశమునందలి విద్యా

సంఘములయభివృద్ధికై యపారముగ ధనము నొసంగుదురేని, దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్న తమపిల్లలభావిసుఖజీవితమునకై కడుదరిద్రులు సైతము తమసౌఖ్యముల నించుకయేని సరకుగొనకుందురేని, యెన్ని యిక్కట్టుల పాలైయున్నను, ఎన్నిలోపములు గలిగియున్నను జాతి అత్యున్నతాభ్యుదయమును, ప్రఖ్యాతిని గాంచగలదని నొక్కి వక్కాణింపదగును. భారతదేశమునందలి ప్రస్తుతపరిస్థితులను గూర్చి యిట విమర్శించు టనవసరము. కాని విద్యావిధానమునందలి యవస్థావిశేషమును మాత్ర మిట పేర్కొనదగును. అది స్త్రీలయందున్నతవిద్యావ్యాపనావశ్యకత. విద్య నేర్పుటకును, వైద్యము చేయుటకును, సంఘాభివృద్ధికరములగు కార్యములను నిర్వర్తించుటకును, కేవలము స్త్రీలే చక్కగా నిర్వహింపగల ఇతరకార్యములను నెరవేర్చుటకును స్త్రీలు వలసినంతమంది లేకపోవుటయే భారతదేశస్త్రీల కున్నతవిద్య యెంతయావశ్యకమో తెలుపగలదు. పాశ్చాత్యదేశములయందు బాలబాలికల ప్రాథమిక మాధ్యమికపాఠశాలలలోని యుపాధ్యాయులలో స్త్రీలే యెక్కువమంది యున్నారు. వారు పట్టుదలతోను, ఆసక్తితోను తాము నిర్వర్తింపవలసినవిధులను గుర్తెఱిగి పెంపొందియున్నారు. వారు పొందిన సక్రమశిక్షావిధానమే వారి కట్టియభ్యున్నతిని సమకూర్చినది. అందు సాంఘికాభివృద్ధికరములగు విషయములయందు పాల్గొని సామర్థ్యముతో నిర్వహింపగల స్త్రీలు భారతదేశమున చాల తక్కువగ నున్నారు. వేయేల! క్లిష్టములైన ప్రస్తుతపు సాంఘికపరిస్థితులను సరిచేయుటకు సమర్థులగువారు కావలయు నన్నచో విద్యావిధానమును ప్రస్తుతపు స్థితిగతులకు దగినట్లు సవరించుకొనుట యత్యంతావశ్యకము.

'మారెజో' ద్వీపపరిశోధనము — ఇండియనులు

('అమేజాన్' నదీముఖమున గల యొక ద్వీపమున ఈనడుమ సలిపిన పరిశోధన ఫలితములు).

[అమెరికాఖండపు గొప్ప 'పురాతనవస్తు శాస్త్రజ్ఞు' డగు ఫిషర్ దొరగారు 'మారెజో' ద్వీపమునందలి తన పరిశోధన ఫలితములను గూర్చి ౧౯౨౭ ఏప్రిల్ ౨వ తేదీ 'స్ఫియర్' పత్రికయందు వ్రాసిన వ్యాసము నుండి]

'మాకాకెవో' అనుస్థలమునకు సమీపమున నున్న గోరీదిబ్బకై బయలుదేరితిమి. దీని కథయే నేను మూడేండ్లక్రిందట వినియుంటిని. బురదప్రదేశములను, నిండు కాల్వలను దాటుచు రెండుదినములు కఠిన ప్రయాణము సాగింపగా, తుదకు 'లారంజీరో' అను గోరీదిబ్బ చేరుకొంటిమి. ఈస్థలము తేళ్లకును, గబ్బిలములకును, దో

1. మారెజోద్వీపమున దొరికిన (ఇండియనుల పనితనము నిదర్శించు) కుండలు మున్నగునవి ఫిషర్ దొరగారు పరిశీలించుచున్నారు.

మలకును ఆటపట్టైయైనను, బసచేయుటకు మాత్రము సానుకూలముగనేయుండెను. ఇచ్చట కుండలు మొదలగు మట్టితో చేసిన వస్తువులు దొరకెడి సూచనలు కన్పడెను, విలువగల అట్టి కుండపెంకులు మాత్రమే అనేకములు నాకుదొరకినవి, కాని పూర్ణపాత్రము లేవియు లభింపలేదు.

'మాకాకెవో' ఇక్కడికి మూడు మైళ్లుండెను. రెండుదినములకు మరల ఎడ్లపై బయలుదేరితిమి. దోమల దండులు మున్నగువాని బాధలపాలగుచు ఇంచుమించు

నాలుగుగంటలు పయనము చేయుసరికి "మాకాకెవో" కు సంబంధించిన చక్కని పచ్చికబయలు మాకన్నులబడెను. మేము వటికి చేరుకొనుసరికి దరిదాపు రెండుగంటలు అయినది ప్రయాణముచే మిక్కిలి బడలియున్నను వెంటనే నా పనిచూచికొనక నాకు తోచినది కాదు.

నేను చాకును భూమిలో నొక్కసారి నాటుటతోడనే కఠినపదార్థమొకటి తగిలినది. ఉత్సుకతతో

2. 'మారెజో' ద్వీపమునందలి ఇండియనుల అస్థిపాత్రములు

మెల్లగా చుట్టునున్న మట్టిని త్రవ్వివైచితిని. అంతకంతకు గొయ్యి లోతయి కొంచెమునేపటికి కొక పెద్దపాత్ర బయల్పడినది దానిగొంతుకపై పక్షులయొక్కయు,పాములయొక్కయు చిన్నచిన్న బొమ్మలు కన్పడినవి. మండుటెండలో సుమారొక గంటసేపు పనిచేయుసరికి సమగ్రమైన మట్టికుండయొకటి, 2½ అ. యెత్తును, 18 అం. పొట్టవెడల్పును గలది కనపడినది. పందలకొలది సం॥ముల నుండి దాని కంటియుండిన మట్టిని కొంచెము కొంచెముగ కడిగివైచితిని. సూర్యాస్తమయము కాకమునుపే యీ చక్కనిపాత్ర రంగులతోను, చెక్కిన నగిషీలతోను, సుమారు వేయేండ్లక్రిందట తాను మొదట తయారైన సర్వాంగసౌందర్యముతో వెలుగ సాగెను. జాగరూకతతో నాకుండలోనిమట్టిని త్రవ్వితీసి అందుండి ముక్కలు ముక్కలుగ నొక యువకకళేబరపుటవశిష్టముల వేరుపరిచితిని.

మఱియు నా ప్రదేశమున అమూల్య వస్తువులు వెలువడినవి. ఆ అవశేషము లన్నియు కడిగిన మీదట చెక్కడపు రంగులుగాని,నగిషీలుగాని చెడకుండ నఖండసౌందర్యముతో నొప్పినవి. బ్రద్దలయి పోయినవి కొన్నిశకలములు మ్యూజియములో తరువాత బోసపరుప బడినవి.

భారతదేశమున ప్రారంభవిద్య, కడచినశతాబ్దియందలి వెనుబాటు

["ఆస్ట్రేలియా ఇండియాలీగ్ బుల్లెటిన్" పత్రిక నుండి]

కొంచెమించు మించుగ హిందూదేశములోని ప్రతిగ్రామములో నొక్కొక్క పాఠశాల యుండెనని ౧౮౧౩ లో కామన్సు సభవారికి నివేదింపబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అప్పటి పాఠశాలల సంఖ్యయేమి? ఇప్పటి పాఠశాలల సంఖ్య యేమి? అప్పటినుండి వంద సంవత్సరములకుపైగా బ్రిటిషువారీ దేశమును పాలించుచున్నను అప్పటికి! ఇప్పటికి ఎంతటి విచారకరమైన వ్యత్యాసము! బ్రిటిషువారితోడి సంబంధము వలన నిస్సందేహముగ చాల మేలు కలిగినది కాని విద్యావిషయమున జూచినచో వారవలంబించినపద్ధతి నిరర్థకమై నిష్ప్రయోజనమైనది. ఇది కడుశోచనీయము. ప్రభుత్వమువారు మూలుగ కొనుచు ధనమిచ్చి సాగించుచున్న ఈ విదేశీయవిద్యాపద్ధతి హిందూదేశమునకు సరిపడలేదు. పాశ్చాత్యపద్ధతితో సరిపోల్చి చూచినయెడల హిందూదేశమునకు ప్రాచీనవిద్యాపద్ధతియే మిక్కిలి అనుకూలముగనుండ గలదు. బ్రిటిషువారికి పూర్వము ప్రతిగ్రామమున నొక పాఠశాలను నెలకొల్పుటకు వీలిచ్చిన ప్రాచీనపద్ధతిని యథాస్థానమునకు గొనివచ్చుటకై హైందవదేశాభిమానులు ప్రయత్నములు సలుపుచున్నారు. విదేశీయుడు ప్రజలకొఱకు ఎంత ఎక్కువగ పాటుపడినప్పటికి అతడు వారితో గలసి పనిచేయనికారణమున చెడిపోయిన విద్య స్వపరిపాలనమున తిరిగి సుస్థితికి రాగలదని యూహింప వచ్చును.

బుద్ధుని సందేశము

'బ్రిటీషు బుద్ధిస్టు' పత్రికలో 'బుద్ధుని సందేశము'ను గుఱించి 'ఎనటోలి ఫ్రాన్సు' వ్రాసిన వ్యాసములో నీదిగువ విషయములు కలవు :

నిర్వాణసిద్ధాంతమును నమ్మి అయిరోపాఖండము బౌద్ధమతము నవలంబించుటకు సిద్ధముగా నున్నదని యన లేము కాని దానిని గుఱించి ఖండఖండాంతరముల బాగుగ ఇప్పుడు తెలియవచ్చుటచేత ఆమతము విశృంఖల హృదయులను ప్రత్యేకము చిత్రముగ నాకర్షింపగలిగిన దనియు, శాక్యమునికి ఆతనిని గుఱించి విరుద్ధాభిప్రాయ మేర్పడని యట్టి హృదయమును మార్చివేయ శక్తిగల దనియు మాత్రము అంగీకరింపవలెను. బాగుగ నాలోచించినయెడల పాశ్చాత్యప్రతిభ వికసింపక పూర్వమే హిమవత్పర్వతపాదమునుండి ప్రవహించిన యీ నీతి నిర్ఝరిణి ఫలప్రదమైన తన పవిత్రతను, రమ్యమైన తన నవ్యతను ఇప్పటివఱకు గాపాడుకొనుచు వచ్చుటయు, దుఃఖపీడితమైన మానవప్రపంచమున కిప్పటికిని కపిలవస్తు మహర్షియే ఉపదేశకులలో నుత్తముడుగను, దుఃఖోపశమనకులలో కడుమధురవచోవిభవుడుగను ఉండుటయు విచిత్రముగ నుండకపోదు.

బౌద్ధము నిజముగా ఒకమతముకాదు. అది ప్రపంచోత్పత్తిని గుఱించి కాని, దేవతలను గుఱించి కాని, సరిగా చెప్పవలసిన యెడల తుదకు పూజను గుఱించి కాని చెప్పదు. అది యొక నీతివిధానము : అన్ని విధానములలో మిక్కిలి సుందరమైనది. అది యొక తత్త్వము. అత్యంతస్వేచ్ఛాప్రవృత్తిగల ఆధునిక వేదాంతులు చేయు మిక్కిలి సాహసపు ఆలోచనలకు కూడ సరివచ్చునట్టి తత్త్వము. అదియొక్క రక్తబిందువైన చెందకుండ టిబెత్తు, బర్మా, నేపాళము, కాంబోడియా, ఆనాం, చీనా, జపానుదేశములను జయించెను. ఇట్టిది సింహళమున దక్క (తూర్పు) ఇండియాదీవులలో నిలబడుట దుర్ఘటముగ నున్నది. ఆమతముమీద గల విశ్వాసగౌరవముల చేత ఆసియాఖండమునం దిప్పటికిని దాని నవలంబించినవారు ౪౦ కోట్లజనము గలరు. బాగుగ నాలోచించిన యెడల అయిరోపాఖండములో దాని యదృష్టము చాల విపరీతముగ నున్నది. అత్యంతము బుద్ధి సూక్ష్మతకలవారని నిర్వివాదముగ నంగీకరింపబడు ఆధునికతత్త్వశాస్త్రజ్ఞులలో మిక్కిలి శ్రేష్ఠులైన వారి కీమతముపలన క్రొత్త సిద్ధాంతములు తోచునాటికి అయిరోపాఖండమున దీనిని గుఱించి యెవ్వరు నెఱుగరు. లోకము దుఃఖమయమను వాదమును ప్రతిపాదించిన 'స్కోపెన్‌హోర్' అను శార్మన్యా (జర్మను) తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడు బౌద్ధతత్త్వము నాధారపఱచుకొనియే తనయిచ్ఛాశక్తి సిద్ధాంతమును నిర్మించెననువిషయము లోకవిదితమే. తన శయనగృహమున గూడ సువర్ణబుద్ధప్రతిమ నుంచుకొనిన యీసుప్రసిద్ధ తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడే యీవిషయమును 'కా'దనలేదు.

పాఠశాలలయం దారోగ్యపరీక్ష

['వెల్త్ అండ్ వెల్‌ఫేర్' పత్రిక (౨౫-౨-౨౭) నుండి.]

హిందూదేశమున పాఠశాలలం దారోగ్యపరీక్ష యింకను వెనుకబడియున్నది. ఈపద్ధతి హిందూదేశమున వ్యాపించుటకు చాలకాలము పట్టును. మొదట పెద్దపెద్ద పురపాలకసంఘములు దీనిని విద్యాలయ పరిశీలనములందు ప్రవేశపెట్టవలెను. చాలమంది వైద్యశాస్త్రపట్టభద్రులు ఇట్టి పని చూడవలసి యుందురు గాన నిందు కెంతయు నత్యావశ్యకము. పట్టణములం దిదిప్రవేశపెట్టినచో పల్లెటూళ్లయందు కాలక్రమమున వ్యాపించి తీరును.

విద్యార్థులకు ఆహారలోపములు కండ్లజబ్బులు మొదలగునంశములు ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములు. ప్రణాళికప్రసిద్ధిచెందుచు మెప్పుపడయుచున్నది.

కీ. శే. నాటకశిరోమణి

శ్రీమాన్ ఏ. వి. వరదాచార్యులు గారు

కర్ణాటక రంగభూమి (సంపు ౧, సంచిక ౯) యం దాచార్యులవారినిగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసపరంపర నుండి:—

శ్రీ ఆచార్యులుగారు ఆంధ్రము మాతృభాషగా గల శ్రీవైష్ణవకుటుంబమున ౧౮౬౫ వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల ౨ వ తేది జనన మొందిరి. బాల్యమున

వీరు చిత్రదుర్గమునందే విద్యాభ్యాసమును గావించి ప్రవేశపరీక్షయం దుత్తీర్ణులయిరి. పదపడి ఉన్నతవిద్యార్జనమునకై బెంగళూరు కళాశాలయందు ప్రవేశించిరి కాని కొలదిదినములకే మాతృవియోగదుఃఖకారణముగ విద్యార్జనమును విడనాడి ౧౮౮౨ వ సంవత్సరమున మైసూరుననే ఆరోగ్యశాఖయం దొకగుమాస్తా ఉద్యోగమున జేరిరి.

నాటకకళాభిమానము వీరి పుట్టుకతో బుట్టినది. వీ రుద్యోగమున జేరుటకు బూర్వము కొన్ని నాటకముల యందు జేరి తమ యద్భుతాభినయకౌశలమును ప్రదర్శించుచుండిరి. వీరికి ౧౯౦౦ ప్రాంతముల నుద్యోగహాని, దారాపుత్రవియోగము సంభవించి వీరిని దుఃఖసముద్రమున ముంచివైచినవి. మైసూరునం దప్పుడున్న సరస్వతీవిలాససభవారు ౧౯౦౨ వ సంవత్సరము వీరిని ప్రోత్సహించి దుఃఖప్రపంచమునుండి నాట్యకళాప్రపంచము లోనికి కడుగువెట్టించి తమ సభకు 'రత్నావళి నాటకసభ'యను పేరిడి దానికి వీరినే యధిపతిని జేసిరి. అది మొదలు ఆచార్యులుగారు నాట్యకళాభివృద్ధికై సర్వ విధముల పాటుపడుచుండిరి. తమకుగల సామర్థ్యముచే నాసభయందలి నటులనందరిని దిద్ది తీర్చిరి. అప్పటినుండి యీసభవారు మైసూరుమండలముననే కాక చెన్నరాష్ట్రమున నెల్లకడలను సంచరించి నాటకములను ప్రదర్శించి యపారముగ కీర్తిని గడించిరి. ౧౯౧౦ వ సంవత్సరమున మైసూరుప్రజలు శ్రీ. శ్రీ కాంతరాజ అరసుగారి యాధిపత్యమున గొప్పసభను జరిపి ఆచార్యులుగారి నాట్యకౌశల్యమును ప్రశంసించి రెండు మణిఖచితస్వర్ణకంకణము (తోడా)లను వారి కొసగిరి. ౧౯౧౪-౧౯౧౫ వ సంవత్సరమున నీసభ దక్షిణదేశసంచారము గావించుచుండ నేనాటి మహాజనులు తిరుచినాపల్లియందు శ్రీ వెజంటుగారి యాజమాన్యమున సభగూడి వీరికి 'నాటకశిరోమణి' బిరుదమును, సువర్ణకంకణమును ఒసగి సన్మానించిరి. ౧౯౨౪ వ సంవత్సరమున బెంగళూరుప్రజలొక మహాసభగూడి రత్నహారము నొకదానిని వీరికి బహుమానముగ నొసగిరి.

వీరు పురుషపాత్రములను ధరించెడివారు. దుష్యంత, హిరణ్యకశిపు, సంతాపక, రామవర్మ, వత్సరాజాదిపాత్రములకు వీరు పెట్టినది పేరు. ఏపాత్రమున కాపాత్రము

వీరి సర్వాంగములయందును కరగిపోసిన ట్లిముడుకొని యుండును. చతుర్విధములగు నభినయములు వీరి నాశ్రయించి యొకదానిని మించి యొకటి వెలయుచుండెడివి. ఏరసమున కారస మీనటశిరోమణి కనుసన్నల మెలగుచుండెడిది. అభినయకౌశలమునకు దోడు వీరికి శరీరసౌందర్యము, అవయవవిన్యాసవికాసములు నిండార నమరి యుండెడివి. వీరే మహాపురుషుని పాత్రము ధరించిన నా మహాపురుషుడుగనే ప్రేక్షకులు తలతురు కాని ఆచార్యులనుబుద్ధి పొడమదు. వీరి దుష్యంత మహారాజుపాత్రమున కేమహారాజుసాటి! భిన్నభిన్న భావ పరంపర వీరి ముఖమున బరువిడుచు దేనికది యాత్మణమున సువ్యక్తమగుచుండును. ఏబదియేండ్ల ప్రాయమున సైతము వత్సరాజాది యువపాత్రములను ధరించు నాచార్యులు యువవత్సరాజాదులుగ నుండిరేకాని వృద్ధాచార్యులుకారు. ధరించినపాత్రమున దా మైక్యమై పోవుదురు.

సంగీతసాహిత్యములయందు వీరు నిరుపమానులు. వీరికంఠము సుశ్రావ్యము. రంగమున వీరి సంగీతము సాహిత్యసంగతిని చిలకరించుచు శ్రోతలను సుప్రసన్నుల జేసెడిది.

ఈ పురుషుడు కేవలము నటుడుమాత్రము గాడు. నాటకకర్తయు గూడ. పెక్కునాటకములను స్వయముగ రచియించి, రంగానుకూలముగ మరి పెక్కిటిని పండితులచే రచియింపించెను.

ఈ మహనీయుడు కడునుదారశీలుడు. తొలుత వీరిది పేదకాపురమయినను నాటకప్రపంచమున దామార్జించిన ధనమును దాచుకొనక, నాటకకళాభివృద్ధికిని, దారిద్ర్యపీడితులగు విద్యార్థుల విద్యాభివృద్ధికిని వినియోగించి శాశ్వతమగు కీర్తి నార్జించిరి.

ఇట్టి ఆచార్యులవారు ౩౦-౩౫ ఏండ్లు కర్ణాటక నాటకరంగమున జయభేరి మ్రోగించి ౧౯౨౬ వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల ౮ వ తేదినాడు నాటకరంగముతోపాటు జీవితరంగమును వీడి కీర్తిశేషులైరి. వీరి మృతిచే నాట్యకళాప్రపంచమునకు నష్టమపారముగ వాటిల్లినది.

శివాజీ స్మరణచిహ్నము

[టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా మార్చి ౨౭-వ తేది సంచికనుండి.]

'భారతదేశమున శివాజీస్మరణచిహ్నము'నకు ౧౯౨౭ సం.న పూనాలో వేల్సుయువరాజుగారు పునాదివేసిరి. మహావీరుడగు శివాజీ జీవితచరిత్రమును చదువుభాగ్యము లభింపనివారు ఆతనివిగ్రహమునైన జూచుచుండుటకుగా నొకబహిరంగస్థలమున నామహాత్మునివిగ్రహమునొకదానిని సంస్థాపించుటకు, శివాజీవంశీయులగు శ్రీ శ్రీ కొల్హాపూరు మహారాజాగారును, తదితరులును సమకట్టిరి. జి. కె. మెహాతరుగారు ఎనిమిదిమాసములు ఎడతెగక కష్టించి విగ్రహమును నిర్మించిరి. వి. పి. కార్మార్కరుగారు అడుగుపీఠమునకు మూడులోహఫలకములను, ఒక చలువరాతిఫలకను చెక్కియిచ్చిరి. వీటి నన్నిటియొక్క మట్టినమూనాల బొమ్మలిందు పొందుపరుపబడినవి.

గుఱ్ఱముపై నెక్కియున్న శివాజీ పెద్దవిగ్రహమే ముఖ్యమయినది. ఇది మెహాతరుగారి శిల్పము. ఈవిగ్రహము ఆధునిక పాశ్చాత్యశిల్పపద్ధతి ననుసరించియున్నది. పీఠముపై చెక్కబడిన తక్కినశిల్పములు పురాతనప్రాచ్యకళాపద్ధతి నున్నవి. ఈస్మరణచిహ్నస్థాపనము ప్రాచ్యపాశ్చాత్య శిల్పకళావిధానములకు సంఘర్షణరంగభూమి యనుటకు మెహాతర్ కార్మార్కర్ మహాశయు లిరువురును చెక్కినడు భిన్నశిల్పములే నిదర్శనములు.

ఈ విగ్రహస్థాపనకు శ్రీ శ్రీ కొల్హాపూరు మహారాజుగారు ముఖ్యకారకులు. మహారాజుగారు పూజ్యుడును, తమపూర్వపురుషుడును నగు శివాజీవిగ్రహమును తమ యుద్యానవనమున ప్రతిష్ఠించుకొనక, ఆమహాత్ముడు హిందూదేశమున కంతకునుగూడ పూజ్యపురుషుడే యను నుదారజాతీయభావమును దమకార్యమువలన బ్రకటించుచున్నారు.

ఈవిగ్రహము ప్రపంచమునందలి మిక్కిలి గొప్ప విగ్రహములలోనొకటి. మూడు చిత్రము లీసంచికయందు గలవు. వాని వివరము—

౧. శివాజీ మహారాజు

మెహాతరుగారి శిల్పము. వారి బొంబాయి కళాభవనమున నిపుడిట్లున్నది. త్వరలో నొక గచ్చునమూనా

తీసి 'విల్లిపార్లె' అనుస్థలమున లోహమున పోత పోయుదురు.

౨. శివాజీమహారాజు భవానీపూజ

ఈ చలువరాతిపలక స్మరణచిహ్నపు పీఠమున ముందుభాగమున నమర్చుటకై కల్పింపబడినది.

3. శివాజీమహారాజు అర్ధచిత్రము

మెహోతరుగారు రచించినది. విగ్రహము పురుష ప్రమాణమున కొకటిన్నరరెట్లున్నది. సూక్ష్మలక్షణములు లోహవిగ్రహమున నింకనుజక్కగ ప్రకటితము లగును.

చెరుకు తోటలకు ఎరువు

౧౯౨౭-వ సం. ఏప్రిల్ ౧౬-వ తేది కృష్ణాపత్రికలో శ్రీ మాటేటి రంగారావుగారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు.

మన దేశములో చెరుకు పంటలవలన విశేష లాభములు ఉండుటచేత రయితులు ఎక్కువగా చెరుకు వ్యవసాయము చేయుచున్నారు. ఎక్కువమంది వ్యవసాయకులు ఇప్పుడు అసలులో ఉండు ఎక్కువ లాభము కలుగజేయు క్రొత్త పద్ధతులు తెలియక పోవుటచే నవలంబింపక పూర్వవ్యవసాయ పద్ధతులనే అవలంబించుచు అంత విశేష లాభము పొందుటలేదు. భూములు ఎంత సారవంతముగా నున్నప్పటికి ప్రతి సంవత్సరము పంటకు తగ్గ ఎరువు వేయని యెడల తగిన ఆదాయము నివ్వవు. మనము ఒకభూమినుండి విశేషము పంటలు తీయుచున్న సంగతి అందరికి విశదమే. సదరుభూమికి తిరిగి ముందు వేయుబోవు పంటకు తగిన ఆహారము నిచ్చి బలముచేయు నెరువులు ఉపయోగింప వలసి ఉన్నవి. సదరు ఎరువుల వలన ఖర్చు తక్కువగా నుండవలెను.

పశువుల ఎరువు ఉపయోగించుటకన్న ఈదిగువ నుదాహరించిన ఎరువులుకూడ ఉపయోగించిన, ఎక్కువ మంచి గుణములు గల్గిన చెరుకురసము-బెల్లము నభివృద్ధి చేయును. మామూలు పశువుల పెంట వేసినప్పుడు కల్పితమైన ఎరువులు తగ్గించవచ్చును. తరుచు చెరుకు సేద్యముయొక్క స్థితులు వేరగును. కనుక సవిస్తరముగా సిఫారసు చేయుటకు అంత వీలుండదు. తరుచు నైట్రజను ఉపయోగము నీరు పారించు ప్రదేశములలో 70 పౌనులు మొదలు 150 పౌనుల వరకు భిన్నముగా నుండును. కొన్ని సమయములందు ఇంకను ఎక్కువగా నుండును. సూచించు ఎరువు మిశ్రము: ఆముదపుపిండి 500 పౌనులు; సామాన్యపు సూపర్ ఫాస్ఫేటు 500 పౌనులు సల్ఫేటు ఆఫ్ పొటాష్ లేక సాల్టుపీటరు 100 పౌనులు. మొత్తము 800 పౌనులు మొదలు 1000 పౌనులు ఒక ఎకరమునకు ఉపయోగింపవచ్చును.

చెరుకు పాతుటకు ముందు పై నుదాహరించిన ఎరువులు భూమిమీద వెదజల్లి దున్నవలయును. ఏప్రిల్ నెలాఖరున 200 మొదలు 300 పౌనుల వరకు నైట్రేటు ఆఫ్ సోడా రెండు మోతాదులలో చెరుకు వరుసలలో వేయవలసినది. ఇంకా వివరములు కావలసిన యెడల గుంటూరు చిలియన్ నైట్రేటు కమిటివారికి వ్రాయవచ్చును.

తిక్కనకాలనిర్ణయము

విజయనగరం మహారాజాకాలేజి మేగజిను (సంపు. ౬-సం. 3) త్రైమాసికపత్రికలో శ్రీ. జి. నరసింగరావుగారు (బి. ఏ., యల్. టి.) 'తిక్కనకాలనిర్ణయ' మనువ్యాసమున తిక్కన మంత్రిపదము నధిష్ఠించుటకు బూర్వమే యజ్ఞములు చేసియుండుననియు, భారతమును రచియించియుండుననియు, మంత్రియైన తరువాత నిర్వచనోత్తరరామాయణ రచనమును ప్రారంభించి పూర్తికాక మునుపే యాతడు మరణించియుండుననియు సూచించి యాతనికాలనిర్ణయమును గుఱించి యీక్రింది విధమున వ్రాసిరి:—

తిక్కన రచించిన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున, నెల్లూరు రాజధానిగ రాజ్యమేలుచుండిన మనుమసిద్ధి రాజుసభ తానలంకరించినట్లు చెప్పియున్నాడు. అందుచే నాదికవియని పేర్కొనంబడిన నన్నయకాలము నిర్ణయించుట కెట్టియాధారముకలదో, అట్టి యాధారమే తిక్కనకాలమును నిర్ణయించుటకుఁగూడఁగలదని తోఁచుచున్నది. కాని యెవ్వనికంకితముగ భారతము నన్నయ రచించెనో యట్టి రాజరాజనరేంద్రునికాలము నిశ్చయ

ముగఁ దెలిసినట్లు మనుమసిద్ధికాలము మనకుఁ దెలియదు. అయినను దొరకిన శిలాశాసనములంబట్టి మనుమసిద్ధియను నొకరాజు శా. శ. **1179-1182** వరకు, అనఁగా క్రీ. శ. **1257-1260** వరకుఁగల కాలమున నుండెనని కనఁబడుచున్నది. కాని యిది నిర్ణయమునకు చాలదు. ఈ శాసనముల మనుమసిద్ధియు, తిక్కనమనుమసిద్ధియు నొకఁడే యని చెప్పుట కాధారము లేవియును లేవు. తిక్కనమనుమసిద్ధి తాతపేరును మనుమసిద్ధియే యైనట్లు నిర్వచనోత్తర రామాయణముననే చెప్పఁబడియున్నది. అందుచే మనుమసిద్ధియను పేరీవంశమువారికి మరికొందరి కుండియుండవచ్చును. కావున నీశాసనముల మనుమసిద్ధి యెవండని వివాదము పొడముచున్నది. ఇది నిర్ణయించుటకు నిర్వచనోత్తరరామాయణమున నేమున్నదో చూతము. తిక్కన కాశ్రయుఁడగు మనుమసిద్ధితండ్రియగు తిక్కనృపాలునిం గూర్చి యిట్లు చెప్పఁబడియున్నది:

"కేశవసన్నిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుఁడు కేవలుండె నృపు లెవ్వరి కాపరికింబు గల్గునే
శైశవలీల నాఁడు పటుశౌర్యధురంధరబాహుఁడైన పృ
థ్వీశనరేంద్రుమస్తకము నేడ్తెరఁ గందుకకేళిసల్పఁడే."

ఈ పృథ్వీశనరేంద్రుఁడు క్రీ. శ. **1163-1180** వరకు రాజ్యముచేసెనని యున్నది. కావున నితనిని జయించిన తిక్కనృపాలుని కొడుకగు మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. **1257-1260** నడుము నుండెనన్నచోఁ దిక్కనృపాలుని రాజ్యపరిపాలనకాలము **80** సంవత్సరము లగుచున్నది. కాని యిది విశ్వాసపాత్రము కాదని కాటమరాజుకథను పరిశీలించినచోఁ దేటపడఁగలదు. కాటమరాజున్ను, పల్నాటి పద్మనాయకుఁడున్ను పశువుల మేతబీళ్లను గురించి మనుమసిద్ధితోఁ జేసిన యుద్ధమున తిక్కనసోమయాజి యన్నకుమారుఁడగు ఖడ్గతిక్కన రణనిహతుఁడయ్యెను. ఈ పద్మనాయకుఁ డెవరో విచారింపవలసి యున్నది. పల్నాటివీరులలోఁ బ్రఖ్యాతిఁగన్న బ్రహ్మనాయనికి జ్యేష్ఠసోదరుఁడగు పద్మనాయఁ డున్నాఁడని చరిత్రవలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈపద్మనాయకుఁడున్ను, కాటమరాజుఁ గలసి ఖడ్గతిక్కనతో యుద్ధముచేసిన పల్నాటి పద్మనాయకుఁడున్ను ఒకరే అయియుండవచ్చును. ఈ పద్మన్నతండ్రి పల్నాటిప్రభువైన బేటరాజునకు మంత్రిగనుండెను. ఆ బేటరాజు పశ్చిమచాళుక్యరాజగు భూలోకమల్లునకు, అనఁగా మూఁడవసోమేశ్వరునకు సామంతుఁడైయుండెను. ఈపద్మన్నతమ్ముఁడగు బ్రహ్మనాయఁడు రాజుగాకపోయినను రాజ్యభారమునంతను వహించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇదియునుగాక నాల్గవ సోమేశ్వరుఁడు తనరాజ్యమును తిరిగి సంపాదించుటలో నలని వంశమునం దభిమానముగల బ్రహ్మన్న మిక్కిలి సహాయముచేసి శా. శ. **1104** లేక క్రీ. శ. **1182** కు పూర్వ మనేకయుద్ధములు చేసి సోమేశ్వరుని పట్టాభిషిక్తునిఁ జేసినట్లు శాసనమొకటి యున్నది. క్రీ. శ. **1184** సం.మున నొక శాసనమునఁ గూడ బ్రహ్మన్న యున్నట్లున్నది. ఈ బ్రహ్మన్నయు, పశ్చిమచాళుక్యుల సామంతరాజుల మంత్రియగు బ్రహ్మన్నయు నొకఁడే యైయుండవచ్చును. అందుచే నీ బ్రహ్మన్నకు జ్యేష్ఠసోదరుఁడైన పద్మన్నగూడ నాకాలమునందే యనఁగా క్రీ.శ. **1182** కు పూర్వమున నున్నవాఁడు. కాఁబట్టి ఖడ్గతిక్కనను రణనిహతునిఁగావించిన పద్మన్ననుబట్టి కవితిక్కనకాశ్రయుఁడైన మనుమసిద్ధియు, నాకాలమువాఁడు కావలయునని యొక యూహ పొడకట్టుచున్నది. అందుచే పృథ్వీశరాజును జయించిన తిక్కనృపాలుఁడు క్రీ. శ. **1182** కు పూర్వమే రాజ్యమందుండవలయుననియు, నతఁడు క్రీ.శ. **1257** వరకు రాజ్యమును పాలించుచుండె నేగఁడనియును తోఁచుచున్నది.

నిర్వచనోత్తరరామాయణమున నింకొక యంశమున్నది. తిక్కనసోమయాజి కాశ్రయుఁడైన మనుమసిద్ధితండ్రియగు తిక్కనృపాలుఁడు కర్ణాటసోమేశ్వరుని జయించిన ట్లీక్రిందిపద్యమున నున్నది:

"కమలాప్తప్రతిమానమూర్తియగు నా కర్ణాటసోమేశు దుర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజసత్త్వంబుం బ్రతిష్ఠించి లీలమెయిం జోళునిభూమిపైనిలిపి చోళస్థాపనాచార్య నామముదక్కింగొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే." ఇచ్చటనిర్ణయింపవలసినయంశములు రెండుగలవు. చోళరాజునామము లేకపోయినను చోళరాజ్యమున కిట్టియవస్థ యెన్నఁడు తటస్థించినదో తెలిసిన నది కొంత సహాయము చేయును. చరిత్రను చూచినచో రెండవ కులోత్తుంగుని కాలమున ననఁగా క్రీ. శ. **1135-1146** మొదలు చోళరాజ్యము బలహీనమైనది. చోళులకును, చాళుక్యులకును వైరము సహజముగ నున్నదిగాని చాళుక్యరాజ్యము క్రీ. శ. **1189** వెడిపోయినది. **1162** కు

పూర్వము బలహీనమై పునరుద్ధారణ గాంచినది. ఈ యంశములంబట్టి దాఁచినచో 1146 మొదలు 1189 వరకు నున్న కాలములో పరిపాలించిన చోళరాజులెవరైన గావచ్చును. కర్ణాటసోమేశ్వరు డెవరని తెలియవలసి యున్నది. క్రీ. శ. 1163-1180 వరకు రాజ్యముచేసిన పృథ్వీశనరేంద్రుని జయించిన తిక్కరాజు 1234-1253 వరకు రాజ్యముచేయుచున్న వీరసోమేశ్వరుని జయించె నని చెప్పుచు నీకర్ణాటసోమేశ్వరుఁడు వీరసోమేశ్వరుఁడే యని చెప్పిన సందర్భరహితముగ నుండును. ఇంక మఱెవ్వరు! నిర్వచనోత్తరరామాయణమునఁ జెప్పఁబడిన మనుమసిద్ధివంశావళియును హిందూదేశశాసనసంగ్రహము (Epigraphia Indica) న నేడవ సంపుటమందున్న శాసనములవలనను తేలిన వంశావళులును, ఈ క్రిందివిధమున నున్నవి:

(1) ఉత్తరరామాయణము

- బ్రహ్మ
  - రఘు
  - ...
  - రాముడు
  - ...
  - కరికాల చోళుఁడు
  - ...
  - ...
  - బిజ్జన
  - ......
  - ....
  - మనుమసిద్ధి
  - ...
  - తిక్క
  - ...
  - మనుమసిద్ధి

(2) ల

- కరికాల
  - మధురాంతక పొత్తపి చోళ
    - ...బెట్టి...
    - తెలుంగుబిజ్జ
      - సిద్ధి
        - రాయభీమ
          - మనుమసిద్ధి
        - నల్లసిద్ధి
          - నల్లు
      - బెట్ట
        - అరియసిద్ధి
          - ఎఱ్ఱసిద్ధి 1207 సం.

(3) ఆ

- కరికాలచోళ
  - పొత్తపిచోళ
  - ......
  - బిజ్జన
    - మనుమసిద్ధి — నల్లసిద్ధి
      - తిక్కరాజు
        - మనుమసిద్ధి

నిర్వచనోత్తరరామాయణమందు చెప్పఁబడియున్న బిజ్జనయు, శాసనములయందు చెప్పఁబడియున్న తెలుంగు బిజ్జనయు నొక్కఁడే. ఈబిజ్జనను తెలుంగ బిజ్జఁడని చెప్పుటవలన నీతఁడును, రాయభీమవంశజుఁడగు బిజ్జనయును, వైహాయవంశజుఁడగు బిజ్జనయును సమకాలికులని తోఁచుచున్నది. తిక్కనసోమయాజి చెప్పిన వంశావళియందు కరికాల చోళునివంశమున బిజ్జన జనించె నని చెప్పి తద్వంశంబున మనుమసిద్ధి జనించెనని చెప్పెను. అందుచే బిజ్జనకును, మనుమసిద్ధికిని నడుమ విశేషకాల ముండెనని యభిప్రాయపడుచున్నారు గాని శాసనములందలివగు 2, 3-వ వంశావళులలోఁగూడ బిజ్జన చెప్పఁబడి యుండెను. ఇందొకటి బిజ్జనసంతతివారును, మరి యొకటి బిజ్జనదాయాదుల సంతతివారును నై యున్నారు. 3-వ వంశావళియందు మనుమసిద్ధి, యతనికొడుకు తిక్కరాజు, నతని కొడుకు మనుమసిద్ధియు గనుపించుచున్నారు. రెండవదానియందివరుసగ నీ పేరులు లేవు. తిక్కన కాశ్రయుఁడగు మనుమసిద్ధి యీ 3-వ వంశావళికిఁ జేరి యుండునోపును. అందుచేతనే కాఁబోలు తద్వంశంబున అని సోమయాజిగారు చెప్పియుందురు.

ప్రాచీనకాలపు మహారాణులు

[స్ఫియరు ౧౯౨౭ మార్చి ౧౯వ తేది]

చిత్రకారుడు:—యఫ్. మెకేనియా అను నాతఁడు. ఈజిప్టులో పరిశోధకశాఖా సంఘమువారి స్వాధీనమున నున్న పత్రములు మొదలయిన లేఖనముల నాధారముగా గొని యాతఁడీచిత్రములను వర్ణములతో చిత్రించు

చున్నాడు. వానినుండి తీసినఏకవర్ణ చిత్ర మిది. ఇట్టి చిత్రములు రెండు ఈసంచికయందు గలవు.

చిత్రము ౧

'నెఫర్ టిటి' రాణి

ఈచిత్రమున 'నెఫర్ టిటి' అను నొకరాణి తన సొంతదేవాలయమున పూజారితనమును నెరపుచున్నట్లు చిత్రింపబడినది. యువతియు, సుందరియు నగు నీమె 'అఖ్నాటను' చక్రవర్తిభార్య. చక్రవర్తి పూజాపీఠమున కెదుట సింహాసనముపై శిరస్త్రాణమును ధరించి కూర్చుని యున్నాడు. ఆతనిపిల్లలు ప్రక్కన నిలుచుకొనియున్నారు. రాణి పూజాపీఠముచెంత నిలువబడి ప్రార్థన చేయుచున్నది.

[స్ఫియరుపత్రిక-౧౯౨౭ మార్చి ౨౬ వ తేది]

చిత్రము ౨

సెమిరామిసు రాణి

ఈమె అసీరియాయందలి 'నినెవే' పట్టణమును క్రీ. పూ. ౨౧౮౨ సం. ప్రాంతముల నిర్మించి పరిపాలించిన యోధురాలు. పరాక్రమమున పురుషులు సైతమీమె కెంతయుసాటిరారు. ఈమెభర్త 'నైనసు' మహారాజు సైన్యములో నొక గొప్పయోధుడుగ నుండెను. అస్సీరియా సేనల నెదిర్చి యొకప్పుడు బాక్ట్రిసేనలు పోరాడుచుండెను. ఈమె స్వయముగా అస్సీరియా సేనలను ధైర్యచాతుర్యములతో నడపుచుండెను. అట్టిసమయమున భర్త యీమెను తన శిబిరమునకురమ్మనికోరెను. ఆమెభర్తమాటను లక్ష్యపెట్టక యుద్ధమును సాగించి బాక్ట్రిను స్వాధీనపరుచుకొనెను. చిత్రమున నీమె యాపట్టణమును రాజునకు కైవసము చేయుచున్నట్లున్నది. ఈమె సాహససౌందర్యములకు ముగ్ధుడై రాజీమెను భార్యగా గోరెను. అప్రియుడగు నామె భర్త ఆత్మహత్య కావించుకొనుటచే రాజుకోరిక సులభముగ నీడేరునట్లుండెను. అంతనామె యైదుదినములు రాజ్యపరిపాలనము గావింప రాజు ననుమతి వేడెను. అందులకాత డంగీకరించెను. ఆమె తన పరిపాలనకాలమున నారాజును చెఱయందుంచి తుదకు తుదముట్టించెను. ఆమె యద్భుతనిర్మాణ కౌశల్యమునకు, పరాక్రమమునకు నామె స్థాపించిన సుందరనగరములే నిదర్శనములు.

మొట్టమొదటి సత్యాగ్రహి కైది

['కరెంట్ థాట్'పత్రిక ఏప్రిల్ సంచికలో 'దక్షిణాఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహము' అను వ్యాసమునుండి.]

ట్రాన్స్వాలులో ఏషియాటిక్ శాఖవారు తమ క్రింద పనిచేయుట కైదువందల మందికంటె భారతీయు లంగీకరింపకుండుటచే ఇంకను కైదుచేయవలెనని సంకల్పించిరి. జర్మిస్టనులో చాలమంది భారతీయులుండిరి. వారిలో పండిత రామసుందరు డనునాత డొకడుండెను. ఆతడు గుండె నిబ్బరము గలవాడు; వదరుబోతు. సంస్కృతశ్లోకములు గొన్ని వల్లించినాడు. ఉత్తరహిందూస్థానము వాడగుటచే నతడు తులసీరామాయణమందలి కొన్ని దోహాలును, చౌపాయీలును అప్పచెప్పగలడు. పండిత నామముచేత నాతడచ్చట గొంత పేరుగాంచెను. పలుతావులనాతడెన్నియో గంభీరోపన్యాసము లొసగెను. రామసుందరుని కైదుచేసిన చాలమంది లొంగిపోవుదురని యచ్చటి దుష్టులగు భారతీయులు కొందరు ఏషియాటిక్ శాఖవారికి సలహా ఇచ్చిరి. ఆశపడి వారతనిని కైదుచేసిరి. అట్టి చర్యకదియే మొదటిసారి యగుటచే ప్రభుత్వమందును, భారతీయులయందును గూడ కలవరము రేగెను. ఆ తొలినాటివరకు జెర్మిస్టనులో కొందరు మాత్రమే యెరిగియుండిన రామసుందరు డుత్తరక్షణమున దక్షిణాఫ్రికాయందంతటను ప్రఖ్యాతుడయ్యెను. అందరు నతని నొక మహాపురుషునిగ పరిగణింపసాగిరి. అవసరము లేకుండినను శాంతిరక్షణమునకై ప్రభుత్వమేర్పాటులు గావించెను. న్యాయస్థానమున సైతము రామసుందరుడు తన సంఘమునకంతకును ప్రతినిధిగా గౌరవింపబడెను. ఆత్రముతో చూడవచ్చిన భారతీయులు న్యాయస్థానమును నింపివేసిరి. రామసుందరు డొకమాసము సాధారణశిక్షకు పాల్పడి, జోహాన్స్ బర్గు జైలులో ఐరోపీయుల వాడ (వార్డు)లో ప్రత్యేక మొకగదియందుంచబడెను. జను లాతని గలిసికొనుటకు నిషేధము లేకుండెను; అతనికి భోజనము బయటనుండి వచ్చుట కాటంకము లేకుండెను. అనుదిన మతని కతనిసంఘమువారు పిండివంటలతో భోజనము పెట్టుచుండిరి. అతని కేమి కావలసినను కొరత లేకుం

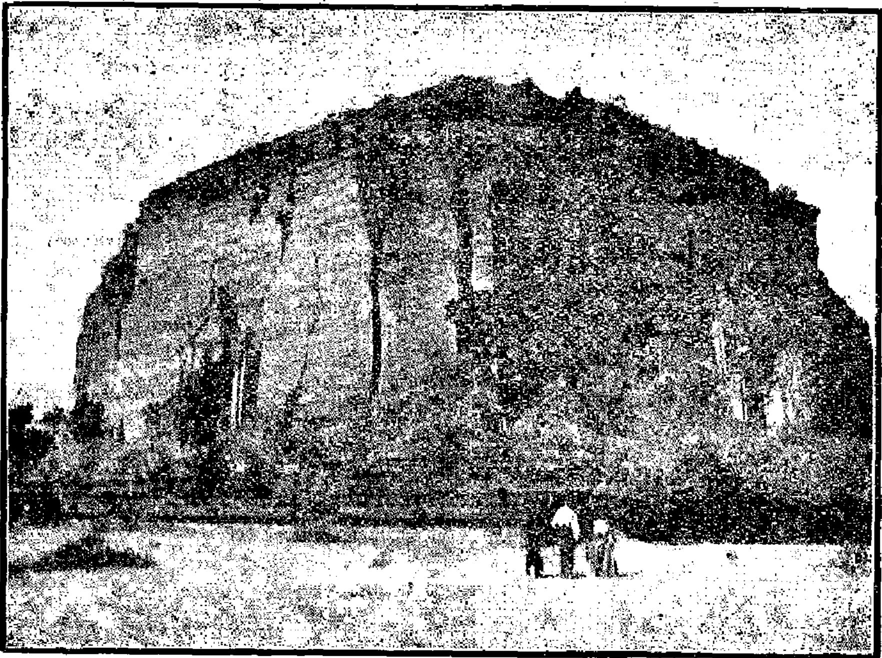
డెను. అతనికి శిక్షవిధించిన దినమున పరితాపమునుమాట రయే లేక ఎక్కడచూచిన నుత్సాహము చెలరేగెను. వందలకొలది భారతీయులు జైలునకుబోవ కుతూహలపడిరి. ఏషియాటిక్ శాఖాధికారుల మొగములు వెలవెలబోయెను. జెర్మిష్టనునుండిరైన నొక్కడును తమ పేరును (రిజిష్టరు చేయించుకొనుటకు) రాధర్యోగ్యమ తమ ధర్యవలన భారతీయులకే మేలుకలిగెను. 'తానొకటి తలప దైవమొకటి తలచెను' శిక్షాకాలము గడచిపోయెను. రామసుందరు నూరేగించి సభచేసిరి. బల్లగుద్ది యుపన్యాసము లిచ్చిరి. అతనిపై పూలవానలవర్షము గురిపించిరి. ఇచ్చకభటులకతనికి విందుచేసిరి. అయినగృష్ణ గా శ్రీను కబ్బనందులకు ఎందరో భారతీయులు వగచిరి.

---

౧. బర్మానావికుడు

భారతీయ నావికులలో సమర్థుడగు నొక బర్మానావికుడు సంపూర్ణశిల్ప సౌందర్యముతో నొప్పియున్న పురోభాగముగల నావను మాండలేపురిమునకు నడుపుచున్నాడు. అతడు నదియందు నావనునిలచి తీవ్ర ప్రవాహమునకెదురుగ తనబుద్ధికుశలతచేతను, బలముచేతను నడుపగలడు. గాలియు, ప్రవాహమును అనుకూలముగ నున్నయెడల నాతడు నిర్వాణముద్రాముద్రితునివలె దినమంతయు (మండుటెండలో సైతము) గడపును. అతడట్లు గడపుట సోమరితనమున గాదనియు, కళాకుశలుడు, అధ్యాత్మవేత్తయు నగుటచేననియు నొక సుప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త నుడువుచున్నాడు. వినీలాకాశము, వివిధకాంతుల నీను నదీజలము నాతడు రొక్కమునకన్న మిక్కిలిగ నెంచును. ప్రకృతిసౌందర్యము, ఆత్మానందము ననునవియే శాశ్వతములని యాతని విశ్వాసము. ఆర్థికలాభము స్వప్నప్రాయముగ భౌతికజీవితమునకు జెందినదనియు, ఆతనికి నేర్పబడిన లౌకికవిషయము లన్నియు ఆత్మవికాసవినాశకరములనియు నాతడు భావించును.

౨. శిథిల మగు స్తూపము

రంగూను సమీపమున గౌతమబుద్ధుని అస్థి శకలములను నిక్షేపించుటకై మధ్య యుగమున నిర్మింపబడిన ఆలయము. తరువాతి భారతీయ యాత్రికుల కిది యాత్రాస్థలమయినది

—

బ్రహ్మసూత్రములు – తదాధార గ్రంథములు

'జయకర్ణాటక' ప్రభవ, చైత్ర సంచిక యందు 'శ్రీమడివాళప్ప సాసనూరు' అనువారు ప్రకటించిన "బ్రహ్మ సూత్రములు" అను వ్యాసమునుండి :

వ్యాసమహర్షి బ్రహ్మసూత్రములను రచియించుట కాధారములగు గ్రంథములు

౧ ఈశావాస్య, కేన, కఠ, ప్రశ్న, ముండక, మాండూక్య, ఐతరేయ, తైత్తిరీయ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యక, శ్వేతాశ్వతర, కౌషీతకీ, బ్రాహ్మణ, కైవల్య, జాబాలము లను నుపనిషత్తులు,

౨. కాణ్వశాఖ, అగ్నిరహస్య, తాండిశాఖ, శాట్యాయనీశాఖ, పైంగిరహస్యము అను బ్రాహ్మణములు;

3. మనుసంహిత, మహాభారతము, తదంతర్గత భగవద్గీత అను స్మృతిగ్రంథములు,

౪. పాంచరాత్రము లేక భాగవతము అను ఆగమ గ్రంథము,

౫ కపిల, పతంజలి, కణాద, గౌతమ, జైమినులు రచియించిన దర్శనములు,

౬. చార్వాక, బౌద్ధ, జైన, మాహేశ్వరాది మతవాదములు

శ్రీశంకరాచార్యులవారు తమ (యద్వైత) మత ప్రతిష్ఠాపనకొరకు పైగ్రంథములనేకాక యీ క్రింది గ్రంథములను సైతము నాధారముగా గైకొనిరి

ఐతరేయారణ్యక, ఐతరేయ బ్రాహ్మణ, ఆపస్తంబ ధర్మసూత్ర, ఆర్షేయ బ్రాహ్మణ, గౌడపాదకారిక (వ్యాసకృతము), మైత్రాయణీయ సంహిత, నిరుక్త (వ్యాసకృతము), పాణిని (వ్యాసకృతము), ఋగ్వేద సంహిత, షడ్వింశ బ్రాహ్మణ, శతపథ బ్రాహ్మణ, తైత్తిరీయారణ్యక, తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణ, తైత్తిరీయ సంహిత, విష్ణుపురాణ (వ్యాసకృతము), వాజసనేయ సంహిత, విష్ణుధర్మోత్తర పురాణ, శివపురాణ, శివధర్మోత్తర, ఉపవర్షవృత్తులు, మున్నగునవి

శ్రీరామానుజాచార్యులు స్వీయ (విశిష్టాద్వైత) మత ప్రతిష్ఠాపనకొరకు పైగ్రంథముల నన్నిటినికాక యీ క్రింది గ్రంథములను సైతము గైకొనిరి:

దక్షస్మృతి, గర్భోపనిషత్తు, గౌతమధర్మసూత్రములు, మాశికోపనిషత్తు, మహానారాయణోపనిషత్తు, మహోపనిషత్తు, మైత్రాయణోపనిషత్తు, సనత్సుజాతీయము, సుబాలోపనిషత్తు, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి, యామున శఠకోపాచార్యాదికృతి మతగ్రంథములు.

బ్రహ్మసూత్ర వ్యాఖ్యా రచయితలు : భారతీయ విజయ, సంవిదానంద, బ్రహ్మఘోష, శతానంద, బోధాయన, ఊధ్పత, విజయ, రుద్రభట్ట, వామన, యాదవప్రకాశ, శంకరాచార్య, భర్తృప్రపంచ, శఠకోప, రామానుజ, బ్రహ్మదత్త, భాస్కర, పిశాచ, విజయభట్ట, విష్ణుకాంత, వాదీంద్ర, మాధవదాస, పూర్ణప్రజ్ఞ, రాఘవేంద్రస్వామి, వల్లభాచార్య, విజ్ఞానభిక్షు, శంకరానంద, శ్రీకంఠ శివాచార్య, శ్రీశంకరభగవత్పాద శిష్య, ధర్మభట్ట, వజ్రనాథభట్ట, భైరవ, అప్పయ్యదీక్షిత, వాచస్పతిమిశ్ర, సురేశ్వరాచార్య, సదాశివేంద్రసరస్వతి, మొదలయిన వారు.

ఈనాటివరకు ఉపలబ్ధములగు వ్యాఖ్యానాదులు శ్రీశంకర, రామానుజ, పూర్ణప్రజ్ఞ, వల్లభ, భాస్కర, విజ్ఞానభిక్షు, శ్రీకంఠశివాచార్యవిరచితభాష్యములు.

శంకరానంద (శంకరభగవత్పాద శిష్యుడు) వృత్తి, ధర్మభట్ట కృత అద్వైతామృత వర్షిణి, రామానుజకృత వేదాంతదీపము, వజ్రనాథభట్టకృత మరీచిక, రఘువేంద్రకృతదీపిక, భైరవపండితవిరచిత బ్రహ్మసూత్రవృత్తి, సదాశివేంద్రసరస్వతికృత తత్త్వ ప్రకాశికావృత్తి, వైయాసికన్యాయమాల అనునవి.

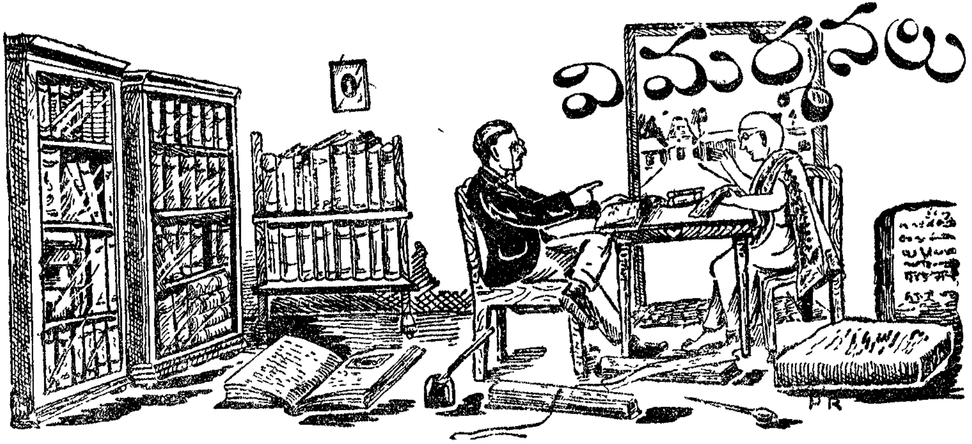
చీనాలోని కల్లోలము

ఇంగ్లీషు రషియా లీగులు:— "మా చేతిలోని ఆయుధములు (చైనీయులు) ప్రక్కలగునటుల ఇట్లే కొట్టెదను ముందుము."

(గోలు— బెర్లిను)

4. 5- 19

శివాజీవిజయము

కృతికర్త: మొసలకంటి హనుమంతరావుగారు

క్రౌనుసైజు 100 పుటలు. వెల 12 అణాలు

ఇదియొక చరిత్రాత్మకమగు నాటకము: స్వతంత్ర రచన. శివాజీ ఔరంగజేబును దర్శించుటకై ఆగ్రాపురమునకు వచ్చును. దర్బారున నౌరంగజేబతని నగౌరవించి, అతఁడు విడిసిన యింటనే యతనికిఁ జెఱవిధించును. రామసింగనెడు సరదారునకు దేశభక్తిని, గర్తవ్యము నుపదేశించి, అతని సాయమున శివాజీ మాయోపాయమునఁ జెఱఁ దప్పించుకొనిపోవును. దారిలోఁ గొన్ని యడ్డంకులదాఁటి తనరాజధాని సమీపించుచుండఁ దన్నెదిరింప వచ్చిన మొగలులను దనతల్లి పంపిన సేనల సాయమున జయించును. ఇది యించుమించు యితివృత్తము. ఇది వీరరసప్రధానమగు నాటకము. దేశభక్తి చాలగ వర్ణింపఁబడినది.

'శివాజీవిజయము' అను పేరున కనుపించు చరిత్రభాగము కొంచెమున్నను, రచయిత యీస్వల్పభాగమును ప్రదర్శించుటతోడనే సంతృప్తినొందుటకు గ్రంథరచనాకాలము బాధ్యముగాకపోదు. ఇది ౧౯౨౧ సం. న వెలువడినది. స్వాభావికముగ, నిందు దేశభక్త్యుపన్యాసములు ప్రధానముగ నున్నవి.

ఇందు శివాజీరామసింగులపాత్రలే ముఖ్యములు. తక్కినవి స్వతంత్రచరిత్రల వ్యక్తీకరింపక, నిమిత్తమాత్రములుగ నున్నవి. స్త్రీపాత్రలు రెండున్నను లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఔచిత్యము భంగపడలేదు.

నాయకుని చరిత్ర సిద్ధములగు గొప్పలక్షణములుగాక యధికముగ నాయకునికి మెఱుఁగులు పెట్టుట నాటకకారుని కర్తవ్యమైయుండ, చరిత్రసిద్ధములగు మహాలక్షణముల నైన రచయిత సువికసితములుగఁ బ్రదర్శింప యత్నింపకుండుట యిందొక లోపము.

నాటకము మొదటనే రక్తికట్టును. రామసింగుని యుపన్యాసము తగియున్నది. ఔరంగజేబు పంపిన లేఖవలన శివాజీ తన చెఱశిక్ష నెఱిఁగినరంగమున నతనిమనమున నొదవు సంకులభావములను, దేశభక్తిని బ్రదర్శించుటకు నేర్పుజేయగు కుశిలవుఁ డుండవలెను. రామసింగు దేశభక్తుఁ డగుట కాతని మానసము పొందిన మార్పులు స్వాభావికములు, శివాజీయుపదేశములును సమర్థములు. శివాజీ యుక్తివలనఁ జెఱదప్పించుకొను భాగము చతురతతో నిర్వహింపఁబడినది. తుదిభాగమునఁ గొన్ని దృశ్యము లాకర్షకములుగ లేవు. మొత్తముమీఁదఁ గార్యప్రదర్శనముకన్న వాక్ప్రదర్శన మెక్కుడగనున్నది.

శైలి గంభీరమై, సరసమై, భావోచిత పాత్రోచిత గతుల వెలయుచున్నది. దేశభక్తిపూరితములగు పద్యములు భావోద్రేకము గల్గించును. మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యము లిటఁ జూడుఁడు:—

సీ. వస్త్రరత్నాన్నార్థ పరిదానములచే జ
గజ్జనులను బ్రోచు కల్పశాఖి
రఘుపూరు వంశాది రాణ్మణీతతుల న
పారంబుగాఁగన్న వీరమాత
విజ్ఞానశూన్యతా విహ్వలపాశ్చాత్యు
లకువిద్య నేర్పు కలాకలాప
శంకరరామానుజాతాది మతధర్మ
పోషకులనుగాంచు పుణ్యరాలు

అక్కటా! నేఁడు దిక్కఱి యొక్కనింటఁ
గడుపుకూటికి దాసియై పడుచునున్న
కష్టములఁబాప మగటిమిగల్గినట్టి
పుత్త్రుఁడొకఁడైన లేఁడయ్యె మిత్రులార!

శా. మొల్లంబై చనువాహినీధవగుణ
ప్రోద్భూత సంరంభముల్
పొల్లైపోవఁగలేదు, నీయెడ లసం
బంప్రేమ పోలేదు, మా
మల్లత్వంబును, మాతృభక్తియు జయో
న్మాదంబుగాఁ జూప నో
తల్లీ! భారతరాజ్యలక్ష్మి! తగు స
త్కాలంబు రాదయ్యెడిన్.

స్వగతములందే కాని సంభాషణములందంతగాఁ బద్యములు లేకుండుట యిందు మెచ్చఁదగియున్నది. ముఖ్యముగ శివాజీయుపదేశములు గంభీరమగు గద్యధోరణి నున్నవి.

పద్యములు మితముగానున్నవి. నాటకమంతయు వేగగమనము గలదిగనున్నది. స్వభావవైరుధ్యము లెక్కడను గానరావు.

పుస్తకములయువారు గ్రంథకర్తగారి పేర 'మహారాజావారి కళాశాల, విజయనగరము' అని వ్రాసినఁ బడయఁగలరు.

* * * *

రాణా ప్రతాప్

రచయిత: గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావుగారు
రాయల్ సైజు, ౧౨౭ పుటలు, వెల రు. ౧ ౪ ౦

ఇది 'రాణాప్రతాపసింహ' అను హిందీ నాటకమునకు కొన్ని మార్పులతోఁ జేసిన యనువాదము. సుప్రసిద్ధ నాటకకారుఁడగు శ్రీ ద్విజేంద్రలాల్ రాయల వంగమాతృక హిందీలో ననువదింపఁబడినది. ఇందలి యితివృత్తము ప్రసిద్ధము. కాళికాలయమునందలి ప్రతిజ్ఞతోఁ బ్రారంభమయి, ప్రతాపుని మరణముతో ముగిసినది; విషాదాంతము. అంకదృశ్యనిర్మాణము, పాత్రపోషణము, ఔచిత్యము చాలబాగున్నవి. భావములు గంభీరములు. చారిత్రికపాత్రలును, కల్పితపాత్రలునుగూడ మిక్కిలి నిపుణతతో సజీవముగఁ జిత్రింపఁబడినవి. శ్రీద్విజేంద్రలాల్ రాయలు స్వయముగఁ దల్చిన భావయుద్ధమును నుత్తమాశయ మీ నాటకమున బాగుగఁ జూపఁబడినది. ఇట్టి యుత్కృష్ట నాటకమును తెలుఁగుభాషకు సమర్పించినందులకు శ్రీ సుబ్బారావుగారు ఆంధ్రజనుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులు.

వీరు భాషాంతరీకరించిన భాగములు చెడకుండ నొప్పించిరి. ఒకొక్కకచో హిందీనుండి తర్జుమా యిదియని సూచించు పదప్రయోగములున్నను తర్జుమా బాగున్నదనియే చెప్పవలెను.

ఇందు వీరు కొన్ని దృశ్యములు మార్చిరి, కొన్ని తీసివేసిరి; కొన్ని భాగములు రచించి చేర్చిరి.

ముఖ్యముగ నాల్గవయంకము నాల్గవదృశ్యమున వీరు పెద్దస్వాతంత్ర్యము గైకొని, యితివృత్తమునకే మార్పుఁదెచ్చిరి. ఇతిహాసము ననుసరించియు, మాతృక ననుసరించియు ప్రతాపుఁడు కోమల్‌మీర్ దుర్గము కోల్పోయినతరువాతఁ దానులోఁబడినట్లు అక్బరునకు జాబు వ్రాసెను. కాని, ఆజాబు రాజనీతిచతురుఁడగు అక్బరు కల్పించినదని వీరు చూపినారు. దీనివలన వీరు ప్రతాపుని కార్యదీక్షయు, అక్బరు రాజనీతినిపుణతయుఁ బోషింపనెంచినట్లు తోఁచును. కాని యిది చాలమందికి రుచింపదు.

మాతృకయందు — అక్బరునోట ప్రతాపుఁడు తనకులొంగిపోయెనను వార్త వినుటతోడనే పృథ్వీరాజునకు వలెనే మనకుఁగూడ విస్మయఖేదములు జనించును, కాని వరింపరాగలములగు పరాజయములచేతను, దుర్భరమగు దారిద్ర్యపీడచేతను, తదుపరి హృదయదాహకమగు పుత్రికామరణముచేతను విశీర్ణహృదయుఁడగు ప్రతాపుని నరణ్యమున దర్శించి, అతనినోటనే అక్బరునకు వ్రాసిన లేఖమాట విన్నపుడప్రయత్నముగ బాష్పములు రాలునంతటి సానుభూతియే ప్రతాపునియెడ జనించునుగాని, కార్యదీక్షాశూన్యుఁడనునవజ్ఞ సుంతయుఁ గలుగదు. ఆసానుభూతి సుబ్బారావుగారి ప్రతాపునియెడ జనింపదు. తనకుపరమప్రీతిపాత్రుఁడగు గోవిందసింహునకును, తనసహోదరుఁడగు శక్తసింహునకునుగూడ నక్బరుకుతంత్రమును మొదట చెప్పక తుదివఱకు దాఁచిపెట్టుట ప్రతాపుని

యందలి గౌరవమును కుంటుపఱచును. శక్తసింహుఁడు "మొగలాయీలతోడి యుద్ధమునందు మీకుఁదోడ్పడుటకైవచ్చితి" నని చెప్పినపుడు "ఇప్పుడు సాహాయ్యమున కవసరములే" దనియు, పిదప నతఁడు "మీరక్బరునకధీనులైతిరా" యని యడుగ "ఔను" ననియుఁ బ్రతాపుఁడ సత్యమేలపల్కెను? పరిహాసమునకా? ఇది చాలమల్కైన గనున్నది. పృథ్వీరాజు భామాషాలు వచ్చినతరువాత, సైన్యధనముల యాశచిక్కినవెనుకఁ దీయఁజేయవచ్చునని ముందిట్లుచెప్పెనా? దైన్యమున నెల్లర నాకర్షింప నెంచెనా? అసత్యమే చెప్పుటకేమి కారణముండెను? నాయకునిపాత్ర చెడిపోయినది. నాటకమంతటనున్న ప్రతాపుఁడువేఱు, ఈ దృశ్యమందలి ప్రతాపుఁడువేఱు. ఆద్విజేంద్రుని ప్రతాపునికిని ఈసుబ్బారావుగారి ప్రతాపునికిని బోలిక లేదు.

అదిగాక, జాగ్రదావస్థను నతఁ డక్బరుసమక్షమునకుఁ బోయి తలవంచి యతని యధికారము స్వీకరింపలేదు. అనతికాలముననే మరలఁ దనరణభేరి మ్రోఁగించెను. సైన్యధనముల యాశ చిక్కుటతోడనే తిరిగివిజృంభించిన ప్రతాపుఁ డట్టియాశలేనపుడు దుస్తరబాధలకుఁ దాళఁజాలక యొక్కపరి మానసదౌర్బల్యమునకు లోఁబడుట యతని కార్యదీక్షయందలి పెద్దలోపముగాదు. ప్రళయమార్తాండునిభంగి విజృంభించి జయపరంపరలఁ గొల్లగొననున్న వీరుఁడు ముందొకసారి నిరాశావిష్టుఁడగునంతటి పతనముగాంచుట స్వాభావికమే కాక, కవిలోకము నఁగూడ ననుసరింపఁబడు పద్ధతియే. ప్రకృతిసిద్ధమగు నాయకరత్నమిచట కళంకితమైనది.

అక్బరుపాత్రయు నిందుచెడిపోయినది. (పంచమాంకమున) తనపుత్రికద్వారా ప్రతాపుని యుదాత్తగుణసూచకమగు జాబు నాకర్ణించినపుడు, "ప్రతాప్, ప్రతాప్! నేఁటివఱకును నీస్థలము నాదుక్షేత్రపార్శ్వమందని యూహించియుంటినే కాని, నీయాసనము నామూర్ధోపరి భాగమునందని తలంపనైతిని! నేను జగజ్జేతననియు, నీవొకసామాన్యుఁడ వనియు భావించి గర్వించుచుంటినిగాని, నీవేజగజ్జేతవనియు, నేనేసామాన్యుఁడననియు నిప్పుడు తెలిసికొంటిని!... నేఁటినుండియుఁ ప్ర తా ప సిం హుఁ డు ... నాకుఁ బ్రాణబాంధవుఁడు!" అని ముక్తకంఠమున, నోడలెఱుఁగక, భక్తునివలెఁ బ్రశంసించిన అక్బరుహృదయమహత్త్వము మూఁడేండ్లపూర్వము నిష్పచ్చరమైయుండెనా? ప్రతాపునియందలి భక్తిగౌరవములచేతనే అక్బరు చిత్తూరుదుర్గమును వదలివైచెనుగాని తనసూనుతను ప్రతాపసింహుఁడు తన కడకుఁబంపివేసినాఁడనికాదు; ఏలయన నతఁడు చిత్తూరుదుర్గమును గోరకయే యామెను బంపివేసెను. కేవల మక్బరు సంగ్రహణశీలమగు హృదయమే యందులకుఁగారణము. అంతటి గొప్పహృదయముగల అక్బరు మూఁడేండ్లపూర్వ మామహత్త్వపుటంకురములైనలేక, యంతటినికృష్టతంత్రము పన్నెనా? ఇరువదిరెండేండ్లు దుస్సహబాధలచే నొగులుచుండియు, స్వదేశస్వాతంత్ర్యరక్షణమునకై తాత్పర్యమునఁ బోరుచుండిన ప్రతాపునిచరిత్ర సార్వభౌముఁడగు అక్బరునుదారహృదయమున నికృష్టతఁ బెంపుచేయదు. ఇచ్చటి రాజనీతియుఁ గడుహేయము. ప్రతాపరుద్రీయమున యుగంధరుని రాజనీతిసరియగు రాజనీతి! నిజము తేలినవెనుక "ఆహా! యుగంధరుని రాజనీతి!" అని లోకమంతయు నేకగ్రీవముగ శ్లాఘించును. కాని యీ అక్బరు రాజనీతి రాజనీతి యనఁదగినదో—నిజము తేలినవెనుక లోకమంతయు గర్హింపఁదగియున్నది. అక్బరు రాజనీతికిఁ జెరుపజేసినవాఁడు. అతనిపాత్ర కీకల్పనమేమియు యోగ్యముగలేదు. ప్రతాపుఁ డెదుర్కొనుటకుఁ దగనినిస్సహాయస్థితినున్నను, ఆమిథ్యాపవాదమువిని వాస్తవస్థితి ప్రకటించినఁ జాలు నక్బరుకీర్తికి భంగము వాటిల్లును. కావున నీరాజనీతికి సార్థకత గన్పట్టదు. మఱలద్విజేంద్రుని అక్బరు వేఱు, వీరిఅక్బరు వేఱు. ఆహృదయమును, మేధయుఁ గూడ నిందుఁ గానరావు.

నాయకునికిఁ బెద్ద గీటురాయి యగు అక్బరుపాత్రయుఁ జెడిపోయినది, నాయకుని పాత్రయుఁ జెడిపోయినది.

ఇంకను కొన్ని చిన్నచిన్నమార్పు లున్నవి; మాత్రకను మెఱుఁగుఁబెట్టినవి యగుదు. వీరు చాలదృశ్యములు తీసివేసిరి. అందు కొన్ని యుండఁదగినవియుఁ గలవు. జోషీబాయి తుదిరంగములు రెండు నుంచియుండిన నొకగొప్పపరిణతపాత్రము నాటకమునకు లోటుగాక యుండెడిది.

శైలి బాగున్నది. సీసపద్యమున నాల్గుపాదములును సమగతితోడను, దుల్యభావములతోడను తూఁగు గలిగియున్నవి.

'ఒకానొక విషయమునువర్ణించుచున్నప్పుడు తనహృదయమున నేభావ మెంతబలముతో నుద్రేకించునో, ఆభావ మంతబలముతో పాఠకునిహృదయమున నుద్రేకించునట్లు చేయుట కేకవి ప్రయత్నించుచుండును' అని శ్రీ. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు పీఠికయందు నుడివినది తగియున్నది. భాష భావోచితముగనున్నది. చూడుఁడు:—

సీ. సంశయింపఁడు శత్రుసైన్యాంబునిధియందు
తన సేనబిందు మాత్రకమటంచు!
తలఁపఁడు మ్లేచ్ఛశతఘ్ని కాహుతియందు
తనసాధనములు వ్యర్థము లటంచు!
వెనుదీయఁ డీనాఁటి రణభూమి తనకు నా
ఖేలమృత్యుగుహాంతరాళ మనుచు!
విలవమొందఁడు పరాజయమన్న రసపుత్త్రి
జీవనంబునకు దుష్కీర్తియనుచు!
పౌరుషంబే సాదర్శదైవంబు గాఁగ
సమరభూమియె మృదుపుష్పశయ్య గాఁగ
ప్రాణము చేఁబట్టి పోరాడుచుండె
అహహా! అది యెట్టి మొండిసాహసముకాని!

౨౧౦ పుటలుగలిగిన హిందీ నాటకము ననుసరించి, సొక్కని శైలిలో స్వతంత్ర భావములతోఁ బద్యముల రచించి చేర్చి, ప్రస్తుతాంధ్రరంగమున కనువుగ నీ నాటకరత్నము నాయత్తపఱచిన శ్రీ. సుబ్బారావుగారు ప్రశంసార్హులు.

ఈ నాటకము ప్రతులు వలయువారు

మేనేజరు, రామానుజ పేరము, బరంపురం (గంజాం) అనికాని,

నైశ్యరాజు శంకరనారాయణమూర్తి, ఛత్రపురం (గంజాం) అనికాని వ్రాసి బడయఁగలరు.

గ్రంథ పరిచయము

ఫునహా వ్యవసాయప్రదర్శనము

(తెలుగువచనము-సచిత్రము)

ప్రకాశకులు: గోలకొండ ముద్రాలయమువారు, తురుపు బజారు, దక్షిణ హైదరబాదు, దక్కను. ఫుల్‌స్కేపు ౧౬ పేజీల సైజున ౬౦ పేజీలుగల పుస్తకము వెల. రు. ౦-౮-౦

ఇందు ప్రదర్శనమున ననుసరించి వ్యవసాయవిధులను, అందుకవలసిన పరికరములనుగూర్చి వివరింపబడియున్నది.

* * * *

లోకనాయకశతకము

(భా. ౧) గ్రంథకర్త: శ్రీమాధవపెద్ది శేషగిరిరావుగారు. బ్రాహ్మణకోడూరు, బాపట్లతాలూకా, గుంటూరు.

* * * *

ఇన్‌కంటాక్సుగైడ్ (తెలుగు)

గ్రంథకర్త: యన్. సూర్యనారాయణగారు (డిప్లొమాహోల్డరు) అక్కౌంటెంటు అండ్ ఆడిటర్ బెజవాడ. క్రౌను సైజు ౨౦౦ పేజీలు. వెల రు. 2-8-0

ఈ గ్రంథమాంధ్రమున క్రొత్తగ వెలసినది. దీని ప్రయోజనమునుగూర్చి పీఠికలో శ్రీ కోట కామరాజుగారు (బి. ఏ., బి. యల్.) ఇట్లు వ్రాసినారు: "వర్తకులకు సదుపాయముకొరకు తెలుగుతో వ్రాసిన పుస్తకమును ఇంతవరకు నేను చూచియుండలేదు. 1922 సం. ఇన్‌కంటాక్సు చట్టమున్నూ, అందులో ముఖ్యమైన సెక్షనులకు ఉదాహరణములతో నున్నూ, అప్పీళ్లు చేయువిధమున్నూ, యిన్‌కంటాక్సుకు సంబంధించిన అంశములన్నియు వ్రాసినారు. ఇదియుగాక వీరుపాసు అయినపరీక్షల వల్లను, వీరు గవర్నమెంటు డిపార్టుమెంటులో పనిచేయుటవల్లను, యిప్పుడు ఆడిటరుగా పనిచేయుచుండుటవల్లను వర్తకులయొక్క కష్టసుఖములు గ్రహించి యీ పుస్తకమును తెలుగులో ప్రచురించడమయినది. ఈ పుస్తకమునందు వర్తకుల లెక్కలు వ్రాయుపద్ధతులను, వర్తకులు మా

మూలుగాచేయు పొరపాట్లను, యిన్కంటాక్సు చట్టముల లోవర్తకులకొరకు ఉన్న సదుపాయములను, ఆఫీసువారు చేయు ప్రశ్నలకు, జరుపుచర్యలకు యేలాగనడచుకొనవలయునో ఆపద్ధతులన్నియు విశదముగా ప్రతివారికి అర్థమగునట్లు వ్రాసిరి.”

* * * *

ఏకాదశీమహామాసర్వస్వము

(పద్యకావ్యము - రెండాశ్వాసములు)

గ్రంథకర్త: కేసిరాజు వెంకటసుబ్బారాయకవి.

క్రౌను సైజు. పే. ౮౦ వెల రు. 0-5-0. మచ్చునకొక పద్యము:

ఉ. రజ్జులు ప్రేలనేటికి దు
రంబొనరింతువుగాక నేఁ డెనిక్
బొజ్జ గరంగఁ జేసి యను
ఫుల్ పలుకక్ గుదిగెల్వ వేలుపుం
బజ్జను బంపువాడనిదె
పాటకనిల్వ దుంగ్కు, నేఁటితో
మజ్జగముల్ జెలంగచున
గ్రోర్వ్యమనః ప్రమోదంబు నొంపఁగక్.

* * * *

చోరచరిత్రము (ఏకాశ్వాసపద్యకావ్యము)

గ్రంథకర్త: కేసిరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి.

ఇందు తిరుమంగయాళ్వారుచరిత్రము వర్ణింపబడినది.

క్రౌను సైజు ౧౮ పేజీలు. వెల 0-2-0

మచ్చునకు:

“ఉ. కంటకయుక్తమైనను సు
గంధరసస్థితిఁ జేసి యొందుని
పక్రంటకవృత్తిఁ జందనము
గ్రాలువిధంబున వీఁడు దుర్ణయుం
డంటిను యేని వైష్ణవప
దాంఘ్రిపయోరుహ తీర్థసేవ ని
పక్రంటకవృత్తిఁ జెన్నలరుఁ
గావునఁ బ్రోవఁగఁ బాడి యీతనిన్.”

* * * *

వేంకటేశ్వర తారావళి

గ్రంథకర్త: కేసిరాజు వెంకటసుబ్బారాయకవి. ఇందు రెండుతారావళులున్నవి. ఒకటి సీసతారావళి, ఇంకొకటి వృత్తతారావళి: క్రౌను సైజు ౨౦ పేజీలు వెల రు. 0-2-0

* * * *

శ్రీభద్రాద్రిరామాయణము

గ్రంథకర్త: కేసిరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి. ఇందు శ్రీరామషోడశోపచారస్తవము, దశావతారస్తవము, శ్రీభద్రాద్రిరామాయణము, అనుమూడుగ్రంథములుగేయ, పద్యాత్మకములుగనున్నవి. డిమ్మిసైజు పే ౩౮ వెల రు. 0-3-0

* * * *

రామదాసనాటకము–యక్షగానము

గ్రంథకర్త: కేసిరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి. ఇందు ఇప్పటి నాటకములవలె వచనరూపమున పాత్రముల సంభాషణ మచ్చటచ్చటగలదు. డిమ్మిసైజు. పే. ౧౭౦ వెల రు. 0-8-0

పై యైదుగ్రంథములకును ప్రకాశకులు: శ్రీతిమిరిశెనంటంమణారావుగారు, రావూరుపాడు, తాళ్లప్రూడి పోస్టు, పశ్చిమగోదావరి.

* * * *

సాంఘికదర్పణము (వచనము)

గ్రంథకర్త: మల్లాదినాగభూషణయ్యగారు. కొన్ని సాంఘికధర్మము లీగ్రంథము వివరించుచున్నది. క్రౌను సైజు. పే. ౧౦౦ వెల రు. 0-8-0

* * * *

ప్రహ్లాదనారాయణయుద్ధము

(రెండాశ్వాసములు–పద్యములు)

గ్రంథకర్త: సంపన్మకుంబసింగరాచార్యులుగారు, బాలకవి. ఈ ప్రహ్లాదనారాయణుల యుద్ధగాథకు మూలము వామనపురాణమునగలదు. క్రౌను సైజు. ౭౦ పేజీలు. వెల లేదు.

ఈ రెండుగ్రంథములును విజ్ఞానప్రచారిణీగ్రంథమాలలోని ౧౧,౧౧ కుసుమములు. విలాసము: నెమిలికొండ, జగ్త్యాల.

* * * * *

భోగేశ్వరయాత్ర (వచనము)

గ్రంథకర్త: గుడిపాటి వేంకటేశ్వరశర్మ, బాలకవి. ఇందు కైకలూరుతాలూకాలోని కోట, కొల్లేరుల చరిత్రలు వివరింపబడినవి. క్రౌనుసైజు పే. ౭౮ వెల రు. 0-4-0. ప్రకాశకులు: వ్యవస్థాపకులు, ఆంధ్రకవితా ప్రచారిణీగ్రంథనిలయము, ప్రొద్దువాక, కోరుకొల్లు పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా.

* * * * *

ఆచారకాండ (వచనము)

గ్రంథకర్త ఎవరో. ఇందుకొన్ని ఆచారాంశములు వివరింపబడినవి. ఇది పంచాననపుస్తకాలయమున ప్రకటింపబడినది. సోంపేట, గంజాము. క్రౌనుసైజు, ౧౮ పేజీలు. వెల రు ౦-౬-౦

* * * * *

కుమారస్వామి (వచనము)

ప్రకాశకులు: సి. కుమారస్వామినాయుడు అండు సన్సువారు, చెన్నపురి. ఇందు కుమారస్వామిచరిత్రము పురాణములనుండిగైకొని సులభశైలిని రచియింపబడినది. ఇది చిన్నవిద్యార్థులకు చాలనుపయోగకరము. క్రౌనుసైజు. ౪౮ పేజీలు. వెల రు. ౦-౩-౦

* * * * *

గోత్రప్రవరసంగ్రహము

శ్రీమాన్ విక్రాల రామచంద్రాచార్యులు గారు సమకూర్చినది. ఈ క్రిందనుదరించినపీఠికయందలి వాక్యములవలన నీగ్రంథవిషయము తెలియగలదు: డెమ్మీసైజు ౬౭ పేజీలు వెల రు. ౦-౫-౦

"ఈగ్రంథమునందు ఆపస్తంబ, బోధాయన, హిరణ్యకేశీయ, వైఖానస, కాత్యాయన, లౌగాక్షి, ఆశ్వలాయన, కల్పసూత్రములను, మత్స్యపురాణమును అనుసరించి ఆయాగోత్రగణములకు గల ప్రవరలను, వికల్పప్రవరలను, ఏయేసూత్రకర్తలు ఏయే ప్రవరలను తెలిపినదియు వివరముగ వ్రాయబడినది.

"గ్రంథాంతమునందు ఏయే గోత్రగణమునందు ఎందఱు గోత్రకర్తలు ఆయా సూత్రకర్తలచేత పఠింపబడియున్నారో, ఆయాగోత్రకర్తలనామములు అకారాదిగ ఇందు ప్రకటింప బడియున్నవి."

ప్రకాశకులు: శ్రీ కనుపర్తి మార్కండేయశర్మగారు, బృందావనము, శేషాచలము, చెన్నపురి.

* * * * *

శివయోగసారము

ఉత్తరభాగము (ప్రథమసంపుటము)

గ్రంథకర్త: కొలనియాదిగణపతిదేవుడు. శివపారమ్యప్రతిపాదకమగు నీ ప్రాచీనగ్రంథమునందలి ప్రథమాశ్వాసముమాత్ర మిందుగలదు. శ్రీవిద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రిగారు ప్రతిపద్యమునకు తాత్పర్యము వ్రాసియున్నారు. ఇది శైవప్రచారిణీకార్యాలయమున ౧౮వ కుసుమము. వరంగల్. డెమ్మీసైజు. పే. ౧౯౫.

వెల చందాదారులకు రు. 1-0-0
,, ఇతరులకు రు. 1-4-0

పత్రికాపరిచయము

పుష్పమాల—సంపుటము ౧, సంచిక 3.

ఇందలి ముఖ్యవ్యాసములు

కుక్కపిల్ల:—వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు. కరుణరసభూయిష్ఠ మగు రసవత్ఖండకావ్యము.

పాండురంగమాహాత్మ్యము:—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. తెనాలి రామకృష్ణకవి—పాండురంగమాహాత్మ్యమున ఉత్ప్రేక్షలను, ఉపమలను ఉపయోగించిన స్వానుభవమునందలి విషయముల నిం దుదరించి సోదాహరణముగ వివరించినారు.

'భవభూతి—మాలతీమాధవము' విమర్శన:—విద్వన్మణి శిష్టా నరసింహశాస్త్రిగారు. ఇవి మొదలగునవి.

* * * * *

ఆంధ్రభారతి–సంపుటము ౨, సంచిక ౧.

ఈసంచిక స్వరూపమున నభివృద్ధి గాంచినది. ఇందలి 'చానమ్మ' చాలాపత్రికలలో ప్రకటితమైనది.

సుజాత-సంపుటము ౧, సంచిక 3.

ఇందలి ముఖ్యవ్యాసములు

"నాగులపాడు:— ఆంధ్ర పరిశోధకసంఘము." నాగులపాటిశాసనములను మూలమిందు ప్రకటితమైనది.

"ఇనుకుర్తి":— ఓ. సీతారామచంద్రరావుగారు వ్రాసినది.

*　　*　　*　　*　　*

విజయనగరం మహారాజాగారి కాలేజి మేగజిను (త్రైమాసికపత్త్రిక) సంపుటము ౬, సంచిక 3. ఇంగ్లీషు, తెలుగు.

చారిత్రక సారస్వత విషయములను గూర్చిన వ్యాసములు పెక్కులుగలవు. తెలుగువ్యాసములలో ముఖ్యములైనవి:

'తిక్కన కాలనిర్ణయము':— జి. నరసింగరావు గారు (బి. ఏ., యల్. టి.) వ్రాసినది.

'శ్రీనాథయుగము':—కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు (యమ్. ఏ.) వ్రాసినది.

శ్రీవేంకటేశ్వర స్తవము

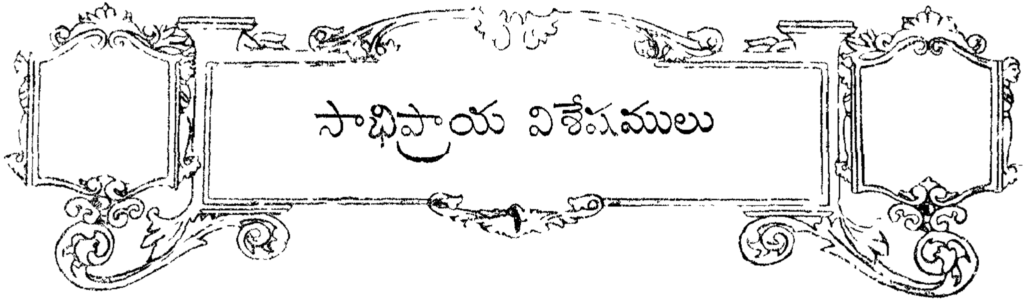
మండలేముల వెంకటశాస్త్రిగారు, బి. ఏ. యల్. టి.

ఆరయ నామరూపములయం దభిమానముఁ బూనుచున్కి సం
సారము గల్గు దేహికి; విచారమునన్ సుఖసచ్చిదాత్మకం
బై రహియించు లోక మని యాత్మ నెఱుంగుట మోక్షమందు
రీతీరు నెఱుంగుపండితు లతి స్థిరబుద్ధులు వేంకటేశ్వరా!

ఉ. ఆస యనంగ నొప్పును మహత్తరపాశము; తన్నిబద్ధమై
గాసిలు నెల్లలోకములు కర్మములన్ బహుచింతలన్ వృథా
యాసము నొంది; క్షీణమగు నాయువు భంగి నెఱుంగ దింతయున్
ధీ సముదగ్రుఁ డేమరఁడు దీనివశమ్మున వేంకటేశ్వరా!

చ. ఎది త్రిగుణాత్మకంబనుచు నేర్పడఁ దోఁచుఁ బ్రపంచమెల్ల నె
య్యది తగు నీశ్వరుండనఁగ నంచితసత్త్వగుణప్రధానమై
ఎది వెలయున్ రజస్తమము లేర్పడ జీవుఁడనంగ నిర్గుణం
బదియె యెఱుంగు బ్రహ్మ మని యార్యులు వల్కిరి వేంకటేశ్వరా!

వర్తమానయుగము మహాసంరంభయుగము. బల సంరంభము, ధన సంరంభము, వ్యాపారసంరంభము, సాంఘికసంరంభము, ధర్మ సంరంభము లోకమునంతను నావరించి బీభత్సమును గలుగజేయుచున్నవి. పాశ్చాత్య సంస్కారము తృష్ణాప్రవాహమును వృద్ధిజేయుచు మహాసంరంభమునకు సాధనంబుగ నున్నది. రాజ్యకాంక్ష వ్యాపారతృష్ణ ధనాభిమానము జాతికులసంఘాభిమానము సంరంభమును గలుగజేయుచున్నవి. మతధర్మాభిమాన మాచరణమునందు నిరర్థకముగ నున్నను సంరంభమునం దావేశమునకు సాధనంబుగ నున్నది. ఈమహాసంరంభము ప్రజాస్వామ్యత్వమునకు సహజఫలమైనను భయభ్రాంతులను గలుగజేయుచున్నది. లోకమంతయును నింతవఱకును స్వప్రయోజనారాధనముమీదనాధారపడియున్నది. జాతులకును, వ్యక్తులకును సంస్కృత స్వప్రయోజనపరాయణత్వము (enlightened self-interest) ధర్మమార్గానుష్ఠానమునకు పరమప్రమాణముగ పరిణమించినది. తనకుమాలినధర్మము లేదను సిద్ధాంతము పాతుకొనినది. విపరీత జాతీయత రాజ్యమునుచేయుచు మానవత్వమును లుప్తముచేసినది. స్వధర్మపరధర్మములకు విపరీతార్థములు కల్పింపబడినవి. స్వధర్మపరధర్మారాధనసిద్ధాంతము లాత్మార్థమునకు గాక దేహార్థము వినియోగపడుచున్నవి. క్రీస్తు బుద్ధుడు శంకరాదులుబోధించిన త్యాగధర్మములుప్తమై భోగధర్మము ప్రబలినది. శ్రీకృష్ణభగవానులు గీతాశాస్త్రమునందు దైవాసుర సంపద్విభాగ యోగమునందు ప్రతిపాదించిన త్యాగధర్మము పోయి సకలవ్యవస్థలయందును భోగధర్మము సుస్థాపితమైనది.

శ్లో. అసౌ మయా హతశ్శత్రుర్హనిష్యే చాపరానపి,
ఈశ్వరోఽహమహంభోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్సుఖీ.

శ్లో. అహంకారం బలందర్పంకామం క్రోధంచ సంశ్రితాః,
మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషంతోఽభ్యసూయకాః.

శ్రీమంతులు విద్యావంతులు చేయుచున్న ఆసురసంపదారాధనము ప్రపంచమునకు ప్రమాణమై మహాసంరంభమును దాల్చునున్నది. స్వత్వసంరక్షణమునకు ప్రాచీనసిద్ధాంతములకును నవీనసిద్ధాంతములకును నేర్పడుచున్న సంగరంభము భయంకరాకారమును దాల్చుచున్నది. రుష్యాయందలి బోల్షివిజము, ఇటలియందలి ఫాసిటు ఉద్యమము, చీనాయందలి సంగ్రామము, భరతవర్షమునందలి రాజకీయ సాంఘిక సంరంభములు, బ్రిటీషు పార్లమెంటు నిర్మింపనున్న వర్తకసంఘశాసనము ప్రపంచవ్యాప్తమైన మహాసంరంభమునకు ప్రమాణములుగ నున్నవి. ప్రపంచవికాస

మునకు సృష్టిలయము లన్యోన్యాశ్రయమును గలిగి యున్నవి. సృష్టి యానందమునకును లయము శోకమోహములకును గారణంబైనను సృష్టికిలయ మాధారభూతముగనున్నది. లోకమంతయును పునర్నిర్మాణము నపేక్షించుచున్నను, పునర్నిర్మాణమునకు అమృతబీజమైన త్యాగమును నిరసించు చున్నది. త్యాగాభావమైన ప్రజాస్వామ్యత్వము విప్లవమునకు సాధనం బగునటులు త్యాగవిరహితమైనరాజ్యధనాధికారములును విప్లవమునకు మూలము లగుచున్నవి.

శ్లో. సహయజ్ఞాః ప్రజాస్సృష్ట్వా పురోవాచప్రజాపతిః,
అనేన ప్రసవిష్యధ్వ మేషవోఽస్త్విష్టకామధుక్.

మానవులు తరించుటకు త్యాగరూపమైన యజ్ఞము పరమసాధనముగ నున్నది. త్యాగములేని యజ్ఞములు దుర్నయములకు సాధనంబు లగుచున్న విధమును ప్రపంచేతిహాసములు విశదము చేయుచున్నవి. వర్తమాన ప్రపంచస్థితి దుర్భరమై సంరంభమునకు సాధనంబుగనున్నది. పునర్నిర్మాణమవసరమైనను భయభ్రాంతులను గలుగ జేయుచున్నది. పూర్వప్రతిష్ఠాపకులకునునవయుగప్రతిష్ఠాపకులకును భయంకరసంరంభము సంప్రాప్తమగుచు ప్రపంచశాంతి స్వప్నతుల్యముగనున్నది. బర్కెను హెడు ప్రభువు భారతరాజ్యాంగ వ్యవహారసందర్భమునను,వర్తకసంఘశాసనసందర్భమునను తెలిపినభావములు తీవ్రమైనదురభిమానమును విశదముచేయుచున్నవి.బర్కెనుహెడుప్రభువు మాటకుమాట, సభకు ప్రతిసభ, దెబ్బకుదెబ్బ, ప్రకటనమునకు ప్రకటనము సాగించి కార్మికబలమును శక్తిరహితము చేయుటకు ప్రతిజ్ఞను జేయుచున్నాడు. బర్కెనుహెడుప్రభువు నధికారోన్మాదము పీడించుచు యుక్తాయుక్తవివేకమును పోగొట్టినది. బర్కెనుహెడుప్రభువర్యునిప్రగల్భములు సుమతిశతకములోని నీతివాక్యములను సంస్మరింపజేయుచున్నవి!

క. బలవంతుఁడ నాకేమని
పలువుంతో నిగ్రహించి పలుకుట మేలా
బలవంతమైన సర్పము
చలిచీమలచేతఁ జిక్కి చావదె సుమతీ.

గ్రేటుబ్రిటనునందు 21 ఏండ్లకు మించిన స్త్రీలును, పురుషులును వోటులను గలిగినపుడు ప్రజాబలము హెచ్చునుగాని ప్రభువుల బలము హెచ్చదు. దూరదృష్టిలేని బర్కెనుహెడుప్రభువు తాత్కాలికబలమును జూచి గంతులు వేయుట ప్రయోజనకరము గాదు. వర్తకసంఘశాసనము కార్మికపక్షబలమును తాత్కాలికముగ తగ్గించినను కాలాంతరమున కార్మికపక్షబలము హెచ్చుటయును శాసనము రూపాంతరమును దాల్చుటయును సహజము. బర్కెనుహెడుప్రభువు వర్తకసంఘశాసనముపట్లను భారతరాజ్యాంగములపట్లను బూనుచున్న నిరసనభావము బ్రిటీషు సామ్రాజ్యమునకును ప్రపంచమునకును సంప్రాప్తము గానున్న దుఃఖానుభవమునకు నిదర్శనముగ నున్నది.

* * * *

వర్తకసంఘశాసనము

బ్రిటీషుద్వీపములందును నితరదేశములందును నిటీవల కార్మికసంఘములబలము క్రమ

వికాసమును బొందినది. బ్రిటీషుద్వీపములందిపుడు కార్మికసంఘము(Trade Unions)లందు **43,65,414** సభ్యులు గలరు. గతసంవత్సరమునందు బొగ్గుగనులపనివాండ్రును కార్మికులును సమ్మెకట్టుటకు చేసినప్రయత్నములు ధనస్వాములకును ఘోరాత్యాచారప్రియులకును భయభ్రాంతులను గలుగజేసినవి. ప్రభుత్వాదరణముగల ధనస్వాములపక్షము గెలిచినను కన్సర్వేటివు పక్షము తమకు గలబలమును కార్మికపక్షబలమును నిర్మూలముచేయుటకు వినియోగించుట యనుచితముగ నున్నది. కార్మికసంఘముల పలుకుబడిని సమ్మెకట్టులను నిర్మూలముచేయుటకు కన్సర్వేటివు ప్రభుత్వము నూతన శాసననిర్మాణమునకు బూనుకొనుచున్నది. ధనాధికారబలము లేని పనివాండ్రకు కష్టనివారణమునకు ప్రత్యక్షాచరణము మాత్రము శరణ్యముగ నున్నది. ప్రత్యక్షాచరణమును శాసనము ప్రతిషేధించునపుడు కార్మికసంఘముల బలమును,నుపయోగమును నంతరించుట సహజము. కన్సర్వేటివు పక్ష మవలంబించుచున్న దుర్ణయము ప్రస్తుతము సంతృప్తికరముగ నున్నను కాలాంతరమునను పరమవిషాదము గలుగజేయుట సహజము. సామ్రాజ్యదురభిమానుల దుర్ణయముల నాపుటకు పరమేశ్వరునికటాక్షముమాత్రమె శరణ్యముగనున్నది. పరాధీనరాజ్యముల నావరించిన దుర్గతి భారత రాజ్యాంగములను నావరించినది.

* * * *

భారత రాజ్యాంగములు

శాసనసభాసమావేశములు ప్రస్తుతమును నంతము నొందినవి. సభావ్యవహారములు సభ్యులకును, ప్రజలకును నసహ్యముగ నున్నవి. సామ్రాజ్యశాసనసభయందు, నాయకులయందు పెరిగిన యంతఃకలహములు భేదాభిప్రాయములు గేశావృతమైన దుర్దశను విశదము చేయుచున్నవి. నాయకులయందు సంయోగసాహచర్యములపురూపములైనవి.నాయకులందరును స్వీయాభిప్రాయములు నెగ్గించుకొనుటకు పట్టుపట్టిరి. శ్రీనివాసయ్యంగారి యోచనలు నెహ్రూగారికిని, నెహ్రూగారి యోచనలు ప్రకాశముగారికిని, ప్రకాశముగారి చర్యలు రంగయ్యరుగారికిని సరిపడకుండెను. జిన్నా మాలవ్య లాలాజిగారల విషయమును భిన్నపక్షమునకు జెందినవార లగుటచే విమర్శింప నవసరము లేదు. హిందూ మహమ్మదీయవిభేదముల కాద్యంతములు లేవు. సభ్యులెవరికి దోచినటులు వారు ప్రవర్తించునపుడు సంయోగబలముశూన్యమై ప్రభుత్వబలము, ప్రతిఘటనము బలములేక యథాప్రకారము సాగిపోవుచున్నది. నాయకులకు వ్యాఖ్యానములకును, వారి ప్రవర్తనమునకును సంబంధము గోచరము గాకున్నది.

సామ్రాజ్యశాసన సభయందు జరిగిన వ్యవహారమే రాష్ట్రసభలయందును జరిగినది. మంత్రివర్గము నాపుటకు వివిధరాష్ట్రములందును కాంగ్రెసుపక్ష సభ్యులకు బలము లేకున్నది. చెన్నరాష్ట్రసభయందు బలమున్నను నిరర్థకముగ నున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమునకు

మంత్రివర్గమును జస్టిసుపక్షవర్గముతో గలిసి పడద్రోయుట కవకాశమున్నను మంత్రివర్గ నిర్మాణము నాపుటకు శక్తి లేకున్నది. శక్తి యున్నను జస్టిసుపక్షభయము బాధించుచున్నది. మంత్రివర్గ పోషణమును జేయుటవిషయమై కాంగ్రెసుపక్షమునందు భేదాభిప్రాయములు ప్రబలినవి. మంత్రివర్గపోషణము నామోదించెడివారును నిరసించెడివారును తటస్థులును గలరు. శాసనసభయందు ప్రజోపయోగమగు పనులను జేయుట కవకాశములు గలవని విశ్వసించెడి సభ్యులు గలరు. నియోజకవర్గమునకీ సహాయము సంతృప్తికరముగ నుండగలదనువారును గలరు. మంత్రివర్గపతనమును గోరెడి సభ్యులు గలరు. సహాయ నిరాకరణవాదులకును, జస్టిసు వర్గమునకును నిది సంతృప్తికరముగ నుండగలదు. ఇట్టి సందిగ్ధస్థితియందు కాంగ్రెసుసభ్యులకును నాయకులకును ప్రజలకును కర్తవ్యము దుర్గ్రాహ్యముగ నున్నది. శాసనసభాప్రవేశమె సహాయనిరాకరణధర్మమున కభ్యంతరమును గలుగ జేసినది. ప్రవేశానంతరము సహాయ నిరాకరణ ధర్మాచరణ మెంతసాధ్యమొ నిర్ణయించుట దుస్తరముగ నున్నది. శాసనసభ్యులను గౌహాతితీర్మాన మొకవంకను, పక్షనిర్ణయ మొకవంకను బాధించుచున్నవి. ఈసందిగ్ధస్థితియం దెవరికి తోచినటులు వారు ప్రవర్తించుట కవకాశములు గలుగుచున్నవి. అఖిల భారతసభాస్థాయిసంఘము వెంటనె కాంగ్రెసు పక్షము శాసనసభలయందు నిర్వహింపవలసిన కార్యవిధానమును నిర్ణయించి భిన్నపక్షము లేకమార్గమునను ప్రవర్తించుట కేర్పాటు చేయుట యవసరముగ నున్నది.

* * *

ఆంధ్ర రాష్ట్ర జాతీయోపసంఘము

ఆంధ్రరాష్ట్ర జాతీయోపసంఘమునందు ప్రబలినవాదప్రతివాదములు దేశావృతమైన విషాదావస్థను విశదము చేయుచున్నవి. రాష్ట్రసభ్యులందు సహాయనిరాకరణోద్యమారాధకులు గలరు. వారి లక్ష్యమునకును, శాసనసభా సభ్యుల లక్ష్యమునకును సాదృశ్యము గలుగుట యసంభవము. గోవిందాచార్యులుగారు దేశభక్త వేంకటప్పయ్యపంతులుగారు, బ్రహ్మజోస్యుల సుబ్రహ్మణ్యముగారు శాసనసభాప్రవేశమును నిరసించెడి అసహాయవాదులు; నిర్మాణకార్యమునందు విశ్వాసము గల కాంగ్రెసు పక్షావలంబకులు. వీరికిని శాసనసభ్యులకును శాసనసభావ్యవహారములందు సాదృశ్యము గలుగుట దుర్లభము. శాసనసభ్యుల చర్యలను ఖండించుచు నిర్మాణకార్యవిధానము నవలంబింపవలయు నని తీర్మానములామోదింపబడినవి. ప్రముఖులకాలము శాసనసభలయందు గడచిపోవునపుడు నిర్మాణకార్యమును నిర్వహించెడి వారెవరో తోచకున్నది. ప్రకాశముపంతులుగారు నిర్మాణవిధానమును, సభావ్యవహారములను, నితర కార్యములను నిర్వహించుటకు సంకల్పించినను ఆచరణమునందు సాధ్యముగాకున్నది. శాసనసభాప్రవేశమునకును, నిర్మాణకార్య విధానమునకును వైరుద్ధ్యము లేకపోయినను సాహచర్యముసాధ్యముగాదు. రెండుమార్గములకును

సంకల్పము, భావములు, సాధనలు వేర్వేఱుగ నున్నవి. త్యాగమునకును, లాభమునకును సామ్యము దుర్లభము. సభ్యులకు వాగ్వివాదములందు గల పట్టుదల కార్యాచరణమునందు లేదని వ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి. విజయవాడసభతో పాటునిర్మాణవిధానమును ముగియుచున్నది. ప్రకాశము పంతులుగారు నిరాశాప్రేరితులై యథోచిత సహకారమునకు సంబంధించిన తీర్మానమును ప్రతిపాదించుటయును, చర్చానంతర ముపసంహరించుకొనుటయును దేశావ్యాప్తమైన నిస్సహాయస్థితిని విశదముచేయుచున్నవి. సహాయనిరాకరణసాధనము లుప్తమైనను ఆదర్శము ప్రజానాయకులను బాధించుచున్నది.

శాసనసభాబహిష్కారమును దేశబంధుదాసు తొలగించి ప్రతిష్టంభనవిధానమును నెలకొలిపిరి. గౌహతి కాంగ్రెసు ప్రతిష్టంభనస్థానమున ప్రతిఘటనమును నెలకొలిపినది. ప్రతిఘటనమునందును నియమములను నిర్ణయించినది. గౌహతికాంగ్రెసు శాసనసభలయందు సభ్యులు చేయవలసిన కార్యవిధానమును నిర్ణయించినది. ఆంధ్రరాష్ట్రీయసంఘసభ్యులు వారిస్థలములను ఖాళీగనుంచవలయునని చేసినతీర్మానము సహాయనిరాకరణసూత్రమునకు సన్నిహితముగనున్నను గౌహతితీర్మానమునకు దూరస్థముగనున్నది. గౌహతితీర్మానమునకును ఆంధ్రరాష్ట్రసంఘముచేసినతీర్మానమునకును వైరుధ్యము లేదని సభాధ్యక్షులు నిర్ణయించుట విచిత్రముగనున్నది. గయాకాంగ్రెసునందు దేశబంధుదాసుగారీప్రతిపాదనమును నిరాకరించిరి. శ్రీనివాసయ్యంగారు గయాకాంగ్రెసునందు ప్రతిపాదించిన తీర్మానమును ఆరేండ్లశాసనసభల యనుభవముతరువాత తిరిగి ప్రతిపాదించుట వ్యవహారనిర్ణయమునకు ప్రయోజనకరము గాజాలదు. వారముదినములకు బొంబయియందు గూడనున్న కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘము శాసనసభల విషయమై సుస్థిరాభిప్రాయమును వ్యక్తముచేసి దేశావ్యాప్తమైన సంరంభము నాపుట శ్రేయస్కరము.

* * * *

అఖిలభారత చరఖా సంఘము

అఖిలభారత చరఖా సంఘముయొక్క ఆంధ్రశాఖయును, ఖాదిప్రచారకులును సమావేశమై చేసిన నిర్ణయములు ఖద్దరు వ్యాపనమునకువలయు సాధనములను వ్యక్తముచేయుచున్నవి. ఆంధ్రదేశమునందు ఖద్దరునిర్మాణమునకు గల సాధనసంపత్తి పుష్కలముగనున్నను ఖద్దరు నిర్మాణము మందగమనమును జేయుచున్నది. కైలాసపట్నము, తుని, పల్నాడు, ఒంగోలుప్రాంతములందు ఖద్దరునిర్మాణము నెమ్మదిగనుసాగుచున్నది. దూదిరాటములు మగ్గములు దేశమునందంతటనుగలవు. ఉత్సాహపరాయణులైన ఖద్దరు ప్రచారకులుగలరు. నైపుణ్యముగల నేతగాండ్రుగలరు. ఆంధ్రఖద్దరు దేశమునందంతటను నాలుగేండ్లు రాజ్యము చేసినది. ఇపు డాంధ్ర ఖద్దరు పేరుప్రతిష్ఠలు లేకను వెనుకబడు చున్నది. ధనములేక ఖద్దరు నిర్మాణము విరివిగ జరుగకున్నది. ఖద్దరు నిర్మాణప్రచారములకుతమిళనాడునకు

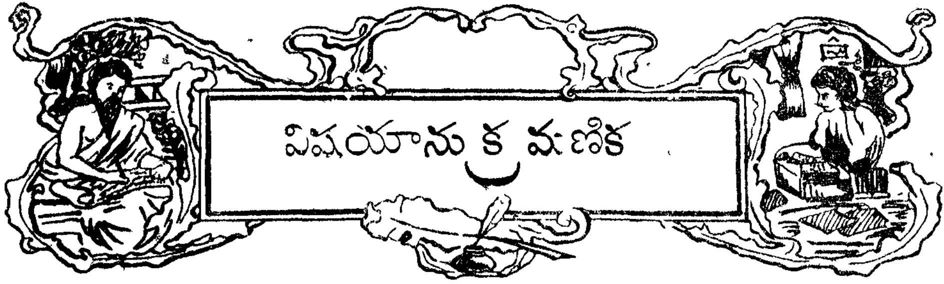
గల ప్రతిపత్తి ఆంధ్రదేశమునకు లేకుండుట సంతాపకరముగ నున్నది. నిర్మాణవిధానము విషయమై తీర్మానములను జేసినంతమాత్రమునను కార్యసిద్ధి గలుగజాలదు. ఖద్దరు వ్యాపనమునకు తంతుకారసంఘము సంగినద్రవ్యమునందు విశేషభాగము రొక్కరూపమున గాక అప్పులరూపమునను నిలిచియున్నది. ఉత్సాహపరాయణులైన యువకులు నిర్మాణకార్యవిధానము నవలంబించుటకు సంసిద్ధులై యున్నను సాధనసామగ్రి లేకను కార్యాచరణము వెనుకబడుచున్నది. స్వరాజ్యమునకు రాటము, మగ్గము సాధనము లని గాంధిమహాత్ముడు చేయుచున్న బోధ సార్థకము గాకున్నది. అంతఃకలహములు, సాంఘికభేదములు, నిర్గేపత్వము, స్వాభిమానస్వప్రయోజనములు శాసనసభలయందును, నిర్మాణకార్యవిధానమునందును సంయోగ కార్యాచరణమును దుర్లభము చేయుచున్నవి. సత్కార్యములు, సద్భావములు విపరీతవ్యాఖ్యానములకు పాత్రలై పరిహాసపాత్రము లగుచున్నవి. సకలమును శాపగ్రస్తమై న్యాయాన్యాయములు, ధర్మాధర్మములు సమాచ్ఛాదితములై భయంకరాకారమును దాల్చుచున్నవి. ఈవిషాదావస్థయందు భారతహృదయావృతమైన సమ్మోహమును బాపి భారతీయులను ధర్మయోగులను జేయుటకు భగవదనుగ్రహము శరణ్యముగ నున్నది. కురుక్షేత్రమునందు విషాదావస్థయందు శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు భారతయోధాగ్రేసరునకు జేసినధర్మోపదేశమె వర్తమానవిషమావస్థయందు భారతీయులకును శరణ్యముగనున్నది.

శ్లో॥ క్లైబ్యం మాస్మగమః పార్థ, నైతత్త్వయ్యుపపద్యతే,
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరంతప!

భారతీయులు ధర్మనిరతులై భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రు లగుదురుగాత!

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No.7, Thumbu Chetty Street, G.T., Madras

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

